

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**NÂBÎZÂDE NÂZİM'İN ŞİİRLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Filiz Kalkan

Zonguldak 2014

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**NÂBÎZÂDE NÂZİM'İN ŞİİRLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

**Hazırlayan
Filiz Kalkan**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Betül Mutlu**

Zonguldak 2014

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 125282110006 numaralı Filiz KALKAN'ın hazırladığı "Nâbizâde Nâzım'ın Şiirleri Üzerine Bir İnceleme" konulu ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI. Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 14/07/2014 Pazartesi günü saat 13:30'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Paki KÜÇÜKER

Üye

Yrd. Doç. Dr. Betül MUTLU (Danışman)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Gül Banu DUMAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

14.07.2014

Yrd. Doç. Dr. Zafer ÖZTÜRK
Enstitü Müdür Yrd.

ÖZET

Kurum	: BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Nâbîzâde Nâzım'ın Şiirleri Üzerine Bir İnceleme
Tez Yazarı	: Filiz Kalkan
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Betül Mutlu
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2014
Sayfa Adedi	: 287

Tanzimat dönemi, edebî faaliyetler bakımından oldukça verimli geçmiştir. Köklü şiir geleneğinin değişmeye başladığı bu dönemde, 1863-1893 yılları arasında yaşamış olan Nâbîzâde Nâzım'ın başarılı romancı kimliği dışındaki şair kimliği gölgede kalmıştır. Bu çalışmada, Nâbîzâde'nin şairlik yönü, şiirleri üzerinde yapılan incelemelerle ön plana çıkarılmıştır.

Giriş bölümünde şairin içinde yaşamış olduğu dönemin siyasi ve edebî atmosferi; birinci bölümde hayatı, edebiyat ve şiir hakkındaki görüşleri ile ilgili bilgi verilmiş, eserlerinin yayınlanma yıllarına göre tasnifi yapılmıştır. İkinci bölümde, şiirleri temalarına göre tasnif edilerek incelenmiştir. Nazım birimi, nazım şekli ve ahenk unsurları gibi biçimsel incelemeler üçüncü bölümde yer almıştır. Dördüncü bölümdeki inceleme dil ve üslup açısındandır. İncelemenin ve elde edilen verilerin değerlendirmesi sonuç kısmında yapılmıştır. Ekler bölümünde ise Nâzım'ın *Hâtıra-i Şebâb*, *Heves Ettim* ve *Mini Mini Yâhûd Yine Heves* adlı eserleri ile şiir kitaplarına girmeyerek gazete ve dergilerde yayınlanmış şiirlerinin günümüz harflerine aktarılmış şekli yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nâbîzâde Nâzım, Çeviri Metin, Şiir, Şekil, Tema.

ABSTRACT

Institution	: BEU Social Sciences Institute, Department of Turkish Language and Literature
Title	: A Research on The Poems of Nabizade Nazım
Author	: Filiz Kalkan
Advisor	: Asst. Prof. Dr. Betül Mutlu
Type of Thesis, Year	: Master's Degree Thesis, 2014
Total Number of Pages	: 287

The Tanzimat Period was highly productive in terms of literal activities. In this period in which the fundemantal poetry tradition started to change, the poet identity of Nabizade Nazım, who lived between the years of 1863 – 1893, has remained in the shadows of his successful novelist identity. In this study, the poet side of Nabizade is brought to the foreground with the analyses of his poems.

Sequentially, in the introduction part some information is given about the political and literal atmosphere of the period in which the poet lived; in the first part some information is given about his life, his thoughts about literature and poetry and also his works of the poet are classified in terms of their publishing dates. In the second part, the poems are analyzed and classified in terms of their themes. Stylistic analyses made on his poems such as verse unit, verse form and harmony elements took place in the third part. The analyses in the fourth part are made in terms of language and style. In the conclusion part there is the evaluation of the analysis and the data obtained. In the condpart, the works of Nazım named *Hâtıra-i Şebâb*, *Heves Ettim* ve *Mini Mini Yâhûd Yine Heves* and the poems which are not present in his poetry books but published in newspapers and journals are rewritten in present day alphabet.

Keywords: Nabizade Nazım, Translated Text, Poem, Form, Theme.

ÖN SÖZ

Nâbîzâde Nâzım, Yenileşme dönemi Türk edebiyatında *Ara Nesil* olarak adlandırılan yazar ve şairler içerisinde bilhassa roman ve hikâye türünde verdiği eserlerle adından söz ettiren, Türk hikâyeciliğinin gelişmesine büyük katkıda bulunan bir isimdir. Oysa onun kısacık yaşamında başarılı yazar kimliğinin yanında göz ardı edilen bir de şair kimliği vardır. Şiir adına, kendi nesli içindeki şairler kadar emek harcamış ve yekûn olarak azımsanamayacak sayıda ürün vermiştir. Gençliğin verdiği duygusallık ile başladığı şiir macerasına daha sonra bilinçli bir şair olarak devam etmiştir.

Bu çalışmanın amacı, şimdiye kadar yapılan incelemelerde daima ikinci planda ele alınan ya da kısaca değinilerek geçilen Nâbîzâde'nin şairlik vasfını ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda onun şiirlerini etraflıca anlayıp inceleyebilmek adına Tanzimat dönemi siyasi ve edebî gelişmeleri üzerine yapılan araştırmada elde edilen bilgiler giriş bölümünde özetlenmiştir. Böylece Nâzım'ın yetiştiği çevreye dair bir perspektif çizilmiştir. Onun hayatı, edebiyat ve şiir hakkındaki görüşleri ve eserlerinin verilmesi ile bu perspektif genişletilerek çalışmanın esas bölümlerine temel atılmıştır.

Nâbîzâde Nâzım, 29 yıllık ömrüne 22 eser ve 40 civarında makaleyi sığdırmıştır. Bunlardan *Hâtıra-i Şebâb*, *Heves Ettim* ve *Mini Mini Yâhûd Yine Heves* şiirlerinin yer aldığı eserler olup ayrıca kitaplarında yayınlanmayan, gazete ve dergilerde bulunan şiirleri de mevcuttur. Yapılan araştırmalara rağmen bu eserlerdeki ve onların dışındaki şiirlerin tamamının çevirisinin bulunduğu bir kaynak maalesef tespit edilememiştir. Bu sebeple incelemeye geçmeden önce ilk olarak çalışmanın belkemiğini oluşturan bölümün teşekkülü için yukarıda adı zikredilen eserler ve eserlerde yer almayıp dağınık hâlde gazete ve dergilerde bulunan şiirlerin günümüz harflerine aktarımı yapılarak ekler bölümünde buna yer verilmiştir.

Böylece Nâzım'ın gün yüzüne çıkanlarla birlikte tüm şiirleri üzerinde ikinci bölümde muhteva açısından inceleme yapıp aşk, tabiat, din, fikir, ölüm, çocuk,

musiki ve tarih olarak temalar belirlenmiş, bunların şiirlerde işlenişi verilen örneklerle açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde şekil yönünden bir inceleme yapılmıştır. Sırasıyla nazım birimlerine göre tüm şiirler tasnif edilmiş; kullanılan klasik ve yeni tarzdaki nazım şekilleri belirlenmiş; ahenk başlığı altında ritim unsurları olan vezin/ölçü, kafiye/uyak ve redif ile armoni unsurları olan aliterasyon ve asonans ayrıntılı bir biçimde ve örneklendirilerek ele alınmıştır.

Şiirlerin dil ve üslup açısından incelenmesi sözcük kadrosu, dize ve cümle yapısı, dil sapmaları, konuşma dili, rahat ve içten söyleyiş, argo, deyimler, öyküleme, betimleme, sıralama ve diyalog başlıkları altında yapılmıştır.

Nâbîzâde Nâzım'ın hayatı ve şiirleri ile ilgili şimdiye kadar söylenen ve kaynaklarda yazılan bilgiler, birbirinden aktarma şeklinde ve çok kısıtlı olmasına rağmen elde bulunan imkânlar dâhilinde en nitelikli değerlendirmeye ulaşılmaya gayret edilmiştir. Kısacası sonuç bölümünde, toplanan bilgiler ve çalışma boyunca ulaşılan tüm bulgular tekrar gözden geçirilerek Nâbîzâde Nâzım'ın şiiri hakkında nihai değerlendirmeler yapılmıştır.

Tez konusunun isteğim doğrultusunda belirlenmesinde anlayış gösteren, yüksek lisans ders aşamasından başlayarak tez sürecinde de güven ve cesaret verip tecrübe ve bilgisini esirgemeyen, kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Betül Mutlu'ya teşekkür ederim. İçimdeki öğrenme arzusuyla çıktığım her yolda elimi tutan anne ve babama; tezin hazırlanması aşamasında deneyim ve yardımlarıyla hep yanımda olan kardeşime; sevgisini, ilgisini ve desteğini her zaman hissettiğim anlayışlı eşime şükran borçluyum.

Bolu, 2014
Filiz KALKAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
1. NÂBİZÂDE NÂZİM'İN HAYATI, EDEBİYAT VE ŞİİR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ, ESERLERİ.....	9
1.1. Nâbîzâde Nâzım'ın Hayatı.....	9
1.2. Nâbîzâde Nâzım'ın Edebiyat ve Şiir Hakkındaki Görüşleri.....	11
1.3. Nâbîzâde Nâzım'ın Eserleri.....	13
2. NÂBİZÂDE NÂZİM'İN ŞİİRLERİNDE TEMA.....	17
2.1. Aşk.....	17
2.2. Çocuk.....	31
2.3. Tabiat.....	40
2.4. Din.....	49
2.5. Fikir.....	59
2.6. Ölüm.....	68
2.7. Musiki.....	77
2.8. Tarih.....	82
3. NÂBİZÂDE NÂZİM'İN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL.....	87
3.1. Nazım Birimi.....	87
3.2. Nazım Şekli.....	89
3.2.1. Yeni Şekilli Şiirler.....	89
3.2.2. Klasik Şekilli Şiirler.....	92
3.3. Ahenk.....	95
3.3.1. Ritim.....	96
3.3.1.1. Vezin/Ölçü.....	97
3.3.1.2. Kafiye/Uyak ve Redif.....	104
3.3.2. Armoni.....	109

3.3.2.1. Aliterasyon	109
3.3.2.2. Asonans	111
4. NÂBÎZÂDE NÂZİM'İN ŞİİRLERİNDE DİL VE ÜSLUP	113
4.1. Sözcük Kadrosu.....	115
4.2. Dize ve Cümle Yapısı	117
4.3. Dil Sapmaları	123
4.4. Konuşma Dili	123
4.5. Rahat ve İçten Söyleyiş.....	124
4.6. Argo	125
4.7. Deyimler	126
4.8. Öyküleme	129
4.9. Betimleme	132
4.10. Sıralama	133
4.11. Diyalog.....	134
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA.....	142
EKLER: GÜNÜMÜZ HARFLERİYLE NÂBÎZÂDE NÂZİM'İN ŞİİR KİTAPLARI VE KİTAPLARINA GİRMEMİŞ ŞİİRLERİ	143
1. Hâtıra-i Şebâb.....	143
2. Heves Ettim.....	182
3. Mini Mini Yâhûd Yine Heves.....	236
4. Kitaplarına Girmemiş Şiirleri.....	266

KISALTMALAR LİSTESİ

DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
HE	: Heves Ettim
HŞ	: Hâtıra-i Şebâb
MH	: Mini Mini Yâhûd Yine Heves
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Doğu medeniyetinin etkisinde olan Osmanlı'nın hem sosyal hem de kültürel açıdan Batılı yapıya yönelişi Tanzimat dönemiyle başlamıştır. *“Türk edebiyatının İslâm medeniyeti kadrosu içinde doğmuş olan Divân edebiyatından sıyrılarak Avrupaî bir karaktere bürünmeye başlaması XIX. asrın ikinci yarısına rastlar.”*(Akyüz, 1995:5).

Osmanlı'nın yükselişi, XVI. asrın sonlarıyla birlikte başlayıp XVII. asırdaki Karlofça ve Pasarofça Anlaşmalarıyla hızla inişe geçmiştir. Batı'yı tanımak ve ondan faydalanmak kaçınılmaz hâle gelmiş ve Fransa Batı'ya açılan ilk kapımız olmuştur. Lale devrindeki Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa seyahati (1720) sonrası hazırladığı rapor, Batı'yı tanımak adına mühim bir adımdır. Devlet yöneticilerinin çağdaşlaşmayı sadece görünüşte sanmalarıyla bu girişim asıl amacına maalesef ulaşamamıştır. Nitekim Ahmet Hamdi Tanpınar dönemini, *“Yazık ki, ne Damat İbrahim Paşa bir yenileşme programını hazırlayabilecek kadar iradeli bir şahsiyetti, ne de devri müsaitti.”* şeklinde değerlendirir (Tanpınar, 2001:44).

Bu dönemde ilk resmî Tercüme Heyeti ve ilk matbaa kurulmuş ise de pozitif ilimlerle ilgili tercüme yerine Doğulu eserlerin çevirisine ağırlık verilmiştir.

Kanlı bir isyanla sona eren Lale devri, yapılan yeniliklerin yanı sıra maddi-manevi kayıplarla da tarihte iz bırakmıştır. Sonrasındaki I. Mahmut, III. Osman, III. Mustafa ve I. Abdülhâmid devirleri de Batılılaşma adına iniş çıkışlarla doludur. 1730'dan II. Selim'in tahta çıkışına kadar geçen sürede yapılan düzenlemelerin ise askerî alan ile sınırlı kaldığını görüyoruz. *“Çağdaşlaşma hareketinin bir bütün olduğunu ve onun bir programa bağlanması gerektiğini ilk kavrayan hükümdar, III. Selim (1789-1808) olmuştur.”* (Akyüz, 1995:8). Ancak ordudaki modernleşme kayda değer bir boyuta gelmişken her yeniliğe karşı tavır alan ulema, geleceklerini tehlikede gören yeniçeri ile işbirliği kurarak çıkardığı isyan neticesinde tüm çabaları sonuçsuz bırakmış olur.

Devletin askerî alandaki güçsüzlüğünün ve modernleşmesindeki engelin tek sebebi Yeniçeri Ocağı, sonunda kararlı ve sabırlı bir hükümdar olan IV. Murat eliyle söndürülmüştür (1826). Bu önemli engelin ortadan kalkışıyla birlikte ordunun ardından eğitimde çağdaşlaşma çalışmaları hız kazanır. Avrupa'ya öğrencilerin gönderilmesiyle ilk nüfus sayımının yapılması, ilk gazete *Takvîm-i Vekâyî*'nin tesisi yine bu döneme rastlar. Bunlar gibi çağdaşlaşma adına pek çok adım atıldığı dikkate alınır, IV. Murat devrinde, içte ve dıştaki isyanlara, savaflara rağmen Batılılaşma adına epey bir yol kat edildiği görülür. Diğer taraftan, tüm bu gelişmelerin aksine, Osmanlı'nın gerileyen bir ekonomisinin olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Art arda yapılan ticari antlaşmalar, Osmanlı'yı Avrupalı devletlerin açık pazarı hâline getirir.

1 Temmuz 1839'da tahta geçen Abdülmecid, babasının tasarladığı ancak ölümüyle gerçekleşemeyen *Tanzîmât-ı Hayriyye*'nin ilanını sağlamıştır. *Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu*'nun 3 Kasım 1839'da imzalanmasıyla, Batı'nın her alandaki üstünlüğünün kabul edilmesinin tüm dünyaya resmen ilanı gerçekleşmiş olur. Fermanın ilanının ardından halk, elde ettiği haklardan memnun olmuş fakat gayrimüslimlere de aynı hakların verilmesini onaylamamıştır. Ulema sınıfı ise, yapılan değişiklikleri, menfaatlerine aykırı olması sebebiyle 'dinsizlik' olarak nitelendirirken; Rum kesimi, diğer Hristiyan halkla aynı imtiyazları paylaşmaktan rahatsızlık duymuştur.

Gülhâne Hattı'ndan sonra ilan olunan *Islahat Fermanı* (28 Şubat 1856) ile gayrimüslimlerin haklarının genişlediğine; böylece medeni ve siyasi haklar bakımından tam bir demokrasinin sağlanmaya çalışıldığına şahit oluruz.

Modernleşmenin gereği olarak kabul gören zihniyet değişimine, Batı'nın pozitif bilimlerdeki ilerlemelerinin Türk eğitim hayatına girmesi, Avrupalı eğitim anlayışının benimsenmesi ve bu tarzda okulların açılması ile elverişli bir ortam yaratılmıştır. Ancak Osmanlı yaşayışında ve müesseselerinde Doğulu ve Batılı tarzın birlikte hüküm sürdüğü "*Tanzimat Devri, hemen her alanda, eski ile yeninin yan yana buldukları zaruri bir intikâl ve ikilik devri*" olmuştur (Akyüz, 1995:15).

“Bu sıralarda çağdaşlaşma hareketi, bu gibi sosyal değişmelerde mühim hizmetler görebilen bir vasıtadan, basın yardımıyla henüz mahsundur. 1831 yılında resmi bir gazete olarak kurulmuş olan *Takvim-i Vekaayi*, henüz böyle büyük bir hareketin organı olabilecek durumda değildi. 1840’da kurulan *Ceride-i Havâdis* de, hükümet yardımı ile yaşayabilen, yarı resmi bir organdı.” (Akyüz, 1995:17).

Bu iki gazetede, diğer yabancı dillerde çıkan gazetelerden –bilhassa Fransız gazetelerinden- çeviriler yapılarak, Batı dünyası Türk basını vasıtasıyla tanıtılmış oluyordu.

Türk halkının Batı’yı tanınmasında büyük etkiye sahip olan diğer bir unsur da tiyatrodur. Bu, hem göze hem kulağa hitap eden tür, yeni tiyatro binalarının kurulması ve bu mekânlarda hemen her tür tiyatro oyununun gösterilmesi ile hedeflenen amaca ulaşır. İlk yabancılar ve yabancı dil bilenlerin rağbet ettiği tiyatroya, tiyatro metni çevirilerinin önceden dağıtılmasıyla yabancı dil bilmeyen halk da ilgi göstermiş ve bu geniş izleyici kesimi, Batı’nın yaşam tarzına alışmaya başlamıştır. Tiyatro zevki ile müzik zevkinde de bir değişim olmuştur; Batılı askerî bandolar *Mehter*’in yerini alırken, sarayda düzenlenen opera ve operet programları ile fanfarlar, bale gösterileri, *Geleneksel Türk Musikisi* zevk anlayışının yerini almıştır.

“1839’dan sonraki devrin bir hususiliği de memlekette gittikçe kuvvetini artıran bir ikiliği doğurması, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kırmasıdır. Bugün bile halk dilinde ve hatta fikir hayatında o zamanlardan kalan ‘alafranga’ ve ‘alaturka’ (müsikide olduğu gibi), ‘eski’ ve ‘yeni’ (zihniyet meselelerinde) tabirleriyle ifade edilen bu ikilik realitesi Tanzimat’ın en büyük fatalitesidir.” (Tanpınar, 2001:136).

Batı’nın yaşayış tarzının tanıtımında devlet teşkilatının da çabası inkâr edilemez. Batı’ya yüzü dönük olan dönemin padişahı Abdülmecid, diğer devlet başkanlarınca verilen nişanları kabul ederek ve elçilik balolarına bizzat katılarak Osmanlı padişahlarının o zamana kadar süregelen geleneğini bozmuş olur.

Batı’ya tüm kapılarını açmış olan Türk aydınının Fransızca öğrenme çabası da bu dönemde artmıştır. Fransız kültürü ve edebiyatıyla, eğitiminin tesiri sonucu, yakından meşgul olan aydınlarımızın başında Şinâsi gelir. Evvela 1849-1858 yıllarında kaleme aldığı kasidelerde klasikten uzaklaştığına ve Batılı tarzı benimsediğine tanık olduğumuz şair, Fransız şiir tercümeleriyle de bu çizgideki eğilimini sürdürür.

Yine bu dönemde yayımlanan tercümelemler arasında saydığımız, Yusuf Kâmil Paşa'nın 1862'deki çeviri eseri *Telemak*, bir yıl önce de Şinâsi'nin yayımladığı *Şair Evlenmesi* adlı piyes Batı'nın edebî türlerdeki tesirinin delilleridir. “*Bütün bunlar, 1839-1860 döneminde, Türk aydınlarının artık batı edebiyatını hem Türk okuyucularına tanıtabilecek ve hem de ona uygun denemeler yapabilecek bir duruma gelmiş olduklarını açıkça göstermektedir.*” (Akyüz, 1995:20).

Osmanlının yaptığı ticari antlaşmalar neticesinde hızla bozulan ekonomisine dinamizm katmak için Avrupalı devletlerin vergi sistemleri esas tutularak önlemler alınmıştır. Bu yönde yapılan ilk bütçe *Muvazene Defteri* adını taşır (1844). Ancak devlet bu bütçe planıyla, ekonomideki çöküşe engel olamamış; 1840'da ilk kâğıt paranın basılışını Kırım Harbi (1854-1855) için alınan ilk dış borç takip etmiştir. Savaşın ardından imza edilen Paris Barış Konferansı (1856) ile, Avrupalı devletlerin arasına alınma hakkını elde eden Osmanlı Devleti, Batı ile münasebetlerini geliştirme imkânına sahip olmuştur. Diğer taraftan bu münasebetler, Türk halkının millî gelenek ve değerlere yabancılaşması tehlikesine zemin hazırlamıştır. Görülüyor ki, 1860'a kadar geçen sürede Türk aydını, sonraki dönemde de halkın bir kısmı Türk edebiyatındaki gelişmeleri izleyip kabullenecek bir zihniyet değişimine hazır duruma gelmiştir.

Batılılaşma hareketleri, Mustafa Reşit Paşa'nın ölümünden sonra tahta geçen Ali Paşa ile yavaşlamıştır. Ancak bu yöndeki çalışmalarda devletin yanında aydınların da oldukça çaba harcadığı görülmektedir. Ülkenin modernleşmesine, devletin yönetimi yetkisine sahip olmak kaydıyla destek veren Abdülaziz, Abdülmecid'in ölümünden sonra tahta oturmuştur. Bu dönemde, devlet yönetimindeki ileri görüşlülükleri ve itinalı tutumları ile tanınan Ali ve Fuat Paşalar, Batı'nın kurumsal yapısını örnek almış ve ülkenin modernleşmesinde bu yapıyı oluşturmaya gayret etmişlerdir. 1926'ya kadar yürürlükte kalan *Mecelle*, Ahmet Cevdet Paşa tarafından hazırlanırken adalet alanında yapılan düzenlemeleri, idari düzenlemeler tamamlamıştır. Yine ortaokullar (idadi), özel ve genel liseler, mesleki okullar ve ilk üniversitenin tesisi de eğitim alanındaki gelişmeler olarak kaydedilmelidir. Diğer taraftan tüm bu ilerlemeleri adım adım takip eden

ekonomideki kötü gidişat, durdurulamaz hâle gelmiştir. Her geçen gün yoksullaşan halkın aksine sefahat içindeki devlet erkânı kayıtsızca harcamalar yapmaktadır. İşte bu bozulan ekonomik yapıyla dış borçların iki katına çıkışına ve nihayet *Duyûn-ı Umûmîyye İdaresi*'nin kurulmasına kadar gelinecektir (1881).

Her yönüyle Batılı olan ve kullanılmaya başlamasının ardından çok çabuk gelişen özel basın, Abdülaziz döneminin en önemli yeniliklerindedir.

“Agâh Efendi'nin 1860'da çıkardığı ilk özel Türk gazetesi olan Tercemân-ı Ahvâl'i, 1862'de Şinasi'nin çıkarmağa başladığı ve Namık Kemal'in devam ettirdiği Tasvîr-i Efkâr, 1866'da başyazarlığını Ali Suavi'nin yaptığı Muhbir, 1872'de Kemal'in başyazarlığını yaptığı İbret, 1873'de Ebuzziya Teyfik'in çıkardığı Hadîka, 1875'de başyazarlığını Kemal Paşa-âde' Said'in yaptığı Vakit, 1876'da başyazarlığını Şemsettin Sami'nin yaptığı Sabah takip ederler.” (Akyüz, 1995:27).

Gazetecilikteki bu gelişmeler Türk edebiyatını etkilemiş; Fransız edebiyatından yapılan çeviriler gazetelerde yayınlanırken tüm türlerde tanınan Fransız yazar ve şairler, edebiyatçılarımızca örnek alınmıştır. Edebiyattaki gelişmelere ideolojik hareketlerin de karıştığı Abdülaziz devrinin ilk ideolojisi, *medeniyetçilik*dir. *“Sadık Rıfat Paşa ve Sami Efendi'den itibaren 'medeniyet, temeddün, ünsiyet, menûsiyet, tennüs' gibi kelime ve terkiplerle Frenkçe 'civilisation' kelimesinin karşılığı aranmıştır.”* (Tanpınar, 2001:152). *Medeniyetçilik* gibi *Osmanlıcılık*, *İslamcılık* ve *Türkçülük* ideolojilerini de Osmanlı aydınları, devleti kurtarma reçeteleri olarak savunmuşlardır. *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesinde bu üç ideolojiyi tartışan ve uygulanabilirliğini sorgulayan Yusuf Akçura, pek çok sakıncaya dayanarak *Osmanlıcılık* hareketini olanaksız görür.¹ Balkan Savaşları (1913)'nin sonuna kadar süren bu harekete alternatif olan *İslamcılık*, 1850'den sonra II. Abdülhamid tarafından devletin resmî politikası olarak uygulanır. İlk kez Tanzimat devrinde ortaya atılan *Türkçülük ise*, ancak II. Abdülhamid'in tahttan inişinden sonra halk arasında ve devlet yönetiminde etkili olabilmıştır.

Edebiyatta Beşir Fuat'ın temsilciliğini yaptığı 'pozitivist, realist ve materyalist' fikirler, 1880'den sonra zirveye ulaşan romantizmin ardından belirmeye başlar. Devrin genç aydınları çağdaşlaşmayı bir bütün olarak görmüş, edebiyat ve sosyal hayattan başka siyaset ve eğitim mevzularına da eğilmişlerdir. Basına konulan

¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2005.

engeller, siyasi hedeflere ulaşmada -içlerinde Nâmık Kemâl ve Ziyâ Paşa'nın da bulunduğu- aydınlara güçlük çıkarır ve onlar *Yeni Osmanlılar Cemiyeti* adı altında gizlice faaliyet göstermeye başlarlar. Yönetimin meşruti rejime geçişinin mümessilleri olarak da karşımıza çıkan aydınlar, *Kanûn-ı Esâsî*'nin hazırlanmasında görev alırlar. Ne var ki, 93 Harbi (1923) ile ülkede olağanüstü hâl ilan edilecek ve bunu fırsat bilen II. Abdülhamid, meclisi kapatarak ülkeyi elli yıl öncesine götüren, halk ve aydınlara nefes aldirmayan, tedirgin geçecek bir otuz yıl hazırlayacaktır.

Kenan Akyüz, Tanzimat devri -sosyal ve siyasi hayatındaki değişimlerle birlikte gelişimine devam eden- Türk edebiyatını iki aşamada değerlendirir. Batılılaşma, 1860 ve 1876 yılları arasındaki ilk döneminde Divan edebiyatına saldırarak itibarını yitirmesinin sağlanması, böylece modern bir Türk edebiyatı oluşturmak için zemin hazırlanması, Fransız edebiyatının esas türlerinin, bunların teorik bilgilerinin, klasik, romantik akımlarının ve temsilcileri olan ünlü sanatçıların tanıtılması, düzyazı ve şiirde kullanılan dilin yerine yeni bir dil alternatifinin sunulması gibi çalışmalarla başlamıştır. Nâmık Kemal'in *İntibah* isimli romanının ön sözü ve Recâizâde Mahmut Ekrem'in *Ta'lîm-i Edebiyyât* adlı edebî kuralları içeren eseri bu yönde kaleme alınmıştır.

"İkinci safhada (1876-1896) ise, 'Fransız edebiyatının daha çok estetik ve teknik esasları üzerinde durulmuş (Recaizade Ekrem: III. Zemzeme, önsöz; Takdîr-i Elhân; N. Kemal: Celâl Mukaddimesi), realist ve natüralist romanın kısmen tanıtılması (Nâbizade Nâzım: Karabibik, önsöz) ve yeni bir edebi dil oluşturulması için çalışılmıştır." (Akyüz, 1995:38).

Türk edebiyatının sosyal bir karaktere bürünüşünde Şinâsi'nin ve bu doğrultuda en önemli vasıta olarak gördüğü gazetenin faaliyet göstermesi, yeni bir nesrin doğuşunu müjdelir. Nâmık Kemâl ise Türk edebiyatındaki modernleşmeye, *Tasvîr-i Efkâr*'da yayımlanan, *Lîsân-ı Osmanî'nin Edebiyyâtı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmilidir* (1866) adlı makalesi ile bir program kazandırır. Edebiyatın sosyal bir görev üstlenerek halkın bilinçlendirilmesinde ve eğitilmesinde bir araç vazifesi görmesine hız verecek olan yazı dilinin konuşma diline yaklaştırılması gerektiği fikri de bu makale ile vurgulanır. Nâmık Kemâl'den sonra dikkat çeken, yazdığı *Şiir ve İnşâ* (1868) makalesinde Halk edebiyatına yönelmeyi salık vererek bu yolla halk diline ulaşılabilceğini savunan Ziyâ Paşa aynı bilinci taşır.

Takvîm-i Vekâyî vasıtasıyla nesir dilinde ve üslubunda sadeleşme çalışmaları, Tanzimat'ın edebî gelişim aşamalarından biridir. Şinâsi'nin öncülüğünü yaptığı bu çalışmalarda, süslü dilin çerçevesinden fazla çıkamayan Nâmık Kemâl ve kısmen Ziyâ Paşa ile kelimelerin seçiminden üsluba kadar konuşma dilini daha çok yakalayan Ahmet Mithat Efendi'nin çabalarını saymak gerekir. Ayrıca sosyal fayda prensibi taşıyan Tanzimat edebiyatının, Eski edebiyatın soyut dünyasından çıkarak hayatın içine girdiğine şahit olunmaktadır.

Batı'nın bütün türlerinde örneklerin verilmeye başlanmasıyla Türk edebiyatı, modernleşme yönünde büyük ölçüde ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda Tanzimat şairlerinin hareket noktası; Avrupa'nın modern edebiyatı ışığında, Türk şiirinin bir bütün hâlinde, yeniden oluşturulup şekillendirilmesi, bununla birlikte halkın bilgi ile donatılması işi olmuştur.

Fransa'dan ilk dönüşü ile birlikte Şinâsi, şiirde yenileştirme işine girişir. Muhteva ve şekil unsurlarındaki değişikliklerle dikkat çekecek olan Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kaside bu yoldaki önemli bir üründür. Klasik kasidede, mübalağalı ve klişe övgüler yer alırken, Şinâsi, övülen kişinin şahsiyetinin hakiki özelliklerini işlemiştir. Bu kasidelerde akıl, fikrin de üstünde tutulmuştur.

Tanzimat şiiri, Tanpınar'ın ifade ettiği gibi '*ikilik realitesi*'ni yaşayan ancak köklü Türk şiir geleneğinin üzerinde kaynağını Fransa'dan alan yeni bir fidan yeşertme çabasıyla şekillenen şiirdir denilebilir. Yeni şiirin ilk temsilcisi Şinâsi, 1850'li yıllarda yeni dil ve üslup arayışı ile Fransız şiirleri çevirmeye başlar. Biçim ve içerik bakımından Divan şiirinden ayrılan bu ürünlerin devamında kendisi de şiirler kaleme alır. Bu dönemin Fransızca çeviriler yapan, dil ve üslup bakımından yeni sayılacak şiirler yazan diğer önemli ismi Ziyâ Paşa'dır. Yeniliği Nâmık Kemâl, Recâizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmid devam ettirmişlerdir. Bahsi geçen bu isimler içinde dil ve üslup konusunda sadeliği yakalama çabasını en çok Şinâsi göstermiştir. Diğerleri romantik şiirin etkisinde kaldıkları için konuşma dilinden epeyce uzaklaşmışlardır.

Tanzimat I. dönem şiiri, sosyal ve siyasi unsurları ele alarak toplumsal faydaya yönelmiştir. Çağın şartlarına ayak uydurabilecek yeni insan tipini meydana getirmeye çalışan aydınlar, ancak bu sayede kurulmasını istedikleri düzene ulaşabileceklerdir.

Klasik şiirdeki gazel, kaside, vb. genel adlar yerine şiirlerde, konularına göre adlar kullanılmaya başlanmıştır. Konuşulan Türkçeye bağlı bir dil oluşturma çabalarının yanında Şinâsi'nin, "Mustafa Reşit Paşa Kasideleri" (1856-1858); Nâmık Kemâl'in, "Hürriyet Kasidesi" (1876) ve Ziyâ Paşa'nın, "Terci-i Bend" (1859) gibi şiirleriyle Türk şiirine "eşitlik, hak ve ödevler, hukuk, kanun, medeniyet, hürriyet, vatan" kavramlar kazandırılmıştır. Sosyal ve siyasi konuların yanında ferdin şahsiyet olarak şiirde yerini bulduğu da görülür. II. nesil Tanzimatçılardan Recâizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmit ise bireysel ve metafizik düşüncelerle şiirler yazmışlar ve bu çerçevede ölüm, Allah, ruh, varlık, madde, dünya gibi temaları sıkça işlemişlerdir. İnsan, duyguları ve aşkıyla geçmişte olduğu gibi bu dönem şiirinde de yerini korur. Tanzimat şiirinde, Klasik şiirdeki klişe, soyut ve olağandışı sevgilinin yerini gerçek hayattaki sevgili alır. Yine eski şiirin gerçek dışı sınırlarından kurtulan tabiat teması da gerçek hayata dayanarak işlenir.

Tanzimat şairleri her ne kadar biçim ve içerikte yeniliği benimsemiş olsalar dahi teknik unsurlar konusunda Divan şiirine bağlı kalmışlardır. Aruz ölçüsü, hece ölçüsüne artan ilgiye rağmen hâkimiyetini korurken, eski nazım biçimleri ve edebî sanatlar da varlığını sürdürmüştür. Yeni şekil denemelerinin yanında eskilerin de kullanılmaya devam etmesi, Tanzimat devrinin her alanda yaşadığı bir tecrübedir.

Yenileşme Devri Türk Edebiyatı atmosferinde –Tanzimat ikinci nesli ile Servet-i Fünûn nesli arasında yer alan- Nâbîzâde Nâzım'ın böyle bir siyasi ve edebî ortam içinde yetiştiğini/beslendiğini görülmektedir.

1. NÂBİZÂDE NÂZİM'İN HAYATI, EDEBİYAT VE ŞİİR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ, ESERLERİ

1.1. Nâbîzâde Nâzım'ın Hayatı

Asıl adı Ahmet Nâzım olan Nâbîzâde'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1862-1865 yılları arasında bir tarih olarak kabul edilmektedir.²

Bu hususla ilgili Himmet Uç, *Şair ve Romancı Nâbîzâde Nâzım* adlı eserinde,

“Nâbîzâde'nin çok yakın arkadaşı olan Mahmut Sadık'ın, onun ölümü üzerine teessüratını açıklarken “Felek tam otuz senelik hayatı bile ona göstermedi”³deyişiyle; yine K. Faik'in aynı duygu ile yazdığı yazısında “Sinni alettahmin otuz raddesinde”⁴ ifadelerinden anlaşıldığına göre Nâbîzâde otuz yaş civarında vefat etmiştir. Ölüm tarihi 1893 olduğuna göre doğumu kesin olmamakla beraber 1863 civarında olmalıdır.” (Uç, 2007:1).

şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.

Nâbîzâde Nâzım'ın hayatının ilk dönemleri ile ilgili bilgiler yine kesin olmamakla birlikte *“Yâdigârlarım”* adlı eserinden takip edilebilmektedir. *“Yazar, eserini bir yakınının hatıraları olarak takdim ederse de en samimi dostu Mahmut Sadık'tan, Nâbîzâde'nin, bu eserin baş kısımlarında kendi hayatını kaleme aldığını öğreniyoruz.”* (Birinci, 1987:2). Bu kaynağa göre Nâzım İstanbul, Nişantaşı'nda dünyaya gelmiştir. Babası İstanbul'da doğmuş, İstanbul terbiyesi görmüş olan Nâbi Efendi'dir. Annesini hiç tanımamıştır, onun sadece ölümünü hatırlamaktadır.

² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Bütün Eserleri-Son Asır Türk Şairleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, C 2, s.1138. İnal, Nabizade Nazım maddesini açıklarken *“Nabi zade Ahmed Nazım [Bey], Nabi Efendi namında bir zatın oğludur. Takriben 1862'de Nişantaşı'nda doğdu.”* şeklinde bir ifade kullanır.

Necat Birinci, *Nabizade Nazım-Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserlerinden Seçmeler-*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 1. Birinci bu konuda, *“Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Nabizade üzerinde duran bütün araştırmacılar, Servet-i Fünun mecmuasının kurucusu Ahmet İhsan'ın, yazarın ölümünden birkaç gün sonra kaleme aldığı bir makalesinde ileri sürdüğü 1278-1280 tarihleri arasında doğmuş olabileceği ihtimalini gözönünde bulundurmuş ve bu tarih rumi veya hicri kabul edilip miladi tarihe çevrildiğinde elde edilen 1862 ve 1865 tarihleri arasında doğmuş olabileceğini söylemişlerdir. Nabizade'nin 1893 yılında ve yirmi dokuz yaşında öldüğü gözönüne alınırsa doğum tarihi için en yakın ihtimal olarak 1864 gösterilebilir.”* şeklinde bir açıklama yapar.

İsmail Parlatır, *“Nâbi-zâde Nâzım”, Büyük Türk Klasikleri, Tanzimat Nesri, Tarih-Antoloji-Ansiklopedi*, 9. cilt, Ötüken-Söğüt, İstanbul, 1989, s. 151. Parlatır, Nabizade'nin doğum tarihini 1862 olarak belirtmiştir.

Abdullah Uçman, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, C 32, s. 264. Uçman ise Nabizade'nin doğum tarihini 1863 olarak belirlemiştir.

³ *Servet-i Fünûn*, Sayı 253, 14 Kânûn-ı Sâni, 1311.

⁴ *Hazîne-i Fünûn*, Sayı 7, 12 Ağustos 1309.

Kulekapısı'nda bir Arap kadın ona sütanneliği yapmıştır. Üvey anne ve dadıların elinde büyüyen Nâbîzâde, “*Yadigârlarım adlı hatıralarında babasının kendisiyle pek ilgilenmediğini, bu yüzden birkaç defa evden kaçıp Kulekapısı'nda oturan dadısının yanına sığındığını, bazı geceler sokaklarda, bazı geceler kahvehanelerde yattığını söyler.*” (Uçman, 2006:264-265).

Asabi, içkiye düşkün, oğluna rahat yüzü göstermeyen, onun varlığından rahatsız olan Nâbi Efendi'nin ölümünden sonra Nâzım, büyükannesinin yanına sığınmıştır.

Önce Sururi Mahallesi'nde oturan aile, sırasıyla Yavuz Selim, Rumeli ve ardından Anadolu Hisarı'na taşınmıştır.

Nâbîzâde, tahsiline Tophane'deki Defterdar Sıbyan Mektebi'nde başlamış, oradan sonra Salıpazarı Feyziye ve Beşiktaş Askerî Rüştiyesi'nde devam etmiştir (1876). 1878'de Mühendishane-i Berr-i Hümayun'un idadi kısmına, 1881'de de aynı okulun yüksek kısmına girmiştir. 1884 yılında Topçu Mülazım-ı Sâniîliği ile girdiği Yüksek Harp Okulu'nun Fen Bölümü'nden 1887'de Yüzbaşı (Kurmaya Yüzbaşı) rütbesi ile mezun olmuştur. Mezun olduğu okulda aynı tarihte yüksek cebir, istihkâmat-ı hafiyeye ve topoğrafya dersleri vermiştir. 1889'da Umumi Müfettiş Muavini olmuş, Kolağası olarak Kaş'ta görev alır (1890). Suriye'ye bazı mesleki keşif ve araştırmalar sebebiyle gönderilen Nâzım, Manastır'da Goltz Paşa'nın maiyetinde ordu müfettişliği yapmış ve İstanbul'a dönüşünde dördüncü dereceden Mecidî nişanı almıştır (1891).⁵ Ankara Fırkası'na nakledilir ancak hastalığı yüzünden görevine başlayamaz.

Arkadaşı Mahmut Sadık Bey ve eşinin vesile olduğu⁶, Ayşe Naciye Hanım'la bu dönemde hayatını birleştiren Nâzım'ın saadeti, kısa bir süre sonra kemik veremine yakalanmasıyla nihayet bulur. Ömrünün son iki yılını bu hastalığın pençesinde geçirir. Çocukluk ve gençlik çağlarında yaşadığı üzüntüler nasıl ruhsal

⁵ (Başbakanlık Arşivi, 1309 Tarihli İradeler Defteri, no: 97155) “*Saadetli Goltz Paşa Hazretleri'nin refakatinde müstahdem, Erkan-ı Harbiye kolağalarından Nazım Bey'e müşahede olunan rüyet ve gayretine mebni dördüncü rütbeden Mecidî Nişan-ı Zîşanı tevcih edilmiştir.*” Uç, Himmet; Şair ve Romancı Nabizade Nazım, Monografi Dizisi, Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 9

⁶ Sadık, Mahmut; “Hasan Bedrettin'in İrtihâli”, *Servet-i Fünun*, s. 1577, 1326

anlamda olumsuz etkilemişse onu, yine aynı dönemlerde babası ile yaşadığı sıkıntılar, yoksulluk ve sefalet de fiziksel olarak güçsüz bırakmıştır. Uzun süre vücutta bulunup yıllar sonra kendisini hissettirebilecek türden bir hastalık olan kemik veremine Nâbîzâde evlenmeden önce zaten yakalanmıştır. “*Nâzım’ın hastalığı verem-i azmi idi. Birkaç senedir kendisinde mevcut idi. Fakat bir buçuk senedir şiddetle hükmünü sürüyor idi.*”⁷ Bir senelik süre zarfında Haydarpaşa Hastanesi’nde yatmıştır ve bu süreçte birkaç defa ölümü ile ilgili yanlış haberler yayınlanmıştır. “*Hatta vefatı hakkında Maarif risalesine dercolunan fıkrayı görünce tebessüm ederek ‘Yalan değil, yalnız biraz acele etmiş.’ demiştir.*” (İnal, 1988:1140). 5 Ağustos 1893 yılında vefat eden muharririn mezarı, Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı’nda, Miskinler Tekkesi’nden Saraçlar Çeşmesi’ne inen yoldadır. Mezar taşında şu Farsça beyit bulunmaktadır: “*Ber levh-i mezârem benüvîsend pes ez merg / Ey vây zi mahrûm-i dîdâr diger hîç!(Ölümünden sonra mezarımın taşına şunu yazsınlar: Yazıklar ki sevgilimden ayrıldım, bir daha görüşmeme imkân yok!)*”

1.2. Nâbîzâde Nâzım’ın Edebiyat ve Şiir Hakkındaki Görüşleri

Edebiyatla ilk mektep sıralarında meşgul olmaya başlayan Nâbîzâde Nâzım’a ilk edebî zevkini; Muallim Nâci tesiri altındaki edebiyatın mühim isimlerinden, Arapça, Farsça ve Fransızca’yı iyi bilen, Divan şiiri geleneği içinde yetişmiş, sağlam bir dil anlayışına sahip, aynı zamanda güçlü bir şair olan İbrahim Cûdî Efendi’den almıştır.

Nâbîzâde Nâzım, Mühendishane Mektebi’nde iken mesleki çalışmaları ile edebî faaliyetlerini bir arada sürdürmüş ve ilk yazısını, “*Mühendishâne Mektebi Şâkirdânı’ndan - A. Nâzım*” imzasıyla *Vakit Gazetesi*’nde yayımlamıştır. Daha sonra çeşitli gazetelerde edebî ve fennî mevzulardaki yazılarını yayımlamaya devam etmiştir.

“*İlk şiirlerini nesildaşlarından olan Menemenlizâde Mehmet Tahir, İsmail Safâ ve daha başkaları gibi Muallim Nâci’nin tesiri altında kaleme aldı. Ancak Nâbîzâde Nâzım, Muallim Nâci’nin bilhassa yeni tarz şiirlerini örnek seçti, o şiirlerde dikkati çeken sade dil, akıcı üslup, tabii söyleyiş şeklini taklit etmeye çalıştı. Bu arada eski tarz şiirler de neşretti.*” (Birinci, 1987:6).

⁷ İhsan, Ahmet; *Servet-i Fünûn*, Sayı 127, 5 Ağustos 1309 (17 Ağustos 1893).

Şiirlerini *Hâtıra-i Şebâb*, *Heves Ettim* ve *Mini Mini Yâhûd Yine Heves* adlı kitaplarında toplu olarak yayımlayan Nâzım'ın, sonraki dönemde tanıdığı Abdülhak Hâmit ve Recâizâde Mahmut Ekrem'i taklide yöneldiği görülür. Böylelikle onun şiirlerinde fikir ve şekil itibarıyla değişimler olursa da Muallim Nâci'nin sağlam dil anlayışının tesiri daima kendini hissettirmiştir.

Çeşitli makalelerle dil ve edebiyatın muhtelif meselelerini tahlile girişen Nâbîzâde, *Servet-i Fünûn*'un "Tahlilât-ı Edebiyye" sütununda Divan şairleri üzerine inceleme yazıları kaleme almıştır. *Servet-i Fünûn* topluluğunca geliştirilen tablo altı şiirin ilk örneklerini de yine aynı sütunda neşretmiştir. 1890-1891 yıllarında bir dizi uzun hikâyeye yayımlayan Nâzım, 'Râvî' müstearıyla, o dönemdeki çeşitli edebî tartışmalara da iştirak eder. Farsça ve Arapça'dan başka İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde, André Chénier, Victor Hugo, Alfred de Musset, Chateaubriand, Alexandre Dumas Fils, Arnold, Büchner, Friedrich Rückert, Edmond Harcourt gibi yazar ve fikir adamlarından yaptığı tercümelemler, Batı'nın edebî akım ve fikirlerinin Türk okuruna tanıtılmasında mühim bir yere sahiptir.

Nâbîzâde Nâzım, Türk edebiyatındaki asıl şöhretini hikâyeye ve romanlarıyla kazanmıştır. *Karabibik* adlı uzun hikâyesi Türk edebiyatında ilk köy anlatısı olarak, *Zehra* romanı da ilk psikolojik muhtevalı roman olarak kabul edilmektedir. Kenan Akyüz,

"Şiirde sadece bir amatör olarak kalmış olan Nâbîzâde Nâzım, çok genç yaşta ölmesine rağmen, hikâyeye ve roman alanlarında adını unutulmaktan kolaylıkla kurtarabilecek eserler vermiştir. Nâzım, Tanzimat Edebiyatı'nın son yıllarında kendini göstermeğe başlayan, realist ve natüralist eğilimin temsilcilerinden biridir." (Akyüz, 1995:81).

ifadesiyle bu konuya dikkat çeker. Yine İsmâil Hikmet Ertaylan *Muasır Şairlerimiz* adlı eserinde, "Âsarı mensuresi hakkında sarfedilecek mütaleanın buraya taalluku olamayacağı cihetle yalnız hikâyeye nivilikteki iktidarının kudreti şairanesinden dübalâ olduğunu itiraf ile iktifa edilir." şeklinde bir yorum getirir (İnal, 1988:1141). Bu çalışmada Nâbîzâde Nâzım şair kimliğiyle ele alınacağından hikâyeye ve romancılığı üzerinde durulmayıp sadece bu bilgilerin verilmesiyle yetinilecektir.

Otuz yıllık ömrüne yirmi iki eser ve “Şâiriyyet” adlı makalesinde her ne kadar şiir aleyhinde fikirler öne sürmüştü de yüzün üzerinde şiir yazmış olan Nâbîzâde Nâzım’ın şairliğini Himmet Uç,

“Şiir dilinin akıcılığı ve arkaik dilden uzak oluşu, kelimelerde kolay tasarrufu, şiir dilini yakalaması ile fitrî bir şiir dilinin olduğu görülür. Hem yeni, hem klasik şiirler yazmıştır. Tercümeleriyle şiirin kültür hamulesini beslemiş, geçici duyguların üstüne çıkmıştır. Ancak şiire karşı tutumu yüzünden ‘Müstaid olduğu derece-i terakkiye ulaşamamıştır.’” (Uç, 2007:186).

şeklinde değerlendirir. Yine İsmail Hikmet Ertaylan, Nâbîzâde Nâzım’la ilgili - ince bir duyarlılıkla yazdığı- müstakil eserinde, onun içli ve derin lirizm taşıyan eserlerini hissederek yazdığını, doğal bir ifade gücü bulunduğunu, şairliğinin de hiç zorluk çekmeden yazacak kadar iyi olduğunu söyler. Bu yüzden Nâzım, *Tanzimat* ve *Servet-i Fünûn* dönemleri arasındaki sanatçılar içinde araştırılmaya değer isimler grubunda yer almalıdır. Hassas bir yapıya sahip olan Nâbîzâde,

“İlhamını çok zaman hissinden, heyecanından alır. Fakat bu his ve heyecan öyle coşkun, öyle taşkın, öyle asi hisler ve heyecanlardan değildir. Bilâkis çok sakin, çok içli, çok insanî hisler ve heyecanlardır. Yakıp kavurmaz. Okşar ve düşündürür. Mümkün olduğu kadar tabîîdir, hakikîdir. Muhaller arkasında koşmaz, olduğundan fazla görünmeğe çalışmaz. San’at taslamak için tabiati fedaya katlanmaz. Çünkü tabiati bütün ruhu, bütün aşkile sever. Onda nihayetsiz güzellikler bulur, o güzelliklerde ince, zarif, tatlı şiirler sezer.” (Ertaylan, 1933:11).

Nâbîzâde Nâzım kısacık ömrüne, diğer edebî türlerin yanında azımsanmayacak sayıda ve değerinde şiir sığdırmıştır. Onun değişik türlerde verdiği eserlerdeki sağlam üslup ve geniş birikimden ziyade taşıdığı sanatçı ruhu başarıyı yakalamasındaki en büyük etken olmuştur.

1.3. Nâbîzâde Nâzım’ın Eserleri

Şiir:

Hâturâ-i Şebâb, Mihran Matbaası, İstanbul, 1298, 51 s.

Heves Ettim, Nâşiri: Kitapçı Aleksan, Mihran Matbaası, İstanbul, 1302, 78 s.

Mini Mini Yâhûd Yine Heves, Sahip ve tâbileri: Karabet ve Kasbar, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul, 1303, 40 s.

Hikâye:

Yâdigârlarım, Kitapçı Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul, 1303, 75 s.

Zavallı Kız, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1307, 30 s.

Karabibik, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Romanlarından, İstanbul, 1307, 40 s.

Bir Hâturâ, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1307.

Sevdâ, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Romanlarından, İstanbul, 1308.

Seyyie-i Tesâmüh, 'Âlem Matbaası, İstanbul, 1308, 31 s.

Hâlâ Güzel, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Romanları, İstanbul, 1308, 31 s.

Hasba, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Romanları, İstanbul, 1308.

Enginde, Servet-i Fünun, Sayı 84, 1 Temmuz 1309.

Bir Fakir Aile, Servet-i Fünun, Sayı 85, 15 Temmuz 1309.

Sohbet-i Şabbâne, Servet-i Fünun, Sayı 1535, 15 K. Sâni 1926.

Roman:

Zehra, Musavver Servet-i Fünun gazetesinde tefrikadan sonra, 'Âlem Matbaası, İstanbul, 1312, 382 s.

Piyes:

Hoşnişin Yahut Cihanda Safa Var mıdır, Cerîde-i Havâdis, 20 Mart 1297/1881, 4 Nisan 1297/15 Nisan 1881, Sayı 4580-4585.

Bilimsel Çalışma:

Katre, Nümune Nüsha, İstanbul, 1306, 16 s.

Mesâil-i Rüyâziye, Tedrisât-ı İdadiye Kütüphanesi Yayınlarından, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1306, 72 s.

Muhtasar Yeni Kimya, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1307, 370 s.

Mini Mini Mektepli, Kitapçı Arakel, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1308, 38 s.

Esâtir, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul, 1309, 24 s.

Aynalar, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul, 1310, 29 s.

Makale:

“*Aleksandre Dumazade (Tercüme Nesir)*”, Hazine-i Fünun, 1297-98/1881, Sayı 35.

“*Ayinede Bir Aks*”, Tercüman-ı Hakikat, 2-14 Teşrîn-i Sâni 1882, Sayı 1323-24.

“*Bir İftirak*”, Mirat-ı Âlem, 1 Teşrîn-i Evvel 1309/1884, Cilt 1, Sayı 5; Bedayi-i Kudret, 1309/1884, Cilt 1, Sayı 8.

“*Ferda-yı Visalde Vefat Eden Zevcesi İçin Bir Aşığın Yazdığı Kitâbe-i Seng-i Mezar*”, Berk, 1886, Sayı 5, s. 133-135.

“*Arabadaki*”, Berk, 1886, Sayı 6, s. 166-167.

“*Şâiriyyet*”, Manzara, 1303/1887, Sayı 4, 8.

“*Victor Hugo*”, Manzara, Tercüme, 1303/1887, Sayı 9.

“*Uyu Gönüm Uyu*”, (Almanca’dan) Manzara, 1303/1887.

“*Lisanımızda Şive*”, Manzara, 1303/1887, Sayı 11, 12, 15.

“*Lisan ve Edebiyat*”, Mürüvvet, 13-14 Mayıs 1304, 25-26 Mayıs 1888, Sayı 68-69.

“*Roman ve Romancılık*”, Tercüman-ı Hakikat, 1 Nisan 1890, Sayı 3546.

“*Roman ve Romancılık*”, Tercüman-ı Hakikat, 7 Nisan 1890, Sayı 3551.

“Tahlilât-ı Edebiye, Fuzulî”, Servet-i Fünun, 1892, Cilt 1, Sayı 2-3.

“Tahlilât-ı Edebiye, Nedîm”, Servet-i Fünun, 1892, Cilt 1, Sayı 6.

“Bir Fakir Lisanından”, Bedayi-ül İnşa, s. 47-48.

“Bir Risale-i Mevcuteye Mukaddime Olmak Üzere”, Bedayi-ül İnşa, s. 49-50.

2. NÂBÎZÂDE NÂZIM'IN ŞİİRLERİNDE TEMA

2.1. Aşk

*“Nasıl şükr eyleyeyim bilmem? – Seni sevdim! – Dedi ol yâr
Nasıl sabr eyleyeyim bilmem? – Beni sev sen! – Dedi dil-ber!”*

(HŞ, s. 49)

Sözlükte aşırı sevgi ve bağlılık duygusu gibi anlamlara gelen aşk sözcüğü, insanlık tarihi boyunca var olmuş, dünyanın her yerinde ve her dönemde değişmez bir ilham kaynağıdır. Tüm sanat dalları ile birlikte edebiyatın da vazgeçilmez temalarından biridir. Duyguların coşkuyla ifadesine imkân sağlayan

“Şiirde en çok yer alan unsurlardan biri, aşk duygusudur. Aşk, her ne kadar niteliği itibariyle coşkun, taşkın, yumuşak, iyimser, karamsar gibi özelliklere sahip ise de genel karakteri itibariyle onu iyimser ve yumuşak bir duygu kapsamı içinde değerlendirmek mümkündür. Bir şeye, birisine aşırı derecedeki sevginin ifadesi olan aşk, neşesi ile, elemi ile, ümidi ile, ümitsizliğiyle, değişik yönleriyle terennüm edilir.” (Çetin, 2011:62-63).

Gençlik çağlarında pek çok kişinin bu duyguyu keşfetmesi ile birlikte dışa vurma ihtiyacını hissetmesi ve böylece şiire başvurması olağandır. Yine şairlerin de edebî serüvenleri incelendiğinde ilk tecrübe olarak aşkı anlamaya ve anlatmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu durumda şiir denilince akla ilk gelen duygunun aşk olması kaçınılmazdır.

“Temel işlevi duygusal ve estetik bir heyecan uyandırmak olan şiirin, “aşk”ı ana malzeme yapmasının nedeni, insanların yaşadığı en yoğun duygulanım olması ve güzele duyulan düşünlülükle, şiirin güzeli-estetiği amaçlayan yapısal özelliğinin çakışmasıdır. Ayrıca aşkın bizzat tanımlanma noktasındaki güçlüğü, sanatçıları bu alanda bir şeyler söylemeye itmiş, onu anlamaya, somutlamaya çalışmışlardır. Bir başka nokta ise aşkın platonizm, ayrılık acısı, vuslat sevinci gibi başka duygulara neden olmasıyla konunun renklenmesi, çeşitlenmesi ve dolayısıyla üzerinde düşünülecek noktaların artmasıdır.” (Akpınar, 2006:202).

Nâbîzâde Nâzım'ın şiirlerinde en çok işlediği temaların başında aşk gelir. Necat Birinci'ye göre, onun aşk şiirleri bir tecrübe eseri olmanın zenginliğini taşımaz. *“Daha çok Divan şiiri kelime kadrosunun meydana getirdiği hazır kalıpların imkânları ile kendini gösterir.”* (Birinci, 1987:10-11).

Nâzım'ın gençlik yıllarında kaleme aldığı bu şiirlerinde Tanzimat dönemi şairlerinden Şinâsi, Nâmık Kemal, Abdülhak Hâmit, Recâizâde Mahmut ve Muallim Nâci'nin büyük tesirleri görülmektedir. “*Nâbizâde Nâzım'ın Hatıra-i Şebâb'daki şiirlerinin birçoğunun imaj, konu, düşüncenin hareket noktası yönünden Sahra'dakilerin aynı olduğunu söyleyebiliriz. Hatta bazen aynı mısraların kopya edildiğini görmekteyiz.*” (Uç, 2007:134).

Nâbizâde'nin şiirinde aşk, genel olarak ayrılık, özlem ve bazen de ölüm temalarıyla birlikte işlenmiştir. Bu incelemede benzer tarzda olan şiirleri kapsayacak şekilde belli başlı bazı şiirlere değinilecektir.

Hâtıra-i Şebâb adlı ilk şiir kitabındaki “Mersiye-i Mahbes” şiirinde şair, sevgilinin ölümü yüzünden hayata küsmüş, dünyası başına yıkılmış, acılar içinde memleketini terk eylemiştir:

“Onunçün nefret ettim her mahalden,

Onunçün terk-i dâr ü diyârım.

Sonunda ayrı düştüm ol güzelden;

Elimden gitti artık ihtiyârım!

Rehâ yokmuş meğer bir dem ecelden,

Yazık bî-hûde çıktı intizârım!”

(“Mersiye-i Mâhbes”, HŞ, s. 13)

“Tesâdüf-i Ziyâret” adlı şiirinde ise sabahın ilk ışıklarıyla birlikte çevreyi izlerken gördüğü bir bayana âşık oluvermiştir. Şair, güzelliği gökyüzünde ayı bile gölgede bırakan, bakışları gönül yakan bu güzelin sabahın erken saatlerinde neden dışarıda olduğu ile ilgili tahminler yürütürken ortalıktan kaybolması üzerine karamsar duygulara kapılmıştır:

“Ne de dil-ber şu karşıki kız? Âh!

Sanki gündüz tulû' etmiş mâh!

O nasıl harika? Amân yâ-Rabb!

O nasıl câzibe! Nasıl âfet?

Yakıyor gönlümü, amân o nigâh;

Kimseler yoğiken bu enhâda,

Ne için o gezer bu tenhâda,

Perisi mi bu yerlerin acabâ,”

(“Tesâdüf-i Ziyâret”, HŞ, s. 14)

Nâzım, aşkı tabiatın unsurları ile özdeşleştirerek de anlatmıştır. Bu çoğunlukla sevgilinin güzelliğinin tabiatın unsurlarıyla karşılaştırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

“Dökmüştü saçlarını omzu üstüne,

Sandım ki batmadadır ufuktan güneş!”

(HŞ, s. 49)

“Şehâ endâmına hayrân olur âyineler billâh,

Likâ-yı pertev-efrûzun mehi mahcûb eder vallâh!

Benim gönlüm değil sâde; inan ey gözleri âhû,

Bütün dünyâ o çeşm-i sihr-âmîzinle meshûr; âh!”

(HŞ, s. 49)

“Feryâd” adlı şiirinde ise şair, ay ışığının ve güneşin tabiata yansımalarını tasvir etmiş, güneşin altın ışıklar saçmasıyla birlikte yârinin saçlarını anımsamıştır. Aklına yâri gelince şiirin atmosferi birden değişip ayrılık acısına bürünmüştür. Parlayan güneşi batan şairin günleri karanlık geceye dönmüştür. Artık tabiatı izlemek acılarını artırmaktadır:

“Beni terk etti, gitti o dil-ber.

İhtiyârımda selb olup aksın!

*İğtirâb etti şems-i tâbânım:
 Şeb-i deycûra döndü eyyâmım.
 Neme oldu aceb benim muğber,
 Ki koyup hâk-i hasrete me'yûs,
 İhtiyâr etti rihleti civânım?!
 Yâ nasıl eyleyeyim meserret ben?
 Kesb-i efzâyiş eyler âlâmım,
 O temâşâyı seyr eyler iken.”*

(“Feryâd”, HŞ, s. 24)

Şair bazen ayrılık acısına dayanamaz hâle gelmiş ve sevdiğine siteme başlamıştır. Ayrılığı Nâzım'a reva gördüğünü ama bu tavrın ona hiç de yaraşmadığını; onun hâline acımayan zalim sevgilinin de bir gün öleceğini öfkeyle söylemektedir:

*“Ey fikrimi eyleyen perişân,
 Ey gönlümü gasb eden sitem-kâr,
 Ey firkatini revâ gören yâr!..
 Şân mı sana böyle hâl?.. Evet, şân;
 - Lâkin gün olur fenâ bulursun!-
 Rikkat mi getirmiyor bu hâlim?
 Gönlün ne kadar da bî-terahhum!
 Te'sîr de mi etmiyor tazallüm?
 Bâkî mi kalır bu ân, a zâlim?
 Elbet gün olur fenâ bulursun!-”*

(HŞ, s. 45-46)

Nâbîzâde'nin şiirinde aşkın etkisiyle kıskançlık duygusu da ortaya çıkmaktadır. Şair, sevgilinin dudağına değdiği için kadehi, rakiplere baktığı için sevgilinin gözlerini kıskanır:

“Hased o câm-ı sahbâya:

Öper her dem leb-i yâri!

Hased o çeşm-i şehlâlar,

Görür her anda ağyârı!”

(HŞ, s. 47)

Sevgilinin her tavrında bir anlam arayıp onun sert bir bakışından küskün olduğu anlamını çıkarmakta ve buna üzülmemektedir:

“A benim sevdiğim güzel, civânım!

Neme oldun benim kuzum küskün?”

(HŞ, s. 50)

“Söyle Allah için bana söyle.

Bakma hışm ü gazabla âh öyle!

Neden îcâb eder bu çîn-i cebîn,

Neye olmuş o gamzeler gam-gîn?

Neye lâzım? Ki gözlerin süzgün.

Bildir Allah için! Ne noksânım?”

(HŞ, s. 51)

Bazen de sevgilinin bakışlarından onun üzgün ya da bir derdinin olduğu anlamını çıkarıp; bunlara kendince sebepler aramaktadır:

“Ne bâd-ı hazân esti kim bağıteten,

Hemân soldun ey gül-beden! Böyle sen?

*Neden lem‘a-i hüsnün ey âf-tâb!
 Sönük, lerze-nâk öyle bî-âb u tâb?
 O mahzun tebessümle çehren hani?
 Nedir eyleyen şimdi giryân seni?
 Bu giryende bir şevk bahşetmede
 Muvaffak değilsin anı gütmede?”*

(“Teessüf”, MH, s. 17)

Aşkın ne olduğu üzerine kafa yorar kimi dizelerinde. Onu hem hoş bir bela hem de bir sefa; sönmeyen bir ateş veya gönlü aydınlatan nur olarak değerlendirirken aşka defalarca esir olduğunu da itiraf etmiştir:

*“Ey aşk! Ne hoş belâ imişsin
 Hem derd, hem safâ imişsin
 Yâ subhü’l müfezzi imişsin
 Yâ zulmet-i rûşenâ imişsin
 Yâhûd ecel-i kazâ imişsin!..

 Kaç kere senin esîrin oldum
 Meczûb-ı cünûn-ı şehîrin oldum
 Bî-reng kalıb nazîrin oldum.
 Ama yine müstenîrin oldum
 Renk-âver-i dil-i ziyâ imişsin!..”*

(“Aşk”, HE, s. 16-17)

Sevgiliyi uzaktan görmek için bile canını vermeye razı olan, gönlü aşk ile beslenen şair, sevgilinin hızla yanından uzaklaştığını geç fark edip hayıflanmış; hatta bu gördüğünün bir rüya, bir hayal olduğundan bile şüphelenmiştir:

“Ne idi şimdi geçdi peşimden?
 Yoksa rü’yâ mı gördüm âh ben?
 Yâr idi geçdi gitdi sür‘atle
 Ne için bakmadım ya dikkatle?
 Ne hayâl-i âşinâ imiş fikrim
 Ne kadar rûşenâ imiş fikrim!
 Tanıdım nâz ile hırâmından
 Feyz-bâr oldu dil garâmından.
 O ne reftâr idi amân yâ Rabb?
 Dayanır mı o nâza cân yâ Rabb?
 Cân fedâ böyle bir temâşâyâ
 Böyle bir levh-i rûh-bahşâyâ.”

(“Bir Temâşâdan Sonra”, HE, s. 29)

Sevgilinin bakışı gibi endamlı yürüyüşü, tebessümleri şairi heyecana gark ederken onun hayalini kurduğunda bile heyecandan yüreği titremektedir:

“Ey heyecân-bahş-ı dil-i nâ-tüvân!
 Nazlı hırâmın ne müheyyc senin!
 Lorzeye düşmekte hayâlinle cân
 Âh o garâmın ne müheyyc senin!
 Fikrime geldikçe tebessümlerin
 Nûr doğar hâver-i endîşeden.
 Âh o senin hande-i safâ-perverin.
 Hüzn-i dile oldu tahammül-şiken.”

(“Unvansız”, HE, s. 33)

Sevgiliden gelen bir mektup şairi mutlu etmeye yeter. Mektubun her satırı yaşama sevinci verir, her satırına güzellik yerleşmiştir; çünkü kavuşma ümidi saklıdır her sözünde, her noktasında bir âlem gizlidir:

“Ey nâme-i hâmil-i mahabbet!

Ey mushaf-ı nâzil-i mahabbet!

.....

Ey nâme hayât-resânım oldun

Feyz-i dil-i nâ-tüvânım oldun.

.....

Her satırına hüsn mündemicdir

Bin nükte-i aşk mündericdir.

.....

Bin bîkr-i visâl her sözünde

Bin fikr-i hayâl her sözünde!

Her beytini fikr ederse âdem

Bir nokta gibi gelir bu âlem!”

(“Nâme-i Cânân”, HE, s. 38)

Aşkın adı olan sevgili, yeniden güzelliği ile boy gösterir. Bu kez şair coşkulu bir içtenlikle hislerini dillendirmektedir. Meleklerle benzettiği, yere göğe sığdıramadığı sevgili, ona göre Allah’ın bir lütfudur:

“İnsân mı aceb, melek mi bilsem?

Bir hand-i safâ mıdır mücessem!

Lâyık denilirse [bir melektir]:

Baştan başa lûtf-ı Hakk demektir

.....

Gûyâ ki sihrlere bürünmüş

Dünyâyâ güneş gibi görünmüş.

Gözler kamaşır letâfetinden

Diller açılır kıyâfetinden!”

(“Bir Tasvîr Altına”, HE, s. 49-50)

Kimi zaman şair, âşığın dünyadaki varlığının sevgiliye, mutluluğunun gönlündeki sevdaya bağlandığını bilir de neden bu aşırı sevgiyi görmezden gelip reddeder diye kederlenir:

“Âh ey sevdâ-yı refâtârı ile mes‘ûd olduğum!

Sâye-i aşkındadır âlemde mevcûd olduğum.

Müctenibsin sen bile taltîfden meftûnunu

Fart-ı hubbumdan midir bilmem ki merdûd olduğum?”

(“11 Numaralı Kıt‘a”, HE, s. 69)

Özlem duygusuna yenik düştüğünde, çareyi sabah rüzgârından yardım istemekte arar. Sevdiğinin haremine esmesini, onun perçemlerini dahi titretmeden bembeyaz vücudunu sessizce okşamasını, çimenliğin güzel kokularını naklederken onu kendisinin beklediğini de bildirmesini istemiştir:

“Ey bâd-ı subh! Hangi zemîne azîmetin?

Bahş eylemişti âleme nüzhet-i tarâvetin.

Ey bî-vefâ! Şu lerzîşe bak berg-i hastede

Tâb-ı firâk ile sararan verd-restede.

Es, es de git harem-serâsına gir nazîninimin

Bîdâr etmişsin onu aksi enîninimin:

*Okşa vücûd-ı pâkini – ama sükût ile
 Bir ihtizâz verme o perçemlere bile.
 Nakl et revâyah-i çemeni cümleten ona,
 Ferdâya muntazır dururum böyle ben sana.”*

(“Törüntü”, MH, s. 26-27)

Kimi dizeleri ise aşkın itirafı niteliğini taşımaktadır. Sevgilinin güzelliğine, mükemmelliğine değindiği dizelerde şair “Âşığım sevdiğim!” diyebilme cesaretini gösterir:

*“Mütenâsib değil mi hâlinize:
 Âşığım sevdiğim! Kemâlinize?
 Hâlinizden teferrüs etmedeyim
 Siz de hayrânsınız cemâlinize.
 Sizi, yâd eyledikçe, görmedeyim
 Zâtınız mantık-ı hayâlinize
 Karşı geldikçe karşılık bulamam
 Nükteli nükteli makalinize.
 Âcizim ben cevâb vermekden
 O sitefli, güzel sualinize”*

(MH, s. 31)

Sevgilinin uykudan yeni uyanmış hâlini tasvir eden şaire yâri, altın saçları, mahmur gözleri, gül rengi yüzü, tül gibi incecik gömleğinden görünen sinesi, bahar bulutunun rengindeki teni ile gökyüzünden inmiş nurani bir varlık kadar gerçek dışı görünmektedir:

*“Cânân uyanıyor!
 Zülf-i zer-târını döküp saçarak*

Uykudan şimdi kalkıyor dil-ber.
 Tül gibi ince gömleği açarak
 Çeşm-i âşıka arz-ı sîne eder
 Vechine reng-i gül verip zîver
 Güneş urmuş da bak ne hâl olmuş!

 Teninin levni reng-i ebr-i bahâr
 Zülfünün rengi şu 'le-i zerrîn.
 Lehçesinde nasıl halâvet var.
 Çeşm-i mest-i nigâhı pek şîrin.
 Duru gönlüm gibi nasıl da hazîn
 Zannedersem semâdan inmiştir.”

(MH, s. 33-34)

Şair, hemen hiçbir şiirinde sevgili ile kavuşma bahtiyarlığına erişemez. Ancak *Heves Ettim* adlı eserindeki bir şarkıda sevgilinin gelişi ile evinin cennete döndüğünü anlatırken neşesi, heyecanı dizelerine de sirayet etmiştir:

“Şevke mahrem kıldın artık tab ‘-ı mahzûnânemi,
 Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!
 Hande-i lûtfun ne handân etti bak gam-hânemi
 Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!

 Cilve eyler şevkler karşımda şevkinden senin
 Raks eder envâr içinde neşve şeklinde senin
 Tâ ebed hâli bulunmaz şevk u zevkinden senin
 Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!”

(“Şarkı”, MH, s. 39-40)

Nâbîzâde'nin aşk konulu şiirlerinde Nedîm'in,

*“Mest-i nâzım kim büyüttü böyle bî-pervâ seni
Kim yetiştirdi bu gûna servden bâlâ seni”*

beytiyle başlayan gazeline bir nazire ve

*“Estikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül
Benzer: Esîr-i turre-i cânansın ey gönül”*

şeklinde başlayan gazeline de bir tahmis bulunmaktadır. Bunlar Divan şiirinin mazmunlarıyla örülmüş klasik aşk şiirleridir:

*“Kim yaratmış böyle nâzik böyle müstesnâ seni
Söyle ey ömrüm safâsı gül gibi zîbâ seni!*

*Kimden öğrendin o nâz ü işveyi ey rûh-ı dil
Söyle kimdir eylemiş bülbül gibi gûyâ seni?*

*Gözlerim nûr-ı cemâlınden kamaştı el amân
Hangi kudrettir ki etmiş nûrdan peydâ seni!”*

(“Nedîm'e Nazîre”, *Tercümân-ı Hakikat*, 1882, Nu. 1336, s. 3)

*“Güldükçe yâr nâzlıca handânsın ey gönül
Mehcûr-ı lûtf olunca da giryânsın ey gönül.
Ki nağme-sâz ü gâh nâlânsın ey gönül*

-Estikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül

Benzer: Esîr-i turre-i cânânsın ey gönül!-

Câm-ı hayâl elde o sâkî-i cân gibi

Meclîste şevk ü safâ-yı cihân gibi

Sahbâ-yı lâle reng ü pertev-feşân gibi

-Hac yollarında meş'ale-i kârbân gibi

Erbâb-i aşk içinde nümâyânsın ey gönül!-

(“Tahmîs”, *Tercümân-ı Hakikat*, 1882, Nu. 1336, s. 3)

Şair aşkı ağırlıklı olarak beşerî yönüyle ele almıştır. “*Bu şiirlerinin çoğu 1881 ila 1885 yılları arasında kaleme alınmıştır. Bu tarihler Nâbizâde'nin 18 ila 22 yaşları arasına rastlar. O yaştan psikolojisine en uygun konular da öteden beri aşktır.*” (Uç, 2007:134). Bununla birlikte nadir de olsa ilahi aşkın izlerini bazı şiirlerinde görmekteyiz:

“Hakikat! Biz hakiriz bendeyiz; sultânımız sensin.

Senin aşkınla nâlânız; bizim cânımız sensin!”

(HŞ, s. 47)

“Zühreyi eyler şitâbân mevkib-i iclâline

Hüsn-i Yûsuf cân atar îfa-yı istikbâline.

Nüzhet-âbâd-ı saâdet oldu feyzinden cihân

Olmasın mı mübtelâsı mutmain ikbâline?

Mu'cizât-ı hüsnü doldurdu fezâ-yı sîneyi

Kâdir olmaz hâme ol külliyyâtın icmâline.

Öyle müstesnâ edâdır kim o müstesnâ-yı hüsn

Âlemi hayrân eder en lâübâlî haline.

Vâkıf-ı ser-i mahabbet olmayan nâ-ehller
Bin kusûr isnâd ederler âşıkın ef ‘âline.
Fikri hem-kadr riyâz-ı cennet eyler neşvesi
Sarf-ı efkâr ile şevk-i aşkın istikmâline,
Matla’ü’l-envârü’t-tecellîdir ser-â-pâ sîne hep
Bak tecelli-zâr-ı dîdârın kelîm-i lâline.
Meşrebimce lâyık olmaz lâli teşbîh eylemek
Neşve-bahşâ lâli şîrinin o reng-i âline.”

(“Gazel”, HE, s. 64-65)

“Bir mülk-i refâtara hayrânım ki hayrân asmân
Gibta-keş erbâb-ı cennet müftehîr hep hâkiyân.”

(“Gazel”, HE, s. 70)

Nâbîzâde Nâzım’ın tüm şiirleri içerisinde ağırlıklı olarak işlediği aşk duygusuna yer verdiği diğer şiirleri şunlardır: *Hâtıra-i Şebâb*’da “Mersiye-i Mahbes”, “Temennî-i Dîdâr”, “Taleb-i Dâd”, “İltimâs”, “İnkılâb”, “Hitâb-ı Âşıkâne”, “Yâr-ı Giryâne”, “Âhû nigâhın eyledi meftûn beni ey gül” dizesiyle başlayan şarkı, “Âteş-i firâkâtle sûzân olduğum demdir bu dem” dizesiyle başlayan gazel, “Ey fikrimi eyleyen perîşân” dizesiyle başlayan gazel, “Âşığı bî-zâr eder cândan o dil-ber nâz ile” dizesiyle başlayan gazel, beş adet kıt’a, on üç adet müfred, dört adet beyit, bir adet üçlük, iki adet altılık bent; *Heves Ettim*’de “Müddeti Gayet Kısa Bir Rû’yâdan Uyanır Uyanmaz”, “İstiğnâ”, “Firâk”, “Tasvîr-i Cânân Karşısında”, “Reftâr”, “Mektûb”, “Âşık-ı Me’yûs”, altı adet gazel, on adet kıt’a, iki adet beyit, bir adet müfred, iki adet mesnevi; *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*’te “Aşk Maddesi”, “Yine O, Yine Şikâyet”, “Bu İse”, “Gözlerin”, “Eski”, “Ey Şeb-i Mehtâb”, “Zulmet ender zulmet etti bahtımı çeşm-i siyâh” dizesiyle başlayan şarkı, iki adet mesnevi, bir adet rubai, bir adet kıt’a; 1308’de *Mirsâd*’da yayınlanan “Olurdu gönlüme bir büyük hizmet” dizesiyle başlayan gazel, “Bir taraftan aşk-ı cânân gark-ı mâtem, lerze-nâk” dizesiyle başlayan mesnevi, “Âteş-i rûhsârın, ey âteş-mizâcım!

Ser-te-ser” dizesiyle başlayan mesnevi, “Handeni nev-bahâr samıştım” dizesiyle başlayan dört kıta, “Neş’e-i bahtım uyandı dîde-i mahmurdan” dizesiyle başlayan bent, 1885’te *Mir’at-ı Âlem*’de yayınlanan “Mîhr-i âlem-tâbdan mı cebhe-i sîmîn sana” dizesiyle başlayan gazel, 1885’te *Berk*’te yayınlanan “Çaldın dil-i mağrûru çal ûdunu galibsin!” dizesiyle başlayan mesnevi, *Tercümân-ı Hakikat*’te yayınlanan “Sabâ o âşık-ı miskîn-i nâ-tüvân ne yapar?” dizesiyle başlayan gazel, “Rûhları ol nev-civânın al al olsun da gör dizesiyle başlayan gazel, “Ne biz gibi ona müştâk vardır âlemde” dizesiyle başlayan gazel.

2.2. Çocuk

“Sen de büyürsün çocuğum bir zaman

Sen de bilirsin ne yamanmış cihân!

(“Vâlîde Ninnisi”, HE, s. 14-16)

Nâzım, hem çocukları konu alan hem de çocuklara hitap eden şiirler yazmıştır. “*Nâbizâde çocuk edebiyatıyla ilgilenmiştir. Mini Mini Mektepli diye çocuklar için yazılmış bir kitabı olduğu gibi şiirimizde çocuk şiirinin olmayışını da tenkit etmiştir.*” (Uç, 2007:157). Şair, çocuklara okutmak için seçme şiirlerin bulunduğu eserlerin olması gerektiğini ifade ederken sözlerinin yabana atılmamasını ister.⁸

Hazîne-i Evrâk’ta yayınlanan “Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk” adlı şiiri “*sade yazılmış ve uzun süre ilk ve ortaokul kitaplarında kullanılmıştır.*” (Uç, 2007:156). Bir fabl olarak da değerlendirebileceğimiz şiirde, gece vakti tavukların uyuduğu kümese gelen hilekâr sansarın feryat ederek içeri girmek istemesi üzerine yaşlı horozun kümes halkını uyarması, ancak sonuçta sansarın içeri girerek hepsini öldürmesi anlatılır:

“Kümese geldi bir gece sansar,

Kapıyı çaldı hızlıca ayyâr;

⁸ Şâiriyyet, *Manzara*, 15 Nisan 1303, Sayı 4.

*Bağırırđı: “Amân amân!” diyerek
“Açınız kim işim yamân!!” diyerek.*

*Kümes halkı uyandı kalktı bütün,
Koştular bâba hepsi açmak için.*

*Güşede bir horoz bî-çâre,
Kocamış kalmıştı âvâre.*

*Anladı hileyi figan etti,
Men ‘ için koştu bunlara gitti*

.....

*Birden etti hücûm ve sola hemân
Boğarak etti cümlesin bî-cân.”*

(“Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk”, *Hazîne-i Evrâk*, s. 431-432)

1884 yılında kaleme aldığı “Vâlîde Ninnisi” adlı şiirde ise çocuğunu uyuturken söylediği ninninin sıcaklığı ve samimiyetiyle bir annenin yavrusuna seslenişini hissedilir. Beşiğın sallanışıyla uykuya dalan küçük yavru, annesi için yaşam sevinci kaynağı olduğundan elbette habersizdir. Anne gaflete dalmadan, gönlündeki evlat sevgisiyle beşiğı sallamakta; küçük yavrucuğunu ise meleklerle sohbele doğru uğurlamaktadır:

*“Yavrucuğum! Uykuya dal nâz ile
Cünbüş-i gehvâre-i i’zâz ile.
Yat uyu ey tıfl-ı sefâ-perverim!
Zevkine dünyâmı fedâ eylerim.*

*Vâlideyi sanma dalar gaflete,
 Uyku girer mi nazar-ı dikkate?
 Dal yine ezvâk-ı hayâlâtına;
 Haydi meleklerle mülâkatına!
 Gönlümlü sevgin uyutur, ben seni;
 Ben seni taltîf ederim, sen beni.”*

(“Vâlîde Ninnisi”, HE, s. 14)

Anne, büyüdüğünde bu dertsiz anlarını arayacağını, bu yüzden rahatça uyumasını tembihler çocuğuna. Çünkü büyüdüğünde ne yaman bir dünyada olduğunu öğrenecek, onun telaşlarıyla boğuşacaktır. Yetişkin olduğunda bir ailesi, oyuncak bebekler yerine evlatları olacaktır. Anne, insana aslını bildiren vatan sevgisi ile saadet içinde, cahillikten uzak ve millî onurla yaşamasını çocuğuna nasihat ederek sözlerini tamamlar:

*“Sen de büyürsün çocuğum bir zaman
 Sen de bilirsin ne yamanmış cihân!
 Gaile-i âlemi çekmek muhâl
 Şimdi uyu nâz ile âsûde-hâl.
 Sonra ararsın bu güzel ânı sen

 Hubb-ı vatan rûh-ı cihândır desem
 Zerre kadar bunda hata eylemem.
 Hubb-ı vatan fikre ne revnâk verir
 Âdeme mâhiyyetini bildirir!
 Şâh-reh-i ma'rifete gitmeli
 Kâbe-i umrâna şitâb etmeli.*

Ömr-i cehûlâne yaraşmaz bize

Kim bakacak öyle hamıyyetsize?"

(“Vâlîde Ninnisi”, HE, s. 14-16)

Nâzım, “Bir Küçük Çocuğun Nakş-ı Seng-i Mezârı” adlı şiirinde küçük yaşta ömrünü yitirmiş bir yavrucağın ağzından seslenir okuyucusuna. Küçücük kabrinden herkesin ibret almasını isteyen çocuk, hüznün yeri olan kara toprağın ne de yaman olduğunu, babasının mezarını ziyaret etmediğini, şefkatli annesinden başka bir uğrayanın olmadığını, annesinin onu ziyarete geldiğindeki hallerini görüp hissettiğini anlatır. Son dizelerde Allah’ın hikmetine karşılık insanın aciz olduğunu söyleyerek şiirin ana fikrini ortaya koyar:

“Küçücük kabrimi ziyâret edin

İbret alsın benim şu hâlimden.

Mâder âğuşuna bedel toprak

Ne yamân meskenü’l-hüzndür bak!

.....

Görürüm sanki çeşm-i dikkatini

Duyarım rûhunun o rikkatini.

Söyle ey bâd! O mâdere söyle:

Sîne-zen olmak istemez böyle.

Hikmetullâha nisbet noksân

Acz-i insâna karşı nâ-cesbân!”

(“Bir Küçük Çocuğun Nakş-ı Seng-i Mezârı”, HE, s. 48-49)

Nâbîzâde Nâzım'ın diğerk çocuk şiiri, küçük bir kızın kucağındaki kuzuyu severken onunla söyleşmesi şeklinde işlenen “Bir Tasvîr” adlı şiirdir. Şiirde kuzucuğuna “melek yavrusu” olarak seslenen çocuk, onun koşup oynamasını neşeyle izlemektedir:

“Ey melek yavrusu! Koş, oyna biraz

Eyle şûhî-i şetâret ibrâz.

Doymadın gitti henüz otlamaya

Heves et oynamaya, atlamaya.

Dâmenim çîde-i destimle dolu

Fart-ı hubbunla gönlüm memlû.

Zevkine gerçi fedâdır şevkim.

Yürü kim şevkle gelsin zevkim.”

(“Bir Tasvîr”, HE, s. 55-56)

Ancak kuzunun melemesi ile hüznlenen küçük kızın aklına karamsar düşünceler hücum eder. Dünyanın belaları, doğmadan alınma yazılan kader aklına geliverir. Ama o kederi rüzgâra verip parlayan gökyüzü, bulutlar, insanın yüzüne gülen çimenlik ve salınan güllerle gülerek neşelenmek ister. Çünkü dünyanın dertlerinden uzak, bu güzel, ele her zaman geçmeyecek zamanı değerlendirmek gerektir:

“Meleyip gönlümü mahzûn etme

Hüzn-i vicdânımı efzûn etme.

Bilirim ben de belâ-yı dehri

Doğmadan içtiğim âb-ı zehri

.....

Gülelim biz de bu dem şâd olalım.

Elem-i dehrden azâd olalım.

*Ele bir kerre geçer fırsat-ı ömr:
Bî-hûde zahmete yok takât-ı ömr:
Sıçrayıp koş, yürü ey rûh-ı revân
Dem-i eşvâk u ferâhdır bu evân”*

(“Bir Tasvîr”, HE, s. 56-57)

“Bir Küçük Kız ile Karacası” adlı şiirde kuzunun yerini karaca almıştır. Karacası ile kırlarda gezen küçük kız, neşe içindedir. Onun gibi bir arkadaş bulamayacağını söyler; ancak onun dilini, neler söylemek istediğini bilemez, güzel gözlerine bakıp anlamaya çalışır. Karacası ile gezen, eğlenen küçük kız şiirin sonunda eve döner:

“Karacam! Aç mısın, ne istersin?

Ne kadar iltifât gösterebilirsin!

.....

Yok ise âşinâlığım diline.

Gözlerin tercümân olur diline.

Çeşm-i zibânı seyreden âdem

Oluyor vâkıf-ı derûnun o dem.

Gidelim haydi haydi hânemize.

Bahtiyâr-âne-i âşiyânemize.

Bizi mâderler evde beklerler,

Koşalım ey refik şevk-âver!”

(“Dîger”, HE, s. 57-59)

Mini Mini Yahut Yine Heves adlı eserdeki “Bir Genç Kız Kemâl-i Nevâzişle Beslediği Saka Kuşunu Bir Sabah Vakti Azâd İle Şu Neşîdeyi Tasvîr Eylemiştir:” açıklamasıyla başlayan şiir de çocuk şiiri olarak değerlendirilebilir. Bu kez genç bir kızı, saka kuşunu kafesinden salıverirken onunla vedalaşır buluruz. Hürriyetine kavuşturduğu kuşu, gülümseten ve sakin gökyüzü, parlayan sabah, yumuşacık bulut, gülümseyen ışıklar, güzel tepeler, heves verici şarkılar söyleyen gül bahçesi, sevdâyı hissettiren şakımalarıyla bülbüller beklemektedir:

“Havalandın, zavallı kuşcağım!

Durmak olmaz heman sefer lâzım.

Âferîn! Pırrradak kanatlandın

Şimdi hürriyetinle canlandın

.....

Âsmân hande-zâ, zemîn sâkit;

Mütenevvir seher, sehâb lâtif;

Mütebessim ziyâ, tilâl zarîf.

Gülistân nağme-sâz-ı şevk-efzâ,

Bülbülân hande-rîz-i sevdâ-zâ.”

(MH, s. 27)

İnsanı neşeli nurlara gark eden güneşin doğduğu yerin ve o anın hayranıdır genç kız. Sabahın nurlarıyla canlanan hayatın, evrenin ruhunu hissetmeye başladığı bu zamanda hürriyetine kavuşan saka kuşu gibi uçmak istemektedir. Kendisinin kanadı olmasa bile bin cihana değen zihni vardır ve onun marifetiyle havada uçabilir.

Kuşunun kendi hevesiyle mutlu olmasını, zira kendisinin de hayal ve aşkıyla mutlu olduğunu söyler. Nağmeleriyle ona aşkını hissettiren, suskunluğuyla hüznendirip gözlerini nemlendiren, sevgiyle beslediği, özenle beklediği saka

kuşuyla vedalaşmaktadır genç kız; onun da dünyada biraz neşe bulmasını istemektedir:

*“Nağmeye eyledikçe sen agâz
Aşkım eylerdi şevk ile pervâz.
Gâh sustukça da hazînâne
Nem gelirdi garîb çeşmâne.
Ne güzel i ‘tilâ-nümâ oldun
Şimdi hürriyet-âşinâ oldun
Âferîn mürğ-i âsmân-ı pervâz!
Neşve-yâb ol cihânda sen de biraz.”*

(MH, s. 29)

Nâbîzâde'nin *Servet-i Fünûn*'da tablo altı olarak yayınlanmış iki çocuk şiiri daha vardır.

Bunlardan birincisi, saçları dağılmış, üzerindeki yırtık ve eski elbiselerle, elindeki ahşap kazanla bir küçük kız çocuğunun bulunduğu tablonun altına konulanmıştır. Şiir, taşıdığı kurşun gibi ağır kazan yüzünden kolları kopan, evinin yolunun uzun olmasına rağmen dizlerinde derman kalmayan, çamaşır yıkanacak diye erkenden kaldırılan, şefkatli ve kendisini seven yengesine kaçıp birkaç gün gizlenerek dinlenmek isteyen, ama sonra yine dayak ve çamaşır ile uğraşacak olan bu küçük kızın ağzından verilir:

*“Kollarım koptu âh!.. Bittim amân
Su değil sanki kurşun, illallah!
Dizlerimde bırakmadı dermân
Evimiz de uzak, ne yapmalı âh!
.....
Atayım yengeme kaçıp gideyim*

Beni gayet sever o, eşfâktır.

Haydi, birkaç gün ihtifâ edeyim,

Yine leğen, dayak muhakkaktır!'

(*Servet-i Fünûn*, Nu. 5, s. 54)

Servet-i Fünûn'da yer alan ikinci şiir, kırlarda çiçeklerle dolu bir dere kenarında, sağ elindeki çiçeğe bakan sol eliyle de önlüğünün içine topladığı çiçekleri tutan küçük bir kızın yer aldığı tablonun altında yer almaktadır. Muhtevasından bir çocuğun ablasının resmine bakarken hissettiklerini aktardığı bir şiir gibi görünmektedir.

Elinde tuttuğu, benzerine rastlanmayacak türden güzellikteki çiçek -Allah'ın hoş yarattığı- ablasının göğsüne takıldığında daha da hoş görünecektir. Çayırkların içinde diğerlerinden daha üstün görünen, güzelliği, nazik ve olgun tavırları, neşesi ile yüzünde çiçekler açan ablasının bebekleri kadar değerli olduğunu anlatmaktadır bu küçük çocuk:

“Ne hoş yaratmış Allah'im... Bakın şu hasbanın hele

Bunun kadar güzel çiçek geçer mi bir daha ele

Ne dil-nişîn durur, takılsa, sînesinde ablamın;

Çayırkların içinde ser-firâz idi bu kadd ile

Daha ziyâde vasfa bir söz işte gelmiyor dile;

Ne revnakı, ne rengi, ne nezâket edâsı var.

Tarâvet-i cemâli var vakarı var, safâsı var.

Çiçeklenir cemâli neş'eler içinde ablamın,

Boyu ile, bu nâz ile, bu hande-i zarîf ile

Bebeklerim kadar hulâsa zevki var, bahâsı var.”

(*Servet-i Fünûn*, Nu. 6, s. 66)

Nâbîzâde Nâzım, yeni kuşakları ve onların eğitimlerini önemseydiği için bu yönde ürünler vermiş, şiir vasıtasıyla onlara seslenmeyi de ihmal etmemiştir. Şiirin çocuklara öğütler vermek için tercih edilmesi oldukça akıllıcadır. Zira çocuklar, hem şiirleri zevkle okuyacak hem de şiirlerin ahenk ve kurgusu içine ustaca yerleştirilmiş mesajları ve nasihatleri almış olacaklardır.

2.3. Tabiat

*“Aks-i meh-tâb verip fer ü zîver,
Nûra gark eyler ol çemen-zârı.”*

(“Feryâd”, HŞ, s. 24)

Nâbîzâde Nâzım’ın şiirindeki temalar içerisinde tabiat önemli yer tutmaktadır. Bizzat kendisini ele almanın yanında çeşitli duyguların -bilhassa aşkın- ifadesinde de tabiata başvurduğu görülmektedir.

Tanzimat’ın ikinci nesli ile Servet-i Fünûn dönemi arasındaki şairlerin tabiat temasına rağbet göstermeleri, Abdülhak Hamid’in *Sahra* adlı eserindeki şiirlerinden sonra vuku bulmuştur. *“Ara Nesil’de şiire akseden tabiat, hayat tecrübesi sonucu idrak edilen bir tabiat değildir. Şairler daha ziyade tabloları hareket ederek bazı manzaralar çizmeye çalışmışlardır. Nâbîzâde Nâzım’ın şiirlerinde de aynı özellikler görülür.”* (Birinci, 1987:10).

Nâbîzâde’nin şiirinde tabiat, ruh hâline göre şekillenir, yani kendi duygu ve düşüncelerinin dekoru olarak yer verir ona. *Hâtıra-i Şebâb*’da yer alan “Feryâd” şiiri de bu türdendir. Şiirin ilk üç bendinde yapılan tabiat tasvirinin ardından şair, kendisini terk eden sevdiğinin acısını âdeta dizelere nakşeder. İlk gece vakti ay ışığının çimenliği, ağaçları, gülfidanını, tüm tabiatı nura boğması; ardından sabahın ilk ışıkları ile güneşin yüzünü gösterip etrafı hoş, kızıl ışıklarla süslemesi, dünyaya tazelik katması; Yüce Kudret’in bu gülümseyen yüzü ile aynı zamanda âşıkların gönlüne hüznün salması anlatılır:

“Aks-i meh-tâb verip fer ü zîver,

*Nûra gark eyler ol çemen-zârı.
 Gösterir telli pullu bir duhter,
 Yârimi her nazarda arz eyler,
 Edip eşcârı nûr ile ilbâs,
 Yine mâhzûn eder dil-i zârı,
 O temâşâ-yı hoşterîn-i hâlet.
 Gül-nihâl üzere rîze-i elmâs,
 Dökmeye başlayınca ebr-i sihr.
 Fecr olur, arz eder güneş-i tal‘at.”*

(“Feryâd”, HŞ, s. 24)

Hâtıra-i Şebâb’da yer alan ve sevgilinin güzelliğini ortaya koymak için başvurulan tabiat manzaraları dikkate değerdir:

*“Aks-i vechin mi yoksa meh-tâb mı,
 Saçmış etrafa revnak ü zîver?”*

(HŞ, s. 38)

*“Dökmüştü saçlarını omzu üstüne,
 Sandım ki batmadadır ufuktan güneş!”*

(HŞ, s. 49)

*“Şehâ endâmına hayrân olur âyineler billâh,
 Likâ-yı pertev-efrûzun mehi mâhcûb eder vallâh!
 Benim gönlüm değil sâde; inan ey gözleri âhû,
 Bütün dünyâ o çeşm-i sihr-âmîzinle meshûr; âh!”*

(HŞ, s. 49)

Nâzım, aynı eserdeki mensur şiirlerinden “Seher ‘Âlem-i Hayâlde” de bir nisan sabahı, güneşin doğuşuyla birlikte canlanan tabiatı betimlerken gökyüzü ve bulutları insanlara teşbih eder. Sonra güzelliklerle dolu baharın vazgeçilmezlerinden gül ile bülbülü anlatır. Bülbülün bıkıp usanmadan gül için şakıdığını, en sonunda bu sesin kesilmesiyle şairin ayrılık acısını hissettiğini, gönlünün hüznle dolduğunu görürüz:

“Bir nisan sabâhı güneş tebşîr-i mukaddemi için ilk şuaâtını hevâ-yı nesîmi içine neşr ederek cânib-i şarkîde bir beyâzlık göstermiş, hevâ içinde münkesir olan şuaâtından yüksek dağ tepeleri yıldızlanmağa başlamış idi. Nesîm rûh-perver, her taraf sâkin, manzara sevdâ-engîz! Bu sükûn u sükûnet, top top beyâz bulutların şarka doğru yürümeleri nazarımda – uykudan kalkmak üzere bulunan bir dil-rübânın ifâ-yı hüdmeti için bir takım duhterân-ı sîmberân koşuyor ve o sâhibe-i cemâl ü azîmeti râhatsız etmek korkusuyla hiçbir mevcûdât ses çıkaramıyor – gibi gelirdi.” (“Seher ‘Âlem-i Hayâlde”, HŞ, s. 38).

“Seher ‘Âlem-i Hayâlde”nin devamında yer alan “Şafak” adlı mensur şiirde bu kez güneşin batması ile yeryüzünün karanlığa bürünmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirir şair. Sevgiliye benzetilen güneş, batarken sevgilinin son uykusuna uğurlanışı gibi acı ve hüzn verir:

“Bak, bak, şu ufk-ı garbîye bak! O ne manzara-i dil-güşâ!... Yok yok, ne garîb temâşâ!... Âh semâ – sevdiğinin cenaze alayını görmüş sevdâ-zede gibi – etrâfi sirişkin hicrân u mâtemi ile gül-gûn eylemiş;..... Bu ne rikkatli mâcerâ!... Yakında onu da kara topraklar örtecek; bu ne hâl-i tâkat-fersâ!... ”

Eyvâh ki bütün âlem ()⁹ gece nâmıyla libâs-ı siyeh-gûn-ı mâtem giymeye başlıyor! Bu hüzn ü sükûnet alâmet-i mâtemdir.*

Şu sehâb-ı penbe-nümûn bâlîn ihtizâr veya ferş-i zâr zâr mâtem midir?... O pembelik eser-i sirişk-i hicrânı mıdır?... Âh işte dediğim çıktı... Şark tarafından doğru karanlık çökmeye başladı...” (“Şafak”, HŞ, s. 42-43).

⁹ Nısf kere.

“Fidandan Güle” adlı şiirde ise bir gül goncasının zamanla büyüyüp açılması ve küçük bir çocuğun onu koparması ile nazlı bedeninin solması anlatılır. Şiirin sonunda dünyanın düzenine göre ölümsüzlük gibi bir şeyin mümkün olmadığı söylenerek düşünce tamamlanır:

“.....

Gonce iken cünbüş-i tıfl-âneden

Olmuş idin hayli tahammül-şiken.

Lezzet alırdın salınıp yatmadan,

Lâlelere, sünbüle söz atmadan.

Hande-feşân olmuş idin gül-şene

Mâye-i şevk olmuş idin her şene.

.....

Düştü zemîne beden-i nâzenin

Pest ü hakir oldu ten-i nâzenin.”

(“Fidandan Güle”, HE, s. 11)

Heves Ettim’de yer alan “Müddeti Gayet Kısa Bir Rü’yâdan Uyanır Uyanmaz” başlıklı şiirin başlangıç dizelerinde de enfes bir tabiat manzarasının –baharın gelişinin- tasviriyle karşılaşırız: Güneşin etkisiyle deniz canlıları ve dalgaları ışıklar içinde kalmıştır. Baharın gelişiyile bülbül, gülü kıskanır olmuştur. Âdeta melekler semadan inmiş gibidir. Cıvıl cıvıl seslerle doludur her yer:

“Yâ-Rabb bu ne aşkı temâşâ!

Rü’yâ mı denir bu hâle hâşâ!

Envâr sanki sûret almış

Ervâh-ı bahr nûra dalmış.

*Seyr eyle ki feyz-i nev-bahârı
 Mahsûd ediyor güle hezârı.
 Yâ Rabb bu ne bahr-i feyz-i mevvâc!
 Envâr sûretinde emvâc!
 İnmiş mi firişte-gân semâdan!
 Bir yerde geçilmiyor sadâdan!”*

(“Müddeti Gayet Kısa Bir Rû’yâdan Uyanır Uyanmaz”, HE, s. 17-18)

“Arnol” adlı şiirde bir yaprağın dalından koparak rüzgârın önünde oradan oraya savruluşuna tanıklık edilir:

*“Kurumuşsun filizinden koparak,
 Nereye böyle zevalli yaprak?
 -Bilemem; fırtına yıktı meşeyi,
 İstinâdgâh-ı feridem o idi.
 Tâ o gündün beridir bâd-ı sabâ
 Nefha-i zulmü ile bî-pervâ,
 Sürümekte beni bilmem nereye
 Ovadan dağlara ya meşcereye.
 Giderim böyle bilâ-hayf ü keder.”*

(“Arnol”, HE, s. 52-53)

“Rû’yâ” adlı şiirde doğadan bir ses -bülbülün sesi-, şairin gönlünü alıp götürmekte ve sevgilinin hayaline dalmasını sağlamaktadır.

*“Bak ne mevc-â-mevc olur sînemde rûhum ser-te-ser
 Şevk-i didârınla zevk-i ictimâ’-ı nağmeden.*

Sen terennüm eyle ey gül-zâr-ı hüsnün bülbülü!

İhtirâz etmek revâ olmaz sadâ-ı nağmeden.”

(“Rü’yâ”, HE, s. 59)

Bülbülden bahseden başka şiiirler de vardır. *Mini Mini Yâhûd Yine Heves* kitabında yer alan “Köhne Zemin” isimli şiiirde nağmeleriyle gönüllerde yer edinmiş bülbülü anlamaya çalışır bu kez şair. Şairane sözler yerine hayale sürükleyen bir sese sahip olan bülbülün bu titrek nağmelerinin sebebi neşe mi yoksa keder midir, bilinmez. Ve anlatılanlara göre güle âşık ise, bahçıvanın gönlünü hoş eylemesi gerekmektedir.

“Garîbtir bu ki her dem cihânın ey bülbül,

Gezer lisân-ı senâsında şânın ey bülbül!

Ne şâir-âne makalin var ey hatîb-i edîb!

Verir hayâle teheyüç beyânın ey bülbül!

Terennümâta sebeb neş’e mi, elem mi nedir?”

(“Köhne Zemîn”, MH, s. 18-19)

Bir diğere bülbül şiiiri *Tercümân-ı Hakikat*’te yayımlanan, on bir dörtlükten oluşan “Bülbül” adlı şiiirdir. Gül bahçesinin şarkıcısı olan bu dertli kuşcağız, akşamdan sabahın ilk ışıklarına kadar şakımaktadır. Onu dinleyen gönüller neşe bulurken o üzüntü çekmektedir:

“Derdin nedir ey hezâr-ı şeydâ!

Şeb-tâ-seher âh ü zâr edersin!

Bu nâleleri ne var edersin?

Ne-şüküfte mi berg-i gonca hâlâ?

Senden buluyor safâ gönüller

Sen gussâdan olmuyorsun âzâd!

Ey âşık-ı sîne-çâk ü nâ-şâd!

Gül-rüyine gülmüyor mu güller?”

(“Bülbül”, *Tercümân-ı Hakikat*, s. 2)

Şair “Törüntü” adlı şiirde ise sabah rüzgârı ile söyleşir; dünyaya tazelik verdiğini, buna karşılık gülden ayırdığı yaprakların titreyişine sebep olduğunu yüzüne vurur. Ancak ondan sevdiğinin yanına gidip sessizce vücudunu okşamasını, bu okşamada perçemlerini dahi kımıldatmamasını; ona kırların güzel kokularını ve kendisini bekleyen bir âşığının olduğu haberini götürmesini istemektedir:

“Ey bâd-ı subh! Hangi zemîne azîmetin?

Bahş eylemişti âleme nüzhet-i tarâvetin.

Ey bî-vefâ! Şu lerzîşe bak berg-i hastede

Tâb-ı firâk ile sararan verd-restede.

Es, es de git harem-serâsına gir nazînininin

Bîdâr etmişsin onu aksi enîninin:

Okşa vücûd-ı pâkini – ama sükût ile

Bir ihtizâz verme o perçemlere bile.

Nakl et revâyah-i çemeni cümleten ona,

Ferdâya muntazır dururum böyle ben sana.”

(“Törüntü”, MH, s. 26-27)

Nâbîzâde’nin halk şiirinin söyleyişini yakaladığı, tabiata dair pek çok unsurun yer aldığı pastoral türdeki şiirlerinden “Yolcu Köylü”nün Muallim Nâci’nin “Köylü Kızların Şarkısı”nı anımsatan bir yanı olsa da ölçü, biçim ve içerik olarak ayrıldığını görüyoruz. Nâci’nin şiirinde köylü kızın hisleri varken Nâzım, bir yolcunun bakış açısından köy yaşamını anlatır. Ayrıca “Köylü Kızların Şarkısı”ndaki yaşama sevinci “Yolcu Köylü”de yoktur; yaşamdan tat almayan, baktığı her şeyde sevdiğini hatırlayan karamsar bir insan vardır onda.

“Yüce dağlar, yüce dağlar!

Karşınızda gârib ağlar

Gözüm yaşı durmaz çağlar

Gönül hatırladı yâri

.....

Görmeyince sevdiğimi

İster miyim öldüğümü?

Çok gördü de güldüğümü

Gönül hatırladı yâri”

(“Yolcu Köylü”, MH, s. 9-10)

Bu şiir, “*Türkçenin sadeleşmesi, şiirimizin halk şiiri kaynaklarına yönelmesi, milli ve mahalli konuların işlenmeye başlanması, kısaca milli edebiyat hareketinin doğuşu ve teşekkülü devresi içinde çok önemli*” bir yerdedir kanaatimizce (Birinci, 1987:13).

1880’de yayımlanan “Çoban” adlı şiir ise Abdülhak Hâmit’in *Sahra*’sını neşrettiği dönemin devamında ve tesirinde kaleme alınır. Şair, zaten şiirin başında “Sahrâîdir” ibaresiyle bunu itiraf eder. “*Sahra’nın ‘Hoşnîşin ân’ındaki mukayeseleri andıran mısralar da yok değildir.*” (Uç, 2007:155). Şiirde ağaçlar, yeşil dağlar, çağlayan, bahçeler, bağlar, bülbül, gül, sümbül, çayırlar, bulutlar, tarlalar, kuzular, köylüler, çoban ve kaval sözcüklerinin bir halk şiiri lezzetiyle işlendiği görülür. Evi barkı olmadığı halde dertsiz tasasız hayat süren çoban hâlimden memnundur, tabiatın baharla birlikte güzelleşen yüzünün tadını çıkarmaktadır, o kadar:

“Nasıl güzel şu ağaçlar, yeşil yeşil dağlar!

Yavaş yavaş akarak tatlı çağlayan çağlar

Safâ yetiştiriyor sanki bahçeler bağlar

Görür durur da bu hali çoban nasıl ağlar?

.....

Elimde bir kavalım var param bulunmaz ise

Cihân benim. Neme lâzım evim de olmaz ise

Sıkıntıdan eser asla gönülde olmaz ise

Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?”

(“Çoban”, MH, s. 37-38)

Bu vadide değerlendirilebilecek diğer şiir Nâbîzâde Nâzım'ın *Zehra* adlı romanının ön sözünde bulunan şiiridir. İstanbul'un çeşitli semtlerinin görsel bir şölene dönüştüğü gecelerindeki izlenimlerini aktarır okuyucuya.

Boğaziçi, Sa'd-âbâd, Küçüksu, Bebek, Mirgûn, Kalender'de gecenin güzelliği içinde yaşanan eğlenceleri tasvire çalışır. Gökyüzünün pırıl pırıl, denizin ise düz bir çizgi hâlini aldığı kımıltısız demlerde sanki deniz ve gökyüzü bir olmuştur. Çünkü gökyüzünün aksi denize vurmuştur, denizin görüntüsü de o yüce aynaya. Kırlar, kuşlar, çiçekler ve tabiatla birlikte sevgilinin gözleri neşe içinde gülmektedir âdeta. Rüzgâr nazlı nazlı esmededir. Cennet bahçelerini kışkırtan o vakitte tüm yaratılmışlar eğlencenin ahengine kapılmış, tek yürek olmuştur. Sandallarla denizdeki gezintilerde sazların hoş nağmeleri, gönülleri sarhoş etmekte ve o coşkunlukla çıkan “hey, hey” sesleri semaya yükselmektedir.

Yirmi bir beyitlik bu kaside, okuyanların eğlence gecelerine dair epey bir izlenim kazanmasını sağlar. Şiirin sonunda Nâzım, yine tevazuyu elden bırakmaz, böylesine cennetlik mekânları ve sabahın ilk ışıklarına değin süren eğlenceleri kusursuz bir şekilde aktaramadığını, özetleyemediğini ifade eder.

“Semâ berrak ü deryâ saf ü hem-vâr öyle kim gûyâ,

Semâ deryâdan ayrılmış veya kim âsmân deryâ

Safâ ender safâ aksi semânın rû-yı deryâda,

Hayât-efzâ durur aks-i zemîn mir'ât-ı bâlâda

Çemen pür-neşe, mürgân-ı çemen pür-neşe, gül handân

Semâ handân, zemîn pür-hande, handân dîde-i cânân.

.....

Gönül tasvîrini arzû ederdi bî-kusûr ammâ

Nasıl icmâle sığsın öyle bir şevk-i behîştî yâ?”

(Zehra Önsöz, s. 9)

Çocuk teması adı altında incelediğimiz şiiirlerden *Heves Ettim*'deki “Bir Tasvîr”, “Bir Küçük Kız ile Karacası”, “Bum” adlı şiiirler; *Mini Mini Yahut Yine Heves*'deki “Bir Genç Kız Kemâl-i Nevâzişle Beslediği Saka Kuşunu Bir Sabah Vakti Azâd İle Şu Neşîdeyi Tasvîr Eylemiştir:” açıklamayla başlayan şiiir, *Servet-i Fünûn*'daki tablo altı şiiirlerden “*Ne hoş yaratmış Allah'ım... Bakın şu hasbanın hele*” dizesiyle başlayan şiiir ve *Hazîne-i Evrâk*'ta yayınlanan “Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk” adlı şiiiri tabiat manzaralarının da bulunduğu şiiirlerdir.

2.4. Din

“Ben sâyesiyim vücûd-ı Hakk'ın

En parlağiyim şühûd-ı Hakk'ın.”

(“Nûr”, HE, s. 9)

Allah'a, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve ibadet etmeyi sistemleştiren kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen olarak tanımlayabileceğimiz din, geçmişten günümüze değin şiiirde rağbet gören temalar içinde yer alır. İnancı sağlam bir Müslüman olan

“Nâbizâde Nâzım'ın dini şiiirleri Divan edebiyatı geleneği içinde yer alan tevhîd ve münâcât nev'inden manzumelerdir. Bu gelenek Tanzimat sonrası edebiyatında da devam etmiştir. Ancak bu devrede tevhîd nev'inin muhtevâsında, eskiden ayrılan bazı özellikler dikkati çeker. Bu özellik Nâbizâde'nin bu konudaki şiiirlerinde de görülmür.” (Birinci, 1987:12).

Şiirlerinde genellikle Allah'ın evrendeki yaratılanlarda tecelli ettiği, böylece varlığına her şeyin delil olduğu, dünyanın hayranlık, hayret uyandıracak düzeni ve bu Düzenin Yaratıcısı'na duyulan sevgi dile getirilir.

Nâbîzâde'nin *Hâtıra-i Şebâb*'da yer alan ve “*Sen bakma; bizim hey’etimiz sâdir amma*” dizesiyle başlayan şiirinde dinin tasavvufî yorumla işlendiği görmekteyiz. Bizim görünüşümüzün şaşkın, ne yaptığını bilmez gibi olduğuna sen bakma tasavvuf ehli, bizler manevi zenginlik ülkesinin padişahlarıyız, diyen şair, görünüşte fakirlikleriyle övünen, gönülde ise Allah'ın iyilikleriyle murada eren, kazancı bol kullardan olduklarını söyler. Dıştan hiçbir şeyi önemsemeyen, dertsiz, tasasız görünebilecekleri hâlde esasen Allah yolunun yolcusudurlar. Bu yüzden görünüşe aldanmamak ve insanları buna göre değerlendirip kınamamak gerektir:

“Sen bakma; bizim hey’etimiz sâdir amma,

Sûfî, yine biz pâdişâh-ı mülk-i gınâyız.

Biz fahr ederiz fakr ile zâhirde velâkin,

Ma’nen yine biz nâil-i eltâf-ı Hudâyız!

Sûrette eğer meşrebimiz nâ-maraz ise,

Sîrette fakat münselik-i râh-ı Hudâyız.

Sûfî bize hor bakma; sakın âhlarımızdan!

(Biz bir güzele âşığız ama ki cüdâyız!)”

(HŞ, s. 47-48)

Şair, aynı eserinin son kısmında yer alan müfretlerde, bu dünyada çok çekmiş olsa bile ahirette mutlu olmak için Allah'a dualar eder ve O'nun yardımı olduktan sonra insanın her amacına ulaşabileceğini müjdelir:

“Dünyâda me’yûs oldumsa bâri.

Ukbâda olsun şâd eyle yâ-Rabb!”

(HŞ, s. 48)

“Tevfik-i Hudâ olunca yâver?

İnsan olur her murâda mazhar.”

(HŞ, s. 51)

Heves Ettim'in kırk bir beyit uzunluğundaki “Tahmîd” başlıklı ilk şiirinde Nâzım, Allah'a şükreder. Allah'a yönelme yolunda olmanın hevesiyle güller gibi gülmekte, aldığı lezzetle bülbüller gibi şarkılar söylemektedir. Gurbette olmanın üzüntüsünden kurtulmuş ve gönül yoluyla O'na ulaşarak feyz almış; dışarıdan bakıldığında sevgilinin yüzünü, ama gerçekte Allah'ı sevmiştir. Aşk yolunun yolcusu ve Allah'a tutkun olduğundan dünya işlerinden geçmiş, âdeta kurtuluşa ermiştir.

“Güller gibi hande-riz şevkim.

Bülbül gibi nağme-sâz zevkim!

Tab'ımdaki ilâhî güşâyış

Bulmaktadır ân-be-ân fezâyış

.....

Gördüm o melek hırâmı sevdim

Çeşmindeki ibtisâmı sevdim;

Kurtuldu melâl-i gurbetinden

Feyz aldı gönül muhabbetinden

Sûrette cemâl-i yâri sevdim

Ma'nâda o Kird-gârı sevdim”

(“Tahmîd”, HE, s. 4-5)

Her yönüyle raġbete layık olan din, Allah'ın dinidir diyen Şair, bu yolda olanların hakikate kavuŐtuġunu bildirmektedir. Ona göre eġer Allah gönülde tecelli ediyorsa ve iman, inanç gönülde yer alıyorsa Kâbe ve puthane birdir. Allah'a ulaşılan her yer aynıdır, çünkü amaç birdir.

“Bir dîn bilirim ki dîn-i Hakk'dır,

Her vechle raġbete ehakkdır;

Sâlikleri vâsıl-ı hakikat

Rehberliġini eder kerâmet.

Mâdemki hakkı dil-i makarrdır

Büthâne ü Kâ'be bence birdir!”

(“Tahmîd”, HE, s. 5)

Nâzım, kâinata hükmeden, her Şeyi kuşatan ebedî ve ezeli gücüyle Allah'ı tam anlamıyla idrak etmenin, O'na akıl erdirmenin mümkün olmayan bir istek olduġunun farkındadır.

ŐaŐkınlık verici gücün, byklġn ve kusursuzluġn Sahibi'ni aslında evrendeki her zerre, her yaratılmıŐ ispat eder. Uçsuz bucaksız okyanuslardaki bir damlada bile bir dünya gizliyken O'nu akıl ve sezgi yoluyla anlamaya çalışmak, bu olanaksızlıġı bilen insanı delirtir. Şair bu delilik zincirlerine taliptir ki böylece düşüncenin baġlarından, aklının sınırlarından kurtulacak, hr olacaktır.

Tur Daġı'nda yanan ateŐe yaklaşan ve orada bir çalıdan Allah'ın kendisine hitap etmesiyle tarifsiz heyecan yaşayan Hz. Musa gibi Nâbîzâde'nin sinesinde ilahi

bir ateş yanmaktadır. Bakan kullarına Kemali'nin görüldüğünü söyler ama Allah'ın kudretini düşünüp hissetmesi bile onun hayretten soluğunun kesilmesine yeter.

“Sînemde nedir bu âteşin nûr,

Mûsâ'ya bu mu tecellî-i Tûr?

Bir nûr kaplamış cihânı,

Gûşumda sadâ-yı “Len terânî!”

(“Tahmîd”, HE, s. 7-8)

Şair Allah'a hitaben söylediği şiirde şükürün yalnız ona olduğunu, kaleminin onu övmekle övündüğünü, O'na ulaşma isteğiyle heyecanlanan gönlünün hasrete dayanmadığını, dilinin hep şükürle meşgul olduğunu, O var iken kendisinin dünyaya minnet etmeyeceğini, Allah her kul için sığımlacak yer iken kendisinin başka bir şeye kul olamayacağını bir bir ifade etmektedir:

“.....

Her dem müteheyyic ise cânım

Tahmîd ile müştakil zebânım.

Sen var iken ey veliyy-i ni'met

Dünyâyâ kulun eder mi minnet?

Her bendeye mülteca iken sen

Bir diğere kul olur mu benden?”

(“Tahmîd”, HE, s. 8-9)

“Nûr” isimli şiirinde ise Nâzım'ın soyut yapıdaki nuru şahıslastırıldığını ve konuştuğunu görmekteyiz. Şiirin ilk bölümünde nur, Hz. Muhammed'in ondan

yaratıldığını ve bununla iki cihanda da övünmesi gerektiğini, Allah'ın zatının gölgesi ve görüntüsünün en parlağı olduğunu, güneşin onun görüntüsü ve güzelliğın onun tebessümü anlamına geldiğini söyler:

*“Bahşâyiş-i kudretim müberhen
 Feyzimle avâlim oldu rûşen.
 Benden yaradıldı fahr-i âlem,
 Lâyık dü-cihâna fahr edersem!
 Ben sâyesiyim vücûd-ı Hakk'ın
 En parlağıyım şühûd-ı Hakk'ın
 Revnakde sûret-i cemâlim
 Sûretde revnâk-i kemâlim.
 Hûrşîd tecessümüm demektir
 Hüsn ise tebessümüm demektir!
 Feyzim o kadar ki cûş-ber-cûş
 Emvâc-ı sürûş dûş-ber-dûş”*

(“Nûr”, HE, s. 9)

İkinci bölümde ise nur Allah'a hitap eder, büyüklüğün kendinde değil O'nda olduğunu, bütün anlattıklarının olmasını O'nun sağladığını itiraf eder. O'nun aşkıyla yeryüzü ve cisimler dönmektedir. O gündüz ve gecede, yeryüzü ve gökyüzünde tecelli eden, tüm evreni kuşatan fikirdir; bu yüzden idrak edilmesi müşküldür. Havadaki hareket eden her zerre “Allah” sesleriyle O'nu dile getirmektedir. Anlatmanın, açıklamanın O'nu tam olarak ifade etmediğini, işte bu yüzden de kendisinin de bunu bilenler gibi susması gerektiğini söyler:

*“Yârâb! Bu kerem benim değildir
 Hep sende serâir ü mezâhir!..
 Aşkınla döner zemîn ü ecrâm*

Lûtfunla güneşler eyler ârâm!
Mevcûdsun semâda, yerde
Gündüzde leyâlî ü seherde!
Sen fikr-i muhît-i cümle âlem
Mâhiyetin olmasın mı mübhem?
Her zerre ki titriyor hevâda
Allah'ı getirmiyor mu yâda?
Pür-mevc-i hevâda bang-ı "Allah"!
Söyletdi hevâyı sanki Allah!
Mâdem ki sığmıyor beyâna
Hâmuş ol sen de ârif-âne!"

(“Nûr”, HE, s. 10)

Nâzım, Alfred Dumas'tan tercüme ettiği “Münâcât” adlı şiirde de Allah'a hitap eder. Özünü anlamanın ve bilmenin imkânı olmayan Allah'ı inkâr edenlerin fena yalan söylediğini, teninin O'nun emriyle yok olacağını ve toprağa karışacağını, insanların O'nu gökte ya da tenezzül ettiklerinde kendilerinde bulacaklarını, üzüntü, sevinç ve aşkıta O'nun iradesinin bulunduğunu söyler. Şair tüm övgülerinin ardından Allah'ın tecelli ettiği, hayretler içinde kalmış gönlü için merhamet diler:

“Ey kühünün vukufuna imkân bulunmayan!
İnkâra yeltenen seni söyler yeman yalan.
Kıl müstecâb da'vetimi halkım benim
Emrinle hak ü mahv olacak şüphesiz benim,
Âdem sanır ki gökte ararsa seni bulur
Esrâr-ı zât u hikmetine âşinâ olur;
Ama yine tenezzül edince vücûduna

Kani' olur senin o anda vücûduna."

(“Münâcât”, HE, s. 54-55)

Heves Ettim adlı eserindeki gazeller içinde yer alan “Zühreyi eyler şitâbân mevkib-i iclâline” dizesiyle başlayan gazel, görünürde bir aşk şiirine benzemektedir. Zühre yıldızının (Venüs gezegeninin) O’nun büyüklüğünün etrafında döndüğü, feyziyle kâinatın saadet yeri olduğu; Hz. Yusuf’un O’nu karşılamak için can attığı, kalemin O’nu tamamıyla anlatmasının mümkün olmadığı gibi övgü sözleri ile yüklüdür şiir. Son dizelerde ise O’nun tecellisinin doğduğu yer olan sinesinin baştanbaşa O’nunla dolduğunu söyler. Kullandığı ifadeler bize ilahi aşkı çağrıştırmaktadır:

“Zühreyi eyler şitâbân mevkib-i iclâline

Hüsn-i Yûsuf cân atar ifa-yı istikbâline.

Nüzhet-âbâd-ı saâdet oldu feyzinden cihân

Olmasın mı mübtelâsı mutmain ikbâline?

Mu' cizât-ı hüsnü doldurdu fezâ-yı sîneyi

Kâdir olmaz hâme ol külliyyâtın icmâline.

.....

Matla'ü'l-envârü't-tecellidir ser-â-pâ sine hep

Bak tecelli-zâr-ı dîdârın kelîm-i lâline.

Meşrebimce lâyük olmaz lâli teşbîh eylemek

Neşve-bahşâ lâli şîrinin o reng-i âline.”

(“7 Numaralı Gazel”, HE, s. 64-65)

Şair dertlere, olumsuzluklara sabır ve tahammül ile yaklaşma, hatta eziyetlere talip olarak şikâyete meyletmeme gibi sağlam inançlı bir kulun alınına yazılanı kabullenişini de dillendirir:

“Senden şikâyet eylemem ey baht-ı vârun!

*Var et her günümü sitemle diğer gün.
Gördün mü hiç ben fikirde bir cefâ-hâh?
Bir sabûrum kim tahammülden memnûn.”*

(“Rübât”, HE, s. 70)

Cennette olmaya imrenen tüm insanlar gibi, Dünya Mülkünün Sahibi'ne hayrandır o da:

*“Bir mülk-i refâtara hayrânım ki hayrân asmân
Gıpta-keş erbâb-ı cennet müftehîr hep hâkiyân.”*

(HE, s. 70)

Nâbîzâde Nâzım'ın, Allah'a şükrettiği, O'nu övdüğü bir diğer şiir, Jean Baptiste Rousseau'dan tercüme ettiği “Zevk-i Temâşâ” adlı şiirdir. Şair evrenin dönüşünde, gök cisimlerinin uyumunda, yine her şeyde Allah'ın sonsuz gücüne şahit olur. O büyük ve cömert Yaratıcı, dünyayı kuşatan güneş ile insanları ışığa boğmuş, onun doğuşuyla bütün cihan âdetâ yokluktan çıkıp varlığa bürünmüştür:

*“İhtâr-ı âferîd-gâr için semâvât-ı arz ta'lîm ü tenvîr eder.
Bil-cümle kerrât-ı semâvât helâk-ı aliyü't-telâkki teşhîr eder.
Bu ecrâm-ı semâviyye cem'iyeti ne ulvî ne rûhânî
Bir âheng teşkil eder. Âh nedir bu bî-pâyânî!
Her şey onun kudret-i bî-zevâlini i'lân ediyor.”*

(“Zevk-i Temâşâ”, MH, s. 15-16)

1891'de *Mirsâd*'de yayınlanan “Bir ‘Hendese-i Resmîyye’ Kitâbına Mukaddime” adlı şiirinde de Nâzım, kâinatın düzen ve işleyişine bakıp hayran olarak Allah'a şükreder, dua eder, O'ndan af diler; varlığıyla ve önderliğiyle insanlığa misal olan Hz. Muhammed'e ise salavatlar getirir. Her eser Allah'a aitken kendisi gibi yazarların sadece bir aracı olduğunu, bununla da övündüklerini, iyiliklerine karşılık

yine O'nun teşvikiyle kalemi eline aldığını söyleyen şair mütevezilığı elden bırakmayarak kendi yazdıklarının değersizliğinden dem vurur:

“Bin hamd o Hudâ’ya râygândır

Kim hükmü “müvecceh”-i cihândır.

“Teşkil” ile bunca kâinâtı,

“Tedvir” kılar “müvelledatı”

Bin “şekl”-i garîb içinde akla

Bir “mihver-i irtisâm” vermiş;

Şûrişler içinde akl ü nakle

Bir hey’et-i “intizâm” vermiş.

Hikmetle o “râsim”ü’l-Bedâyi’

Göstermede rûz u şeb sanâyi’.”

(“Bir ‘Hendese-i Resmiyye’ Kitâbına Mukaddime”, *Mirsâd*, s. 44)

Nâzım’ın *Mir’ât-ı Âlem*’de yayınlanan “Hâkanî” ve “Cezâyir Eş’ârı” adlı mensur şiirleri de dinî fikirler açısından yoğunluk taşıyan ürünlerdir. “Hâkanî”de fânî dünyadan göçme zamanının geldiğinde oraya götürecektir sağlam bir imanımızın olmasının gereğinden, ailesinin çoktan öldüğünden, aslında sığınacak tek yerin mezar, oraya gidilecek günün de ne kadar mutluluk verici olduğundan, dünyadan bir sarık parçasından başka bir şey götüremeyeceğimiz için nimetlerine değer vermemenin öneminden bahsederek Allah’tan merhamet ve yardım diler:

“Şu dünyâ-yı fâniyeden dest-keş-i ferâğ ü sefer ber-intikal olmanın tam zamanıdır. Kârvân göçtü gitti de biz hâlâ yolumuzun başlangıcına bile adım atmadık! Amân yâ rabb! Ne yapalım? Yol levâzımından mahrûmuz; yolumuz da ne uzundur! Yakinen ma’lûmun olsun ki tûşe-i râh ekmek de değildir su da değildir; asıl ma’rifet imânımızı selâmetle götürebilmektir.” (“Hâkanî”, *Mir’ât-ı Âlem*, s. 98).

Üç bölümden oluşan “Cezâyir Eş’ârı”nın ilk bölümünde, gafletin ağır uykusunda olanlara, uyanık olmaları ihtarında bulunur. Sabahın ilk ışıklarıyla canlanan tabiatı (çiçekleri, kırları, kokuları, bülbülün sesini, ırmağı, rüzgârı) hissetmelerini, böylece içlerinin sevinçle dolacağını söyler. İkinci bölümde, bir güvercinden sevdiğine onu görmek istediğine dair haber götürmesini ister. Son bölümde ise, sevgilinin güzelliğinin parıltısı ile akşam sabaha dönmüştür:

“Ey girân-h’âb-ı gaflet! Bîdâr ol. İşte gecenin zulmet ü haşiyanesi mahvoluyor. Hengâm-ı seherdir: Câm-ı musaffâyı al ele. Hele bir fecre bak. Sabahın nesîm-i rûh-nevâzıyla teneffüs et. Kalk kalk da subh-ı safânın eşi ‘a-i neşve-bârı âyîne-i câm-ı şevk-medârı nasıl pertev-pâş oluyor bir gör. İhtizâz-ı ziyâ tahrîk-sâz-ı sanevberân oluyor.

Çiçekler feyz-i tabîatla açılıyor, sahrânın râyiha-i müşgîninden rûhumuza safâlar saçılıyor. Dinle: Şu andelîb-i âşık-ı rakîbin elhân-ı dâfi-ül-heyecânını işit.” (“Hâkanî”, *Mir’ât-ı Âlem*, s. 98).

Nâzım’ın bu bölümde ele alınan şiirlerinde, dinî konulardaki hassasiyeti ve inançlarına samimiyetle bağlı olduğu görülmektedir.

2.5. Fikir

“Nâzımâ, ağıyâra minnet çekme bir devlet için!

Ömrünü zilletle imrâr etme bir minnet için!”

(HŞ, s. 37)

Tanzimat’la birlikte başlayan değişim süreci Türk şiirinde de etkili olmuştur. Doğu kültürüyle yoğrulan Divan şiirinin soyut ve üslup estetiğine dayalı yapısının yıkılması elbette kolay olmamıştır. Tanzimat aydınlarının yeni zihniyet yapısını şiire uygulama çabaları boşa çıkmazken şekilde ilerleyiş yeterince gerçekleşmemiştir. On dokuzuncu yüzyılda benimsenen aklın önemi, bilim ve teknikteki gelişmeler, sosyal alanda ise eşitlik ve hürriyet fikirleri, şiirin de başlıca temaları olmuştur. Nâbîzâde Nâzım’ın içinde yer aldığı neslin şiirleri, yazıları o dönemde yayınlanan, bu sosyal

ve fennî konulara ağırlık veren gazetelerde, dergilerde neşredilerek gelişmelere katkı sağlamıştır.

Nâbîzâde'nin çoğu şiirinde fikrî bir alt yapı vardır. Felsefî düşüncelerin, bilim tarihinin ve hayata dair daha pek çok fikrin onun şiirlerinde yer aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu incelemede belirgin bir şekilde fikrî ve felsefî teması olan şiirler ele alınacaktır.

Hâtıra-i Şebâb'da yer alan "Tahassür-i Mâzî" adlı mensur şiirde dünyanın kasvetli bir dert yeri olduğunu düşünen şair, geçmiş günlerini, gençliğini özlemle yâd eder. O zamanki neşesini, yaşama sevincini arar. Artık gurubu izlerken hüzünlenir, seher vaktinin güzellikleri ruhuna bıkkınlık verir, ay ışığı her yere kasvet salar, bülbül sesi ise baykuşun sesine benzer. Aslında her şey eskisi gibi iken neden kendisinin gençliğindeki gibi yaşamdan tat alamadığını sorgular. Ancak o böylece zamanın ilerlemesiyle, duyguların da değiştiğini ortaya koyar:

““*Bu dünyâ ne kasvetli gam-hânedir!*”

Düşünüyorum da, müddet-i hayâtım içinde – Hâlden kat'ü'n-nazar hatt-ı istikbâlde bile – mâzî gibi eyyâm-ı saâdet tasvîr edemiyorum.

Hakikat, fusul-i ömrümün mevsim-i nev-bahârı sabâvet-i zamânım imiş!... Saâdet varsa o zamân varmış; safâ varsa o vakit! “Zâten sabâvet hem sinnen hem de hissiyât-ı ömr-i insâniyyetin fasl-ı nev-bahârı değil midir?”

Düşündükçe o eyyâm-ı safânın hayâliyle bile leb-rîz-i tâhassür oluyorum! Gûyâ Cenâb-ı Hakk müddet-i hayâtımın saâdet ü safâsını bir yere cem' etmiş de o eyyâm içine sıkıştırmış idi!... Âh! Mâzînin avdet ihtimâli olsa idi tekmil ömrümü fedâ eder de o günlere can atardım! Fakat heyhât! Dirîğ!... ” (“Tahassür-i Mâzî”, HŞ, s. 33-34).

“Bilmem ne zaman kurtulacak gussadan, âdem” dizesiyle başlayan gazelde şair, dünyada dertlerin bir türlü bitmemesi üzerinde durur. Kendi kendine dünya nedir, neden belalar var, yaratılış neden, dünyada sonsuz neşe, mutluluk var mı gibi

sorular sorar. İnsanoğlunun bir anlık mutluluğunun bile hemen ardından kederin geldiğini bildiği hâlde neden dünyada durduğunu sorgular:

*“Bilmem ne zaman kurtulacak gussadan, âdem,
Bilmem bu dehr eyleyecek mi bizi harem?
Me’yûs u perîşân mı eder yoksa müebbet,
Bir lûtfunu göstermeyecek mi bize âlem?
Dünya ne demektir? Ne için bunca belâlar?
Hilkat ne için? Kimse değil serine mahrûm!
Âlemde safâ var mı ki olsun mütemâdi?”*

(HŞ, s. 46-47)

Heves Ettim'de bulunan “Dehr” isimli şiirde ise Nâzım, yaşlı ve yıpranmış olarak nitelediği dünya ile söyleşir; kimlerin, nelerin dünyaya gelip gittiğini tarih içinden Doğu ve Batı’da tanınmış isimler vererek anlatır: Nice güzeller, eğlenceler, kederler, âşıklar, maşuklar, Nemrûdlar, Firavûnlar, Şeddâdlar, kana susamış canlar, cellatlar, Merîhler, Zühreler, Hârûtlar, Mârûtlar, İskenderler, Kayserler, Attilâlar, Fâtihler, Yavuzlar, Bayezitler, Franklinler, Kopernikler, Galileler, zaferler, ... Yaşlı ve yıpranmış olan dünya, tıpkı bir avcının kurduğu tuzak gibi hazır bir hâlde her doğan insanı tuzağına düşürmek için pusuda beklemektedir:

*“Neler gördün ey dehr-i pîr ü kühen!
Ne ilm ü ne cehl ü ne akl ü cünûn.
Perîler, sanemler mi, sen görmedin
Safâlar, elemeler mi sen görmedin!
Ne âşık, ne mâ’şuka gördün sen
Tahayyürde kaldım hayâliyle ben
Ne Nemrûd ü Fir’avn ü Şeddâdlar
Ne hûn-teşne cânlar, ne cellâdlar.*

Ne âfet-resânlar, ne cân-bahşlar

Tasvîrleri bile cân bağışlar!

Ne Merîh ü Zühre, ne Mârûtlar

Ne aşk u füsûnlar, ne Hârûtlar.”

(“Dehr”, HE, s. 27-28)

Nâbîzâde Nâzım’ın kendisi ile ilgi yaptığı değerlendirmelerde hep mütevazı davrandığını ve kendi şiirini eleştirdiğini görmekteyiz. Ancak “*Şuarâmızın fahriyeye verdikleri itina ve revâcî tezyîf makamında sevk-i îcâb ile söylenmiştir.*” notunu düşerek “Fahriye-i Acemâne” adlı bir şiir de kaleme almadan edememiştir.

Kimsenin söyleyemeyeceği mucize sözlerle şiir yazdığını, söz söyleme gücü karşısında bu işle uğraşanların şaşkına döndüğünü, tabiattaki düzenin onun idrak gücünün ve fikir alevinin bela şimşegine tutulduğunu, kaleminin öfke saçacağını, dilinin gücüyle âleme hükmedeceğini iddia eder. Övgüleri, hüner mahşerinin kargaşasında bir kılıç etkisi yaratarak herkesi titretir. Hayalî ufuklarda dünyalar kuran fikri, ışık saçan gökler gibi parlaktır. Fikir hazinesinde gizli manalar yüklüdür, bilgi ve hüneriyle dünyayı şaşırtır. Birer elmas ve inci aynası olan sözleri coşsa mana taşları sahile saçılır. Öyle ki sözleri gökleri susturur, kalem dünya kitabına saygı ile kaydeder adını:

“Benim ol şâir-i mu’ciz-i sühan-ı mu’ciz-edâ

Kudret-i nâtıkamın vâlihi olmuş bülega.

Akl-ı küll bühüte düşer âfet-i idrâkimden

Âleme şu’le-i eskârım olur berk-i belâ.

Gazab-efşân olacak hâme-i cevval elde

Darb-ı nutkum oluyor âleme dehşet-fermâ!

*Ne kalem kim yed-i Mûsâ'da asâveş her dem
Oluyor kudretine karşı müsahhar-ı mânâ!"*

(“Fahriye-i Acemâne”, HE, s. 36)

Nâbîzâde, Şeniye'den çevirdiği “Bûm” adlı şiirinde bir baykuşun sesinden etkilenerek hüzünlenir. Ve kendi hâlinde bir kuşçağızın cıvıltılarının kendisini neden kederlendirdiğine de akıl erdiremez:

*“Gurbet-zede bûm-ı şum-ı tâli'
Olmuş yine ibtilâya tâbi'.
Bilmem niye hissime dokundu
İ'dâmıma sanki hükm okundu!
Gönlüm halecâna düştü nâ-gâh
Dîvâne mi oldum Allah Allah!
Bir kuşçağızın terennümâtı
İhlâle sebep midir hayâtı?”*

(“Bûm”, HE, s. 53)

Mini Mini Yahut Yine Heves'in ilk şiiri olan “Hasta” yeni ve farklı bir teknikle yazılmıştır. Değişik bakış açılarıyla bir hasta karşısındaki düşüncelerini verirken şair, âdeta fikir yapıları birbirinden farklı kalabalık bir grup insanın hasta odasında zihinlerinden geçenleri bir bir açığa vurur. Yokluk, ölüm, vücut ve hayat gibi kavramlar da müşahhaslaştırılarak hasta ile ilgili oluşturulan düşüncelerle ilgili listeye dâhil olurlar. Son dizelerde hastanın bir sene sonra sağlığına kavuştuğu müjdesinin verilmesiyle şiirin karamsar havası ortadan kaldırılmış olur:

“
I- Muztarib
Bir velvele-i hayât içinde
Bir samt-ı memât olur tanîn-sâz!

Bîmâr yatar vücûd-ı zinde,

Sıhhatde gezer fakat enîn-sâz!

2- Mütefekkir

Bir zulmet içinde bin tecellî.

3- Me'yûs

Bin ye'se değer mi bir tesellî?

4- Mütehayyir

(Yokluklar içinde var olan) var

Varlıkta addim olan mı yoktur?"

(“Hasta”, MH, s. 5)

Aynı eserde yer alan “Nâfile Yorulma” adlı şiirde ise düşman ya da rakiplere hitap edilir, onlara gözdağı verecek söylemlerde bulunulur. Şiire göre düşmanların küçümsemelerine, karalamalarına karşılık şair edebî camiada gayretiyle çoktan nam salmıştır. Onların saldırılarına kimse itibar etmeyecektir, çünkü fikrini ilim-irfan sahibi kimselerle beslemektedir. Düşmanlarının şairin işlerini karıştırma, zihnini bulandırma çabaları yetersiz kalır. Karalama, engel olma gayretiyle söyledikleri sözler, onların cehaletini açığa çıkarır. Şair şiirin başında söylediği sözlerin tekrarının onların daha iyi anlamasını sağlayacağı ümidiyle, gayretiniz boşunadır, mesajını yine verir:

“Hasm-ı câhid! Gayretin beyhûdedir tahkirde,

Gayretimdir seyf-i sâti’-ı nâmımı teşhîrde!

Öyle sür’at aldı necm-i himmetim kim hepçedir

Böyle binlerce tehâcüm seyrini te’hirde.

Şeb-pere tab’ân-ı dehrin kim bakar düşnâmına

Ben musirrim fikrimi ârifân ile tenvîrde.”

(“Nâfile Yorulma”, MH, s. 11)

Şair, kırk sekiz beyitle en uzun şiiri olma özelliğini gösteren “Kerâmât-ı İrfân” adlı şiirinde, bilim tarihini tahkiye ederek anlatmaktadır. Şiirin ilk bölümünde sanayi ve fennin gelişmesi için tembellikten uzaklaşıp durup dinlenmeden çalışmanın gereğini vurgular. Tabiat ve hayatın devamı çalışarak sağlanmaktadır. İnsan süratle çalışarak dünyadan çok şey öğrenmektedir. Bilim sayesinde havada kuş gibi uçar, rahatlıkla denizde yürür. Memleketler birbirlerinden etkilenerek bilimin zaman ve mekân tanımadan gelişmesine hizmet etmektedirler:

“Cihân-ı kemâlâtı devr ile berkit;

Kerâmât-ı irfânı bir kerre seyr et.

Nazar kıl saâdet-serâ-yı kemâle

O cism-i şeref, heykel-i bî-zevâle.

Sanâyi’, fünûn eylemekte terakki

Atâletten eyler cihânlar tevakki

Durup dinlenir mi muhibb-i maârif?

Mekteb-i mesâî olan tam ârif.

Hayat ictihâd u amelden ibâret

Bu yolda bekâ-yâbdır tabîat.”

(“Kerâmât-ı İrfân”, MH, s. 20)

Bilimin faydası sayılamayacak kadar çoktur, tabiattaki bilinmeyen her şeyin sırrını çözen odur. Bilim güneşi dünyayı aydınlığa boğar ve bunun çalışanları –bilim insanları- ışık içinde gezer. Bilim sayesinde insanlığın tarihî devirleri taş levhalardan okunabilmektedir. Geçmişten bu güne nasıl vahşet ve zilletlere kapılarak geldiği anlaşılmıştır. Feza metre metre ölçülmüş, onu meydana getiren kısımlar bulunmuş, âlemin düzeni, bunu sağlayan yapı keşfedilmiş ve böylece bilimin dalları ortaya çıkmıştır. Sonra maddenin tüm hallerinin bulunması da bilimin sınırı olmayan faydalarındandır.

“Sayılmaz fünûnun kerâmâtı bir bir:

*O ecrâm-ı ulvîyye ma‘dûd değildir.
 Fünûn şemsidir âleminin, hakikat!
 Vücûda gelir işte ondan bu hey‘et.
 Fezâ-yı fünûna bulunmaz nihâyet
 Tasavvur olunmaz ne evvel, ne gayet!
 O bu ‘d –ı mücerredde bin lem‘a parlar:
 Tenvîr için âkılân cân atarlar.”*

(“Kerâmât-ı İrfân”, MH, s. 21)

Şiirin son bölümünde medeniyet tarihi özetlenir. Buna göre bilim Hint ve İran kültürünün temelini oluşturan Vedalar’da doğup Keldaniyan ve İbraniyan’a, Aristark yoluyla da Avrupa’ya geçmiştir. Böylece insanlık vehimlerden kurtulup gerçeklere ulaşmıştır.

*“Olup –Sanskrit- bir lisân-ı tasavvur
 -Vedâ-lar birer tercümân-ı tasavvur.
 Fünûn geçmiş İran’a, Keldâniyân’a
 Değişmiş, geçip sonra, ‘İbrâniyân’a.
 -Aristark- nakl eylemiş garba ondan
 Himâyet görüp ma‘rifet-perverândan
 Ebâtıl-ı terakkîde oldukça irfân
 Kalıp ebr-i mahfiyyet altında pinhân,”*

(“Kerâmât-ı İrfân”, MH, s. 24)

Edmound Harkourt’tan tercüme edilen “Lâ-yetegayyer” adlı şiir, tüm yönleriyle birlikte dünyadaki değişimleri anlatır. Kâinatta her şey değişir, aynı kalmaz, bu sayede o da kendini yeniler.

“.....

Yoktur sebât: Hep değişir her cihân döner
Sönmüşler iştiâl bulur her yanan söner
Olmak için vücûda gelir cüz 'ü-i bî-hayât,
Doğmak için helâke gider cerm-i zî-hayât!
Âlem kocar, tarâvetini iktisâb eder
Gâh dinlenir, gâh koşar muttasıl gider
Zerrât, ki durmada hadd-i vücûdda,
Devr eder dâire-i bî-hudûdda!"

(“Lâ-yetegayyer”, MH, s. 36)

Hazîne-i Evrâk'ta 1881'de yayımlanan “Hikemiyyât” adlı şiir, bazı Fransız düşünürlerinden La Fonten, Mapontel, Goden, Volter, Korti ve Racin'in beyit ya da dizelerinin çevirisinden oluşur. Bu çeviriler tecrübeler sonucunda hayat üzerine söylenmiş hikmetli sözlerdir. Mesela La Fonten'den yapılan ilk çeviride herkesin dünyada aldanarak birilerinin gölgesi ardında koşması eleştirilir. Ya da Goden'in dünyada çok zengin olanların rahat hayatı çok az sürdükleriyle ilgili dizelerine yer verilir:

“(1) *La Fonten*

Herkes aldanır bu dünyâda;
Sâye ardında koştuğu görülür!

(2) *Mapontel*

Kesb-i hiffet eylemez aslâ hakaret-i gamları.

(3) *La Fonten*

Uçar gider (mürğ) vaktin kanadı üstünde.

(4) *Goden*

Parmak hesâbıyla –me‘âlen

Her kim olursa cihânda mâl-dâr gayet

Hayfa ki az safâ sürer ömründe elbet.”

(“Hikemiyyât”, *Hazîne-i Evrâk*, s. 679-680)

Geniş bir yelpaze arz eden fikrî konularda yazılmış bu şiirler, Nâbîzâde Nâzım’ın aynı zamanda çeşitli alanlardaki bilgi birikimi ile değerlerini de ortaya koymaktadır.

2.6. Ölüm

“Hâke düştü hâk idi zâten tenim

Bir zaman elbette kalmaz medfenim”

(“Mezâr Taşı”, HE, s. 47)

Tüm canlılarda yeniden başlamamak üzere bütün yaşamsal faaliyetlerin son bulması, hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi şeklinde ifadesini bulan ölüm karşısında insanoğlu âcizdir. “Ölümü ilk gören insan ile günümüz insanı arasında ondan korkma ve bu hakikat karşısında acı duyma ile dehşete düşme konusunda önemli bir fark yoktur. İnsanoğlu, tarih boyunca yerin altını ve göğün boşluğunu kurcalamış ancak içine girmekten kurtulamadığı mezarın sırrını çözebilmiş değildir.” (Erol, 2005:20). İşte insanlığın muzdarip olduğu bu bilinmezliği idrak etmek için geçmişten bu güne gerek bilim dünyası, gerek inanç sistemleri, gerekse sanat ve edebiyat camiası ölümü irdelemiştir.

XIX. yüzyılda romantizm akımının etkisiyle mersiye yazma eğilimi artmış, pek çok şair ölüm karşısındaki hislerini dizelere dökmüştür. Bilhassa Muallim Nâci, Recâizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmit Tarhan’ın derin kedere boğan kayıpları daha samimi duygularla ölümü yansıtan şiirler yazmalarını sağlar. Ancak Nâci ve Ekrem’de ölüm, dinin kontrolünde iken Hâmit’te metafizik bir derinlik kazanır.

Nâbîzâde Nâzım ölümü bizzat kendi çevresindeki insanlar vasıtasıyla tecrübe etmiştir. Küçük yaşlarda iken önce annesini sonra da üvey annesini ve babasını kaybetmiştir. Zaten duygusal ve içli bir yaratılışa sahip olan Nâzım'ın yaşadıklarının da tesiriyle bu temada şiirler yazması tabii bir hadise olarak görünüyor.

Hâtıra-i Şebâb adlı eserde yer alan “Mersiye-i Mahbes” şiirinde ölüm, sevenlerin ayrı düşmesinin müsebbibi durumundadır. Şair, sevdiğinin ölümü ile yıkılmıştır ve ayrılık acısı ile can çekişmektedir. Geçmişte Allah'ın ayrılığı yazdığını ve ölümden kurtuluşun olmadığını kabul eden Nâzım, artık sevgilisinin cennette yanında olması için yalvarmaktadır:

*“Yıkıldı hacle-i ömrüm temelden,
Fenâ buldu benim ol gam-güsârım!
Mukaddermiş meğer firkat ezelden.
Bunu emreylemiş perverd-gârım;
Benim hûrî gibi gül-çehrem aldın
Gidip, kaldı fakat hep âh ü zârım!”*

(“Mersiye-i Mahbes”, HŞ, s.12-13)

Aynı kitapta yer alan “Tesâdüf-i Ziyâret” adlı şiirde güzel bir genç kızın gizemli ve kimselerin olmadığı, تنها bir yerde ağlayarak dua ettiğini gören şair, sevdiğinin orada defnedildiği yönünde tahmin yürüterek ona acır. Gözlemlerinin etkisiyle dünyada böyle ölüm acılarının yaşanmasının kaçınılmaz, her derdin devasının sabretmek olduğunu söyler:

*“.....
Hele bak toprağa nasıl sürüyor,
Vech-i pür-nûrunu gubâr бүriüyor!
Şimdi de başladı du‘âya güzel;
Yaniçün eyliyor yine efgân?”*

*İşte kalktı, yavaş yavaş yürüyor.
 Ne gezer böyle taze kız burada,
 Acabâ yâri mi defîn orada?
 Kim bilir kaç kişi onu gözler?
 Yürü, ey bî-nevâ tarîka düzü.
 Böyle şeyler dehrde pek olağan;
 Sabr ü tâkat devâdır her derde!”*

(“Tesâdüf-i Ziyâret”, HŞ, s.16-17)

Yine *Hâtıra-i Şebâb*'da yer alan “Bir Mezâr Taşı” adlı mensur şiirde, rahat bir yatak ve birlik köşesi olarak nitelendirdiği mezarın hüznü sesini, ziyaretçilerin duymasını isteyen ölmüş birinin ikazlarını duyarız. Bir Fatiha bekleyen bu mevta, kendisinin de gençlikte dünyanın güzelliklerine daldığını, ancak günü gelince bunların sona erdiğini söyler. Bu mezardan ibret alınmasını ve dünyanın geçiciliğinin unutulmamasını ister:

*“Ey zâir! Pister-i râhat, kûşe-i vâhdet demek olan şu lâhd-i hâkden çıkan
 sadâ-yı hazîne kulak ver!*

*Ben âlem-i fânîden dest-keş-i ferağ olmuş ve bi't-tabî' benî beşerle olan
 münâsebât ve alâiki kat' eylemiş olduğum cihetle sözlerimin sâfî ve hâlis
 bulunduğuna emin ol!*

Ey fani!

*Nev-bâhârî hayât-ı insânî olan şebâbet-i letâfet-i rü'yâ, tarâvet-i ezhâr,
 nakş-ı ber-âb, lezzet-i visâl gibi serî-üz-zevâldir!*

Ey dünyevî!

*Oku, şu yazıları oku ki dünya ne imiş? Hayât ne imiş? İnsan ne imiş?..
 Mevt ne imiş?..*

Öğren; öğren de günûde-i hâk nisyân olan merhûmun rûhunu bir fâtihâ ile şâd eyle!” (“Bir Mezâr Taşı”, HŞ, s. 7-8).

“Bir Mezâr Taşı”nın devamındaki mensur şiirin adı “Dîger”dir. Burada da mezarında Fatihâ bekleyen bir mevta, baharın güzelliklerinin geçici olduğunu, ardından kışın geleceğini ve bütün bu hoşlukların biteceğini söyler. O da mezarına uğrayan herkesin, buradan ibret almasını tembihler:

“Ey hayâtıyla müftehir zâir!

Biraz dur, şu dikili taşa atf-ı nigâh-ı ibtisâr et, ki terceme-i hikmet olan nukuşâtından hisse-yâb-ı ‘ibret olasın!

Dinle:

Nev-bâhâr gelir, çiçekler, güllerle berâber gönünde açılır; etrâf ve enhâ’ tebessüm-nümûn, sâhrâlar câme-i sebz ile letâfet-pûş, gül-zârda bülbül âzâde-ser-i terâne-perdâz, cû-i hevâda şâhin ulüvv-i per irâhe-i bal ü per ile teferrüc-sâz olur; şevk ve sürûrun artar.. Gülersin, gezersin. Nihâyet?

Kış gelir, bu letâfetlerin hiçbiri kalmaz, zevâl bulur!

Bu hâl temâdî ede ede sendeki zevâline müncerr olur. Sen de benim gibi pister-nâz u ni‘me-yi hâk-i hasîs meskenine tâhvîl edersin!!” (“Dîger”, HŞ, s. 9-10).

Üçüncü mensur şiir, yine bir mezarlık atmosferi içinde yazılmış “Mektûb” ta ise şair, kardeşine seslenir. Mezarlıktaki bir kuşun ağaca konarken çıkardığı hışırtı ile kendine geldiğini, kardeşinden ayrılmanın üzüntüsüyle vapurun uzaklaşmasına dalıp gittiğini söyler:

“Birâderim!

Pazar günü – ki âlemde en ziyâde gâm-nâk olduğum bir yevm-i iftirâkdır – hulûl etmiş ve o belâ-keşlere bir asr kadar gelen dakikalar sür‘at-i ömrden dâha serî bir hâlde diyebilirim ki seyyâle-i berkıyye sür‘atinde güzerân etmekte, mihr-i cihân-ârâ-yı fenâya yüz tutmuş bir dil-berin lehçesi gibi bir

manzara-i dil-hırâş ile gurûba hazırlanmakta, sükûn u zulmet çökmekte idi; ya 'nî zaman-ı iftirak yaklaşmakta idi.

Nihayet o musîbet (Vapur!) seni aldığı gibi uçurdu... Melek-ül-mevt gibi cânımı bedenimden ayırdı!" ("Mektûb", HŞ, s. 10-11).

Nâbîzâde'nin "Mari Nıvart" isimli şiiri, içten ve doğal oyunculuğu ile Tanzimat döneminde dikkatleri üzerine çeken Mari Karayan'ın ölümü üzerine yazılmıştır.

Tanzimat döneminde tiyatrolarda tanışılan sanatçıların Ahmet Mithat Efendi ve Tevfik Fikret gibi edebiyatçılara esin kaynağı olduğu bilinmektedir. Nâzım, izlemiş ve oyunculuğundan etkilenmiş olduğu Mari Karayan'ın ölümünden duyduğu üzüntüyle bu şiiri kaleme almıştır. Peki, Mari kimdir? Mari, 1853'te İstanbul'da dünyaya gelen, 1874'te Osmanlı Tiyatrosu'na giren Ermeni uyruklu bir oyuncudur. Öylesine başarılı bir oyuncudur ki, ağlaması gerektiğinde gerçekten ağlar, bayılması gerektiğinde gerçekten bayılır. Büyük yeteneğiyle halkın hayranlığını kazanmış, hatta Tanzimat'ın ünlü simalarından Şemsettin Sâmî'yi kendine âşık etmiştir. Ve Alexander Dumas'ın "Kamelyalı Kadın" adlı oyununu çok dokunaklı ve herkesi ağlatacak şekilde oynayıp son gösterimden sonra 8 Temmuz 1884'de ölmüştür. Ölümü edebiyat ve sanat çevresinde büyük bir üzüntü yaratan Mari'nin cenaze törenine altı bin kişi katılmış ve gözyaşları eşliğinde Beyoğlu Santa Maria Kilisesi'nde son yolculuğuna uğurlanmış, o gün bütün tiyatrolar kapandığı gibi onun için mermerden bir anıt da yapılmıştır:

"Ağlasın âlem-i edeb ki onun,

Canlı bir feyzi oldu mahv ü telef!

Mari'nin mâtemiyle ağlayanın,

Olamaz döktüğu sirişk sarf.

Mari kimdi? Bilir misin acebâ?

Mazhar-ı lûtf-ı hakk-ı mülk idi o!

Acımaz mı ziyâ anh üdebâ?

Mütecessim-i edeb demek idi o!”

(“Mari Nıvart”, HE, s. 42)

1883’te *Tercümân-ı Hakikat*’te yayınlandığı dönemde dikkatleri üzerine çeken “Anadolu Hisârı’nda Mezârlık” şiirinde ise ölüm, tabiat ile iç içe işlenmiştir. “*Şekil, üslup ve edebiyatı kavrayış yönü ile Hâmidâne bir özellik taşıyan şiirde ölüm fikri ile tabiat temi birleşir. Şiirde şahsi duygularla tabiatın gösterdiği değişik manzaralar arasında derin bağ kurulur ve bunlar ölüm fikri etrafında birleşir.*” (Birinci, 1987:11).

Şair, mezarlıktaki hüznü ve huzur verici sessizliğin esasen pek çok şey anlattığını, bu yüce ve nurlu atmosferin gönül rahatlığı verdiğini düşünür. Orada yatanlar korku verici bir nedenle –ölüm sebebiyle- bir araya gelmişlerdir ve ölüm gibi bir karanlık içinde sonsuz bir nur doğmuştur.

Harap bir şekilde görünenler alelade birer mezar taşı sanılmamalıdır; Tabiatın Mucizelerinin Sahibi’nin açık ve net bir şekilde seslenişinin taşlaşmış, ibretlik örnekleridir onlar. Her bir bitkisi başka bir dil, her avuç toprağı başka bir dünya, her yaprağı bin kitap değerinde olan kabristanın fısıldadığı şeyleri düşünüp insan hayretler içinde kalır.

Orada dış dünyadan uzak bir şekilde edep ve dinginlik bulunmaktadır, orada Allah’ın kudreti apaçıktır, sanki her tarafta hürriyet şimşekleri çakmaktadır, ruhlar hürdür orada. Esen rüzgâr dahi bu cennetten hemen uzaklaşamaz, her bir çiçeğe dokunarak tazelik almak ister, o ruhani atmosferden pay almak ister. Hele dereler aheste aheste ve hayretle akar; Göksu bile sanki sevdalısı gibi hasret çeker bu kabristana. Servi ağaçlarının salınışından peyda olan ve açıkça hissedilen, sonsuzluk içinde dalgalanarak yok olan o melodi kutsal bir ortam oluşturur:

“Bu sükût-ı belîğ ü hüzn-i fasîh,

Hutbe-i bî-makal-i rûhânî,

San’at-ı kudreti eder tavzîh!

Bu ne ulvî cihân-ı nûrânî

Ne neşât ü safâ-yı vicdânî!

.....

Servler ihtizâz ettikçe

Nağme-i dil-firîb olur peydâ

Ebediyyet içinde gittikçe

Gayb olur mevc-zen olup o sadâ

O ne kudsî hevâ ne tatlı nevâ!”

(“Anadolu Hisârı’nda Mezarlık”, HE, s. 43-46)

Bu şiir Muallim Nâci tarafından beğeni ile karşılanır ve “*Bu manzûmeni pek âli, pek dil-nişîn bulduk. Her kıta-i garrâsı hüsn-i tabiatınıza ulüvv-i efkârınıza mübeşşerdir.*”¹⁰ sözleriyle onu *Tercümân-ı Hakikat*’te yayımlar.

İsmail Hakkı Eldem ise, “*Mersiyenin teferruât-ı tasvîriyyesi heyet-i umûmiyyesine ne kadar hoş, ne kadar düşündürücü bir renk bahşediyor.*” değerlendirmesini yapar (Eldem, 1894:16).

İsmail Hikmet Ertaylan, şekil, üslûp hatta edebiyatı kavrayış ve ifadede Hâmit’e yaklaşan; Ekrem’den daha cesaretli ve düzgün bir şair olarak gördüğü Nâzım’ın bu şiiri için “... *Nâbizâde’nin yazısında içli ve derin bir lirizm vardır. Duyarak yazar. İfadesi de tabiati zorlayarak vücade getirilmiş bir ifade değildir. Akıcı bir ifadedir. Nâzımlığı da kuvvetlidir. Hiç müşkülât çekmeden yazdığı görülür.*” yorumunu yapar (Ertaylan, 1933:10-11).

Nâbizâde, “Mezar Taşı” adlı şiirinde de ölüme korku verici yönüyle bakmaz. Ölüm âdeta cisimleşmiş, sonsuzluk ülkesinin yol göstericisi, düşkünlük ve dert yaratığının mahvedicisi olmuştur. Bir nevi hürriyettir, var olan her şey gibi hayat onun kölesi konumundadır. Ben de senin kölenim, diyen şair, hastalıklar, keder ve elemeler yüzünden ömründe iyilik görmediğinden şikâyet eder. Sonunda kendisi de

¹⁰ Tercümân-ı Hakikat, Sayı 1385, 10 Kânun-ı Sâni, 1298.

özlediği ölüme haberi olmadan kavuşmuştur. Topraktan gelip toprağa gitmiştir ve elbette cansız vücudu da bir gün yok olacaktır. Son dizelerde kabristan ziyaretine gelenlere seslenir. Allah'ın gücünün ibretlik tercümanları olan mezar taşlarına bakarak tıpkı Kur'an-ı Kerim'deki "*Küllü nefsin zâikatü'l-mevt (Her nefis ölümü tadacaktır).*" ayetinde olduğu gibi ölümün her canlı için olduğunu unutmamalarını ve bu yüzden bir an bile Allah'ı akıllarından çıkarmamalarını ister (Yazır, 2009:70-267-332).

"Ey ecel ey rehber-i mülk-i beka!

Mâhî-i ifrît-i derd ü ibtilâ!

Gösterirsin âleme hürriyeti

Mahvedersin izzet ü mahviyyeti.

.....

Ey olan vakf-ı temâşâ-yı zevâl

Zâir-i ma'mûre-i hadd-i kemâl!

Dikkat et sun'-ı kemâl-i kudretine

Bak şu levh-i tercemân-ı ibrete.

Gafil olma kim mukarrerdir fenâ

Çıkmasın bir lâhza fikrinden Hudâ!"

(“Mezar Taşı”, HE, s. 46-48)

Ölüm temalı şiirlerinden bir diğeri “Bir Küçük Çocuğun Nakş-ı Seng-i Mezârı” adlı şiirdir. Bu şiirde bir çocuk ölümü sebebiyle anne ve babasından ayrı kalmasından dolayı hissettiği acıyı dile getirir. “*Nâbizâde şiirin sonunda sinesini döverek ağlayan anneye, ağlamanın Allah'ın hikmetine itiraz anlamına geldiğini,*

insanın aciz oluşu itibariyle de böyle bir mukabelenin uygun düşmediğini çocuğun diliyle nasihat eder.” (Uç, 2007:143-144). Onun ölüme karşı taşıdığı kabullenici tutum hissedilir:

*“Küçücük kabrimi ziyâret edin
İbret alsın benim şu hâlimden.*

*Mâder âguşuna bedel toprak
Ne yamân meskenü’l-hüzndür bak!*

*Sevdâ-yı hasret değil eğerçi dehen
Hicr-i mâderdir ve ne âteş-zen.*

*Ol kadar yâda gelmiyor pederim
Mâderim oldu bâdî-i kederim.*

.....

*Söyle ey bâd! O mâdere söyle:
Sîne-zen olmak istemez böyle.*

*Hikmetullâha nisbet noksân
Acz-i insâna karşı nâ-cesbân!”*

(“Bir Küçük Çocuğun Nakş-ı Seng-i Mezârı”, HE, s. 48-49)

Şairin 1887’de *Manzara*’da yayınlanan Almandan çevirdiği “Uyu Gönlüm Uyu” adlı şiirde çok sessiz bir ortamda uyumanın lezzetinden bahsetmektedir. Bu da bize ölüm uykusunu çağrıştırır. Gönlünde çiğ tanelerinin olduğu çiçeklerden, uyanık olan ay ve Allah’tan, rahat bozan hayalleri unutmak gerektiğinden, gelecekte iyi bir

şekilde anılacağından bahseder ve bu yüzden büyük sessizlik içinde rahatça uyumasını tembihler:

*“Uyu gönlüm sükût içinde uyu
 Ne de hoştur bu pür-sükûn uyku
 Oldu üşkûfelerde leyl pür-âb
 Jâle-âvîz gamze-i bî-tâb
 -Uyu gönlüm sükût içinde uyu
 Bu sükûnetle hoş gelir uyku.-
 Yeryüzünde hayât uyur ammâ
 Uyanık mâh, yani çeşm-i Hudâ
 -Azametli sükûn içinde uyu
 Uyu gönlüm! Bu bir leziz uyku-”*

(“Uyu Gönlüm Uyu”, *Manzara*, s. 117)

Nâzım, ölüm ile çok küçük yaşlarda tanıştığı için dünyanın hakikatini de işte o zaman öğrenmiştir. Bu yüzden belki ölüme korkuyla bakmaktan çok, kabullenici bir tavırla yaklaşmıştır. Her şeyin geçici olduğunu tecrübe ettikçe de Aslolan’a daha sıkı bağlanmıştır.

2.7. Musiki

“Allah için olsun ey mugannî

Bir beste-i muhrik et tagannî”

(HE, s. 26)

Nâbîzâde Nâzım’ın musiki ile ilgili olarak *Heves Ettim* kitabında yer alan “Ûd”, “Rü’yâ” ve *Zehra* romanının ön sözünde yer alan şiirleri bulunmaktadır. Her birinde de sıkça tekrarlanan nağme sözcüğü ile birlikte musikinin muganni, beste, teganni, perde, mızrab, mutrib gibi terimlerine de rastlamaktayız.

Şair “Ûd” şiirinde ruhun inceliklerini taşıyan nağmenin gök kubbeden cana geldiği için ruha aynı zamanda hayret ve heyecan verişini, inlemelerinin ruhu anlatan bir dil oluşunu ve kendisinin bu dili bildiğini ifade eder:

“Ey nağme-i rikkat-âver-i rûh!

Oldun yine hayret-âver-i rûh.

Şîven ne lisân-ı rûh-edâdır;

Rûhum o lisâna âşinâdır.

Sen câna gelirsin âsmândan

Cânın heyecânı işte ondan”

(“Ûd”, HE, s. 25)

Sevdanın gönül aldatan nağmelerinin tesiriyle titreyenlerin, “ah” ve “Allah” seslenişleri semaya kadar yükselir. Şair, şarkıcıdan yakıcı bir beste okumasını “Allah için olsun” ifadesini kullanarak ister ve musikinin perdelerinde gezinirken göklerin bu seslerle “güm güm” inlemesini arzular:

“Ey nağme-i dil-firîb-i sevdâ.

Te’sîr-i acîbin oldu peydâ:

A’sâbıma ra’şe düştü senden

Bilmem ki elektrik misin sen?

Çıkmakta maiyyetinde bin âh

Ayyûka kadar sadâ-yı “Allah!”

Allah için olsun ey mugannî

Bir beste-i muhrik et tagannî

Kıl destini perdelerde çalan

Ötsün bu gidişle güm güm! Eflâk!”

(“Ûd”, HE, s. 25-26)

Musikinin perdelerindeki titreşimlerle güç ve takatini kaybeden şair, gömleklerin açılıp sinelerin meydana dökülmesini, müzisyenlerin hiç durmadan çalmalarını ve böylece onun gönlünü titretmelerini, hüzne sevk eden bu eğlencenin sürmesini, merhamet uyandıran nağmelerin ise kalmasını istemektedir:

“Çâk olmalı gayrı pîreherler

Meydâna döküldü sine-i zenler.

Allah! O ne lerze perdelerde

Sâmân ü mecâlim âh nerde?

Mızrabını mutrib oynat oynat

Hep gönlümü böyle oynatıp yat.

Sürsün bu safa-i hüzn-bahşâ

Kalsın bu nevâ-yı rikkat-efzâ.”

(“Ûd”, HE, s. 26)

Bu lezzetler ve güzellikler yok olacaktır, çünkü fırsat ele bir kez geçer. Şaire göre isteklerin hızla geçen fırsatı bir daha yakalaması pek güçtür ve fırsat dedikleri

sihir anıdır, hoş esen sabah rüzgârıdır âdeta. Eyvah ki, o faydalı esinti, tek bir gaflet anıyla ziyan oluverir:

“Gaib olacak bu şevk ü lezzet

Bir kerre geçer ele bu fırsat.

“Fırsat ki hevâ-yı tîz-perdir

Ermek ona bir dahi hünerdir”

“Fırsat dediğin dem-i sihrdir

Gûyâ ki sabâ-yı hoş eserdir.”

“Efsûs! Olur o nesîm-i nâfi’

Bir gaflet-i yek-dem ile zâyi”

(“Ûd”, HE, s. 26-27)

Nâbîzâde, “Rü’yâ” adlı şiirinde ise musikinin kaynağı olarak herhangi bir çalgı aleti yerine tabiatın en içli müzisyeni olan bülbülün sesini tercih eder.

Dostların bir araya geldiği, içki kadehlerinin artık olmadığı toplantıda baştan ayağa tüm azalarıyla bülbülün nağmelerini dinlemekte olan şairin, musikinin zevkiyle ve sevdiğinin yüzünün özlemiyle ruhu tamamen titremektedir:

“Meclisinde ben nasıl ser-tâ-be-pâ gûş olmayım,

Devri terk etmiş piyâle isti'mâ'-ı nağmeden?

Bak ne mevc-â-mevc olur sînemde rûhum ser-te-ser

Şevk-i didârınla zevk-i ictimâ'-ı nağmeden.”

(“Rü’yâ”, HE, s. 59)

Şair, güzelliklerle dolu gül bahçesinin bülbülüne seslenerek onun güzel nağmelerinden uzak durmanın yakışık almayacağını ve bu yüzden ondan durmadan şakımasını ister. Eğer bülbül susarsa kendi kalemi, dinlediği nağmelerin zihninde bıraktığı izlerden bulduğu heyecan verici bir perde ile gönülleri coşturacaktır:

“Sen terennüm eyle ey gül-zâr-ı hüsnün bülbülü!

İhtirâz etmek revâ olmaz sadâ-ı nağmeden.

Sen susarsan bil ki hâmem dilleri raksân eder

Bir müheyyic-perde buldu intibâ’-ı nağmeden.”

(“Rü’yâ”, HE, s. 59)

Zehra romanının ön sözünde yer alan şiirde, İstanbul’un çeşitli semtlerinin tabii güzelliğine musikinin gönlü alan sesleri karışır. Nağmelerin etkisiyle coşan insanların neşelerine İstanbul’un o enfes manzarası ev sahipliği yaparken Nâzım’ın bu büyüye kendini kaptırmaması söz konusu değildir:

“Gezer erbâb-ı şevk ü neşe sandallarla deryâda

Tanîn-endâz olur hey hey sadâsı bezm-i a’lâda.

Kemân, kanûn u nısfıyye, def ü úd, mandolin yer yer

Semâ-ı cân-ı kudsiyânı leb-rîz-i tarab eyler.

Bu demlerdir ki nâz ü cilveler mestâne rakseyler

Çıkar uşşâk ile meh-tâba nâzlı sesli dil-berler.

Zebûn-ı neş’edir mutrib, dûçâr-ı şevk hânende

Sen ey gafil nasıl h’âbîdesin bilmem ki hânende!”

(Zehra Ön söz, s.10)

İncelediğimiz bu şiirlerden yola çıkarak yaratılıştan ince ruhlu olduğu için her türlü sanattan etkilenen Nâzım'ın musikiye estetik bir zevk olarak ayrıca bir değer verdiği söylenebilir.

2.8. Tarih

“Ey berk-i mücessem-i celâdet!

Ey heykel-i savlet ü besâlet!”

(“Fâtih”, HE, s.22)

Nâbîzâde Nâzım'ın tarihî konuda yazmış olduğu tek şiiri “Fatih” adlı şiirdir. Abdülhak Hâmit'in 1883'de yazdığı “Merkâd-i Fâtih'i Ziyâret” adlı şiirinin başarılı nazirelerinden biri olarak kabul edilen “Fâtih” şiirini Nâzım 1884'de kaleme almıştır. Her iki eserin de Fatih Sultan Mehmet'in büyüklüğünü anlattığını, Hâmit'in şiirinin altın hatla bir çerçeve içinde ünlü hükümdarın kabrine asıldığını, Nâbîzâde'nin ise “*Türbeye ta'lik için yazılmıştır.*” dipnotunu şiirine eklediğini belirten Himmet Uç, “*Nâbizâde'nin imajları ile Hâmit'in imajları farklı ve her ikisi de orijinaldir. Nâbizâde imajlarda onun tesir alanından uzaktır.*” yorumunu yapmıştır (Uç, 2007:154).

Heves Ettim adlı eserde yer alan şiir, Fâtih'e meziyetleri yoluyla seslenerek başlar. Yiğitliğin şekillenmiş şimşegi, kahramanlık ve saldırının heykelleşmiş hâli, ezici gücün titreten afeti, kahramanlık ve gücün mucizesi, bereket saçan yaratılışın parıltısı, asaletin aydınlatan alevi, irfanın şahıslaşmış hâli, hususi olarak dünyaya bağışlanmış biri olarak tanımlanır:

“Ey berk-i mücessem-i celâdet!

Ey heykel-i savlet ü besâlet!

Ey âfet-lerze bahş-i satvet!

Ey hârik-i iktidâr ü necdet!

Ey lem 'a-i feyz-bâr-ı fitrat!

Ey şu 'le-i meş'al-i necâbet!

İrfânın sen teşahhus etmiş

Bir mevhibesin tahassus etmiş.”

(“Fatih”, HE, s.22)

İlerleyen dizelerde yine İstanbul'un kapılarını açan hükümdarın savaşçılığının, devlet yönetmedeki gücünün üzerine övgülerle örölmüş ifadeler yer almaktadır. Cesaretiyle dünya titrerken ahiret âlemi onunla övünse yeridir. Gurur bir hamlesine muhtaçken zaman onun kılıcına can verir. Bir emriyle hükümetler düşüp ülkeler gayretiyle esir olabilir:

“Titrerdi hamâsetinle dünyâ

Fahr etse sezâ seninle ukbâ.

Bir hamlene müftekirdi nahvet

Şemşîrine cân verirdi fetret.

Bir darbene kul olurdu tâkat

Bir emrine karşı bir hükûmet.

Bir himmetine düşerdi mutlak

İklîmler esîrin olmak

Ol sadme gelse taht-ı kayser

Pâ-mâl-i şükûhun oldu yekser!”

(“Fâtih”, HE, s. 23)

Nâzım, benzetmeler ve karşılaştırmalar yaparak övgüde ifrat derecesine varır bir ara. Büyük Sultan âdeta Yaratıcı'yla rekabet eder, ermiş kimseler gibi mucizeler gösterir. İstanbul'u fethetmekle güneş gibi dünyayı sararak Doğu ve Batı'ya ışık yağdırır. Zafer günlerinde Yıldırım gibi etrafa şimşekler saçır:

“Sen fâtıraya rekabet ettin
 Gûyâ arz-ı kerâmet ettin:
 Deryâlara kalb edince biri
 Emvâcdan eyledin teberrî!
 Sen Şark ile Garba nûr saldın
 Hurşîd gibi cihânı aldın.
 Şân günleri berkler saçarken
 Hân Yıldırım’a misâl idin sen.”

(“Fâtih”, HE, s. 23)

Mükemmel bir şeref (yıldırım) ışığı olan Fatih Sultan Mehmet, galibiyetin gücüyle aydınlatıcı meşaleyi çekmiştir. Marifette insanlara rehber, kusursuzluk ve fikir şahinine kanat olmuştur. Onun güçlükleri yenmesi atasözüyle ünü cihanı sarsarken önünde zafer secde eder, ardında savaş vecde gelir olmuştur:

“Sen bârika-i şerefsin ekmel,
 Çektin yed-i galebende meş’al.
 Sensin bize ma’rifette rehber
 Şâhîn-i kemâl ü fikre şeh-per.
 Osmanlıların emîr-i şîri
 Meydân-ı şehâmetin dilîri!
 Sarsardı cihânı nâm-ı “Fâtih”
 Darb-ı mesel: - İktihâm-ı Fatih!-
 Pîşinde zafer ederdi secde,
 Arkanda gazâ gelirdi vecde!”

(“Fâtih”, HE, s. 24)

Kudrette devrinin en iyisi, şaşılacak öyle bir kahramandır ki Fatih; adı anılınca bir sessizlik, azmi düşünülünce bir hayrette kalış meydana gelmektedir. Türbesindeki o huzur verici sessizlikle kudretini açıkça ortaya koyan hükümdar, Hz. Muhammed'in övgüsüne mazhar olmuş, nimetlerle müjdelenmiştir:

“Kudrette hemân-ı zemân idin sen

Hayrette kahramân idin sen.

Nâmın anılınca bir sükûnet

Azmin düşününce baht ü hayret!

Türbende olan sükût-ı efsâh,

Bildirmedi kudretin muvazzah!

Sen medh-i Habîb'e mazhâr oldun,

Nîmetler ile mübeşşer oldun.”

(“Fâtih”, HE, s. 24)

Şair son dizelerini böylesine büyük bir hükümdarın vasıflarını yazmaya cesaret ederek olmayacak bir yola girdiğini; bu sebeple aşikâr olan ancak söze, tasvire hatta hayale sığmayacak derecedeki affediciliğini kendisine göstereceğini ümit ettiğini söyleyerek bitirir:

“Ben vasfına haylî cür'et ettim

Bir olmayacak tarîka gittim.

Fikrimde ümîd müncelîdir:

Lûtfun bilinir ki pek celîdir.

Afvın, keremin me'âle sığmaz

Tasvîre değil hayâle sığmaz!”

(“Fâtih”, HE, s. 25)

Nâbîzâde Nâzım, her Türk gibi Fatih Sultan Mehmet'e hayrandır ve beğenisini samimi duygularla yazdığı bu şiirle ortaya koymaktadır.

3. NÂBİZÂDE NÂZIM'IN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL

3.1. Nazım Birimi

Tüm sanat eserlerinde olduğu gibi şiirin de içerik ve biçim olmak üzere iki temel unsuru bulunmaktadır. Biçimsel unsurların başında nazım birimi gelmektedir. Mısralardan oluşan şiirin her bir bölümünde yer alan mısraların kümelenişiyle nazım birimi oluşmaktadır. İkişer dize hâlinde kümelenen ve anlamsal bütünlük gösteren şiirin nazım birimi beyit, dörder dize halinde kümelenen şiirinki dörtlüktür. Sayıca iki dize üzerinde kümelenen her bir nazım birimine ise bent denilmektedir.

Türk edebiyatında tercih edilen nazım birimleri dönemlere göre farklılık arz eder. Beyit Divan edebiyatının en rağbet gören nazım birimi iken, dörtlük Halk edebiyatı şairleri tarafından çoklukla tercih edilmiştir. Günümüze doğru gelindiğinde tek mısralık ya da uzunca bentlerden oluşan nazım birimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca nazım şekillerinin nitelikleri de nazım birimlerinin seçiminde etkilidir.

Nâbîzâde Nâzım edebî dönem olarak *Ara Nesil* içinde yer aldığı için genel olarak daha çok beyit nazım birimini tercih etmiştir. Ancak dörtlük ve bentlerle yazdığı şiirlerinin sayısı da az değildir.

Eserlerine göre bir tasnife tabii tutarsak *Hâtırâ-i Şebab*'da nazım birimi bent olan, "Mersiye-i Mahbes", "Tesâdüf-i Ziyâret", "Temennî-i Dîdâr", "İltimâs", "Feryâd", "İnkılâb", "Şarkı" ve isimsiz olarak yazılan muhtelif mısralı iki adet şiir; nazım birimi beyit olan, "Âteş-i firrâtle sûzân olduğum demdir bu dem" dizesiyle başlayan gazel, "Bilmem ne zaman kurtulacak gussadan, âdem" dizesiyle başlayan gazel, "Ey fikrimi eyleyen perîşân" ve "Sen bakma; bizim hey'etimiz sâdir amma" dizeleriyle başlayan gazel biçiminde uyaklanmış ancak matla beyitleri olmayan şiirler, altı adet Kıt'a, yirmi tane müstakil beyit; iki adet de mısra bulunmaktadır.

Heves Ettim'de nazım birimi bent olan, "Aşk", "Mektûb", "Anadolu Hisârı'nda Mezârlık"; nazım birimi dörtlük olan, "İstignâ", "Unvânsız", "Mari Nıvart", bir adet rûbai; nazım birimi beyit olan, "Tahmîd", "Nûr", "Fidandan Güle", "Vâlîde Ninnisi",

“Müddeti Gayet Kısa Bir Rü’yâdan Uyanır Uyanmaz”, “Fâtih”, “Ûd”, “Dehr”, “Bir Temâşâdan Sonra”, “Firâk”, “Tasvîr-i Cânân Karşısında”, “Reftâr”, “Fahriye-i Acemâne”, “Nâme-i Cânân”, “Mezâr Taşı”, “Bir Küçük Çocuğun Nakş-ı Seng-i Mezârı”, “Bir Tasvîr Altına”, “Âşık-ı Me’yûs”, “Yaprak”, “Bum”, “Alfred Dumas’a”, “Bir Tasvîr”, “Bir Küçük Kız İle Karacası”, “Rü’yâ”, yedi adet gazel, on bir adet kıt’a, dört adet beyit ve muhtelif beyitten oluşan iki adet şiir bulunmaktadır.

Mini Mini Yâhûd Yine Heves’te nazım birimi bent olan, “Hasta”, “Eski” “Cânân Uyanıyor” dizesiyle başlayan şiir; nazım birimi dörtlük olan, “Yolcu Köylü”, “Ey Şeb-i Meh-tâb”, “Çoban”, “Zevk-i sevdâ duymadım, âşık-perestâr olmadım” dizesiyle başlayan şiir, iki adet şarkı ve iki adet kıt’a; nazım birimi beyit olan, “Nâfile Yorulma”, “Aşk Maddesi”, “Yine O, Yine Şikâyet”, “Bu İse”, “Zevk-i Temâşâ”, “Teessüf”, “Köhne Zemîn”, “Kerâmât-ı İrfân”, “Gözlerin”, “Törüntü”, “Bir genç kız kemâl-i nevâzişle beslediği saka kuşunu bir sabah vakti azâd ile şu neşîdeyi tasvîr eylemiştir” açıklamalı şiir, “Mütenâsib değil mi hâlinize” dizesiyle başlayan şiir ve “Lâ-yetegayyer” bulunmaktadır.

Kitaplarına girmemiş, gazete ve dergilerde yayınlanan şiirlerinde nazım birimi bent olan, “Neş’e-i bahtım uyandı dîde-i mahmurdan” (*Mirsâd*) dizesiyle başlayan bent, “Bir “Hendese-İ Resmiye” Kitâbına Mukaddime” (*Mirsâd*), “Ne hoş yaratmış Allah’ım... Bakın şu hasbanın hele” (*Servet-i Fünûn*) dizesiyle başlayan şiir, “Tahmîs” (*Tercümân-ı Hakikat*); nazım birimi dörtlük olan, “Handeni nev-bahâr sanmıştım” (*Mirsâd*) dizesiyle başlayan şiir, “Kollarım koptu âh!.. Bittim amân” (*Servet-i Fünûn*) dizesiyle başlayan şiir, “Bülbül” (*Tercümân-ı Hakikat*); nazım birimi beyit olan, “Olurdu gönlüme elbette bir büyük hizmet” (*Mirsâd*) dizesiyle başlayan şiir, “Bir taraftan aşk-ı cânân gark-ı mâtem, lerze-nâk” (*Mirsâd*) dizesiyle başlayan şiir, “Âteş-i rûhsârın, ey âteş-mizâcım! Ser-te-ser” (*Mirsâd*) dizesiyle başlayan şiir, “Mihr-i âlem-tâbdan mı cebhe-i sîmîn sana” (*Mir’ât-ı Âlem*) dizesiyle başlayan şiir, “Çaldın dil-i mağrûru çal ûdunu galibsin!” (*Berk*) dizesiyle başlayan şiir, “Bir Sansar İle Horoz ve Tavuk” (*Hazîne-i Evrâk*), “Hikemiyyât” (*Hazîne-i Evrâk*), *Zehra* adlı romanının önsözündeki şiir, “Sabâ o âşık-ı miskîn-i nâ-tüvân ne yapar?” (*Tercümân-ı Hakikat*) dizesiyle başlayan şiir, “Rûhları ol nev-civânın al al

olsun da gör” (*Tercümân-ı Hakikat*) dizesiyle başlayan şiir, “Ne biz gibi ona müştâk vardır âlemde” (*Tercümân-ı Hakikat*) dizesiyle başlayan şiir, “Nedîm’e Nazîre” (*Tercümân-ı Hakikat*), “Uyu Gönlüm Uyu” (*Manzara*) dizesiyle başlayan şiir bulunmaktadır.

Görülüyor ki şiirin bilinç ve devamlı çalışma işi olduğuna inanan Nâbîzâde Nâzım, kendi şiirini şekillendirirken mevcut nazım birimlerini de bir bir tecrübe etmeyi ihmal etmemiştir.

3.2. Nazım Şekli

Divan şiirinde kuralları belirli olan nazım şekilleri çoğu şair tarafından kullanılmıştır. Ancak Tanzimat döneminden sonra şairler, Divan şiiri nazım şekillerini aynen kullandıkları gibi onların üzerinde değişiklik yaparak kullanmayı, Batı edebiyatı nazım şekilleriyle birlikte kendi ürettikleri nazım şekillerine yer vermeyi de denemişlerdir. Şiirde yapılan yenilikler bununla sınırlı kalmamış, şiirin bütününde aynı konuyu işlemeye ve işlenen konuya uygun isim vermeye önem verilmiştir.

3.2.1. Yeni Şekilli Şiirler

Nâbîzâde Nâzım’ın tüm şiirleri içerisinde yirmi dört şiiri yeni şekillerle yazılmıştır. Bunlardan *Hâtıra-i Şebâb*’daki “Mersiye-i Mahbes”, “Tesâdüf-i Ziyâret”, “Temennî-i Dîdâr”, “İltimâs”, “Feryâd”, “İnkılâb”; *Heves Ettim*’deki “Anadolu Hisârı’nda Mezârlık”, *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*’teki “Eski”, “Tarz-ı Cedîd” (*Hazîne-i Evrâk*), *Servet-i Fünûn*’da yayınlanmış “Ne hoş yaratmış Allah’ım... Bakın şu hasbanın hele” dizesiyle başlayan şiirler muhtelif mısralı (beş ve daha fazla) bentlerden oluşmuş, eşit düzenli serbest nazım şekilleri ile yazılmıştır.

Heves Ettim’deki “İstignâ”, “Unvânsız”, “Mari Nıvart”, *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*’teki “Çehre-i matlub nâ-peydâ taleb-ger nâ-ümîd” dizesiyle başlayan şiir, “Yolcu Köylü”, “Çoban”, *Mirsâd*’da yayınlanmış “Handeni nev-bahâr sanmıştım” dizesiyle başlayan şiir, *Servet-i Fünûn*’da yayınlanmış “Kollarım koptu âh!.. Bittim amân” dizesiyle başlayan şiir ve *Tercümân-ı Hakikat*’te yayınlanmış “Bülbül” adlı

şiiirler dörder dizeli bentlerden oluşmuş, eşit düzenli serbest nazım şekilleri ile yazılmıştır. İçlerinde yalnız “Yolcu Köylü” ve “Çoban” şiiirleri koşma tarzında yazılmıştır:

“Yüce dağlar, yüce dağlar!

Karşınızda gârib ağlar

Gözüm yaşı durmaz çağlar

Gönül hatırladı yâri”

(“Yolcu Köylü”, MH, s. 9)

“Nasıl güzel şu ağaçlar, yeşil yeşil dağlar!

Yavaş yavaş akarak tatlı çağlayan çağlar

Safâ yetiştiriyor sanki bahçeler bağlar

Görür durur da bu hali çoban nasıl ağlar?”

(“Çoban”, MH, s. 37)

Hâtıra-i Şebâb’da yer alan “Taleb-i Dâd” adlı şiiir Serbest Müztezâd nazım şekli ile yazıldığı hâlde ziyade mısralar uzunların yanına konumlandırılarak şiiire farklı bir şekil kazandırılmıştır. Şair, şiiirin başına -bu sebepten olsa gerek- “*Bu usûl-i ihtirâidir*” notunu düşmüştür:

“(Bir handeye de yok mu tenezzül?)

Ey gonca-i ra ‘nâ!

Ettim bu kadar cevre tâhammül.

Azıcık gül;

Yetmez mi acep şîven-i firkât.

Râhm et bana cânâ!

Meftûnuna kıl lûtf u inâyet.

Kerem eyle!”

(“Taleb-i Dâd”, HŞ, s. 20)

Heves Ettim’deki “Mektûb” ve “Unvânsız” adlı şiiirler için Nâbîzâde Nâzım Mukatta-i Mümtezic (uyumlu kıtalar) ve Mukatta adlandırmalarını yapmıştır. Şekil

itibarıyla “Mektûb” çapraz uyaklı bir dörtlük ile iki tane kendi içinde uyaklı beyitten oluşan bentlerle yazılmıştır:

*“Ey aks-i karîn olan zevâle,
Gönlümdür olan mezâr-ı aşkın;
Hasret-keşim âh ol hayâle:
Kalmış idi bir güzâr-ı aşkın!*

*Ey rûh ki asla etti ric’at,
Kabil olacak mı âh avdet!*

*Ey berk ki lemha-i münhasırdır
Yâdın bana hüzn-i müstemir‘dir.”*

(“Mektûb”, HE, s. 39-40)

“Unvânsız” adlı şiir ise genel olarak tüm dizeleri uyaklı dörtlüklerden oluşan bir yapı arz etmektedir:

*“Ey heyecân-bahş dîl-i nâ-tüvân!
Nazlı hırâmın ne müheyyic senin!
Lerzeye düşmekte hayâlinle cân
Âh o garâmın ne müheyyic senin!*

*Fikrime geldikçe tebessümlerin
Nûr doğar hâver-i endîşeden.
Âh o senin hande-i safâ-perverin.
Hüzn-i dile oldu tahammül-şiken.”*

(“Unvânsız”, HE, s. 33)

Mini Mini Yâhûd Yine Heves’te yer alan “Hasta” adlı şiir ise karışık düzenli serbest nazım şekliyle yazılmıştır:

*“ I- Muztarib
Bir velvele-i hayât içinde*

*Bir samt-ı memât olur tanîn-sâz!
Bîmâr yatar vücûd-ı zinde,
Sıhhatde gezer fakat enîn-sâz!*

2- Mütefekkir

Bir zulmet içinde bin tecellî.

3- Me'yûs

Bin ye'se değer mi bir tesellî?

4- Mütehayyir

*(Yokluklar içinde var olan) var
Varlıkta addim olan mı yoktur?"*

(“Hasta”, MH, s. 5)

Nâzım'ın mensur şiirleri de vardır: Bunlar, *Hâtıra-i Şebâb*'da yer alan “Bir Mezâr Taşı”, “Diğer”, “Mektûb”, “Hitâb-ı Âşıkâne”, “Tahassür-i Mâzî”, “Yâr-ı Giryâne”, “Seher ‘Âlem-i Hayâlde” ve “Şafak” ile *Mir'ât-ı Âlem*'de yayınlanan “Terâcim-i Eş'âr” başlığı altındaki “Hâkanî” ve “Cezâyir Eş'ârı” adlı çevirilerden oluşmaktadır.

Görüldüğü gibi Tanzimat'ın yenilik arayışındaki şiirinin etkisiyle Nâbîzâde de çeşitli şekil denemeleri yapmıştır.

3.2.2. Klasik Şekilli Şiirler

Tanzimat şiiriyle birlikte görülen yeni nazım şekilleri yanında eskilerinden vazgeçememe eğilimi Nâbîzâde Nâzım'ın şiirinin de bir özelliğidir. Her ne kadar yeni şekilleri denemeye karşı ilgisi olsa da içinde yetiştiği edebî çevrenin etkisiyle Divan şiiri nazım şekillerini daha çok kullanmaktan kendini alamamıştır.

Şiirlerini genel olarak bir tasnife tabi tuttuğumuzda *Mesnevi* nazım şeklini diğer klasik şekillere oranla fazlaca kullandığını görmekteyiz. Ancak mesnevi nazım şeklini, belli bir anlatış düzeni vermek için tercih etmiştir. Klasik mesneviden farklı

olarak beyitler anlam bakımından birbirine bağlı olduğu için şiirde anlam bütünlüğü vardır. Ayrıca şiirlerde her türlü vezin kalıbı kullanılabilir. Hem onun klasik mesneviler gibi çok hacimli şiirler yazdığı söylenemez. Bu tarz kullanılan nazım şekline Batı edebiyatlarında ‘couplet (çift mısra)’ denmektedir.

Heves Ettim’deki “Tahmîd”, “Nûr”, “Fidandan Güle”, “Vâlide Ninnisi”, “Müddeti Gayet Kısa Bir Rü’yâdan Uyanır Uyanmaz”, “Fâtih”, “Ûd”, “Dehr”, “Bir Temâşâdan Sonra”, “Fîrâk”, “Tasvîr-i Cânân Karşısında”, “Reftâr”, “Nâme-i Cânân”, “Mezâr Taşı”, “Bir Küçük Çocuğun Nakş-ı Seng-i Mezârı”, “Bir Tasvîr Altına”, “Âşık-ı Me’yûs”, “Yaprak”, “Bum”, “Münâcât”, “Bir Tasvîr”, “Bir Küçük Kız İle Karacası”, “.... merhamet eyle sezâ-yı merhametiz” dizesiyle başlayan şiir, “Ser-pûşunu atmışsın, sümbül gibi açmışsın” dizesiyle başlayan şiir; *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*’teki “Bu İse”, “Zevk-i Temâşâ”, “Teessüf”, “Kerâmât-ı İrfân”, “Törüntü”, “Bir genç kız kemâl-i nevâzişle beslediği saka kuşunu bir sabah vakti azâd ile şu neşîdeyi tasvîr eylemiştir” açıklamalı şiir, “Lâ-yetegayyer”, *Mirsâd*’ta yayınlanan “Bir taraftan aşk-ı cânân gark-ı mâtem, lerze-nâk” dizesiyle başlayan şiir, *Berk*’te yayınlanan “Çaldın dil-i mağrûru çal ûdunu galibsin” dizesiyle başlayan şiir, *Hazîne-i Evrâk*’ta yayınlanan “Bir Sansar İle Tavuk ve Horoz”, *Zehra*’nın önsözünde yayınlanan “Semâ berrak ü deryâ saf ü hem-vâr öyle kim gûyâ” dizesiyle başlayan şiir, *Manzara*’da yayınlanan “Uyu Gönlüm Uyu” adlı şiir mesnevi şeklinde yazılmıştır.

Nâbîzâde Nâzım’ın en çok kullandığı klasik nazım şekillerinden biri de *Gazel*’dir. *Hâtıra-i Şebâb*’da yer alan “Âteş-i firkâtle sûzân olduğum demdir bu dem” dizesiyle başlayan şiir, “Bilmem ne zaman kurtulacak gussadan, âdem” dizesiyle başlayan şiir, “Âşığı bî-zâr eder cândan o dil-ber nâz ile” dizesiyle başlayan şiir; *Heves Ettim*’deki “Fahriye-i Acemâne”, “Rü’yâ”, “Gönlümün hâkimi sultanımdır” dizesiyle başlayan şiir, “Hep esîr olmuş gönüller çeşminin fermanına” dizesiyle başlayan şiir, “Söz-i sînemden haberdâr etmedim cânânımı” dizesiyle başlayan şiir, “Minnet çeker mi tâli’ine mübtelâ-yı aşk?” dizesiyle başlayan şiir, “Seyr eyle âşıkâne-i timsâl-i hüsnü şâir!” dizesiyle başlayan şiir, “Pîşinde senin hâk-i bezâ nevî sücudum” dizesiyle başlayan şiir, “Zühreyi eyler şitâbân mevkib-i iclâlîne”

dizesiyle başlayan şiir; *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*'teki "Nâfile Yorulma", "Aşk Maddesi", "Yine O, Yine Şikâyet", "Köhne Zemîn", "Gözlerin", "Bî-çâre gönlüm tenhâ mı kaldın?" dizesiyle başlayan şiir, "Mütenâsib değil mi hâlinize" dizesiyle başlayan şiir, *Mirsâd*'ta yayınlanan "Olurdu gönlüme elbette bir büyük hizmet" dizesiyle başlayan şiir, *Mirsâd*'ta yayınlanan "Âteş-i rûhsârın, ey âteş-mizâcım! Ser-te-ser" dizesiyle başlayan şiir, *Mir'ât-ı Âlem*'de yayınlanan "Mihr-i âlem-tâbdan mı cebhe-i sîmîn sana" dizesiyle başlayan şiir, *Tercümân-ı Hakikat*'te yayınlanan "Sabâ o âşık-ı miskîn-i nâ-tüvân ne yapar?" dizesiyle başlayan şiir, *Tercümân-ı Hakikat*'te yayınlanan "Rûhları ol nev-civânın al al olsun da gör" dizesiyle başlayan şiir, *Tercümân-ı Hakikat*'te yayınlanan "Nedîm'e Nazîre" adlı şiir gazel nazım şekli ile yazılmıştır. Ancak sıraladığımız şiirler içerisinde *Hâtıra-i Şebâb*'da yer alan "Sen bakma; bizim hey'etimiz sâdir amma" ve "Ey fikrimi eyleyen perîşân" dizeleriyle başlayan şiirlerin, *Heves Ettim*'deki "Rü'yâ" adlı şiirin ve *Tercümân-ı Hakikat*'te yayınlanan "Ne biz gibi ona müştâk vardır âlemde" dizesiyle başlayan iki beyitlik şiirin matla beyitleri yoktur. Ayrıca şairin mahlasının geçtiği makta beyti saydığımız bu şiirler içerisinde sadece iki tanesinde vardır.

Kullanım sıklığına göre üçüncü sırada yer alan nazım şekli *Kıt'a*'dır. Şiirleri içinde altı adet *Hâtıra-i Şebâb*'da, on bir adet *Heves Ettim*'de, iki adet *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*'te olmak üzere tespit ettiğimiz on dokuz adet *Kıt'a* bulunmaktadır.

Şarkı nazım şekli ise, *Hâtıra-i Şebâb*'da bir, *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*'te üç adet olmak üzere toplam dört şiirde kullanılmıştır.

Tardiye nazım şekli ile *Heves Ettim*'deki "Aşk", *Rubai* nazım şekli ile "Rübâî", *Tahmis* nazım şekli ile *Tercümân-ı Hakikat*'te yayınlanan "Tahmis" adlı şiirler ile birkaç *Müfret* de yazmıştır. *Mirsâd*'da yayınlanmış "Bir 'Hendese-i Resmîyye' Kitâbına Mukaddime" ise *Terci-i Bend* özelliği göstermektedir.

Nâbîzâde Nâzım'ın içinde yetiştiği geleneğin etkisi seçimlerinde mutlaka etkili olmuştur. Bu incelemeden yola çıkılarak onun klasik nazım şekillerinden pek çoğu ile şiir yazdığı söylenebilir.

3.3. Ahenk

Pek çok ulusun eski dönemlerindeki ilk yazılı kaynaklarının şiir olduğu görülür. O hâlde geçmişi çok eskilere dayanan şiir, T. S. Eliot'un da belirttiği gibi, “*en ulusal sanat*” (Eliot, 1990:XIX) olarak karşımıza çıkar. Şiirin söze dayanışı ise şiir dilinin incelenmesi görevi ve uğraşını gündeme getirmektedir. Bu anlamda şiir dili denildiğinde, en çok şiirde ahenk unsurunun araştırma ve tartışma konusu edildiğine tanık oluyoruz.

Şiir dilini, günlük dilden veya nesir dili ile bilim dilinden ayıran niteliklerin en mühimi, şiire bir üst dil konumu kazandıran ahenktir. “*Şiirin en mühim tarafı, şekil, vezin ve çeşitli âhenk unsurlarıyla bir mûsikî vücuda getirmesidir.*” (Kaplan, 1999:100). Kaya Bilgegil de şiiri tarif ederden şu sözleri kullanmıştır: “*Şiir, insan ruhunda geçen vakıalara lisan müzikalitesinden beden verme sanatıdır.*” (Bilgegil, 1944:11). Şiirinde hususi bir musiki barındıran Ahmet Haşim'in de, şiirin anlaşılacak için mi yoksa duyulmak için mi yazıldığı hususundaki tartışmalara açıklık getirecek türden olan “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar” adlı makalesinde şiiri, “*Mûsikî ile söz arasında, sözden ziyâde mûsikîye yakın, mutavassıt bir lisan*” olarak tarif eder (Haşim, 1331/1921:113-114).

Şiirde ahenk konusunda gözden kaçırılmaması gereken husus, ahenk-anlam uyumudur. Bir düşünce, duygu veya hayal ortaya konurken dilin musikisini yakalamak gerekir. Böylece anlam sese dönüşür, şiiri okuyucunun/dinleyicinin hem kulağı hem de ruhu ile hissetmesi sağlanmış olur. Tabii ki şiirde kullanılan kelimeler anlamdan ayrı bir ses değerine sahiptir. Ancak ses değeri anlamdan soyutlanmış bir kelimenin şiirde eğreti duracağı aşikârdır. Her iki boyutuyla kelime şiirin içerisine öyle bir yerleştirilmelidir ki dizilişi bozulan mısra ile şiir zail olsun. İşte biz ancak anlam ve ahengin birbirini bütünlediği, o mükemmel uyumun sağlandığı şiirin kalıcılığından bahsedebiliriz. Doğan Aksan, bir şiirin yüzyıllar boyu varlığını koruyabilmesinin, sevilip aranmasının hem içeriği, özü, hem de sunuluş açısından belli yönlerinin değer ve özgünlük taşımasına bağlı olduğunu vurgularken şunları da ekler: “*Ancak sunuluş, söyleyiş açısından taşıdığı nitelikler, rahat, özgün ve içten anlatım, dilin müzik yönünü oluşturan uyak, ölçü, ritm, ses yinelemeleri gibi öğelerin*

başarılı bir biçimde kullanılmış olması kalıcılığı sağlama bakımından daha ağır basmaktadır, sanıyoruz.” (Aksan, 2005:272).

Edebî eserlerdeki kelime ve kelime gruplarının kendi aralarındaki ses benzerliği ile ortaya çıkan, okuyucunun işitme duyusuna hitap eden ses düzeni şeklinde tanımladığımız ahenk ritim unsurlarından vezin, kafiye, redif ve armoni unsurlarından aliterasyon ve asonans ile oluşturulur.

3.3.1. Ritim

Ritim, Fransızca *rythme*, bir dizede uzunluk ve ses özelliklerinin, duraklarının düzenli bir biçimde tekrarlanmasından doğan ses uygunluğudur. *“Ritm adı verilen şey, hecelerin belli sayıda öbekleşmeleriyle, vurgulu ve vurgusuz, uzun ya da kısa hecelerin düzenli dizilişiyle sağlanır.” (Aksan, 2005:233).*

Ritim unsurlarını vezin, kafiye ve redif olarak sınıflayabiliriz. Şiirin bu şekli unsurları, tüm dünya edebiyatlarında, ilk zamanlardan son döneme kadar görülen örneklerinde çoğunlukla kullanılmıştır. Estetik bir temele dayanan bu iki unsurun - bilhassa son asır içinde- gereksizliği üzerine pek çok görüş öne sürülmüşse de sonradan orta bir yol tutulduğuna şahit olunmuştur. Tıpkı Türk Edebiyatı’nda Orhan Veli’nin, önce şiirde musikinin karşısında dikilmesi, daha sonra ise *eda* gibi bir kavram ile musiki anlamını barındıran bir tercihe tutunması gibi.

İki ayrı sahaya ait olan ses ve kelime gibi iki farklı malzemenin tek bir mecrada ve estetik ölçülerle toplamanın kolay olmadığını belirten Mehmet Önal, *“Bu zorluk dışında, bu malzemeyi muhtevâyâya, -diyelim şiirin temasına- uygun olarak seçmek ve seçilen anahtar kavramlarda ses aramak, ritmi ve hattâ mûsikîyi hissetmek, hassas bir rûh ister.”* cümlesiyle sözlerine devam eder (Önal, 1985:38-47). Gerçekten bu iki unsur ancak usta bir şairin elinde, ancak hassas bir ruhta musiki mertebesine erişebilir.

3.3.1.1. Vezin/Ölçü

Şiir denilince akla gelen ilk ahenk sağlayıcı özelliklerden biri olan vezin, şiirle bütünleşmiştir. Vezin, mısralardaki ölçü demektir; şiirde mısraların hece sayıları veya kalıpları bakımından birbirine denklik sağlamasıyla oluşur.

Türk şiirinin iki ana vezni vardır: İslamiyet öncesinden günümüze kadar kullanılagelen mısraların hece sayısı esasına dayanan *hece ölçüsü* ile Arapça'nın hece dizilimine uygun olan, önce İran'a oradan da Türklerin Farsça şiirler yazmaları yoluyla İslamiyet'ten sonra Türk şiirine geçen *aruz vezni*dir.

Türk şairleri, Türkçe'de uzun ünlü bulunmaması sebebiyle, aruzun kullanımında başlangıçtan beri güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bu sebeple ilk kullanılan aruz kalıpları hece ölçüsüne yakın olanlardır. Aruzun millî vezin hâline gelişi ise, birkaç Divan şairi dışında, Tefik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy ve Yahyâ Kemâl Beyatlı gibi şairlerin ustalığıyla XIX.-XX. yüzyıllara denk gelir. Bu konuda Yahyâ Kemâl "*Aruz şiir lisânımızın vücûdunda belkemiği gibi esaslı bir uzundur. Türkçe onun etrafında tekevün etti; bilâ-tereddüd denilebilir ki arûza âşinâ olmayan bir Türk, edebî Türkçenin ayarını takdîr edemez.*" sözleriyle fikrini ortaya koyar (Beyatlı, 1990:126). Bilindiği gibi aruzun yapısından kaynaklanan doğal bir ahengi vardır. Aruzun tercih edilme sebebi, büyük oranda, bu ahenkle şiirin genel ses yapısındaki düzenleyici etkisi olmuştur.

Nâbîzâde Nâzım şiirlerinde genellikle aruz veznini kullanmıştır. Türkçenin aruza yaklaştığı bahirlerinin yanında diğer bahirlerde de örnekler verdiğini görüyoruz. Nitekim Nihat Sami Banarlı, "*Bu şiirlerinde aruzun başarılı sayılacak parçaları vardır.*" sözleriyle şairin aruzu kullanmakta başarılı sayılabileceğine işaret eder (Banarlı, 2001:424). Yine nesildaşları gibi hece veznini denemiş olan Nâzım, çağdaş Türk şiirine özgü olan ölçüsüz serbest şiirler de yazmıştır.

Şiirlerinde tespit edilen bazı aruz kalıpları ve eserlerinden örnekleri şöyledir:

Şairin en çok kullandığı *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün (Fa'lün)* kalıbı, remel bahrinin ahenk ve kullanılış kolaylığı sebebiyle Türk şairlerince de sıkça tercih edilen kalıplarındandır:

*“Meclisinde ben nasıl ser-tâ-be-pâ gûş olmayım,
Devri terk etmiş piyâle isti'mâ'-ı nağmeden?”*

(“Rü'yâ”, HE, s. 59)

*“Hasm-ı câhid! Gayretin beyhûdedir tahkirde,
Gayretimdir seyf-i sâtı'-ı nâmımı teşhîrde!”*

(“Nâfile Yorulma”, MH, s. 11)

*“Şevk-i sermestî-i hüsnü çok görür medhûşuna
Sînemin âvâz-ı istimdâdı girmez gûşuna”*

(“Yine O, Yine Şikâyet”, MH, s. 13)

*“Kim yaratmış böyle nâzik böyle müstesnâ seni
Söyle ey ömrüm safâsı gül gibi zîbâ seni!”*

(“Nedîm'e Nazîre”, *Tercümân-ı Hakikat*, s. 3)

Remel bahrinin kullanımını kolay ve kısa kalıpları arasında yer alan *Fe(a)'ilâtün / Fe(a)'ilâtün / Fe'ilün (Fa'lün)* kalıbını da kullanmıştır:

*“Ey ecel ey rehber-i mülk-i beka!
Mâhî-i ifrît-i derd ü ibtilâ!”*

(“Mezar Taşı”, HE, s. 46)

*“Ey melek yavrusu! Koş, oyna biraz
Eyle şûhî-i şetâret ibrâz.”*

(“Bir Tasvîr”, HE, s. 56)

Aruz kalıplarından hezec bahrinin hemen bütün nazım şekilleri ile kullanılmış Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün kalıbını Nâzım, tablo altı şiirlerinden birinde kullanmıştır:

*“Ne hoş yaratmış Allah’ım... Bakın şu hasbanın hele
Bunun kadar güzel çiçek geçer mi bir daha ele
Ne dil-nişîn durur, takılsa, sînesinde ablamın;
Çayırların içinde ser-firâz idi bu kadd ile
Daha ziyâde vasfa bir söz işte gelmiyor dile;”*

(*Servet-i Fünûn*, nu. 6, s. 66)

Kısa ve kıvrak oluşu sebebiyle şair tarafından genellikle Mesnevi şeklinde yazılan şiirlerinde kullanılan *Mef’ûlü / Mefâ’ilün / Fe’ûlün* kalıbı ise yine hezec bahri içinde yer alır:

*“Ey berk-i mücessem-i celâdet!
Ey heykel-i savlet ü besâlet!”*

(“Fatih”, HE, s.22)

*“Her nerde ise lika-yı cânân,
Ol sûya nazar olur şitâbân”*

(“Aşk Maddesi”, MH, s.12)

*“Ey işvesi piç ü tâb-ı sevdâ,
Her gamzesi bir şihâb-ı sevdâ!”*

(“Eski”, MH, s.29)

*“Bin hamd o Hudâ’ya râygândır
Kim hükmü “müvecceh”-i cihândır.
“Teşkîl” ile bunca kâinâtı,*

“*Tedvir*” kılar “*müvelledatı*”
 Bin “*şekl*”-i *garîb* içinde akla
 Bir “*mihver-i irtisâm*” vermiş;
 Şûrişler içinde akl ü nakle
 Bir *hey’et-i “intizâm”* vermiş.
 Hikmetle o “*râsim*”ü’l-*Bedâyi* ‘
 Göstermede *rûz u şeb sanâyi* .”

(“Bir ‘Hendese-i Resmiyye’ Kitâbına Mukaddime”, *Mirsâd*, s. 44)

Hezec bahrinin ahenkli ve hareketli kalıplarından *Mef’ûlü* / *Mefâ’ilü* / *Mefâ’ilü* / *Fa’ûlün* kalıbı, tıpkı Nâbîzâde’de olduğu gibi Türk şairlerince Tanzimat’tan sonra da özellikle şarkı nazım şeklinde kullanılmıştır:

“*Âhû nigâhın eyledi meftûn beni ey gül;*
Sabrım tükenip kalmadı gönlümde tahammül!
Allah için et gönlümü şâd nazlıca bir gül”

(“Şarkı”, HŞ, s. 45)

Aruz kalıplarından hafif bahrinin Türk şiirinde tek kullanılan *Fe’ilâtün* (*Fâ’ilâtün*) / *Mefâ’ilün* / *Fe’ûlün* (*Fa’lün*) kalıbını Nâbîzâde, ilk ve son cüzlerindeki esnekliğin sağladığı kolaylık sebebiyle kullanmış olabilir:

“*Bu sükût-ı belîğ ü hüzn-i fasîh,*
Hutbe-i bî-makal-i rûhânî,
San’at-ı kudreti eder tavzîh!
Bu ne ulvî cihân-ı nûrânî
Ne neşât ü safâ-yı vicdânî!”

(“Anadolu Hisârı’nda Mezârlık”, HE, s. 43-46)

*“Afacan aşka mübtelâ olanın
Yakası kurtulur mu mel’abeden?
Bahtı bir kerre bî-vefâ olanın
Çok değil olsa yâri de düşmen!”*

(“İstignâ”, HE, s. 19)

*“Kollarım koptu âh!.. Bittim amân
Su değil sanki kurşun, illallah!
Dizlerimde bırakmadı dermân
Evimiz de uzak, ne yapmalı âh!”*

(*Servet-i Fünûn*, s. 54)

Nâzım, halk şiirinin lezzeti ve sadeliğiyle yazdığı “Çoban” şiirinde müctes bahrinin *Mefâ’ilün / Fe’ilâtün / Mefâ’ilün / Fe’ilün (Fa’lün)* kalıbını kullanmıştır:

*“Nasıl güzel şu ağaçlar, yeşil yeşil dağlar!
Yavaş yavaş akarak tatlı çağlayan çağlar
Safâ yetiştiriyor sanki bahçeler bağlar
Görür durur da bu hali çoban nasıl ağlar?”*

(“Çoban”, MH, s. 37)

Türk şiirinde genellikle gazel nazım şeklinde tercih edilen seri’ bahrinin *Müfte’ilün / Müfte’ilün / Fâ’ilün* kalıbını da denemiştir:

*“Mâ-hasal şevki idin ömrümün
Münferiden zevki idin ömrümün.”*

(“Fidandan Güle”, HE, s. 11)

*“Yavrucuğum! Uykuya dal nâz ile
Cünbüş-i gehvâre-i i’zâz ile.*

Yat uyu ey tıfl-ı sefâ-perverim!

Zevkine dünyâmı fedâ eylerim.”

(“Vâlîde Ninnisi”, HE, s. 14)

Nâzım’ın şiirlerinde tespit edilen diğer aruz kalıpları şunlardır:

Mef’ûlü / Fâ’ilâtü / Mefâ’îlü / Fâ’ilün,

Mef’ûlü / Fâ’ilâtün / Mefâ’îlü / Fâ’ilâtün,

Mef’ûlü / Mefâ’îlün / Mef’ûlü / Mefâ’îlün

Müstef’ilâtün / Müstef’ilâtün

Nâbîzâde Nâzım, Türk şiirinin sade Türkçe ile halk şiirindeki söyleyişi yakalama eğilimine seyirci kalmayarak bu çalışmalara bizzat “Yolcu Köylü” adlı şiiri ile destek vermiştir. Şiir, hecenin 4+4=8’li kalıbıyla yazılmıştır:

“Yüce dağlar, yüce dağlar!

Karşınızda garib ağlar

Gözüm yaşı durmaz çağlar

Gönül hatırladı yâri

Davar sarmış şu bayıra

Kızlar da çıkmış çayıra

Delâlet etmez hayra

Gönül hatırladı yâri”

(“Yolcu Köylü”, MH, s. 9)

Bunlardan başka *Hâtıra-i Şebâb*’da yer alan, belirli bir vezin kullanılmayarak serbest ölçü ile yazılan şiirleri de vardır:

“Cismin gibi pek lâtif hayâlin!

Bedre rekâbet eyliyor cemâlin.

Sümbül gibi hoş-bû o kâkül.

Îzârın gül!

Çeşmin sihri yıldıza benzer:

Tebşîr-i sabâh ediyor bu.

Hayâlin dâimâ benimle gezer.

Niçin?

Zülfün dâhi hoş-bû!”

(“İltimâs”, HŞ, s. 21)

“1- Muztarib

Bir velvele-i hayât içinde

Bir samt-ı memât olur tanîn-sâz!

Bîmâr yatar vücûd-ı zinde,

Sihhat de gezer fakat enîn-sâz!

2- Mütefekkir

Bir zulmet içinde bin tecellî.

3- Me'yûs

Bin ye'se değer mi bir tesellî?”

(“Hasta”, MH, s. 5)

“İhtâr-ı âferîd-gâr için semâvât-ı arz ta'lîm ü tenvîr eder.

Bî'l-cümle kerrât-ı semâvât Hallâk-ı aliyü'l-ıtlâkı teşhîr eder.

Bu ecrâm-ı semâviyye cem'iyeti ne ulvî ne rûhânî

Bir âheng teşkil eder. Âh nedir bu bî-pâyânı!

Her şey anın kudret-i bî-zevâlini i'lân ediyor.

Gün güne, geceye arz u tibyân ediyor.

Bu büyük, bu ulvî eser insan için bir

Serv-i mechûl addolunacak lisân-ı beyân değildir.”

(“Zevk-i Temâşâ”, MH, s. 15)

Nâbîzâde Nâzım'ın incelenen şiirlerinden yola çıkarak aruz veznine hâkim olmadığı, buna rağmen pek çok aruz kalıbını kullanmaktan geri durmadığı ve diğer vezinleri de şiirlerinde tecrübe ettiği söylenebilir.

3.3.1.2. Kafiye/Uyak ve Redif

Kafiye, eski zamanlardan beri gerek dünya şiirinde gerekse Türk şiirinde vazgeçilmez bir şeklî unsur olarak yer almıştır. Vezinsiz ve kafiyesiz yazılanlar şiir kabul edilmezken şairler, vezne uyan ve kafiye olan sözcükleri ard arda sıralamayı şiir saymışlardır. Bazı şairler, sırf kafiyeye uydurmak zarureti yüzünden anlama uymayan sözcükleri tercih etmek durumunda kalmışlardır. 1950'lerden sonra ise kafiye büyük ölçüde önemini yitirmiştir.

Kafiye, iki veya daha çok dize arasında, özellikle dize sonlarında bulunan ses benzerliğine, redif ise dizelerin sonunda uyaktan sonra ses ve görev bakımından aynı olan ek veya kelimelere denmektedir. Kafiye ve redif belli bir düzen dâhilinde ahenk oluştururken şiire akıcılık katar ve onun daha kolay akılda kalmasını sağlar.

Sesin yinelenmesi olayı olarak kafiye, şiirin müzikal dokusu içinde oldukça mühim bir unsur olarak görev üstlenir; anlamı da bu müzikal doku etrafında toplamak kaydıyla. P. Verlaine, “Mûsikî, her şeyden önce mûsikî” şeklinde başlayan “Şiir Sanatı” adlı şiirinde, şiirdeki ses öğelerinin önemini şöyle vurgular:

“Hep mûsikî, biraz daha mûsikî

Havalanan bir şey olmalı mısra

Bir deli gönülden kalkıp gitmeli

Başka göklere, başka sevdalara.” (Çetişli, 2001:190)

Divan şiiri geleneğinde kafiyenin göz için olduğu anlayışı hâkimdi. “*Recâizâde Mahmut Ekrem’le birlikte 1895 yılından itibaren kulağa göre kafiye anlayışı da benimsenmeye başladı. Buna göre kafiye olabilmesi için harflerin yazılış ve şekil benzerliği*” şartı ortadan kalkmış ve bu şairlerin işini kolaylaştırmıştır (Çetin, 2011:243).

Nâzım, şiirdeki kafiyenin kurallara bağlı olmasına katılmaz ve bu konuda

“Ben “şi’rde” her iki beytin mutlak bir kafiyeli olması gibi tazyiklere, hasrlara lüzûm göremiyorum. Zihnimce diyorum ki: Murâd-ı hissiyyât-ı kalbiyyeyi dâha şiddetli bir sûrette ve manzûmen” tasvîr etmek değil midir? Birinci mısra’ kafiyece ikinci mısra’a muvâfık olmasın da farazâ beşinciye veya beşinci ikinciyeye mutâbık olsun. Birtakım hasrlara lüzûm nedir?” (“Arz-ı Merâm”, HŞ, s. 4-5).

diyerek fikrini açıkça belirtir. Ayrıca *Mini Mini Yâhûd Yine Heves* adlı eserinde yer alan ve “Bir genç kız kemâl-i nevâzişle beslediği saka kuşunu bir sabah vakti azâd ile şu neşîdeyi tasvîr eylemiştir” başlığıyla yazdığı şiirine “*Ba’zı kadem-perestân-ı zurafâ bu yoldaki kavâfiyi sezâ-yı istihzâ add ederlerse de teceddüd-pesendân-ı urefâ nazarında bu sûretle telakkî olunmayacağından eminim.*” şeklinde bir açıklama ekler ve kendisinin onların tarafında yer alarak görüşlerini paylaştığını ortaya koyar (MH, s. 27-28).

Nâzım, şiirinde kelimelerin kafiye yoluyla sağladığı ahenge anlamı kurban etmemiştir. Kullandığı kelimeler genel olarak birbirleriyle anlamsal açıdan bütünlük oluşturur:

“Bu sükût-ı belîğ ü hüzn-i fasîh,

Hutbe-i bî-makal-i rûhânî,

San’at-ı kudreti eder tavzîh!

Bu ne ulvî cihân-ı nûrânî

Ne neşât ü safâ-yı vicdânî!”

(“Anadolu Hisârı’nda Mezârlık”, HE, s. 43)

Aynı zamanda kafiyeyi düşüncesini pekiştirme amaçlı olarak kullandığını da gözlemliyoruz:

*“Minnet çeker mi tâli’ine **mübtelâ-yı aşk?***

*Bir ni’met-i azîme demektir **belâ-yı aşk!***

Dûzahda kalsa feyz-i mahabbetle ser-te-ser

*Eyler lehîb-i hasreti gülşen-i **fedâ-yı aşk.***

Her cilve-i bedîası şevk-âver-i derûn

*Billâh zevk-i cennete fâik **safâ-yı aşk.**”*

(“4 numaralı Gazel”, HE, s. 62)

Şiirlerinin bir kısmında belirgin bir kafiye örgüsüne bağlı kalmadan kafiye ve rediften istifade etmiştir:

*“Cismin gibi pek lâtif **hayâlin!***

*Bedre rekâbet eyliyor **cemâlin.***

*Sümbül gibi hoş-bû o **kâkül.***

*Îzârın **gül!***

*Çeşmin sihri yıldıza **benzer:***

*Tebşîr-i sabâh ediyor **bu.***

*Hayâlin dâimâ benimle **gezer.***

Niçin?

*Zülfün dâhi **hoş-bû!”***

(“İltimâs”, HŞ, s. 21)

Nâbîzâde Nâzım kafiye türlerinden en çok tam ve zengin kafiyeyi kullanmıştır. Yarım ve tunç kafiyeyi ise bu ikisi kadar çok tercih etmemiştir.

Şairin kullandığı tam kafiyelere bazı örnekler:

“Nâzımâ, ağıyâra minnet çekme bir devlet için!

Ömrünü zilletle imrâr etme bir minnet için!”

(HŞ, s. 37)

“Ey künhünün vukufuna imkân bulunmayan!

İnkâra yeltenen seni söyler yemân yalan.”

(“Münâcâtından”, HE, s. 54)

“Ey bâd-ı subh! Hangi zemîne azîmetin?

Bahş eylemişti âleme nüzhet-i tarâvetin.”

(“Törüntü”, MH, s. 26)

“Olurdu gönlüme elbette bir büyük hizmet

Müsâadenle ona versen büyük cür’et.”

(Mirsâd, Nu: 5, s. 33)

Nâzım’ın kullandığı zengin kafiyelere birkaç örnek:

“Gideyim yârıma matlûbumu ihsân etsin;

Varayım yalvarayım katlimi fermân etsin!

Bıktım artık. Bu firâk cânıma kâr etti benim

Gideyim yalvarayım lûtfunu erzân etsin!”

(HŞ, s. 49)

“Mâ-hasal şevki idin ömrümün

Münferiden zevki idin ömrümün.”

(“Fidândan Güle”, HE, s. 11)

“Şevke mahrem kıldın artık tab’-ı mahzûnânemi,

Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!

Hande-i lûtfun ne handân etti bak gam-hânemi

Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!”

(“Başka”, MH, s. 39)

“Çaldın dil-i mağrûru çal ûdunu gâlibsın!

Ârâma mahall var mı, ârâmımı sâlibsın.”

(*Berk*, S. 10, s. 317)

Nâbîzâde'nin kullandığı yarım kafiye örneği:

“Nasıl şükr eyleyeyim bilmem? – Seni sevdim! – Dedi ol yâr

Nasıl sabr eyleyeyim bilmem? – Beni sev sen! – Dedi dil-ber!”

(HŞ, s. 49)

Şairin kullandığı tunç kafiye örneği:

“Envâr sanki sûret almış

Ervâh-ı bahr nûra dalmış.”

(“Müddeti Gayet Kısa Bir Rü'yâdan Uyanır Uyanmaz”, HE, s. 17)

Nâzım şiirlerinde ek, sözcük ve sözcük grubu şeklinde olan redife sık sık başvurur. İşlediği düşünceyi ve ifadeyi vurgulamak, ahengi güçlendirmek için redifle de şiirini zenginleştirme yoluna gittiği görülmektedir:

“Âteş-i firakâtla sûzân olduğum demdir bu dem;

Derd ü gamla zâr ü giryân olduğum demdir bu dem!”

(HŞ, s. 23)

“Ey nâme-i hâmil-i mahabbet!

Ey mushaf-ı nâzil-i mahabbet!”

(“Nâme-i Cânân”, HE, s. 38)

“Safâ ender safâ aksi semânın rû-yı deryâda,

Hayât-efzâ durur aks-i zemîn mir‘ât-ı bâlâda”

(Zehra Ön Söz, s. 9)

Mehmet Kaplan’ın, “*Kafiye, mısraın belkemiğini teşkil eden veznin bitip, yeni bir hareketin başladığını gösterir. Onun şiir boyunca belirli aralıklarla tekrarı hususî bir âhenk vücuda getirir.*” şeklindeki yorumundan hareketle, Nâbîzâde Nâzım’ın kafiye ve redif yoluyla şiirinin ritmik yapısını kuvvetlendirdiği, ayrıca anlam ve ses arasındaki çağrışım uyumunun katkısıyla şiirindeki musikiyi ve ifade zenginliğini artırmaya çalıştığı sonucu çıkmaktadır (Kaplan, 2004:209).

3.3.2. Armoni

Fransızca *harmonie* sözcüğü, iki veya daha çok sesin aynı anda kulağa hoş gelecek biçimdeki uyumu şeklinde tanımlanabilen bir müzik terimidir. Şiirde ise armoni, bir mısrada yahut birkaç mısrada olabildiği gibi şiirin tümündeki seslerin birbiriyle uyumundan elde edilir.

Ses yinelemeleri, şiir dilinde yer alan önemli armonik öğelerden biridir. Kulakta hoş bir ezgi havası yaratması yanında söz ve metnin akılda kalıcılığına da etki etmektedir. Armoniyi sağlayan ses yinelemeleri aliterasyon ve asonans başlıkları altında incelenecektir.

3.3.2.1. Aliterasyon

Aliterasyon (*alliteration*), uyum sağlamak maksadıyla mısra içinde yahut şiirin bütününde aynı konsonantın (ünsüzün) tekrarlanmasıyla oluşur.

“Şiirde mısra müzik cümlesi veya bunun daha küçük parçası olan ölçü karşılığı gibidir. Görüldüğü gibi, şiirin tekniği ile müziğinki birbirine çok yakındır. Bu sebeple şiirde müzik unsurunun, şöyle veya böyle, ihmal edilmesi mümkün değildir.” sözleriyle Orhan Okay, şiirin ölçülerden oluşan, küçük nağmelerden müteşekkil bir şarkı olduğunu ifade ediyor (Okay, 1988:182).

Şiir, başlangıçta şairin zihninde şekillenirken, seslerin nitelikleri ya da konuya uygunluğunun göz önünde tutulması oldukça güç bir iştir. Ancak yapılan araştırmalar, bazı şiirlerin konuya uygun nitelikteki sesleri barındırdığını göstermektedir. Nitekim Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret, Yahyâ Kemâl gibi sesin değerini kavramış şairlerde bu tür vasıflar görülmektedir.

Nâbîzâde Nâzım'ın şiirlerinde işlenen temaya göre kullanılan kelimelerin ses değerlerinin dikkate alındığı, buna göre seçim yapılarak daha güçlü bir etki yaratılmaya çalışıldığı kanısındayız.

Onun kimi şiirlerinde hâkim olan sessiz, durgun ve hüzünlü hava betimlenirken belli ötümlü (yumuşak) konsonantlar tekrar edilmiştir; bu da şiirdeki atmosferin okuyucu tarafından daha etkili hissedilmesini sağlamıştır:

*“Zevk-i sevdâ **duymadın**, âşık-perestâr **olmadın***

*Ol kadar **sevdim de aşkımdan haberdâr olmadın.***

*Bahtiyâr **olmaktı sevdâdan merâmı tab‘ımın,***

*Bahtıma **düşmen kesildin, tab‘ıma yâr olmadın!**”*

(“Bu İse”, MH, s. 14)

*“**Servler ihtizâz ettikçe***

Nağme-i dil-firîb olur peydâ

Ebediyyet içinde gittikçe

Gayb olur mevc-zen olup o sadâ

O ne kudsî hevâ ne tatlı nevâ!”

(“Anadolu Hisârı’nda Mezârlık”, HE, s. 46)

Nâzım “Fâtih” şiirinde ise gücü, kudreti, tarihi bilinçle betimlenirken ötümsüz (sert) konsonantları kullanmak yoluyla millî duyguları canlandırarak okurun ruhunda coşku uyandırır:

“Ey berk-i mücessem-i celâdet!

Ey heykel-i savlet ü besâlet!

Ey âfet-lerze bahş-i satvet!

Ey hârik-i iktidâr ü necdet!

Ey lem 'a-i feyz-bâr-ı fıtrat!

Ey şu 'le-i meş 'al-i necâbet!”

(“Fatih”, HE, s.22)

Tabiatın canlılığı, enerjisi ve renkleri Nâbîzâde'nin şiirinde seslerle de yakalanmaya çalışılır. Rüzgârın esişi, ırmağın şırıl şırıl çağlaması gibi tabiata has sesler, kokular, vs. tüm duyularınızla hissedilir hâle gelir âdetâ:

“Nasıl güzel şu ağaçlar, yeşil yeşil dağlar!

Yavaş yavaş akarak tatlı çağlayan çağlar

Safâ yetiştiriyor sanki bahçeler bağlar

Görür durur da bu hali çoban nasıl ağlar?”

(“Çoban”, MH, s. 37)

Nâbîzâde'nin bunun gibi pek çok şiirinde, şiirinin duygular ve duyular yoluyla hissedilmesini sağlayan ve dizelerde başlayıp şiirin bütününe yayılan armoni dalgalanmalarının amaçlanan estetik zevki verdiği kanısındayız.

3.3.2.2. Asonans

Asonans (*assonance*), mısra içinde yahut şiirin bütününde benzeşen vokallerin (ünlülerin) tekrarlanmasıyla oluşan uyumdur.

Kimi değerlendirmelere göre, asonansı sağlayan vokaller ses yolunda bir engele uğramadan çıktığından aralarında uyum veya ahenk aranması gereksizdir. Buna karşın konsonantlar ses yolunda çeşitli engellere uğradıklarından betimlemelerde daha çok işlevseldirler.

Armonik unsurlara genel olarak baktığımızda çoğunlukla şiirlerde birden fazla vokal veya konsonantın birlikte kullanıldığı görülür. Buna göre eğer bir şiirde aliterasyon var ise yinelenen konsonantların ötümlülük-ötümsüzlük durumuna göre yanlarında aynen tekrar eden vokallerden de söz etmek gerekir. Ancak bazen yanında bulunduğu konsonanttan bağımsız olarak vokallerin baskın olduğu ve öne çıktığı da görülür.

Estetik değer açısından bakıldığında ise başarılı ürünlerde asonansın şiirin tamamına yayıldığı görülmez. Aynı vokalin şiirin başından sonuna kadar sürekli tekrarlanması, şiiri bir ses cambazlığına ya da kulağı rahatsız eden bir kakofoniye dönüştürebilir. Bu durum aliterasyona oranla asonansa daha çok hissedilir. İşte bu sebeple başarılı bir şair armonik unsurlardan ara ara yararlanır, şiirin tamamında değil de birkaç dizede belli sesleri yineleyerek ahengi çeşitlendirmiş olur.

Nâbîzâde Nâzım'ın çoğu şiirinde yer yer aynı vokallerin tekrarlandığına şahit oluyoruz.

“Mâ-hasal şevki idin ömrümün

Münferiden zevki idin ömrümün.

.....

Düştü zemîne beden-i nâzenin

Pest ü hakir oldu ten-i nâzenin.”

(“Fidandan Güle”, HE, s. 11)

“Yâ-Rabb bu ne aşkı temâşâ!

Rü'yâ mı denir bu hâle hâşâ!

Envâr sanki sûret almış

Ervâh-ı bahr nûra dalmış.”

(“Müddeti Gayet Kısa Bir Rü'yâdan Uyanır Uyanmaz”, HE, s. 17)

“Herkes gelişinden müteşekkâr görünürken

Bin dert getirdi bana dünyâya vürûdum!”

(“Sâire”, HE, s. 71)

“Yüce dağlar, yüce dağlar!

Karşınızda garib ağlar

Gözüm yaşı durmaz çağlar

Gönül hatırladı yâri”

(“Yolcu Köylü”, MH, s. 9)

“Ey işvesi pîç ü tâb-ı sevdâ,

Her gamzesi bir şihâb-ı sevdâ!

Ârzû mu, yâ iltihâb-ı sevdâ,

Yâ lem ‘a-i âf-tâb-ı sevdâ,

Ol reng-i gül-i hicâb-ı sevdâ?”

(“Eski”, MH, s. 29-30)

Şiirde, Osmanlı Türkçesi’nin kelime hazinesi ve terkiplerinin kullanılması, vezin açısından kolaylık sağlamakla kalmaz, müzikalitenin de daha çok öne çıkmasına olanak sağlar.

4. NÂBİZÂDE NÂZIM'IN ŞİİRLERİNDE DİL VE ÜSLUP

Şairin kendine özgü bir üslupla oluşturduğu şahsi bir dil ile ortaya çıkan şiir dilinde sözcükler, imgeler, sapmalar temel malzemelerdir. Şair, günlük dilden daha özenli ve yazı dilinden farklı, çağrışım değeri ve sezgi gücü yüksek sözcükler kullanarak şiir dilini zenginleştirir.

“Şair, duygusal ve imgesel yönü ağır olan bir dil kullanır. Şiirde görülen dil, dilin alışılmış düzeninden farklı bir yapı arz eder. Söz ve kelime oyunlarına yer verir. Şair, dilin tüm imkânlarını kullanarak onun, daha çok iletişimsel boyutu değil, sezdirimsel boyutu üzerinde durur.” (Çetin, 2009:167).

Nâbîzâde Nâzım, genel olarak dil konusunda hassastır ve dilin titizlikle kullanılması gerektiğine inanır. Onun yaşadığı dönemdeki fikir odaklarının eğilimi, dilin sadeleşmesi yönündedir. Şiirde etkilendiği Recâizâde Mahmut Ekrem'in dil konusundaki fikirlerinin de Nâzım üzerinde etkili olduğu, öğrencilik yıllarında *Tercümân-ı Hakikat*'e gönderdiği yazılarından anlaşılmaktadır.¹¹ Hayatın bir saati ya da aşk kitabının bir sayfası olarak nitelediği bir yazısını, içinde süslü ibareler arayanların boşuna yorulacağı ve Osmanlı lisanına has bir numune olarak takdim eder. Bahsi geçen yazıyı parlak olsun diye süslemeye kalkışmayacağını, sade yazıp sade söyleyeceğini, ayıplayanların süslü ve yüksek bir dil kullanmaya devam edebileceklerini ifade ederek dil konusundaki tavrını ortaya koyar.

Nâbîzâde'nin şiirini oluşturan dil, kendi zamanındaki geleneğe bağlı ancak aşırılığa kaçmayan bir kelime kadrosuna ve bazen işlediği temalara göre de şekillenen daha sade bir karakter taşır. Necat Birinci şairin dilini değerlendirirken,

“Nâbizâde Nâzım şiirlerini külfetsiz sade ve tabii bir üslupla yazdı. Eski tarz şiirlerinde bile açık ve kolay anlaşılır bir dil kullandı. Şiirlerinde Arapça ve Farsça kelime ve terkipler çok olmadığı gibi olanlar da çoğunlukla dilin ortak malzemesi olan kelimelerdir. Bu terkiplerin de son şiirlerinde iyice azaldığını görüyoruz.” (Birinci, 1987:13).

ifadelerini kullanır. Himmet Uç ise esasen şiirde yetenekli olan Nâzım'ın sırf ona yaklaşımı yüzünden şairliğinin yeteneği oranında ilerleyip gelişemediğini söyler:

“Şiir dilinin akıcılığı ve arkaik dilden uzak oluşu, kelimelerde kolay tasarrufu, şiir dilini yakalaması ile fitri bir şiir dilinin olduğu görülür. Hem yeni, hem klasik şiirler yazmıştır.”

¹¹ *Tercümân-ı Hakikat*, 14 Teşrin-i Sâni 1882, Sayı 1324.

Tercümeleriyle şiirinin kültür hamulesini beslemiş, geçici duyguların üstüne çıkmıştır. Ancak şiire karşı tutumu yüzünden 'Müstaid olduğu derece-i terakkiye ulaşamamıştır.'" (Uç, 2007:186).

4.1. Sözcük Kadrosu

Şairlerin duygu dünyası ile düşünce yapısını anlamak için şiir dilinde yer verdikleri sözcüklere bakmak gerekmektedir. Zira şairlerin ruh iklimine açılan kapıyı ancak sözcükler vasıtasıyla aralamak mümkündür.

Şiirlerinde sıklıkla kullandığı sözcükler yoluyla Nâbîzâde'nin işlediği temalarla bu temaları ele alırken hangi duygu ve düşünceler içinde olduğu ile ilgili ipuçları elde edilebilmektedir.

Nâzım'ın şiirleri içinde en çok işlediği tema aşk olduğu için aşkın unsurları ve ona ait söylemlere çoklukla yer verdiği görülmektedir. Şiirlerinde sevgilinin hitabı, güzelliği, tavırları ile ilgili hûrî, hûrî-likâ, gül-çehre, dil-şikâr, nigâr, dil-ber, dil-rübâ, kız, taze kız, harika, câzibe, âfet, nigâh, perî, güzel, vech-i pür-nûr, yâr, civân, kâkül, naz, perçem, zînet, matlûb, gül-hande, ruhsâr, refât, serv-i revân, hırâm, ebrû, vech, gamze, çeşm, cânâ, sevdiceğim, gonca-i rânâ, meftûn, mâ'suk, gönül, cemâl, müjgân, sîne, mâh, mübtelâ, sırma saç, Leylâ, sevdâ, mehveş, işve-bâz, hüsn, fidan, âhû, zülf-i siyâh, vs. gibi daha pek çok sözcüğe yer verir. Aşk yüzünden çekilen her tür sıkıntıyı anlatırken de firkat, terk, suç, hasret, gül-bülbül, dem-i vuslat, renc ü eziyet, cevr, sûzân, dert, giryân, efgân, zâr, cefâ, gam, perîşân, yâd-ı hazîn, dâğ-dâr, tegâful, bî-zâr, istihfâf, zâlim, bî-çâre, eşk, sirişk, ye's, mâtem, Mecnûn, gazab, vs. gibi sözcükleri kullanır.

Nâbîzâde'nin tabiatı bizzat tema olarak işlediği gibi sevgilinin güzelliklerini onun unsurları ile anlattığı da görülür. Ayrıca tabiat tüm canlılığı ve hareketliliği ile onun şiirlerinde yer almıştır. Yeryüzüne ait ezhâr, çiçek, gül, gül-çehre, gül-i pejmürde-i berg, gül-hande, gonca-i ra'nâ, gül-zâr, gül-nihâl, gülbeden, gülşen, gülistân, sümbül, şebnem, sahrâ, sebz, çemen-zâr, toprak, 'itr, eşcâr, deryâ, umrân, buğday tarlaları, bahçecik, yaprak, ağaç, damla, katre, âb, nahl, dağ, tepe, tarh, fidan, mevc, lâle, taş, seng, tabiat, hâk, şükûfe, serv, filiz, meşe, ova, varak, çemen, bayır, kühen, çayır, ırmak, bâğ-bân, çağlar, tarla, jâle, vs. sözcükler; gökyüzüne ait ufk, mâh, zılal, sabahyıldızı, felek, âlem, dehr, yıldız, meh-tâb, ebr, fecr, güneş, hürşîd,

şems, nesîm, cihân, semâ, sezâ, bulut, dünyâ, mihr, hava, Müşterî, sehâb, âf-tâb, Merîh, Zühre, berk, fırtına, bâd, gök, fezâ, şimşek, arz, âs-mân, kâinât, kamer, vs. sözcükler kullanır.

Şiirlerindeki hayvan isimleri; bülbül, şâhîn, gece kuşu, kuşcağız, kuş sürüsü, âhû, bûm, mürğ, kuzu, karaca, davar, sürü, saka kuşu, kanat, hezâr, sansar, horoz, tavuk, pervâne, andelîbdir.

İstanbul'un semtlerinden Cihangîr, Göksu, Sa'd-âbâd, Boğaziçi, Küçüksu, Bebek, Mirgûn, Kalender, Sarayburnu, Anadoluhisarı ve ülke isimlerinden Bağdâd, Çin, İran, Keldâniyân, İbrâniyân şiirlerinde yer alır.

Zaman unsurlarından eyyâm, gece, gündüz, subh, tulû', şuâ', ziyâ, gurûb, seher, hâre, gölge, karanlık, leyâl, şu'le, sâye, şeb, şafak gibi sözcükler ile nev-bahâr, mevsîm, hazân, gül mevsimi ifadelerini sıkça tercih eder. Yön bildiren sözcüklerden ise mağrib, doğu, şarkî, garbî, maşrik sözcüklerini kullanmıştır.

Din temalı şiirlerinde peygamber isimleri ve Allah'ın isimleri dışında çeşitli dinî sözcüğü çokça kullanmıştır: Hudâ, Allah, Hazret-i Mevlâ, Hallâk-ı Kerîm, Rabb-i Â'lâ, Hakk, Kakhâr, Mevlâ'm, Cenâb-ı Hallâk, Cenâb-ı Hakk, Tevfîk-i Hudâ, Kird-gâr, Hâlik, Eyyûb, Ya'kûb, Yûsuf, Züleyhâ, Îsâ, Mûsâ, Resûl, Fahr-i Âlem, Habîb, Zühre, Firdevs, mu'cizât, envâr, melek, büthâne, Kâ'be, Tûr, cennet, cehennem, azâb, hamd, hikmet, ferişte, hac, kerem, lûtf, vs.

Tarihî şahsiyetler, bilim insanları gibi ünlü kişilerin adlarına şiirlerinde epeyce yer vermiştir: Fâtih, Yavûz, hân-ı Bayezîd, Hân Yıldırım, Attila, Süleymân, Cengiz, Leng, Rüstem, İskender, Kayser, Nemrûd, Fir'avn, Şeddâd, Cemşîd, Hurşîd, Mârût, Hârût, Felâtun, Eyyûb, Târik, Sînâ, Rüşd, Sehbân, Emrî, Franklin, Kopernik, Galile, Mari Nivart, Margrit Gotiye, Napolyon, Brehmen, Laplas, Aristark, vs.

Müzikle ilgili sözcüklerden musiki, nağme, sadâ, beste, mugannî, taganni, perde, çalmak, mızrab, mutrib, nevâ, sabâ, âvâz, gül-bâng, vs. gibi ifadeleri kullandığı şiirleri mevcuttur.

Şiirinde kullandığı yansıma sesler ve seslenme sözcükler ise şunlardır: Pırrr, pırrdak, güm güm; ey, âh, hey, vâh, amân, vs.

Güzelim, sevdiğim, yavrucuğum, dil-berim, meleğim, karacam, körpe kuzum, vs. ise şairin şiirlerindeki samimi hitap ifadeleridir.

4.2. Dize ve Cümle Yapısı

Yeni şekilli şiirler yazmış olan Nâbîzâde Nâzım'ın iki şiirinde *tek sözcükten oluşmuş dizelere* rastlamak mümkündür. Ancak şair tek sözcüklü dizelere yer verdiği şiirlerinde bu yapıyı yoğun olarak kullanmayıp bir kaç defa tekrarlamayı yeterli görmüştür:

“Cismin gibi pek lâtif hayâlin!

Bedre rekâbet eyliyor cemâlin.

Sümbül gibi hoş-bû o kâkül.

İzârın gül!

Çeşmin sihri yıldıza benzer:

Tebşîr-i sabâh ediyor bu.

Hayâlin dâimâ benimle gezer.

Niçin?

Zülfün dâhi hoş-bû!”

(“İltimâs”, HŞ, s. 21)

Dört bölümden oluşan bu şiirin her bölümünde tek sözcüklü birer dize kullanmıştır. Böylece görsel olarak farklı bir şekil ortaya çıktığı gibi tek sözcüklü dizelere de dikkat çekilmiş olmaktadır.

“Âlem ki:

17- Hasta

Fakat..

18- Mevt

Sükût! Dinle

19- Hasta

İlletler içinde kaldım..

20- Mevt

İnle!”

(“Hasta”, MH, s. 7)

Şekil olarak oldukça farklı olan, karşılıklı konuşmalar ya da bakış açılarının işlendiği bu şiirde şair, tek sözcüklü dizelerden de yaralanmış ve göz için bir değişiklik yapmanın yanında yine belli sözcükleri ön plana çıkarmıştır.

Nâzım’ın şiirinde dize yapısı açısından yaptığı başka bir yenilik, Fransızca’da “*enjambement*” (*anjanbman*) terimi ile karşılanan *dize bölme*, yani “ulanti”dır. Bilindiği üzere dize bölmede, uzun ya da kısa bütün bir cümle oluşturabilecek ve bir dizede tamamlanabilecek öğelerin, dizelere bölünmesiyle bu yapı oluşmaktadır. Türk şiir geleneği içinde Divan ve Halk şiirlerinde rastlanmayan bu metot, şiirimize Fransız şiirinden girmiştir.

Şair dize bölmeyi pek çok şiirinde iki dizede uygulamıştır:

*“Yıkıldı hacle-i ömrüm temelden,
Fenâ buldu benim ol gam-güsârım!
Mukaddermiş meğer firkat ezelden.
Bunu emreylemiş perverd-gârım;
Benim hûrî gibi gül-çehrem aldın
Gidip, kaldı fakat hep âh ü zârım!”*

(“Mersiye-i Mahbes”, HŞ, s. 12-13)

“Ağlasın âlem-i edeb ki onun,

*Canlı bir feyzi oldu mahv ü telef!
Mari'nin mâtemiyle ağlayanın,
Olamaz döktüğü sirişk sarf.”*

(“Mari Nıvart”, HE, s. 42)

*“Cihân-ı kemâlâtı devr ile berkit;
Kerâmât-ı irfânı bir kerre seyr et.
Nazar kıl saâdet-serâ-yı kemâle
O cism-i şeref, heykel-i bî-zevâle.”*

(“Kerâmât-ı İrfân”, MH, s. 20)

Nâbîzâde'nin bir şiirinde dize bölmeyi uygularken diğer dizenin ortasında ve ikiden daha fazla dizede tümceyi tamamladığı görülmektedir:

*“İhtâr-ı âferîd-gâr için semâvât-ı arz ta'lîm ü tenvîr eder.
Bil-cümle kerrât-ı semâvât helâk-ı aliyü't-telâkki teşhîr eder.
Bu ecrâm-ı semâviyye cem'iyeti ne ulvî ne rûhânî
Bir âheng teşkîl eder. Âh nedir bu bî-pâyânı!
Her şey onun kudret-i bî-zevâlini i'lân ediyor.
Gün güne, geceye arz u tibyân ediyor.
Bu büyük, bu ulvî eser insan için bir
Serv-i mechûl addolunacak lisân-ı beyân değildir.
Bu eserin nizâm u intizâm-ı hayret-resânı,
Tabiâtın çeşm-i 'ibretle istimâ' olunur bir lisânı
Demektir. O Hallâk-ı Kerîm parlak bir kubbeye dest-i kudretiyle”*

(“Zevk-i Temâşâ”, MH, s. 15-16)

Nâzım, söyleyişini güçlendirmek için anlatımına destek sağlayacak tüm olanakları kullanma taraftarı bir tutum sergilemektedir. Bu doğrultuda *noktalama işaretlerinin* tamamını şiirlerinde kullanarak söylediği sözün anlam değerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

“*Ne ilâhî bu dert hîç-â-hîç,
Beşere yâr olur mu dünyâ hiç?
Nice bî-çâre dert ile düşkün,
Nice kudretliler bu dehre zebûn!
Kurtuluş var mı bundan âyâ hiç,
Hangi âdemde gussadan sâlim?
Herkesi hisse-yâb eder zâlim!
(Gölgesinden nasıl kaçar âdem?)
Derd ü gussa bizimledir her ân.
Bütün herkes “felek!” diye küskün,
Bütün âlem bu dehre pek mağbûn,
Yine ikbâle sa’y eder her dem!”*

(“Tesâdüf-i Ziyâret”, HŞ, s. 16)

Nâbîzâde şiirlerinde cümlelerini çeşitli şekillerde kurmaktadır. Anlam yoğunluğuna bağlı olarak kimi zaman *kurallı* kimi zaman da *devrik cümleler* kullanmıştır.

“*Aks-i meh-tâb verip fer ü zîver,
Nûra gark eyler ol çemen-zârı.
Gösterir telli pullu bir duhter,
Yârimi her nazarda arz eyler,
Edip eşcârı nûr ile ilbâs,*

*Yine mâhzûn eder dil-i zârı,
O temâşâ-yı hoşterîn-i hâlet.
Gül-nihâl üzere rîze-i elmâs,
Dökmeye başlayınca ebr-i sihr.
Fecr olur, arz eder güneş-i tal'at."*

(“Feryâd”, HŞ, s. 24)

*“Garîbtir bu ki her dem cihânın ey bülbül,
Gezer lisân-ı senâsında şânın ey bülbül!
Ne şâir-âne makalin var ey hatîb-i edîb!
Verir hayâle teheyüç beyânın ey bülbül!”*

(“Köhne Zemîn”, MH, s. 18)

Bu gibi pek çok şiirinde devrik cümlelerden faydalanarak cümlenin bazı öğelerinin yerini değiştirmiş; böylece söyleyişini güçlendirmiş, anlam çerçevesini genişletmiştir. Ancak daha az olmakla birlikte kurallı cümleler kullandığı da görülür:

*“Ey aşk! Ne hoş belâ imişsin
Hem derd, hem safâ imişsin
Yâ subh-ü'l müfezzi imişsin
Yâ zulmet-i rûşenâ imişsin
Yâhûd ecel-i kazâ imişsin!..”*

(“Aşk”, HE, s. 16)

*“İhtâr-ı âferîd-gâr için semâvât-ı arz ta'lîm ü tenvîr eder.
Bil-cümle kerrât-ı semâvât helâk-ı aliyü't-telâkki teşhîr eder.
Bu ecrâm-ı semâviyye cem'iyeti ne ulvî ne rûhânî
Bir âheng teşkîl eder. Âh nedir bu bî-pâyânı!*

Her şey onun kudret-i bî-zevâlini i'lân ediyor.

Gün güne, geceye arz u tibyân ediyor.

Bu büyük, bu ulvî eser insan için bir

Serv-i mechûl addolunacak lisân-ı beyân değildir.”

(“Zevk-i Temâşâ”, MH, s. 15-16)

Soru, ünlem ve ki'li cümlelere de yine Nâzım'ın pek çok şiirinde örnek bulmak mümkündür:

“Bilmem ne zaman kurtulacak gussadan, âdem,

Bilmem bu dehr eyleyecek mi bizi harem?

Me'yûs u perişân mı eder yoksa müebbet,

Bir lûtfunu göstermeyecek mi bize âlem?

Dünya ne demektir? Ne için bunca belâlar?

Hilkat ne için? Kimse değil serine mahrûm!

Âlemde safâ var mı ki olsun mütemâdî?”

(HŞ, s. 46-47)

“Ey nâme-i hâmil-i mahabbet!

Ey mushaf-ı nâzil-i mahabbet!”

(“Nâme-i Cânân”, HE, s. 38)

“Güldükçe yâr nâzlıca handânsın ey gönül

Mehcûr-ı lûtf olunca da giryânsın ey gönül.

Ki nağme-sâz ü gâh-ı nâlânsın ey gönül

-Estikçe bâd-ı subh perişânsın ey gönül

Benzer: Esîr-i turre-i cânânsın ey gönül! -”

(“Tahmîs”, *Tercümân-ı Hakikat*, Nu. 1336, s. 3)

4.3. Dil Sapmaları

Dil sapmaları, sözcüklerle, onların bağdaştırılma biçimleriyle oynayarak dilde daha önce kullanılmamış türetme ve birleştirmelere gidilerek anlam bakımından daha güçlü, okuyucuların zihninde yepyeni, farklı tasarımlar, imgeler oluşturmaya yönelik bir dildir. Günlük dilde rastlanmayan kullanımlar yoluyla oluşturulmuş *alışılmamış bağdaştırmalar*, anlambilimsel sapmaların en belirgin örnekleridir.

Nâzım’ın şiirlerinde pek rastlayamadığımız sapmalara örnek olması açısından bir çarpıcı dizeyle değinmekle yetineceğiz.

“Gönlümü sevgin uyutur, ben seni;”

(“Vâlîde Ninnisi”, HE, s. 14)

4.4. Konuşma Dili

Şiir dilinin zaman zaman konuşma diline yaklaştığı olur. Bununla birlikte konuşma dilinden daha özenli bir dil olan şiir dili, tamamen bu dilden bağımsız değildir. Dolayısıyla okuyucu ve şairin ortak paydası yine konuşma dilidir. Şiir dilinin kimi zaman konuşma diline yaklaşması ise şiire bir renk ve söyleyiş inceliği getirmektedir.

Klasik şiirle uğraşmış eski şairlerden hakikate ve doğaya aykırı hayallerle yüklü tuhaf hatıralar kaldığını söyleyen Nâzım’ın şiirin aşırı süslenmesine karşı olduğu görülmektedir. Zaten bizzat sade yazıp sade söyleyeceğini de ifade etmiştir. Necat Birinci de onun sade ve yalın bir üsluba sahip olduğunu belirtir:

“Nâbizâde’nin Türkçenin sadeleşmesi, şiirimizin halk şiiri kaynaklarına yönelmesi, milli ve mahalli konuların işlenmeye başlanması, kısaca milli edebiyat hareketinin doğuşu ve teşekkülü devresi içinde çok önemli yer tutacağına inandığımız bir şiiri vardır: Yolcu Köylü.” (Birinci, 1987:13).

Onun edebî faaliyetlerini sürdürdüğü dönemde Osmanlı Türkçesi hüküm sürmektedir ancak dilde sadeleşme düşüncesi de başlamıştır. Nâzım’ın şiirlerinde

dönemine kıyasla elbette bir sadeleşme görülmektedir. Hatta “Yolcu Köylü” ve “Çoban” şiirleri gerçekten halk şiirinin konuşma dilini yakalamıştır.

4.5. Rahat ve İçten Söyleyiş

Nâbîzâde Nâzım’ın birçok şiirinde rahat ve içten söyleyiş edası bulmak mümkündür.

*“Gel gel civânım, ver yine bir fer;
Saç kâkülünü, nazlıca bir gül.
Ol perçem-i zerrîn ve mu‘attar,
Kaydetti dil ü cânımı ey gül!
Gelsen ne olur haftada bir gün?
Bu bende-i miskîn sana düşkün!
Koş koş güzelim, arz-ı server et.
Şâd eyle biraz terk-i gurûr et!”*

(“Temennî-i Dîdâr”, HŞ, s. 17-18)

Şairin şiirini etkileyici ve kalıcı kılabacak olan içten söyleyiş yukarıdaki şiirde hemen göze çarpmaktadır.

*“Ömrümde bir kerecik gülsem,
Bir kere gülüp sonra ölsem!
Ey cevre mâil dil-ber,
Gönlüm sana muğber;
Küstüm sana:
Bari bir gün lûtf et!
Öldür de sen lûtf et bana!
Vur!*

Teşrîf eyle biraz, öldür de git!”

(“İltimâs”, HŞ, s. 21)

Bir âşğın sevdiğini görmek için sarf ettiği içten ve samimi yalvarış sözleriyle yüklü bu şiirin hemen her sözcüğü rahat bir ifade tarzı ile bir araya getirilmiştir.

“Yavrucuğum! Uykuya dal nâz ile

Cünbüş-i gehvâre-i i'zâz ile.

Yat uyu ey tıfl-ı sefâ-perverim!

Zevkine dünyâmı fedâ eylerim.

Vâlideyi sanma dalar gaflete,

Uyku girer mi nazar-ı dikkate?

Dal yine ezvâk-ı hayâlâtına;

Haydi meleklerle mülâkatına!

Gönlümü sevgin uyutur, ben seni;

Ben seni taltîf ederim, sen beni.

Sen de büyürsün çocuğum bir zaman”

(“Vâlîde Ninnisi”, HE, s. 14)

Bir annenin sıcacık sevgisiyle dolu duaları, dilekleri ve nasihatlerinin olduğu bu şiir de, okuyucunun ruhuna işlemektedir.

4.6. Argo

Konuşma dilinin bir parçası olan argo, gerçekliği savunan edebî akımlar ve şairler yoluyla şiirde yer edinmiştir. Nâzım'ın şiirlerindeki tabii anlatımın içerisinde argo az da olsa bulunur:

*“Ne hoş yaratmış Allah'ım... Bakın şu **hasbanın** hele*

Bunun kadar güzel çiçek geçer mi bir daha ele

*Ne dil-nişîn durur, takılsa, sînesinde ablamın;
Çayırların içinde ser-firâz idi bu kadd ile
Daha ziyâde vasfa bir söz işte gelmiyor dile;”*

(*Servet-i Fünûn*, Nu. 6, s. 66)

*“Ne güzelsin a **hasba!** Bilmezsın.
Gülmeyince fakat sevilmezsın.”*

(“Dîger”, HE, s. 58)

4.7. Deyimler

Şairler şiirlerinde söyleyiş kolaylığı sağlayan deyimlerden zaman zaman yararlanmışlardır. Deyimlerin şiirsel söyleyişe doğallık, içtenlik kazandırdığı ve yardımcı olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir.

Konuşma dilini şiirinde sıkça kullanan Nâbîzâde Nâzım, üslubunu zenginleştirmek adına deyimleri tercih etmiştir. Şairin şiirinde kullandığı çok çeşitli deyimlerden birkaçı şunlardır:

Kulak vermek

“Ey zâir! Pister-i râhat, kûşe-i vâhdet demek olan şu lâhd-i hâkden çıkan sadâyı hazîne kulak ver!” (“Bir Mezar Taşı”, HŞ, s. 7)

Alıp vereceği kalmamak

“Bir de bizim gibi sizin dünyanızla alıp vereceği kalmamış olanların istedikleri bir fâtihâcığı da dirîğ etmezsen iyilik eylemiş bulunursun!” (“Dîger”, HŞ, s. 9)

Fenâ bulmak

*“Yıkıldı hacle-i ömrüm temelden,
Fenâ buldu benim ol gam-güsârım!”*

(“Mersiye-i Mâhbes”, HŞ, s. 12)

Hayat vermek

“Hande-i nâzınla edip iltifât

Vermiş idin cism-i nazara hayat.”

(“Fidandan Güle”, HE, s. 11)

Kul olmak

“Her bendeye mülteca iken sen

Bir diğere kul olur mu benden?”

(“Tahmîd”, HE, s. 9)

Oyun etmek

Aşk-ı fettânı âh ben bilirim!

Ne oyunlar eder o insana.

Yuttuğum kanı âh ben bilirim!

Kudretim yetmiyor ki tibyâna.

(“İstignâ”, HE, s. 21)

Yüzü gülmek

“Bir yüzüm gülmez mi mes‘udiyet-i hande-i güle hiç?

Behcet ü şevkin beni kılmaz mı ömrümde behîc?

Âh hem-bezm olmadık mı bir zaman bende güle hiç!

Şimdi merdûdum, gözüm pür eşk-i hasret âh âh!”

(“Şarkı”, MH, s. 39)

Gülüp oynamak

“Geçer sevinçle, gülüp oynamakla ömrü bütün

Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?”

(“Çoban”, MH, s. 38)

Vücûda gelmek

“Yoktur sebât: Hep değişir her cihân döner

Sönmüşler iştiâl bulur her yanan söner

Olmak için vücûda gelir cüz 'ü-i bî-hayât,

Doğmak için helâke gider cerm-i zî-hayât!”

(“Lâ-yetegayyer”, MH, s. 36)

Kolları kopmak

“Kollarım koptu âh!.. Bittim amân

Su değil sanki kurşun, illallah!

Dizlerimde bırakmadı dermân

Evimiz de uzak, ne yapmalı âh!”

(*Servet-i Fünûn*, Nu. 5, s. 54)

Cân atmak

“Ferişteler semâdan cân atar meh-tâbına gûyâ,

Kamer de gark-ı hayrettir bu âb ü tâbına gûyâ.”

(“Ön Söz”, *Zehra*, s. 10)

Figan etmek

“Anladı hileyi figan etti,

Men ‘ için koştı bunlara gitti”

(“Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk”, *Hazîne-i Evrâk*, s. 431-432)

4.8. Öyküleme

Şahıs, zaman ve mekân göstererek bir olayın aktarılması yoluyla öyküleme yapılır. Düzyazıya ait olan bu teknik, Nâbîzâde'nin şiirlerinde önemli bir yer tutar. Bu tip şiirlerinde öykünün zaman, mekân ve kişi unsurlarına da yer verdiği olmuştur:

“Birâderim!

Pazar günü – ki âlemde en ziyâde gâm-nâk olduğum bir yevm-i iftirâkdır – hulûl etmiş ve o belâ-keşlere bir asr kadar gelen dakikalar sür‘at-i ömrden dâha serî bir hâlde diyebilirim ki seyyâle-i berkıyye sür‘atinde güzerân etmekte, mihr-i cihân-ârâ-yı fenâya yüz tutmuş bir dil-berin lehçesi gibi bir manzara-i dil-hırâş ile gurûba hazırlanmakta, sükûn u zulmet çökmekte idi; ya ‘nî zaman-ı iftirak yaklaşmakta idi.

Nihayet o musîbet (Vapur!) seni aldığı gibi uçurdu... Melek-ül-mevt gibi cânımı bedenimden ayırdı!”(“Mektûb”, HŞ, s. 10-11)

“Bir nisan sabâhı güneş tebşîr-i mukaddemi için ilk şuaâtını hevâ-yı nesîmi içine neşr ederek cânib-i şarkîde bir beyâzlık göstermiş, hevâ içinde münkesir olan şuaâtından yüksek dağ tepeleri yıldızlanmağa başlamış idi. Nesîm rûh-perver, her taraf sâkin, manzara sevdâ-engîz! Bu sükûn u sükûnet, top top beyâz bulutların şarka doğru yürümeleri nazarımda – uykudan kalkmak üzere bulunan bir dil-rübânın îfâ-yı hıdmeti için bir takım duhterân-ı sîmberân koşuyor ve o sâhibe-i cemâl ü azîmeti râhatsız etmek korkusuyla hiçbir mevcûdât ses çıkaramıyor – gibi gelirdi.” (“Seher ‘Âlem-i Hayâlde””, HŞ, s. 38-39)

“Mâ-hasal şevki idin ömrümün

Münferiden zevki idin ömrümün.

Hande-i nâzınla edip iltifât

Vermiş idin cism-i nazara hayat.

*Gonce iken cünbüş-i tıfl-âneden
Olmuş idin hayli tahammül-şiken.*

*Lezzet alırdın salınıp yatmadan,
Lâlelere, sünbüle söz atmadan.*

*Hande-feşân olmuş idin gül-şene
Mâye-i şevk olmuş idin her şene.”*

(“Fidandan Güle”, HE, s. 11-12)

*“Ne idi şimdi geçdi peşimden?
Yoksa rü’yâ mı gördüm âh ben?
Yâr idi geçdi gitdi sür’atle
Ne için bakmadım ya dikkatle?
Ne hayâl-i âşinâ imiş fikrim
Ne kadar rûşenâ imiş fikrim!
Tanıdım nâz ile hırâmından
Feyz-bar oldu dil garâmından.
O ne reftâr idi aman yâ Rabb?
Dayanır mı o nâza cân yâ Rabb?”*

(“Bir Temâşâdan Sonra”, HE, s. 29-30)

*“Fünûn-hendese mehdinde perverde olmuş
Bu temyîzi sahrâda, ormanda bulmuş
Olup –Sanskrit- bir lisân-ı tasavvur*

-Vedâ-lar birer tercümân-ı tasavvur.
 Fünûn geçmiş İran'a, Keldâniyân'a
 Değişmiş, geçip sonra, 'İbrâniyân'a.
 -Aristark- nakl eylemiş garba ondan
 Himâyet görüp ma'rifet-perverândan
 Ebâtıl-ı terakkîde oldukça irfân
 Kalıp ebr-i mahfîyyet altında pinhân,
 musrânesiyle.
 Devam eylemiş içtihadında böyle!"

(“Kerâmât-ı İrfân”, MH, s. 23-24)

“Gider elinde orak tarlaya çalışmak için
 Döner çiçek demedi başda tâze kız her gün
 Geçer sevinçle, gülüp oynamakla ömrü bütün
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?”

(“Çoban”, MH, s. 38)

“Kümeşe geldi bir gece sansar,
 Kapıyı çaldı hızlıca ayyâr;

Bağırırdu: “Amân amân!” diyerek
 “Açınız kim işim yamân!!” diyerek.

Kümes halkı uyandı kalktı bütün,
 Koştular bâba hepsi açmak için.”

(“Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk”, Hazîne-i Evrâk, s. 431)

4.9. Betimleme

Bir metinde öyküleme yapılmışsa çok zaman betimleme de vardır. Çünkü bu iki teknik birbirini bütünlemektedir. Nâzım şiirlerinde doğayı, insanları olduğu gibi aktarır.

“Yâ-Rabb bu ne aşkı temâşâ!

Rü’yâ mı denir bu hâle hâşâ!

Envâr sanki sûret almış

Ervâh-ı bahr nûra dalmış.

Seyr eyle ki feyz-i nev-bahârı

Mahsûd ediyor güle hezârı.

Yâ Rabb bu ne bahr-i feyz-i mevvâc!

Envâr sûretinde emvâc!

İnmiş mi firişte-gân semâdan!

Bir yerde geçilmiyor sadâdan!”

(“Müddeti Gayet Kısa Bir Rü’yâdan Uyanır Uyanmaz”, HE, s. 17-18)

“Mari kimdi? Bilir misin acebâ?

Mazhar-ı lûtf-ı hakk-ı mülk idi o!

Acımaz mı ziyâ anh üdebâ?

Mütecessim-i edeb demek idi o!

Margrit Gotiye’nin misâli idi;

Müteşahhısdı sanki da’ ü rem!

Hüzn ü ye’sin lisân-ı hâli idi

Mürtesîmdi yüzünde sanki elem!”

(“Mari Nıvart”, HE, s. 42)

*“Servler ihtizâz ettikçe
Nağme-i dil-firîb olur peydâ
Ebediyyet içinde gittikçe
Gayb olur mevc-zen olup o sadâ
O ne kudsî hevâ ne tatlı nevâ!”*

(“Anadolu Hisâr’ında Mezârlık”, HE, s. 46)

*“Âlem uyuyor h’âb-ı safâ-perver içinde,
Sevdâ uçuyor âlem-i şevk-âver içinde,
Cevelân ediyor şevk ise pertevler içinde
Sensin bu füyûzâta sebeb ey şeb-i meh-tâb!”*

(“Ey Şeb-i Meh-tâb”, MH, s. 31-32)

4.10. Sıralama

Şiir dilinde göstergeler arası bağlantının kurulmadığı yapılanmalar sıralamalardır. Bu teknikte göstergelerin anlam yönünden yararlanılır ve ortak çağrışım alanındaki sözcükler ardı ardına sıralanır. Göstergeler arası bağdaştırmayı okur kurar. Sanatçı okurun düşünmesi için sözcükleri sunmakla yetinir. Nâzım kimi şiirlerinde bu tarz bir düzen kullanır:

*“Neler gördün ey dehr-i pîr ü kühen!
Ne ilm ü ne cehl ü ne akl ü cünûn.
Perîler, sanemler mi, sen görmedin
Safâlar, elemeler mi sen görmedin!
Ne âşık, ne mâ’şuka gördün sen
Tahayyürde kaldım hayâliyle ben*

Ne Nemrûd ü Fir'avn ü Şeddâdlar
Ne hûn-teşne cânlar, ne cellâdlar.
Ne âfet-resânlar, ne cân-bahşlar
Tasvîrleri bile cân bağışlar!
Ne Merîh ü Zühre, ne Mârûtlar
Ne aşk u füsûnlar, ne Hârûtlar.
Ne İskender ü Kayser ü Attila
Ne Cengiz ü Leng gibi yüz bin belâ!
Ne Fâtih, ne Yavûz, ne Hân-ı Bayezîd
Zaferler, şerefler ki olmuş pedîd.
Ne kôs ü tabllar işittin sen
Hazîn aksi hala olur mevczen.”

(“Dehr”, HE, s. 27-28)

“Bebek koyunda, Mirgûn önlerinde, tâ -Kalender- 'de
Yalılar, köşklerde safâlar bahrde berde!”

(“Ön Söz”, Zehra, s. 9)

4.11. Diyalog

Öyküleme ve betimleme gibi düzyazı anlatım biçimlerinden biri de diyalogdur. Düzyazıya tiyatrodan geçmiş olan bu teknikten şairlerin yararlanma sebepleri ise şiirlerinde bir canlılık, hareket meydana getirmektir. Nâbîzâde'nin bazı şiirlerinde bu tekniğe başvurduğu görülmektedir:

“Nasıl şükr eyleyeyim bilmem? – Seni sevdim! – Dedi ol yâr
Nasıl sabr eyleyeyim bilmem? – Beni sev sen! – Dedi dil-ber!”

(HŞ, s. 49)

“Dedi-: “Ey gâfilân-ı bî-idrâk!

Önünüzde çi belâ vü helâk!

Hiledir; kanmayın düzer sansar

Sanmayın kim olur bize ol yâr.”

“Açalım! – Yok! – O bir; fakat biz çok.

Aç! Evet... – Açma; açma!-Aç! –Yok yok!!”

(“Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk”, Hazîne-i Evrâk, s. 431)

SONUÇ

Şair, hikâyeci, romancı ve eleştirmen olarak edebî faaliyetler gösteren Nâzım, askerî ve fennî sahalarda da çeşitli eser ve yazılar kaleme almış çok yönlü bir aydındır. Onun nesil olarak Tanzimat ile Servet-i Fünûn dönemleri arasında yaşaması, yeniliklere açık bir karakter taşımasında başlıca etken olmuştur.

Edebiyat camiasına gençlik yıllarında şiirle adım atan Nâzım'ın daha sonra hikâye ve romana merak sarması ve bu yolda ilerlemesi tabii ki onun adının yazar olarak anılmasını sağlar. Bundan dolayı şiiriyle ilgili sınırlı ve yalnız birbirinin tekrarı şeklinde birkaç kaynakta yer alan hudutlu bilgiler, onun şiir anlayışına dair net bir çıkarım yapılmasını güçleştirmekteydi. İşte yapılan bu çalışma ile bahsedilen güçlük aşılmaya çalışılmış, özellikle Nâbizade'nin gölgede kalan şairlik yönünü ortaya çıkarmak için üç adet şiir kitabı ile gazete ve dergilerde yayınlanan elli dokuz adet başlıklı şiir, on adet mensur şiir, yirmi bir adet gazel şeklinde uyaklanmış şiir (genelde taç beyitleri olmayan), üç adet şarkı, on dokuz adet kıt'a, bir adet tahmis, bir adet rubai, sekiz adet bent, dokuz adet beyit, on beş adet müfret, iki adet dize, dört adet başlıksız ve mesnevi şeklinde uyaklanmış şiir, iki adet başlıksız ve muhtelif bentlerle yazılmış şiiri günümüz harflerine aktarılarak üzerinde incelemeler yapılmıştır.

Edebiyat ve şiir zevkini, eğitiminin ilk yıllarında Divan şiiri geleneğinde yetişmiş, güçlü bir şair olan İbrahim Cûdî Efendi'den alan Nâzım daha sonra Recâizâde Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmit Tarhan, Muallim Nâci, Namık Kemal ve Şinâsî gibi Tanzimat şairlerinin tesirinde kalarak şiir yazmaya başlamıştır. Onun hem eski hem de yeni tarz şiirler yazmasında örnek aldığı şairler ve yenilikleri takip eden dikkati etkili olmuştur.

Şiiri boş zamanların bir uğraşı olarak görmeyen Nâbizâde Nâzım'ın, çeşitli yazı ve makaleleriyle şiir ve şair hakkında düşüncelerini planlı bir şekilde dile getirdiğini görmekteyiz. Onun ifadesiyle şairlik yahut nâzımlık alışlagelen sınırlarını aşan bir yapıya ulaşmıştır. Nasıl ki yeni fikirleri, romanda realizmi tatbik götürmüşse onu, aynı kuvvet romantik kimliğinden sıyrarak şiire realist bir yapı

kazandırmaya kadar vardırırıştır. Kalem aldđđı “Şâiriyyet” adlı makalesinde şiiri, içinde taşıdığı düşünceler hoş mecazlarla süslenmiş ama hakikatten ayrılmayan manzum eser, yani okuyucuya vermesi gereken zevk yanında fayda sağlayıcılık ve eğiticilik vasıflarıyla hakikatten ayrılmaz bir sanat olarak tanımlar. Gerçekten özellikle “Kerâmât-ı İrfân”, “Dehr” ve “Lâ-yetegayyer” gibi şiirler okuyucu için yeni ufuklar açabilecek bilgilerle yüklüdür. Zaten herhangi bir olayı, bir duyguyu, bir olguyu, bir durumu şiirinde irdeleyerek işleyen şairin genel olarak şiirlerine bakıldığında pek çoğunun fikrî bir alt yapıya sahip oldukları görülmüştür.

Nâzım’ın şairlik hakkındaki görüşleri de dikkat çekicidir. Ona göre şair olmak için bazı şartlar bulunmalıdır: Evvela temel olarak kabul ettiği, devrin ilk, orta ve yüksek tahsil basamaklarını geçmesi gereken şair adayı, ilmî ve felsefî bilgiye tafsilatıyla hâkimiyetinin yanında, insan tabiatını tanıyıp araştırarak ve değerlendirmeler yapabilecek fikrî olgunluğa da sahip olmalıdır. Bununla kalmayarak kendi diline tüm cepheleriyle vâkıf olup geçerli bazı yabancı dilleri de bilmelidir. Kısacası şair, şiirin ancak sürekli bir çalışmayla ve eğitimle yazılabileceğine inanmaktadır. Aldığı askerî eğitimle birlikte fen bilimleri, matematik, coğrafya, vs gibi alanlarda dersler verecek kadar bilgi sahibi olan Nâbîzâde Farsça, Arapça, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi dillerde çeviri yapacak kadar da söz sahibidir. Görülüyor ki savunduğu fikirleri esasen kendi hayatında gerçekleştirmiştir.

Şiir üzerinde sistemli olarak fikir yürüten Nâbîzâde, bu fikirlerini kendi şiiri üzerinde belli oranda uygulayabilmiştir. Servet-i Fünûn dergisinin ilk yazarları arasında yer almış ve bu topluluğun geliştirdiği tablo altı şiirlerin ilk örneklerini verecek kadar yenilik taraftarı olmuştur.

Nâzım’ın muhtelif mısralarla yazılmış yeni şekilli yirmi dört, mensur olarak yazılmış on şiiri bulunmaktadır. Diğer şiirlerinin tamamı mesnevi, gazel, kıt’a, şarkı, tardiye, tahmis, rubai, beyit, müfret, terci-i bend gibi klasik nazım şekilleriyle yazılmıştır. Böylece klasik şiire özgü pek çok nazım şeklini şiirlerinde tatbik eden şairin bu yönüyle Divan şiirinden kopmadığını görmekteyiz.

Divan şiirine özgü olan aruz vezninin çeşitli bahirlerinden on iki kalıbı bazı şiirlerine tatbik ettiği tespit edilmiş; yalnız şairin bu şiirlerini kalıba uydurmakta biraz zayıf kaldığı görülmüştür. Zira kullanılan kalıpların belirlenmesinde şiirlerinin tamamında tarama yapılırken aruz kusurlarının da sık sık uygulanması gerekmiştir. Ayrıca yalnız iki şiirinde hece ölçüsünü uygulamış olup diğer şiirlerinde belirli bir ölçü tespit edilememiştir.

Şiirdeki diğer vazgeçilmez ahenk sağlayıcı ritim unsurlarından kafiye ve rediften de yararlanan Nâbîzâde Nâzım, bu yolla, işlediği düşünceyi ve ifadeyi vurgulamış, ahengi güçlendirerek şiirini zenginleştirmiştir. Kafiye türlerinden en çok tam ve zengin kafiyeyi kullanırken yarım ve tunç kafiyeyi bu ikisi kadar çok tercih etmemiş; redife de şiirlerinde sıkça yer vermiştir. Yine şiirde ses ile ilgili olarak Osmanlı Türkçesi'nin kullanılmasının aliterasyon ve asonans gibi armoni unsurlarını doğal olarak desteklemesi yoluyla Nâzım, şiirinin ahengini beslemiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, yaşadığı dönemde yayınladığı şiirlerle edebiyat camiasının dikkatini çeken Nâbîzâde'yi, samimi ve doğal bir ifadeye sahip olan şiiriyle, Recaizâde'den daha üstün olarak değerlendirilmiştir. İsmail Hikmet Ertaylan daha ileri giderek şekil, üslup, edebiyatı kavrayış ve ifade ediş yönüyle Hâmit'e yaklaştığını; hüznün ve sükûtu açık ve anlaşılır bir hayal gücüyle vermesi özelliğiyle Muallim Nâci ve arkadaşlarından ayrıldığını ifade eder. Necat Birinci ise, süs ve gösterişten uzak, doğal bir dili olan şairin eski tarz şiirlerinin bile açık ve kolay anlaşılır olduğunu söyler. Nâzım'ın son şiirlerinde iyice azalan Arapça, Farsça kelime ve terkiplerin dilin ortak malzemesi olanlarını kullandığını belirtir.

Yapılan incelemeyle Nâbîzâde'nin şiirini oluşturan dilin, kendi zamanındaki geleneğe bağlı ancak aşırılığa kaçmayan kelime kadrosunun, bazen işlediği temalara göre de şekillendiği ve daha sade bir karakter taşıdığı neticesi çıkmıştır. "Tahmîd", "Fâtih", "Nûr", "Fahriye-i Acemâne" gibi şiirlerinin dili temaya bağlı olarak bir miktar ağırlaşırken özellikle çocuk temalı ve halk şiirinin tesiriyle kaleme aldığı "Çoban", "Yolcu Köylü" gibi şiirlerinin dilinin iyice sadeleştiği görülmüştür.

Nâbîzâde'nin şiirinde işlediği temalara baktığımızda en çok aşk üzerinde durduğu ortaya çıkmaktadır. Aşk, genel olarak ayrılık ve özlem duygularıyla iç içe, bazen de ölüm olgusuyla birlikte işlenmiştir. Sevgilinin güzelliğini tasvire çalışırken ise şairin en sık başvurduğu yöntem tabiat ile karşılaştırmak olmuştur. Yine sevgiliye duyduğu özlemi, tabiatı seyrederken, bir bülbülün şakımasını dinlerken ansızın hatırlayabilmektedir. Şiirlerinde hem kıskanan hem de sevdiğinin her hareketinden anlamlar çıkarmaya çalışan bir âşık portresi çizer. Aşk duygusunu sorgulamayı da ihmal etmeyen Nâzım, aşkı işlediği hemen her şiirinde sevgiliyi uzaktan seven, onun bütün güzelliklerine hayran olan bir konumdadır.

Şiirlerinin ağırlıklı işlenen temalarından ikincisi tabiattır. Kendi duygu ve düşüncelerinin dekoru olarak ona yer verdiği görülmektedir. Tabiatın tüm görüntü ve sesleriyle bulunabileceği bu şiirlerde, bir kuş sesinden hüzünlenen yahut bir bulutun şeklini çeşitli benzetmelerle anlamlandıran şairin his ve hayal dünyasının zenginliği idrak edilir. Onun şiirinde tabiat durağan değildir, sürekli bir devinim içerisinde. Güneşin doğuşu veya batışının tüm ayrıntıları ve ihtişamını; bir goncanın serpilip gül hâline gelmesini, ardından solmasını; baharın tüm ses, renk ve kokularıyla canlanışını; dalından kopan bir yaprağın savruluşunu, vs. an an tasvir eder. Hatta bu doğal değişimlerle o, düşüncelere dalarak dünyada hiçbir şeyin kalıcı olmadığı sonucunu çıkarır. İstanbul'un semtlerinin güzelliği ile bütünleşmiş tabiat manzaralarıyla ve halk şiiri lezzetinin hissedildiği şiirlerle birlikte yirmi üç şiirinde tabiat ve unsurlarına yer veren Nâzım'ın, iyi bir gözlemci olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Dinî konulardaki hassasiyeti ve inançlarına samimiyetle bağlı oluşu, Nâzım'ı din temasını şiirde işlemeye yöneltmiştir. Şiirlerinde Allah'a şükreden, baktığı her nesnede O'nun varlığını hayranlıkla izleyen, inancı sağlam bir Müslüman olarak karşımıza çıkar. Hayattaki acıları ve sıkıntıları sabırla karşılama, isyan etmeme gibi sadık kullara özgü bir tavırla yazdığı on üç adet dinî temalı şiirde Allah'a, İslamiyet'e ve Hz. Muhammed'e sevgisini, bağlılığını, tüm duygu ve düşüncelerini dile getirir.

Nâbîzâde'nin şiirinde felsefi düşünceler, bilim tarihi ve hayata dair pek çok fikir yer almaktadır. Bilime, akla, düşünmeye, çalışmaya hayatı boyunca önem veren şairin şiirlerinde bunu işlememesi düşünülemez. On şiirinde belirgin bir şekilde ve geniş bir yelpaze arz eden fikrî konular işleyen Nâzım, aynı zamanda çeşitli alanlardaki bilgi birikimini de ortaya koymaktadır.

Ölüm karşısında aciz kalan insanoğlu çeşitli yollarla ondan kurtulmanın çarelerini aramaya ya da onu kabullenmeye çalışmıştır. Ölümü kendi hayatında hem de küçük yaşlarda tecrübe eden Nâzım da kabullenmeyi öğrenmiştir. On şiirinde bu temayı işlemiş, “Anadolu Hisârı’nda Mezârlık” şiiriyle ise edebî camiada adını duyurmuştur. Şair bu şiirde, mezarlıktaki hüznü ve huzur verici sessizliğin esasen pek çok şey anlattığını, bu yüce ve nurlu atmosferin gönül rahatlığı verdiğini söyleyerek hep ölüme korkuyla yaklaşan insanoğlunun bakış açısını değiştirir. Dünyanın fâniliğini hatırlatan Nâbîzâde, insanların da ömrünün bir sonu olduğunu, bu yüzden geçici âlemde misafir olduklarını unutmamalarını, her iki âlemin Sahibi’ne sığınmalarının gereğini bu şiirleriyle anlatır.

Nâbîzâde Nâzım, yeni kuşaklara, onların eğitimlerine önem verir ve bu yönde ürünler ortaya koyar. İlkokullar için yazdığı *Mini Mini Mektepli* adlı eserinin dışında şiir vasıtasıyla onlara seslenmeyi de ihmal etmez. Çocukları konu alan veya onlara hitap eden sekiz adet şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerin hitap ettiği kesim dikkate alınarak gerek üslupta gerekse dilde sadeleşmeye gidildiği görülmektedir.

Her türlü sanata değer veren Nâzım, musikiye estetik bir zevk olarak –ayrıca- ilgi duyar. Üç şiirinde musikinin tüm insanlar gibi kendi ruhunu nasıl etkilediğine değinirken musiki bilgisinin de varlığını hissettirir. “Fâtih” şiiriyle ise Fatih Sultan Mehmet’in şahsında Türk tarihinin onurunu ve zaferlerle süslü geçmişin gururunu taşıyan şair, bunu samimi ve coşkulu duygularla ortaya koyar.

Hülâsa Nâbîzâde'nin şiirlerinin dokusunu, gerek ses boyutuyla gerekse muhteva boyutuyla iyi işlediği ve buna göre, şiirinde anlamı destekleyen ritim unsurlarından kafîye ve tekrarlarla armoniyi oluşturan aliterasyon ve asonansı dönemine göre başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir. Nâzım’ın şiirindeki zengin

yapının, hassas ve ince yaratılışıyla birlikte çalışma ürünü olması sayesinde, bünyesindeki musiki ile okuyucuyu yakalarken aynı zamanda düşündürmeyi başardığı görülmüştür. Denilebilir ki onun,

*“Zevki sevda duymadın, âşık-ı perestâr olmadın,
Ol kadar sevdim de aşkımdan haberdâr olmadın
Bahtiyâr olmağı sevdâdan merâmı tab’ımın
Tab’ima düşmen kesildin, bahtıma yâr olmadın”*

manzumesindeki gibi hem ahenk hem de his, hayal ve fikir yönüyle bezenmiş pek çok şiiri, kısacık edebî macerasının birer olgun meyvesidir.

Yapılan çalışmanın amacına uygun olarak dileğimiz, şairlik vasfı az bilinen Nâbîzâde Nâzım’ın, bu yönüyle daha derin araştırmalara konu olmasıdır.

KAYNAKÇA

Akçura, Yusuf (2005); *Üç Tarz-ı Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara.

Akdağlı, Hande (2009); “*Nâbi-zâde Nâzım Hayatı, Sanatı Eserleri*”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Akıncı, Gündüz (1961); *Türk Romanında Köye Doğru*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Akpınar, Soner (2006), “*Özdemir İnce'nin Hayatı-Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir Araştırma*”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Aksan, Doğan (2005); *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara.

Akyüz, Kenan (1995); *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Alpaslan, Gonca Gökalp (2007); “*Coğrafyanın ve Arkeolojinin Işığında Nabizade Nazım'ın Karabibik Romanı*”, *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Sayı 13.

Arslan, Nihayet (2007); *Türk Romanının Oluşumu, Dış Gerçeklik Açısından Bir İnceleme*, Phoenix Yayınları, Ankara.

Babacan, Mahmut (1993); “*Ara Nesil'de Tenkit*”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Banarlı, Nihat Sami (2001); *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul.

Beyatlı, Yahya Kemâl (1990); *Edebiyata Dâir*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Bilgegil, M. Kaya (1944); *Cehennem Meyvası-“Şiir ve Mâbâdi”*, Yeni Türk Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul.

Birinci, Necat (1987); *Nâbizâde Nâzım Hayatı-Edebi Şahsiyeti-Eserlerinden Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Celepoğlu, Ayşegül (1985); “*Sessiz Gemi şiirinde Ahenge Bağlı Kavramlar, Tespitler, Yorumlar*”, *Milli Eğitim Dergisi Yahya Kemal Özel Sayısı*, Sayı 65, s. 30-36.

Çakır, Hasan (2002); *Öykü Sanatı*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

- Çetin, Nurullah (2011a); *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Yayınları, Ankara.
- Çetin, Nurullah (2011b); *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Yayınları, Ankara.
- Çetişli, İsmail (2001); *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (2002); *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, Cem (2000); *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Dilmen, İbrahim Necmi (1338); *Tarih-i Edebiyat Dersleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Dizdaroğlu, Hikmet, (1961); “Nâbizâde Nâzım’ın Hikâyeleri”, *Türk Dili*, Sayı 120, s. 891-895.
- Eken, Ahmet, (1975); “Türkiye Romancılığında Nabizâde Nazım”, *Birikim*, Sayı 4, s. 10-13.
- Eldem, İsmail Hakkı (1894), *Muâsır Şâirlerimiz*, Âlem Matbaası, İstanbul.
- Eliot, T. S. (1990); *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu), Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Emre, İsmet (2005); “Zehra Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım”, *Arayışlar*, İnsan Bilimleri Araştırmaları, Sayı 14.
- Enginün, İnci (2004); *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2006); *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, Bilge (1998); *Servet-i Fünun’da Edebî Tenkit*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Erol, Kemal (2005), “Abdülhâk Hâmid’in Şiirlerinde Ölüm Tefekkürü ve Mezar Tasavvuru”, *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı 168.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1933); *Nabizade Nâzım*, Ahmet Said Matbaası, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.
- Haşim, Ahmet (1337/1921); “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *Dergâh Mecmuası*, Nu 8.
- İlhan, Nilüfer (2001); “Manzara Mecmuası (İnceleme, Fihrist, Seçme Metinler)”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- İnal, İbnülemin, Mahmut Kemal (1988); *Bütün Eserleri-Son Asır Türk Şairleri*, Dergâh Yayınevi, İstanbul, Cilt 2, s. 1140.

- Kaplan, Mehmet (1999); *Şiir Tahlilleri I*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (2004); *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınevi, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (2004); *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, Kasım, s. 355-341
- Kaplan, Ramazan (1997); *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kerman, Zeynep (1978); *1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılan Tercüme Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kerman, Zeynep (1983); "Zehra", Şükrü Elçin Armağanı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kortantamer, Dr. Tunca (1982); "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I.", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, s. 61-106.
- Kudret, Cevdet (1967); *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Naci, Muallim (1891); *Lügat-i Nâci*, Asır Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); "Uyu Gönlüm Uyu (Almanca'dan)", *Manzara*, Sayı 10, s. 117.
- Nâzım, Nâbîzâde (1296-1880); "Esâret", Mühendishâne Mektebi Şakirdânından, A. Nâzım, *Vakit*.
- Nâzım, Nâbîzâde (1297-98/1881); "Aleksandre Dumazade (Tercüme Nesir)", *Hazine-i Fünûn*, Sayı 35.
- Nâzım, Nâbîzâde (1297-98/1881-1886); "Ferdâ-yı Visalde Vefât Eden Zevcesi İçin Bir Âşığın Yazdığı Kitâbe-i Seng-i Mezâr", *Berk*, Sayı 5, s. 133-135.
- Nâzım, Nâbîzâde (1298); *Hâtırâ-i Şebâb*, Mihran Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1298/1882); "Hamızat", *Rehber-i Fünûn*, Sayı 10.
- Nâzım, Nâbîzâde (1298/1882); "Hareket", (y.y.), Sayı 7.

Nâzım, Nâbîzâde (1298/1882); “Kimyadan Mabad”, (y.y.), Sayı 3.

Nâzım, Nâbîzâde (1302); *Heves Ettim*, Nâşiri: Kitapçı Aleksan, Mihran Matbaası, İstanbul.

Nâzım, Nâbîzâde (1303); *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*, Sahip ve tâbileri: Karabet ve Kasbar, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul.

Nâzım, Nâbîzâde (1303); *Yâdigârlarım*, Kitapçı Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Âlem”, (Almanca’dan), *Manzara*, Sayı 14.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Elektriyetin Sevdâya Tatbiki”, *Manzara*, Sayı 1, s. 8-10.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Felsefe-i Askeriyye”, *Manzara*, Sayı 13.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Fünûn ve İslâmiyet”, *Manzara*, Sayı 5.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Galvonoplasti”, *Manzara*, Sayı 5.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Kimyâ I”, *Manzara*, Sayı 5.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Kimyâ II”, *Manzara*, Sayı 11.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Kimyâ III”, *Manzara*, Sayı 14.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Koleraya Karşı Elektrikiyet”, *Manzara*, Sayı 15.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Küre’nin Tarihini Okuyalım”, *Manzara*, Sayı 15.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Lisanımızda Şive I”, *Manzara*, Sayı 11, s. 125-128.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Lisanımızda Şive II”, *Manzara*, Sayı 12, s. 137-139.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Lisanımızda Şive III”, *Manzara*, Sayı 13, s. 143-145.

Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Mevtin Elektrikiyete Tatbîki”, *Manzara*, Sayı 15.

- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Mukaddeme-i Nücûmdan”, *Manzara*, Sayı 10.
- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Mütalaa”, *Manzara*, Sayı 8, s. 101-103.
- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Semâ I”, *Manzara*, Sayı 10.
- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Semâ II”, *Manzara*, Sayı 14.
- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Şâiriyyet I”, *Manzara*, Sayı 4, s. 44-46.
- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Şâiriyyet II”, *Manzara*, Sayı 8, s. 88-91.
- Nâzım, Nâbîzâde (1303/1887); “Victor Hugo (Tercüme)”, *Manzara*, Sayı 9.
- Nâzım, Nâbîzâde (1304/1888); “Lisan ve Edebiyat I”, *Mürüvvet*, Sayı 68.
- Nâzım, Nâbîzâde (1304/1888); “Lisan ve Edebiyat II”, *Mürüvvet*, Sayı 69.
- Nâzım, Nâbîzâde (1304-1888); “Askerî Bir İntikâdât”, *Tercümân-ı Hakikat*, sayı 3092.
- Nâzım, Nâbîzâde (1304-1888); “İslahât-ı Askeriyyeye Dâir, Saadetlu Saîd Bey Efendi Hazretleri’ne İstizâhât I”, *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 3101.
- Nâzım, Nâbîzâde (1304-1888); “İslahât-ı Askeriyyeye Dâir, Saadetlu Saîd Bey Efendi Hazretleri’ne İstizâhât II”, *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 3102.
- Nâzım, Nâbîzâde (1306); *Katre*, Numune Nüsha, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1306); *Mesâil-i Rüyâziye*, Tedrisât-ı İdadiye Kütüphanesi Yayınları, Kasbar Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1307); *Bir Hâtırâ*, Kasbar Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1307); *Karabibik*, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1307); *Muhtasar Yeni Kimya*, Kasbar Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1307); *Zavallı Kız*, Kasbar Matbaası, İstanbul.

- Nâzım, Nâbîzâde (1307/1892); “Tahlilât-ı Edebiyye I, Fuzûlî”, *Servet-i Fünûn*, Cilt 1, Sayı 2-3, s. 18-21 ve 29-32.
- Nâzım, Nâbîzâde (1307/1892); “Tahlilât-ı Edebiyye II, Nedîm”, *Servet-i Fünûn*, Cilt 1, Sayı 6, s. 63-64.
- Nâzım, Nâbîzâde (1308); *Hâlâ Güzel*, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1308); *Hasba*, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1308); *Mini Mini Mektepli*, Kitapçı Arakel, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1308); *Sevdâ*, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1308); *Seyyie-i Tesâmüh*, Âlem Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1309); “Bir Fakir Aile”, *Servet-i Fünûn*, Sayı 85.
- Nâzım, Nâbîzâde (1309); “Enginde”, *Servet-i Fünûn*, Sayı 84.
- Nâzım, Nâbîzâde (1309); *Esâtir*, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1309/1884); “Bir İftirak”, *Mir’at-ı Âlem*, Cilt 1, Sayı 5.
- Nâzım, Nâbîzâde (1309/1884); “Manzara-i Umûmiyye-i Âlem”, *Mir’at-ı Âlem*, Cilt 1, Sayı 9.
- Nâzım, Nâbîzâde (1309/1884); “Mektuplar”, *Âfâk*, Sayı 5-7.
- Nâzım, Nâbîzâde (1310); *Aynalar*, Kasbar Matbaası, Asır Kütüphanesi Kitapları, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1312); *Zehra*, Âlem Matbaası, İstanbul.
- Nâzım, Nâbîzâde (1881); “Hoşnişîn Yahut Cihanda Safa Var mıdır”, *Ceride-i Havâdis*, Sayı 4580-4585.
- Nâzım, Nâbîzâde (1882); “Ayinede Bir Aks”, *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 1323-24.
- Nâzım, Nâbîzâde (1882); “Mevoid-i Fenniye”, *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 1331.

- Nâzım, Nâbîzâde (1882); “Talim-i Edebiyat”, *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 1331.
- Nâzım, Nâbîzâde (1884); “Harabâtiyân”, *Kevkebü'l-İlm.*
- Nâzım, Nâbîzâde (1886); “Arabadaki”, *Berk*, Sayı 6, s. 166-167.
- Nâzım, Nâbîzâde (1888); “Mebhâs-i Askeriyye”, *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 3099-3119 (on bir makale).
- Nâzım, Nâbîzâde (1890); “Roman ve Romancılık II”, *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 3551.
- Nâzım, Nâbîzâde (1926); “Sohbet-i Şabbâne”, *Servet-i Fünûn*, Sayı 1535.
- Nâzım, Nâbîzâde (t.y.); “Bir Fakir Lisanından”, *Bedâyiü'l-İnşâ*, s. 47-48.
- Nâzım, Nâbîzâde (t.y.); “Bir Risâle-i Mevkuteye Mukaddime Olmak Üzere”, *Bedâyiü'l-İnşâ*, s. 49-50.
- Nâzım, Nâbîzâde (t.y.); “Fransız Edebiyatında Müceddid Sayılan, Malharbe'nin Ehibbasından Kızı Vefât Eden Bir Zâta Yazdığı Tâziyetnâme”, *Bedâyiü'l-İnşâ*, s. 50-51.
- Nâzım, Nâbîzâde “Mesud-ı Harabati” (1882), *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 1341.
- Nâzım, Nâbîzâde “Roman ve Romancılık I” (1890), *Tercümân-ı Hakikat*, Sayı 3546.
- Okay, Orhan (1988); “Şiir Sanatı Üzerine” Mehmet Kaplan İçin, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Sayı A-10, s. 177-183.
- Önal, Mehmet (1985); “İtri Şiiri Üzerine”, *Millî Eğitim Dergisi (Yahya Kemâl Özel Sayısı)*, MEGS Bakanlığı Yayınları, Sayı 65, s. 38-47.
- Önal, Mehmet (1999); *En Uzun Asrın Hikâyesi I (Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Parlatır, İsmail (1989); “Tanzimat Nesri”, *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, Cilt 9.
- Parlatır, İsmail (2006), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.

- Serengil, Aziz Behiç (1961); *Hikâyeler (Nâbizâde Nâzım)*, Dün-Bugün Yayınevi, Ankara.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001); *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Tural, Sadık (1988); “Rindlerin Ölümü Şiirinde Âhenk”, Mehmet Kaplan İçin, *Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, Sayı A-10, s. 221-236.
- Uç, Himmet (2007); *Şair ve Romancı Nabizade Nazım*, Kitabevi, İstanbul.
- Uçman, Abdullah (2006); “Nâbizâde Nâzım”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyânet Vakfı, İstanbul, Cilt 32, s. 264-265.
- Uçman, Abdullah, (2003), “Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri”, *Hece (Eleştiri Özel Sayısı)*, Sayı 77-78-79, s. 48-70.
- Yakar, Aytekin (1949); “*Nâbizâde Nâzım’ın Hayatı, Roman ve Hikâyeciliği, Şairliği*”, Yayınlanmamış Lisans Tezi, DTCF, Ankara.
- Yalçın, Dilek Çelik (2003); “Nâbizâde Nâzım’ın Eleştirmen Kimliği ve Eleştiri Yazıları”, *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Sayı 6.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (2009), *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Sentez Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Saadettin (1999), “Mustafa Seyit Sutüven’in Şiirinde Âhenk Unsurları”, *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir.

EKLER: GÜNÜMÜZ HARFLERİYLE NÂBİZÂDE NÂZİM'İN ŞİİR KİTAPLARI VE KİTAPLARINA GİRMEMİŞ ŞİİRLERİ

Nâbîzâde Nâzım'ın yayınlanmış üç şiir kitabı bulunmaktadır. Bunlar *Hâtıra-i Şebâb*, *Heves Ettim* ve *Mini Mini Yâhûd Yine Heves*'tir.

1. Hâtıra-i Şebâb

Nâbîzâde Nâzım'ın üç şiir kitabının ilki olan *Hâtıra-i Şebâb* 1880 (1298)'de yayınlanmıştır. Nazım ve nesir yazılarının bir arada bulunduğu eser, şiir hakkındaki düşüncelerinin yer aldığı ön söz niteliğindeki “Arz-ı Merâm” ile başlar.

Kitapta “Arz-ı Merâm” dışında sekiz adet nesir ile müstakil olarak isim taşıyan sekiz adet şiir, muhtelif sayıda gazel, şarkı, bent, kıt'a, beyit, müfret, dize gibi nazım şekilleri bulunmaktadır.

HÂTIRA-İ ŞEBÂB

- 1... Nâzım –

- Ba‘zı eczâ-yı nazmiyye ile birkaç parça –

- nesrden ‘ibarettir -

Maârif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla birinci def‘a olarak tab‘ olunmuştur.

İstanbul

(Mihran) Matbaası – Bâb-ı Âlî Caddesinde Numro 7

1298

Âsâr-ı Âcizânemden:

Hoş-nişîn Manzûm } Tab' olunacaktır.
Gül-berg Manzûm }

HÂTIRA-İ ŞEBÂB

ARZ-I MERÂM

Bir nev-bâhâr sabâhı tasavvur olunsun ki nesîm-i âheste-vezân ile gül-nihâl yapraklarını hafif hafif lerzân eder; seherin, semânın, etrâfın o ulvî ulvî manzarası göz önüne firdevs-i a'lâyı getirir ya'nî rûhunu rû-yi zemîne inmiş zannettirir! Bu kadar letâfetlere müstagrak bir gülşen tarâvette – ki gülleri sâkî, bülbülleri mutrib, bir bezm-i safâya sabâ gibi rûh-perver seher gibi lâtif birçok bedâyi'le i'lân-ı rûchân etmektedir- Bülbüllerin tarab-fezâ zemzemesini dinlemeyi hangi gönül vardır ki ârzû etmesin?

Bu kadar mukaddimeyi serd ü ityândan maksad – şu Hâtıra-i Şebâb – hakkında arz-ı merâma bir tahallüs bıraktı?

O nev-bâhâr hengâm-ı şebâba teşbîh olunursa sabâhının da benim sinnime teşbîhi lâzım gelir!

Evet, ben fusûl-i hayâtın mevsim-i nev-bâhârında ve o mevsimin de sabâhında bulunduğum cihetle bülbül-i zemzeme-sâz hükmünde olan gönlümün terceme-i hissiyâtı makamında ba'zı âsârın kütübhâne-i ihvâna yâd-gârını ârzû ettim.

Her ne kadar eserim – kütübhâne-i ihvâna yâd-gâr - olmak meziyyetini hâiz değilse de arz olunduğu üzere sabâh-ı şebâbın bir yâd-gârı olmak hasebiyle sezâ-yı rağbet olur me'mûlündeyim. Muhteviyâtı nazîre yollu ba'zı manzûmelerle birkaç parça nesrden 'ibârettir ki manzûmeler hakkında birkaç söz söylemek isterim:

Ben “şi'rde” her iki beytin mutlak bir kafiyeli olması gibi tazyîklere, hasrlara lüzûm göremiyorum. Zihnimce diyorum ki: “Murâd-ı hissiyyât-ı kalbiyyeyi dâha şiddetli bir sûrette ve manzûmen” tasvîr etmek değil midir? Birinci mısra'ı kafiyeye ikinci mısra'a muvâfık olmasın da farazâ beşinciye veya beşinci ikinciyeye mutâbık olsun. Birtakım hasrlara lüzûm nedir?” mütâlaasına rağbetleriyle kesb-i mübâhât eylediğim şu eser-i nâ-çîzânemdeki manzûmelerin ekseri kavâid-i arûzdan hiçbiriyile tatbîk kabûl etmez... Kısmen –Sâhra- yolunda tanzîm olunmuş ise de, kafiyeye yine

külliyyen mugayeret görülür. Bundan da maksadım – der-kâr olan aczimle berâber-usûl-i ‘atîka-i teng-nây ıztırâbından kurtularak, kendimce, ahrâr-âne bir hatt-ı hareket ta‘yîndir.

İnşâ‘ kısmınca müceddid olan Şinâsi merhûm ile cihân-ı edebiyâtın ser-efrâzânından bulunan Kemal Bey Efendi’ye ve şi‘r kısmınca da istikbâlde zuhûra gelecek bir inkılâb-ı külliyyenin bâ‘is-i müstakili olmak lâzım gelen bedîa-perdâzân-ı edebden Hâmid Bey Efendi’ye ne kadar teşekkür olursa azdır.

Müşârün-ileyhimin şân ü rif‘at-ı edîb-âneleri ve kıymet-i himmet-i müceddidâneleri şundan istîntâc olunur ki âlem-i edebiyâta getirdikleri veya getirmek isti‘dâdını gösterdikleri inkılâb sâyesinde benim gibi bir âciz, eli kalem tuttuğu gibi, böyle bir eser neşrine cesâret ediyor.

Yâ nasıl cesâret ki kavâid-i edebin henüz elifbâsında bulunduğu hâlde ahrâr-âne bir tarz ile, meydân-ı matbûâta çıkararak –kütüphâne-i ihvâna- böyle bir –Hâtıra-i Şebâb- yâd-gâr eyliyor!

Ben bu eserimin her türlü hatalarla memlû olduğunu mu‘terifim. Ve meselâ: “Karîn” kafiyesi hatrı için “Bana onsuz zehr kokar nesrîn” gibi mâhsûriyet mevcûd olduğunu bilirim.

Fakat hem mübtedîlin hem de -i‘tirâfından bir ân hâlî kalmayacağım- adem-i iktidâr ve bir de icâb-ı sinn, bu gibi hatâlardan dolayı, arz edeceğim ma‘zeretin kabûlüne medâr olur ümîndeyim. .

“1 ... Nâzım”

BİR MEZAR TAŞI (*)¹²

Ey zâir! Pister-i râhat, kûşe-i vahdet demek olan şu lâhd-i hâkden çıkan sadâ-yı hazîne kulak ver!

¹² Bu müsveddelerin uzunluğu cây-i i‘tirâz olursa (müsel sel olduğu cihetle bir danesi iki veya üç kısma ifrâz olunabilir) cevabı der-hâtır olunmalıdır.

Ben âlem-i fânîden dest-keş-i ferağ olmuş ve bi't-tabi' benî beşerle olan münâsebât ve alâiki kat' eylemiş olduğum cihetle sözlerimin sâfî ve hâlis bulunduğuna emin ol!

Ey fânî!

Nev-bâhârı hayât-ı insânî olan şebâbet letâfet-i rü'yâ, tarâvet-i ezhâr, nakş-ı ber-âb, lezzet-i visâl gibi serî-üz-zevâldir!

Ey dünyevî!

Oku, şu yazıları oku ki dünya ne imiş? Hayât ne imiş? İnsan ne imiş?.. Mevt ne imiş?..

Öğren; öğren de günûde-i hâk-i nisyân olan merhûmun rûhunu bir fâtihâ ile şâd eyle!

Husûsen, efrâfına bak, ki görmekte olduğun eşyâ zevâl-i âleme nasıl bir misâl-i hikmet mâildir!

Ey kari'!

Okumakta olduğun şu satırların sâhibi – ki, belki a'zâ-yı vücûdundan bir nişân kalmamıştır – senin gibi doğmuş, senin gibi gezmiş, senin gibi makâbir ziyâret etmiş, hâsılı senin, gibi yaşamış, nihâyet dünyaca ez-za'id olan hayâtından mâhrûm kalmış; sonra akrabası üç guruşluk bir kefene sarıp ve beş tahta içine koyup, şu mezarı kazdırmışlar; üzerine iki üç tahta, birkaç kürek toprak atarak, bir de şu gördüğün taş – ki hakîkatte fenâ-yı âleme misâl bir yâd-gâr-ı hazîndir – dikmişler; bırakıp gitmişler;

İhtimâl ki arkasından bir katre gözyaşı dökecek kadar gönüllerinde mahabbet peydâ edebildiği iki üç kişi birer fâtihâcık ihsân etmişlerdir!

Hâsılı, ey benî cinsim!

Öğrendiğin ser-i garîbi dâimâ hâtırında tut!.. Sen ‘izz ü ihtirâm ile imrâr-ı evkat et; râhat u sükûn ile de:

- Sâhib-i İmzâ –
(.....)

DÎGER

Ey hayâtıyla müftehir zâir!

Biraz dur, şu dikili taşa atf-ı nigâh-ı ibtisâr et, ki terceme-i hikmet olan nukuşâtından hisse-yâb-ı ‘ibret olasın!

Dinle:

Nev-bahâr gelir, çiçekler, güllerle berâber gönlünde açılır; etrâf ve enhâ‘ tebessüm-nümûn, sahrâlar câme-i sebz ile letâfet-pûş, gül-zârda bülbül âzâde-ser-i terâne-perdâz, cû-yı hevâda şâhin-i ulvî-per irâhe-i bâl ü per ile teferrüc-sâz olur; şevk ve sürûrun artar.. Gülersin, gezersin. Nihâyet?

Kış gelir, bu letâfetlerin hiçbiri kalmaz, zevâl bulur!

Bu hâl temâdî ede ede sendeki zevâline müncerr olur. Sen de benim gibi pister-nâz u ni‘meyi hâk-i hasîs meskenine tâhvîl edersin!!

İmdi: Ziyâret-i makâbirden alınacak hisseyi şu birkaç satır hitâb-ı hazînden alır da harekâtını ona tatbîke sâî olur isen, dârında saâdet-hâle-i nâiliyyetinde şüphe etmezsin... Bir de bizim gibi sizin dünyanızla alıp vereceği kalmamış olanların istedikleri bir fâtihâcığı da dirîğ etmezsen iyilik eylemiş bulunursun! “.....”

MEKTÛB

Birâderim!

Pazar günü – ki âlemde en ziyâde gâm-nâk olduğum bir yevm-i iftirâkdır – hulûl etmiş ve o belâ-keşlere bir asr kadar gelen dakîkalar sür‘at-i ömrden daha serî

bir hâlde diyebilirim ki seyyâle-i berkıyye sür'atinde güzerân etmekte, mihr-i cihân-ârâ-yı fenâya yüz tutmuş bir dil-berin lehçesi gibi bir manzara-i dil-hırâş ile gurûba hazırlanmakta, sükûn u zulmet çökmekte idi; ya 'nî zaman-ı iftirak yaklaşmakta idi.

Nihayet o musîbet (Vapur!) seni aldığı gibi uçurdu... Melek-ül-mevt gibi cânımı bedenimden ayırdı!

Vapur Sarayburnu'nu dolaşıp da gaib oluncaya kadar gözlerim incizâb-ı miknatisîye tab'îyyet eder gibi, vapurun arkasına hasr olup kaldı!..

Saniyeler geçtikçe ümîd-i müşahhasım uzaklaşmada idi: Tâli' olsaydım hareketini te'hîre çalışırdım fakat heyhat!... Derhâl avdetle Cihângîr'e koştum; mübârek yer! Sahîhan Cihângîr! Nefsinde fazîlet, hilkatinde ulviyyet bulunan fakirler gibi evc-i a'lâ-yı ma'mûrına müstahak iken vîrâneleriyle, mezbeleleriyle yine âlemi dâmen-i nezâreti altında bulunduracak bir tavr-ı gerden-keşâna ile i'lân-ı ulviyyet etmekte! Vapur zulmet-i şeble görünmez bir hâle gelmişti... Yalnız yakmış olduğu fenârı ile vücûdunu gösterirdi.. Nihâyet uzaklaşa uzaklaşa artık, sanki olduğu yerde mihlandı kaldı, bir sâbiteye döndü.

Ben bu hâl ile âdetâ kendimden geçmiş bir hâl ile bir sâat durmuşum... Artık o ziyâ bütün bütün ufkun altına gitmesini müteâkıb ma'lûm olan mezârlıktan çıkan bir hışırtı kâffe-i havâssımı yerine getirdi, beni daldığım girdâb-ı tahayyürden kurtardı.

Peder-i münîr lika-yı civân gibi âlemi tenvîr etmiş, her tarafı ziyâyâ boğmuş idi! Meğer o mezarlıktan çıkan hışırtı bir "Gece Kuşu"nun serv üzerine konmasından neş'et etmiş!.....

..... Bâkî hulûs – Haziran 95 -

MERSİYE-İ MAHBES

1

Yıkıldı hacle-i ömrüm temelden,
Fenâ buldu benim ol gam-güsârım!

Mukaddermiş meğer firkat ezelden.
 Bunu emreylemiş Perverd-gârım;
 Benim hûrî gibi gül-çehrem aldın
 Gidip, kaldı fakat hep âh ü zârım!

2

Onunçün nefret ettim her mahalden,
 Onunçün terk-i dâr ü diyârım.
 Sonunda ayrı düştüm ol güzelden;
 Elimden gitti artık ihtiyârım!
 Rehâ yokmuş meğer bir dem ecelden,
 Yazık bî-hûde çıktı intizârım!

3

Çekildi âlem-i kayd ü emelden,
 Beni terk eyledi ol dil-şikârım;
 Harâba münkalib oldu bâhârım;
 Ne hâsıl şimdi bu sa'y ü amelden?
 Münâcâtım urup lem-yezelden:
 Bana cennette eş olsun nigârım.

4

Ben ol hûrî-likayı ta görelden,
 Elemler, ameler her dem bî-karârım.
 Nihâyet bıktım artık bu keselden
 Bakâya şimdi reh-cû-yı firârım!
 Firâkle ser-be-hâk ihtizârım,
 Bakın, ibret alın hep bu meselden!

TESÂDÜF-İ ZİYÂRET

1

Ne de dil-ber şu karşığı kız? Âh!
 Sanki gündüz tulû‘ etmiş mâh!
 O nasıl harika? Amân yâ-Rabb!
 O nasıl câzibe! Nasıl âfet?
 Yakıyor gönlümü, amân o nigâh;
 Kimseler yoğiken bu enhâda,
 Ne için o gezer bu tenhâda,
 Perisi mi bu yerlerin acabâ,
 Ne için eyliyor bu rütbe figân?
 Şimdi kalktı ibâdete, agreb;
 Bu mudur böyle hal ile âdet,
 Bu nasıl âh ü zâr, amân ne âyâ!

2

Gül-i pejmürde berg gibi solmuş,
 Gözü mâtem yaşıyla dopdolmuş!
 Sanki bir bedr-i garîbe dönmüş,
 Âzim-i mağrib-i fenâ bu civân!
 Cismi misâl-i zılâl-i nahîf olmuş;
 Pek melûl etti gönlümü eyvâh,
 Bu kadar sûziş ü figân; vâh vâh!
 Netti bî-çâreye bu âlem-i serd?
 O sabâh yıldızı gibi gözler,
 Gayb-ı nûr eylemiş, ferî sönmüş!
 Bu ne rikkatli manzara, ne figân?
 Ki bıraktı dile bir ukde-i dert!

3

Ne ilâhî bu dert hîç-â-hîç,
 Beşere yâr olur mu dünyâ hiç?
 Nice bî-çâre dert ile düşkün,
 Nice kudretliler bu dehre zebûn!
 Kurtuluş var mı bundan âyâ hiç,
 Hangi âdemde gussadan sâlim?
 Herkesi hisse-yâb eder zâlim!
 (Gölgesinden nasıl kaçar âdem?)
 Derd ü gussa bizimledir her ân.
 Bütün herkes “felek!” diye küskün,
 Bütün âlem bu dehre pek mağbûn,
 Yine ikbâle sa’y eder her dem!

4

Hele bak toprağa nasıl sürüyor,
 Vech-i pür-nûrunu gubâr Bürüyor!
 Şimdi de başladı du‘âya güzel;
 Yâ niçün eyliyor yine efgân?
 İşte kalktı, yavaş yavaş yürüyor.
 Ne gezer böyle taze kız burada,
 Acabâ yâri mi defin orada?
 Kim bilir kaç kişi onu gözler?
 Yürü, ey bî-nevâ tarîka düzül.
 Böyle şeyler dehrde pek olağan;
 Sabr ü tâkat devâdır her derde!

TEMENNÎ-İ DÎDÂR

1

Gel gel civânım, ver yine bir fer;
 Saç kâkülünü, nazlıca bir gül.
 Ol perçem-i zerrîn ve mu‘attar,
 Kaydetti dil ü cânımı ey gül!
 Gelsen ne olur haftada bir gün?
 Bu bende-i miskîn sana düşkün!
 Koş koş güzelim, arz-ı server et.
 Şâd eyle biraz terk-i gurûr et!

2

Bilmem ne suçum var ki efendim,
 Lâyık mı değil lûtfu bu miskîn?
 Bil bil güzelim: Ben sana bendim.
 Bak bak yüzüme, bak keder-âgîn!
 Terk eyle tecâhül yeter oldu.
 Günden güne hâlim beter oldu?
 Gel gel güzelim, arz-ı server et.
 Lûtf eyle biraz terk-i gurûr et!

3

Lâzım mı sana külfet-i zînet?
 Dök perçemini, işte o matlub!
 Gül-handelerin başkaca ni‘met!
 Gül gül azıcık, bence bu matlub.
 Ruhsârını güllerinin hicâb et.
 Reftâr ü hırâm eyle, şitâb et!

Gel gel civânım, arz-ı server et.
Lûtf et de biraz terk-i gurûr et!

4

Ebrûlarını kılma ki pür-çîn,
Vechinde şetâret ola zâhir.
Gamzen ne kadar olsa da gam-gîn,
Çeşmin yine can yakmada mâhir!
İs'âf-ı merâm et ki civânım,
Hasret ile geçmekte zamânım!
Lûtf eyle kuzum, arz-ı server et.
Gel gel civânım, terk-i gurûr et!

5

Tezyîd-i safâ etmede enhâ,
Tebşîr-i sabâh etmede bülbül.
Ezhâr-ı 'ıtrsa ile cânâ,
Ta'tîr-i meşâm etmededir gül!
Feyz-i sihri eyle temâşâ.
Tercih edeyim mi sana? Hâşâ!
Gel sevdiceğim, arz-ı server et.
Lûtf eyle biraz terk-i gurûr et!"

TALEB-İ DÂD "Bu usûl-i ihtirâ'idir"

1

(Bir handeye de yok mu tenezzül?)
Ettim bu kadar çevre tahammül.
Yetmez mi acep şîven-i firkât.
Meftûnuna kıl lûtf u inâyet.

Ey gonca-i ra'nâ!
Azıcık gül;
Râhm et bana cânâ!
Kerem eyle!

2

Bıktırdı hayattan beni o nâz.
Geçtim o emelden, talebim az:
Yaklaştı ise gir dem-i vuslat,
Vuslat günü ölmek de ne ni‘met!

Gerçek
Emelim hande-i kâkül
Çek hançerini çek
Kerem eyle!

3

Gül gül de biraz gönlüm açılsın,
Vechindeki nûrlar da saçılsın!
Kâfi mi değil renc ü eziyet,
Yetmez mi acerb çektiğim hasret?

Şâd eyle beni.
Gül güzelim gül!
Terk eylediğini
Kerem eyle.

İLTİMÂS

1 (Mukaffâ)

Cismin gibi pek lâtif hayâlin!
Bedre rekâbet eyliyor cemâlin.
Sümbül gibi hoş-bû o kâkül.
Îzârın gül!
Çeşmin sihri yıldıza benzer:
Tebşîr-i sabâh ediyor bu.
Hayâlin dâimâ benimle gezer.
Niçin?
Zülfün dâhi hoş-bû!

2 (Mukaffâ)

Müjgân okuna sîne hedef,
Ey dürr-i sadef!
Ebrûlarında çatlamış hançer;

Mevtime olacak müncerr!
 Vur, vur! Öleyim. Kailim.
 Öldür öleyim ey yüzü mâhım!
 Durdukça dünyâda râhatına hâilim.
 Öldür!
 Ağlatma da öldür! Penâhım!

3 (Mukaffâ)

Ömrümde bir kerecik gülsem,
 Bir kere gülüp sonra ölsem!
 Ey cevre mâil dil-ber,
 Gönlüm sana muğber;
 Küstüm sana:
 Bari bir gün lûtf et!
 Öldür de sen lûtf et bana!
 Vur!
 Teşrîf eyle biraz, öldür de git!

4 (Mukaffâ)

Ömrüm fenâyâ ermede.
 Kalbime dehşet-i mevt girmede!
 Gel civânım, lûtf et azıcık.
 Terk eyle gurûru artık!
 En son nazarım sende kapansın;
 Son nefesimde beni güldür!
 Ben gamla pîrim, sen civânsın;
 Gel:
 Güldür de beni öylece öldür!

Âteş-i firakâtle sûzân olduğum demdir bu dem;

Derd ü gamla zâr ü giryân olduğum demdir bu dem!
 Varsın olsun rütbe ü zînetle âlem ber-murâd,
 Ben bu âlemden peşîmân olduğum demdir bu dem!
 Gayrı elverdi cefâ-yı aşk-ı yârı çektiğim,
 Hicrle me'yûs ve hırmân olduğum demdir bu dem!
 İnliyor kalb-i hazînim, çağlıyor eşk-i terim,
 Mübtelâ-yı derd ü hicrân olduğum demdir bu dem!
 Sarsılıp mebnâ-yı âlem târ-ü-mâr olsun; (Kemâl)
 (Nâzım'a) Gamla perişân olduğum demdir bu dem!

FERYÂD

1

Aks-i meh-tâb verip fer ü zîver,
 Nûra gark eyler ol çemen-zârı.
 Gösterir telli pullu bir duhter,
 Yârımı her nazarda arz eyler,
 Edip eşcârı nûr ile ilbâs,
 Yine mâhzûn eder dil-i zârı,
 O temâşâ-yı hoşterîn-i hâlet.
 Gül-nihâl üzere rîze-i elmâs,
 Dökmeye başlayınca ebr-i sihr.
 Fecr olur, arz eder güneş-i tal'at.

2

Arz-ı dîdâr edince ol hûrşîd,
 Saçar etrâfa nûr-ı sürh ü lâtif.
 Bir sehâb-pâre-i sefide ziyâ,
 Aks edince verir hemen zînet.
 Eser-i subh olur o anda bedîd,

Ya'nî şems âlemi eder taltîf.
 Nûr ile eyler âlemi ihyâ.
 Âşık-âna o manzara ne hazîn!
 Ki tebessüm-nümûn olur kudret.
 Eder etrâfî nûr ile tezyîn!..

3

Yârimin sırma saçları gibi âh!
 Döker etrâfına şua'-i zerrîn.
 Eyledikçe vezân-ı tâze nesîm,
 Râyiha neşr eder bütün ezhâr.
 O temâşâ-yı pür-safâ eyvâh,
 Gönlümü eyliyor yine gam-gîn!
 Neyleyim? Dil-berim değil ki karîn!
 Ediyor gerçi zülfünü tersîm,
 O ziyâ, lâkin... Âh! Firkât var!
 Bana onsuz zehr kokar nesrîn!!

4

Beni terk etti, gitti o dil-ber.
 İhtiyârım da selb olup aksın!
 İğtirâb etti şems-i tâbânım:
 Şeb-i deycûra döndü eyyâmım.
 Neme oldu aceb benim muğber,
 Ki koyup hâk-i hasrete me'yûs,
 İhtiyâr etti rihleti civânım?!
 Yâ nasıl eyleyeyim meserret ben?
 Kesb-i efzâyîş eyler âlâmım,
 O temâşâyı seyr eyler iken.

5

Gezerim gamla ben tek ü tenhâ,
 Meskenim işte böyle lâhd-i türâb!
 Dem-be-dem âh ü şîven oldu işim,
 Kefene döndü giydiğim esvâb!
 Buna şiddet verip gam-ı sevdâ,
 Cismimi eylemekte mâhv ü harâb!
 İşte bundan dolaydır ki benim,
 Gece gündüz figân ü âh edişim.
 Zihnimi dehşet etti istîâb,
 Ten-i mevtâyâ döndü âh.. Bedenim!.

6

Gönlümün âşıkâne güfteleri,
 Etmiyor yârime fakat te'sir.
 Alıyor gerçi yâda dil-berimi,
 Bir eser hâsıl olmuyor hayfa!
 Hâlime vâkıf olmayan o perî,
 Etti firkâtle gussamı teksîr;
 Pek melül-i hâtır-ı mükedder mi!
 Neyleyim fecr ü subhu ben böyle,
 O temâşâ verir mi kalbe safâ,
 Mehveşim muğterib iken öyle?!

INKILÂB

Tahattur

1

Bu nasıl inkılâb aman Mevlâ'm!
 Bu tahavvül nedir? Nedir? Yâ-Rabb!
 Bir zaman firkât ü gam ü sevdâ,

Cây-1 efkâr ederdi hâtırayı.
 Âh ile izdiyâd eden âlâm,
 Şimdi mahvoldu gitti hep, agreb!
 Gece gündüz gezer idim tenhâ;
 Göremezdim fakat muhâtarayı.
 Şimdi mâhvoldu, kaldı yâd-1 hazîn!

Tahattur

2

Bir vakit bezm-i ayş-1 dil-berde,
 Neşve-yâb-1 safâ olurken âh,
 Şimdi gitti o neşve kaldı humâr!
 Hani evvelki zevk ü ayş ü sürûr,
 Hani eyyâm-1 aşk? Nigâr nerde?!
 Nerde ol nazlı dil-berim? Eyvâh,
 Meğer ol h'âb imiş ki etti güzâr:
 Zihnime kaldı yalnız bu fütûr.
 Gönlüme kaldı sâde yâd-1 hazîn!

Tahattur

3

Zannedirdim ki yok cihânda zevâl,
 Aklıma gelmemişti hiç hasret.
 Güzelimle gezip safâ ederek,
 Bana cennet gelirdi her yerler.
 Sonra geçti dem-i sürûr-1 visâl,
 Geldi artık zamân-1 gam, firkât!
 Bu da tuttu zevâle yüz, giderek;
 En nihâyet de geçti o demler.
 Yalnız kaldı şimdi yâd-1 hazîn!

4 İntibâh

Anladım yok imiş cihânda bekâ!
 Girenin döndüğü gibi her hâl,
 Dönerek inkılâb edermiş vâh!
 Bir yere gelmiyor ümitle emel;
 Her işin gâyeti zevâl hayfa!
 Bir emelde karâr emr-i muhâl,
 Değişiyor mutlak her emel gâh gâh.
 İşte gönlüm getirdi şimdi kesel,
 Her emel gitti kaldı yâd-ı hazîn!

Âvân olur ki kalpleri pek dâğ-dâr eder;
 Hengâm olur ki bizleri hep bahtiyâr eder.

Zülfünün ayrı ayrı telleri âh!
 Gönlümü kayd için uzanmıştır!

Bu âlemde var mı bekâdan eser,
 Hakikat, bakın, var mıdır hiç bekâ?
 Her eşyâ fenâya delâlet eder,
 Her âsârı dehrin fenâ mutlaka!

HÎTÂB-I ÂŞİKÂNE

Cânâ!

Sen ne kadar güzelsin!... O kadar güzelsin –güzel- lafzı bile o güzelliği
 tamamıyla beyân edemez!..

Cenâb-ı Hallâk seni –mücerred- kemâl-i hilkatte ki kudretine bir nümûne olmak üzere halk etmiştir!

Semâvî likan, ulvî nigâhın var! Gurûb vakti aks-i ziyâ ile tezyîn eden bulutlar kadar dil-ber, meh-tâb kadar revnakli çehre ki baktıkça “Sîmân safha-i tecelliyât-ı Rabbâniyyedir!” diyeceğim geliyor; gözüme akseden nûrun mülkü’l-Kudüs’e nisbeti var; desem doğru olacak:

Vech-i pür-nûrun Hudâ’nın safha-i âyâtıdır:

Kim bakarsa kalbine ilhâm gelir ihdâ eder!

Ey, benim seher kadar latîf, rûh kadar bedî‘ sevdiğim! Nûrsun, meleklerden güzel, esâtîr-i âlihelerine fâiksin sen! –veh nûr- gelsin de, geldikçe mütemevvic bir deryâ-yı nûr hâline giren izâr-ı tâbânının tebessümlerinden tecessüm (ettiğinden) dolayı zâr zâr teessüf olsun!

Âh! Mutlak, Cenâb-ı Hakk seni bir hârîka olarak yaratmış!... Zülf-i dil-âvîzin şeb-i meh-tâbdaki semâ rengini andırıyor; korkarım: Bedr-i cemâlin o pûşîde-i letâfet altında kalmasın!..

Tutunduğun yaşmak hafif beyâz bulutlar gibi nûr-i cemâlinin önüne hâil oluyor, kaldır o sehâb-pâreyi ref‘ et ki vech-i pür-nûrun şâibeden kurtulsun!

Tebessümün subh-ı besîmden lâtif, ba‘zân yüzünde hâsıl olan reng-i melâl de gurûbdan hazîn oluyor!.. Endâm-ı nâzenînin lehcen kadar, refât u hırâmın hande-i melekânen gibi dil-firîb!.. Câzibe-i âşık-pesendin güftâr-ı rûh-perverinden, âhû nigâhın işve-i hâtır-nevâzından sehâr!.. Her hâl ü tavrında ulvîyyet, her sözünde bir hikmet ü halâvet rû-nümûn oluyor.

Âh! Gönlüm şâhîn gibi pek yüksek hevâlarda uçuyor... Yâhûd gönül denilen mehd-i maâlî-yi mâhabbet denilen bir tıfl-i semâvîye muhafâza olmuş! Of! İşte yine sözlerim, zülfün gibi uzadı gitti, fikrim yine o zülf-i perîşân gibi perîşân oldu... Diyeceğimi şaşkırdım!

TAHASSÜR-İ MÂZÎ

“Bu dünyâ ne kasvetli gam-hânedir!”

Düşünüyorum da, müddet-i hayâtım içinde – hâlden kat‘ü’n-nazar hatta istikbâlde bile – mâzî gibi eyyâm-ı saâdet tasvîr edemiyorum.

Hakîkat, fusul-i ömrümün mevsim-i nev-bahârı sabâvet-i zamânım imiş!... Saâdet varsa o zamân varmış; safâ varsa o vakit! “Zâten sabâvet hem sinnen hem de hissiyât-ı ömr-i insâniyyetin fasl-ı nev-bahârı değil midir?”

Düşündükçe o eyyâm-ı safânın hayâliyle bile leb-rîz-i tahassür oluyorum! Gûyâ Cenâb-ı Hakk müddet-i hayâtımın saâdet ü safâsını bir yere cem‘ etmiş de o eyyâm içine sıkıştırmış idi!... Âh! Mâzînin avdet ihtimâli olsa idi tekmil ömrümü fedâ eder de o günlere can atardım! Fakat heyhât! Dirîğ!...

O eyyâm-ı safâ içinde idi ki: Gezdiğim yerler bana rû-yı hâke inmiş firdevs, her tarafı safâ ile, saâdetle dolmuş bir âlem, her nihâli meserret, safâ açmış gül-şen gelirdi!.

O eyyâm-ı safâ içinde idi ki: Birisini ağlar görsem safâsından eşk-i meserret nisâr ediyor, birisine figân ederken tesâdüf eylesem neşvesinden şarkı söyler zannedirdim!

Göztepe gibi, servilik gibi Anadolu Hisârı’nca bir -temâşâ-gâh-ı sun‘-ı kudret-vasfına şâyân olan mahallere gider, temâşâ-yı kudret ederdim.

O yeşil sahrâlar, ihtizâz-i nesîm ile bir deryâ-yı mütemevvic hâline giren ve âdetâ hârelere benzeyen o buğday tarlaları, bezm-gâh-ı işret gibi hoş-elhân bülbüllerle, güllerle dolmuş bahçecikler, yapraklarının her müsâdemesinden bir nağme-i rûh-perver çıkan o lâtif sâyeli ağaçlar bakıp bakıp da doyulacak temâşâ mıdır?

Vaktâ ki zamân-ı gurûb takarrüb eder, güneş ufka yaklaştıkça dağıttığı nûr-ı sürh dünyâyı letâfete boğardı; bakardım: O kızılığî âlem-i fülkünde tertîb olunmuş bir bezm-i safânın çehre-i mihre getirdiği reng-i hicâb zannederdim. (*)¹³

O aks-i ziyâ ile türlü türlü reng-i letâfete gark olan bulutları âteşin ruhsârlı birer dil-ber sanırdım. (**)¹⁴

Nerede şimdi öyle bir manzara... Nerede şimdi öyle safâ!... Âh! Meğer zamân dedikleri şey zıllü'l-serî'ü'l-mürûr imiş; meğer o demler h'âb ü rü'yâ imiş! Niçin şimdi bir gurûb manzarası temâşâ edecek olsam gönlüme hüznün çöküyor? Niçin feyz-i seher fikrime güşâyış verecek yerde fütûr veriyor? Niçin?...

Neden meh-tâb âleme revnâk verecek yerde nazarımda kasvet veriyor? Neden kulağıma bir bülbül sadâsı gelse baykuş sesi gibi geliyor? Neden? O gurûb eski gurûb, o seher eski seher, o meh-tâb eski meh-tâb, o sadâ eski sadâ iken yâ niçin eski letâfet şimdi yok?!

Âh! Bu âlem âlem-i inkılâb imiş, dehşetli çarh-ı devvâr!...

YÂR-I GİRYÂNE

Dil-ber!

Ağlıyorsan da yağmurlu havada güneş açılmış gibi bir manzara peydâ ediyorsun... Gözünden çıkan her damla katre-i âb-ı hayâttır! Ağlama ki beyhûde yere zâyî' olup gitmesin! ...

Pek güzelsin sevdiğim; lâkin cefâ-perversin âh!

İşve-bâzsın, dil-rübâsın; zâlim ü bî-dâdsın!

Nev-bahârın var mı onsuz bak safâ vü zîveri,

¹³ Pek 'acemâne ise de hissiyât-ı sabâvet bana böyle telkîn ederdi.

¹⁴ Sabâvet bu ya..

Mâh-tâbın var mı onsuz revnâk ü tâb ü ferî?
 Gözlerim teşrîfîni bezm-i safâyı, ol perî,
 İmtinâ ü kibr ü isrârdan yine kalmaz geri!

Zîb-i dûşun olan o zülf-i siyâh,
 Her zaman bahtımı eder ihtâr!

Nâzımâ, ağıyâra minnet çekme bir devlet için!
 Ömrünü zilletle imrâr etme bir minnet için!

Nahl-i ümîdimin ber ü bârı,
 Sen iken iktitâfa fırsat yok!

Ey dil ne umarsın o emelden?
 Geç geç bu emelden dil-i gam-gîn!
 Etmez o tenezzül sana; âlî:
 Pek yüksek uçar çünkü o şâhîn!

Müşterî nâmı revâdâr güzelim
 Dâirim ben havl-i hüsnünde senin.

Aks-i vechin mi yoksa meh-tâb mı,
 Saçmış etrafa revnak ü zîver?

Cemâlin ki tecellî eyliyor h'âb ü hayâlimde;
 Gehî hicrin melâl-âver olur kasvetli hâlimde;
 Bütün eşyâsını arz eyliyor bilmem nedendir bu?

Benim tesellî-i kalbim: Hayâlin, ey dil-ber!

Uzandı müddet-i firkât, meded yâ Kudretü'l-aynım!

SEHER “ ÂLEM-İ HAYÂLDE”

Bir nisan sabâhı güneş tebşîr-i mukaddemi için ilk şuaâtını hevâ-yı nesîmi içine neşr ederek cânib-i şarkîde bir beyâzlık göstermiş, hevâ içinde münkesir olan şuaâtından yüksek dağ tepeleri yaldızlanmağa başlamış idi. Nesîm rûh-perver, her taraf sâkin, manzara sevdâ-engîz! Bu sükûn u sükûnet, top top beyâz bulutların şarka doğru yürümeleleri nazarımda – uykudan kalkmak üzere bulunan bir dil-rübânın îfâ-yı hıdmeti için bir takım duhterân-ı sîm-berân koşuyor ve o sâhibe-i cemâl ü azîmeti râhatsız etmek korkusuyla hiçbir mevcûdât ses çıkaramıyor – gibi gelirdi.

Ben de hiç hareket etmemek üzere nokta-i tulû‘a nasb-ı nigâh-ı iştiyâk ederdim. Biraz durduktan sonra saçlarını ufka dağıtmaya başladı akîbinde birdenbire ortalığı nâ-mevzûn bir takım nagamât-ı tarab-âmîz kapladı. Epeyce dinledim: Meğer bu sesler visâllerine kemâl-i iştiyâk ü hasretle müterakkıb oldukları güllerden gûyâ “Güneş doğusunda vâsıl-ı merâm olursunuz!” tarzında aldıkları cevâbdan dolayı “İşte, artık o dil-ber âlemi visâliyle kâm-yâb eyledi; siz de merhamet edin de deminki va‘dinizin îfâsıyla nice vakitlerden beri bir nemîn-gâhınıza mütehasir olan bu bendelerine ni‘met-i vaslınızla kâm-rân eyleyiniz!” zemininde zemzeme-i isti‘âfa başlayan – sadâ-yı halâvet-edâsı imiş... Âh o ne saâdet!

Oturduğum pencerenin karşısı bir bahçecik olmağla tarz-ı bihîn üzere tarh olunmuş olan gül-zârda, âsâr-ı fecrle letâfet-i seher birleşmiş ve tahrîk-i dest-i nesîm ile ihtizâz eden her yaprak birer lisân ile icrâ-yı âhenk eder bir hâlde olarak gül-gonciler ve rây-ı perde-i hicâbdan çıkarak bin türlü nâz, bin türlü şîve ile birbirleriyle mülâtafaya başlamış idi.

Öte taraftan bir bülbül uçarak geldi... Hepsinden nâzik, hepsinden güzel, hepsinden ziyâde olan bir gül dalına kondu... Bir müddet onu mahsûr-ı nazar-ı hasret

ettikten sonra karşısındakinden hiçbir rû-yı iltifât görememekle zavallı kuşcağız, başladı zembere-i âşıkâneye, ki lisân-ı hâl ü tavrı ile şu ma'nâyı işrâb ederdi:

“Ey hasret-i dîdârıyla bunca vakittir mehcûr “Râhat u huzûr olduğum! Yeter, bu kadar hasret

“Yeter!.. Bak benden başka herkes me'lûf-i sürûr,

“Cümlesi müteşekkir! Âh ben, ben ... Her an me'yûs,

“Her an ... mütekedir! Allâh için bir kerecik yüzüme bak!. Niçin öyle dargın dargın durursun, yine niçin

“Mahzûnsun? Niçin çehren keder-âgîn olmuş? O

“Yüzündeki yaşlar ne? .. Sirişk-i meserret mi?

“Ben mi seni ta'cîz ettim? Söyle, eğer bâdî-i iğbirârın

“Ta'cîzim ise şimdi giderim, .. yine hasret

“Ve firkâtinle dâğ-dâr olarak yaşarım; tek sen

“Bî-huzûr olma! Âh söylemezsin! Bir nîm nigâha

“Bile tenezzül etmezsin Nerede kaldı bir çift

“Lakırdı..? Âh! İşte yine ye's, işte yine hirmân

“İşte yine mâtem!!...”

Sadâsı hazîn, tavrı rikkat-bahşâ idi!... Boğazını yırtacak derecede bağırır, yine gözlerini ondan ayıramazdı!... Gülde yine zerre kadar eser-i terahhum yok!... Gûyâ bülbülün o figânı âhenk imiş gibi önüne ardına, iki yanına salınmakta dâim!.. Bu rikkatli manzara bu hüznü sadâ gönlümü rikkatlere, hüznü garketti.. Bir türlü sabra mecâlim kalmadı, sirişk-i tahazzün seyl gibi revâna başladı! Eyvâh, ki ne bî-çârenin bu kadar mâtem-i zâr zarı, ne benim girye-i sûz-nâkim seng-dile te'sir

etmedi!... İkimize de cihân zindân oldu, o yine safâsında bâkî!... Âh ne melâmet... Ne firâk, ne zucret! Bilmem bülbülün artık nefesi mi kesildi? Ne oldu.... Artık hiçbir ses kalmadı. Gönlüme müstevlî olan hüzn de artık hiçbir şey işittirmez oldu!..

Âhımız, giryemiz, efgânımız ol seng-dile,
Hiç te'sîr etmiyor âh, nidelim ey Allâh!

ŞAFAK

Bak, bak, şu ufk-ı garbîye bak! O ne manzara-i dil-güşâ!... Yok yok, ne garîb temâşâ!... Âh semâ – sevdiğinin cenaze alayını görmüş sevdâ-zede gibi – etrâfî sirişkin hicrân u mâtemi ile gül-gûn eylemiş;..... Bu ne rikkatli mâcerâ!... Yakında onu da kara topraklar örtecek; bu ne hâl-i tâkat-fersâ!....

Eyvâh ki bütün âlem (*)¹⁵ gece nâmıyla libâs-ı siyeh-gûn-ı mâtem giymeye başlıyor! Bu hüzn ü sükûnet alâmet-i mâtemdir.

Şu sehâb-ı penbe-nümûn bâlîn-i ihtizâr veya ferş-i zâr zâr mâtem midir?... O pembelik eser-i sirişk-i hicrânı mıdır?... Âh işte dediğim çıktı... Şark tarafından doğru karanlık çökmeye başladı...

Âh, onlar ne?... Kara bulut.... Yok yok, değilmiş, kuş sürüsü imiş.... Cenâze alayından avdet ediyorlar! Hey gidi dünyâ hey! O mihr-i cihân-ârâ şimdi kara topraklar altında! Yok yok hatâ ettim; ... O bu âlemden iğtirâb ettiyse öteki âlemi (**)¹⁶ tenvîr ü ihyâ eder... Yâ şu kuşların cıvıltısı ne yâ? Ha, galibâ o ciğer pâreleyen alayın, bu hüznü temâşânın yâd-ı hazîni!... Âh, işte perde-i siyeh-fâm lika-yı şafağı setre başladı!... Niçin? Biz o âf-tâbın hâl-i ihtizârını görmüş ve gözümüz böyle temâşâlara alışmış iken şimdi bu hâlden mi ürkeceğiz ki setre lüzûm görülüyor? İstemez, istemez! Görelim, o bî-çârenin son nefesini, yüzünü son def'a olmak üzere

¹⁵ Nısf kere.

¹⁶ Nısf-ı diğerkere.

görelim! Eyvâh işte bütün bütün örtüldü! Âh, o setre altındaki lehçe ne hâl kesb eylemiştir. Kim bilir belki gözlerini yarının nûr-ı cemâli tenvîr ediyor; belki sevdiğinin rûhu gül-handü' l-iltifât ile karşısında duruyor!...

Âh, âcabâ Rabbim bana da böyle bir mürüvved ihsân edecek mi?....

Ey âlem, ey vahşî! Büründüğün mâtem libâsı beni dehşet-yâb ediyor! Yâ-Rabb bu ne vahşet, yâ-Rabb bu ne dehşet!

Çâk ol girîbân-ı vahşet-i leyl-i firâk u gam!

ŞARKI

Âhû nigâhın eyledi meftûn beni ey gül;
Sabrım tükenip kalmadı gönlümde tahammül!
Allah için et gönlümü şâd nazlıca bir gül:

Nakarat

Zîrâ ki yeter oldu bu nâz ü bu tegafül;
Bıktırdı beni bunca cefâ bunca tecâhül!

Üzme beni gayrı çekemem nâzı fidanım,
Kurbân olayım aşkına ey serv-i revânım;
Bak hâlime rahm eyle benim nâzlı civânım:

Eyzan

Mecnûn gibi sahrâlara mı düş olayım ben,
Rahmın mı yok hiç bende ki Allah'ı seversen?
Kul oldum a zâlim sana ben bî-kes iken sen!

Eyzan

Ey fikrimi eyleyen perîşân,
Ey gönlümü gasb eden sitem-kâr,

Ey firkatini revâ gören yâr!..
 Şân mı sana böyle hâl?.. Evet, şân;
 - Lâkin gün olur fenâ bulursun!-
 Rikkat mi getirmiyor bu hâlim?
 Gönlün ne kadar da bî-terahhum!
 Te'sîr de mi etmiyor tazallüm?
 Bâkî mi kalır bu ân, a zâlim?
 Elbet gün olur fenâ bulursun!-

 Mahmûr nigâhın ne yamandır!
 Gül handelerin câna bedeldir.

 Bilmem ne zaman kurtulacak gussadan, âdem,
 Bilmem bu dehr eyleyecek mi bizi harem?
 Me'yûs u perişân mı eder yoksa müebbet,
 Bir lûtfunu göstermeyecek mi bize âlem?
 Dünya ne demektir? Ne için bunca belâlar?
 Hilkat ne için? Kimse değil serine mahrûm!
 Âlemde safâ var mı ki olsun mütemâdî?
 Bir lâhza safânın sonu lâbüdd nice bin gam!
 Her bir keremin âhiri elbette sitemdir.
 Her sûr-ı sürûrun oluyor gayeti mâtem!
 (Nâzım) Bu cihân kimseye yâr olmaz iken yâ,
 Dünyâda niçin durmalıyız böylece bilmem!?

 Hakikat! Biz hakîriz bendeyiz; sultânımız sensin.
 Senin aşkınla nâlânız; bizim cânımız sensin!

 Hased o câm-ı sahbâyâ:
 Öper her dem leb-i yâri!

Hased o çeşm-i şehlâlar,
Görür her anda ağyârı!

Sen bakma; bizim hey'etimiz sâdir amma,
Sûfî, yine biz pâd-şeh-i mülk-i gmâyız.
Biz fahr ederiz fakr ile zâhirde velâkin,
Ma'nen yine biz nâil-i eltâf-ı Hudâyız!
Sûrette eğer meşrebimiz nâ-maraz ise,
Sîrette fakat münselik-i râh-ı Hudâyız.
Sûfî bize hor bakma; sakın âhlarımızdan!
(Biz bir güzele âşığız ama ki cüdâyız!)

Zâlim sana ben bunca ricâ etmiş iken sen,
Vardın yine ağyâra kerem eyledin âhir!

Görüldükçe o dil-ber saçılır nûr-ı izârı
Kâkülleri de neşr eder etrâfına reyhân

Dünyâda me'yûs oldumsa bâri.
Ukbâda olsun şâd eyle yâ-Rabb!

Ümîdim eyvâh bî-hûde çıktı:
Bir bî-vefâyımış yârim meğerse!

Dökmüştü saçlarını omzu üstüne,
Sandım ki batmadadır ufuktan güneş!

Şehâ endâmına hayrân olur âyineler billâh,

Likâ-yı pertev-efrûzun mehi mahcûb eder vallâh!
 Benim gönlüm değil sâde; inan ey gözleri âhû,
 Bütün dünyâ o çeşm-i sihr-âmîzinle meshûr; âh!

 Gideyim yârıma matlûbumu ihsân etsin;
 Varayım yalvarayım katlimi fermân etsin!
 Bıktım artık. Bu firâk cânıma kâr etti benim
 Gideyim yalvarayım lûtfunu erzân etsin!

 Çektiklerim ey zâlim elinden,
 Zülf-i siyâhından da uzundur!

 Nasıl şükr eyleyeyim bilmem? – Seni sevdim! – Dedi ol yâr
 Nasıl sabr eyleyeyim bilmem? – Beni sev sen! – Dedi dil-ber!

 Âşığı bî-zâr eder cândan o dil-ber nâz ile;
 Öldürür hicrân ile pür-mihnet eyler nâz ile!
 Bir tebessüm etse de azarı der-peydir onun.
 Bıktırır insanı billâh ol semen-ber nâz ile!
 Aklını alır perîşân âşıkının; zülfü gibi.
 * Sonra istihfâfa başlar hande eder nâz ile!
 Eylesen şekvâyı eğer o zulme bir kerecik,
 Gösterir çîn-i cebîn ü vech-i muğber nâz ile!

 İftihâr eyliyor imiş ne garîb,
 Bu melâlimle sevdiğim zâlim!
 Artıyormuş tarâvet ü tâbı;
 Sevinirmiş bu hâlle ahbâbı.
 Pür-safâ eyliyor imiş hâlim,
 Gönlünü zâlimin; aman, ne acîb!

 A benim sevdiğim güzel, civânım!
 Neme oldun benim kuzum küskün?

Söyle Allah için bana söyle.
 Bakma hışm ü gazabla âh öyle!
 Neden îcâb eder bu çîn-i cebîn,
 Neye olmuş o gamzeler gam-gîn?
 Neye lâzım? Ki gözlerin süzgün.
 Bildir Allah için! Ne noksânım?

Tevfik-i Hudâ olunca yâver?
 İnsan olur her murâda mazhar.

SON

İ‘TİZÂR

24’üncü sâhifede dördüncü satırla beşinci satır beyninde “edip eşcârı nûr ile ilbâs” mısra‘ı unutulmuş ve bir de ba‘zı nokta hatâları tashîh olunamamıştır.

2. Heves Ettim

Nâbîzâde Nâzım'ın yayınlanma sırasına göre ikinci şiir kitabı *Heves Ettim* (1885-1302)'dir. Şiir konusunda kendine güvenmeyen ve tevazu gösteren şair, yine bu kitaba ön söz niteliğindeki “Arz-ı Merâm” ile başlar.

Kitapta yazılış tarihleri ve isimleri olan otuz adet şiir, yedi adet gazel, on bir adet kıt'a, bir rubai, üç adet beyit, bir adet müfret ve iki adet mesnevi şeklinde uyaklanmış şiir bulunmaktadır.

MİHRAN MATBAASI

Bâb-1 Âlî Caddesi'nde numro 7

Imprimerie MİHRAN

ARZ-I MERÂM

“Heves Ettim” tecrübe-i kalem addolunamaz fakat irâe-i hüner de addedilmekten bi'l-küllîye baîddir. Âlem-i edebiyâta şöyle bir eser de zuhûra gelmiş denilsin diye neşrine cesâret ettim. Noksân-ı bızâ‘a eserimi terkîb eden nekâ‘isi enzâr-ı müşevvikân-ı ma‘rifette karîn affeder sanırım.

Nâbî-zâde

Ahmed Nâzım

HEVES ETTİM

TAHMÎD

Güller gibi hande-rîz şevkim.
Bülbül gibi nağme-sâz zevkim!

Tab'ımdaki ilâhî güşâyış
Bulmaktadır ân-be-ân fezâyış

.....
.....

Gördüm o melek-hırâmı sevdim
Çeşmindeki ibtisâmı sevdim;

Kurtuldu melâl-i gurbetinden
Feyz aldı gönül mahabbetinden

Sûrette cemâl-i yâri sevdim
Ma'nâda o Kird-gârı sevdim

Ben mezheb-i aşka sâlik oldum
Âzâde-i ser-i mehâlik oldum.

Vâreste-i kayd-ı masivâyım
Sevdâ-yı cemâle mübtelâyım

Mürşid bana iltifât-ı cânân

Âmûziş-i hüsn bence îmân!
 Takdîs ederim Hudâ-yı aşkı
 Ta'zîm ederim safâ-yı aşkı

Bir dîn bilirim ki dîn-i Hakk'dır,
 Her vechle rağbete ehakkdır;

Sâlikleri vâsıl-ı hakîkat
 Rehberliğini eder kerâmet.

Mâdemki Hakk'ı dil-i makarrdır
 Büthâne ü Kâ'be bence birdir!

Ey Hâlik-i her vücûd-ı mevcûd!
 Sensin o yegâne Rabb-ı mescûd!

Âlemlere hükm eden müessir
 Bir cilve-i sun'-ı kudretindir.

Yâ Rabb! Ne muhît-i kibriyâsın,
 Bahşende-i feyz-i i'tilâsın!

Mümkün değil ibtidânı bulmak
 Bir gâyet-i ihtivânı bulmak.

Yükseldi sana bu fikr-i derrâk
 Yâ Rabb! Olunur musun sen idrâk?

Heyhât! Bu da garîb hâldir
 Heyhât! Temennî-i muhâldir;

Fehm etmedi kühünü hıred âh
Sun'un ne veleh-resân ey Allah!

Her zerrede rû-nümûn kemâlin
Keyfiyyet-i kudretin ü celâlin

İsbât ediyor mükevvenâtın
Bin hüccet ile vücûd-ı zâtın

Zulmette de kudretin pedîdâr;
Mevhûm denilen vücûdlar var.

Bir damla su bahr-i bî-gerândır
Her zerre nazarda bir cihândır!

Ta'mîk olunursa akl ü tahmîn
Kabil olacak mı fikri tatmîn?

Heyhât! Bu da garîb hâldir
Heyhât! Temennî-i muhâldir!

İnsan getirir bu yolda cinnet
Bir öyle cünûn ki câna minnet!

Zencîr-i bend-i cinnet olsam!
Âzâde-i kayd-ı fikret olsam!

Tab'ımda var incizâb-ı sevdâ
Sînemdedir âf-tâb-ı sevdâ.

Kimden bulayım sükûnu yâ ben
Bir merkez-i incizâb iken sen?

Aşkın ne kadar cünûn-fezâdır!
Cezben ne kadar sükûn-rübâdır!

Sînemde nedir bu âteşîn nûr,
Mûsâ'ya bu mu tecellî-i Tûr?

Bir nûr kaplamış cihânı,
Gûşumda sadâ-yı "Len terânî!"

Aldıkça nigâha vech-i yârı
Vermede gönül de ihtiyârı.

Her nâzıra münceî kemâlin
Vechinde o sâhibü' l-cemâlin

Yâd-âver-i kudret oldu fikrim;
Dem-beste-i hayret oldu fikrim!

Şükrüm sana münhasır Allah'ım!
Eltâfına mün'atıf nigâhım.

Hâmem ki fahûr-ı midhatındır
Tahmîd nüvîs-i rahmetindir.

Şevkin beni eylemekte tehyîc
Dil hasretine dayanmıyor hiç.

Her dem müteheyyic ise cânım
Tahmîd ile müştagil zebânım.

Sen var iken ey veliyy-i ni‘met
Dünyâya kulun eder mi minnet?

Her bendeye mülteca iken sen
Bir diğere kul olur mu benden?

25 Şubat 99

NÛR

Bahşâyîş-i kudretim müberhen
Feyzimle avâlim oldu rûşen.
Benden yaradıldı Fahr-i Âlem,
Lâyık dü-cihâna fahr edersem!
Ben sâyesiyim vücûd-ı Hakk’ın
En parlağyım şühûd-ı Hakk’ın
Revnağda sûret-i cemâlim
Sûretde revnağ-ı kemâlim.
Hûrşîd teccümüm demektir
Hüsn ise teccümüm demektir!
Feyzim o kadar ki cûş-ber-cûş
Emvâc-ı sürûş dûş-ber-dûş
Yâ Rabb! Bu kerem benim değildir
Hep sende serâir ü mezâhir!..
Aşkınla döner zemîn ü ecrâm
Lûtfunla güneşler eyler ârâm!
Mevcûdsun semâda, yerde
Gündüzde leyâlî ü seherde!
Sen fikr-i muhît-i cümle âlem

Mâhiyyetin olmasın mı mübhem?
 Her zerre ki titriyor hevâda
 Allah'ı getirmiyor mu yâda?
 Pür-mevc-i hevâda bang-ı "Allah"!
 Söyletdi hevâyı sanki Allah!
 Mâdem ki sığmıyor beyâna
 Hâmuş ol sen de ârif-âne!

FİDANDAN GÜLE

(Mugalatalı Cevâb)¹⁷

Mâ-hasal şevki idin ömrümün
 Münferiden zevki idin ömrümün.

Hande-i nâzınla edip iltifât
 Vermiş idin cism-i nazara hayat.

Gonce iken cünbüş-i tıfl-ânedden
 Olmuş idin hayli tahammül-şiken.

Lezzet alırdın salınıp yatmadan,
 Lâlelere, sünbüle söz atmadan.

Hande-feşân olmuş idin gül-şene
 Mâye-i şevk olmuş idin her şene.

Âlemi tutmuştu safâ-verliğin
 Şûhluğun, şevk-perverliğin.

¹⁷ Muallim Nâci Efendi'ye mukabele.

Zevk ediyordun gece gündüz bütün
Eylemedin sonra kanâat, niçin?

Dehri henüz eylemedin tecrübe
Gönlüne girdi heves-i debdebe.

Bilmez iken ihsânını, kubhunu
Mâderinin dinlemedin nushunu.

Pertev-i hûrşîde açıp sîne sen
Sîneni âteşlere vermek neden?

Pertevine aldanarak şu'lenin
Âteşe atmak ne revâdır tenin?

Aşk gibi nûr-ı dil-efrûzdur
Nûr değil âteş-i cân-sûzdur!

Yaktı kavurdu seni en sonra bak
Çehre-i berûz oldu siyâh-ı firâk!

Düştü zemîne beden-i nâzenin
Pest ü hakîr oldu ten-i nâzenin

Gâze-i ruhsârın uçup gitti hep
Rûh-ı lâtifin niye uçmaz aceb?

Bir afacan kûdek-i bâzî-perest
Geldi civân sâkını etti şikest.

Eyledi ta'cîl-i zevâlin senin
Nerde gezer, nerde hayâlin senin?

Yoksa hayâlinde senin intizâm
Mâderini etmeli mi ithâm?

Yavrucuğum! Ben mi ona mihr-bân?
Hay kuruyaydı beden-i nâ-tüvân!

Sevgili annen mi utansın senin?
Kahrına ummam ki dayansın senin.

Zâhire aldanma muvâfık değil
Hikmete, irfâna mutâbık değil.

Dâll değil mi hele sor âkile
Cümle şuûnat bir fâile.

Cümle esîr yed-i kudret demek
Her işimiz sabr ü itâat gerek!

Devr ü teselsül ederek mahv olur
Âkîbetü'l-emr mekânın bulur,

Böyle gelir, böyle gider kâinât
Görmedi mahlûk bekâ-yı hayât!

6 Kânûn-ı Sâni 99

VÂLİDE NİNNİSİ

Yavrucuğum! Uykuya dal nâz ile

Cünbüş-i gehvâre-i i'zâz ile.
 Yat uyu ey tıfl-ı sefâ-perverim!
 Zevkine dünyâmı fedâ eylerim.
 Vâlideni sanma dalar gaflete,
 Uyku girer mi nazar-ı dikkate?
 Dal yine ezvâk-ı hayâlâtına;
 Haydi meleklerle mülâkatına!
 Gönlümü sevgin uyutur, ben seni;
 Ben seni taltîf ederim, sen beni.
 Sen de büyüsün çocuğum bir zaman
 Sen de bilirsin ne yamanmış cihân!
 Gaile-i âlemi çekmek muhâl
 Şimdi uyu nâz ile âsûde-hâl.
 Sonra ararsın bu güzel ânı sen
 Nerde bulursun acaba anı sen?
 Boy büyüdükçe büyüüp gaile
 Lâzım olur âdeme bir âile.
 (Gaileli olsa da dünyâ yine
 Âileni sevmeli her âyine)
 Canlı bebekler çıkararak meydâna
 Sonra oyuncak atılır bir yana.
 Hubb-ı ıyâl ü veledin vârisi
 Hubb-ı vatan; yani safâ bâisi!
 Hubb-ı vatan rûh-ı cihândır desem
 Zerre kadar bunda hata eylemem.
 Hubb-ı vatan fikre ne revnak verir
 Âdeme mâhiyyetini bildirir!
 Şâh-reh-i ma'rifete gitmeli
 Kâbe-i umrâna şitâb etmeli.
 Ömr-i cehûlâne yaraşmaz bize

Kim bakacak öyle hamiyyetsize?

8 Kânûn-ı Sâni 99

AŞK

Ey aşk! Ne hoş belâ imişsin

Hem derd, hem safâ imişsin

Yâ subhü'l-müfezzi imişsin

Yâ zulmet-i rûşenâ imişsin

Yâhûd ecel-i kazâ imişsin!..

*

* *

Dağlar gibi kahrân-ı mağrur

Pîş-i kademde oldu makhûr.

Âteş misin ey Hudâ-nümâ-yı nûr,

Yaktın nice hân mân-ı ma'mûr?

Nâ-kabil-i intifâ imişsin!..

*

* *

Şân olmada şevketinle âlem

Cân vermede zilletinle âdem

Göstermedesin cihâna her dem

Bin cennete karşı bin cehennem

Tavrında ne bî-bekâ imişsin!..

*

* *

Kaç kere senin esîrin oldum

Meczûb-ı cünûn-ı şehîrin oldum

Bî-reng kalıb nazîrin oldum.

Ama yine müstenîrin oldum

Reng-âver-i dil-i ziyâ imişsin!..

6 Haziran sene 1300

MÜDDETİ GAYET KISA BİR RÜ'YÂDAN UYANIR UYANMAZ

Yâ Rabb bu ne aşkı temâşâ!
 Rü'yâ mı denir bu hâle hâşâ!
 Envâr sanki sûret almış
 Ervâh-ı bahr nûra dalmış.
 Seyr eyle ki feyz-i nev-bahârı
 Mahsûd ediyor güle hezârı.
 Yâ Rabb bu ne bahr-i feyz-i mevvâc!
 Envâr sûretinde emvâc!
 İnmiş mi firîşte-gân semâdan!
 Bir yerde geçilmiyor sadâdan!
 Allah! O ne manzar-ı letâif,
 Ervâh pîş ü pesde tâif.
 Yârim mi bana nigâh eden âh?
 Yok bakmaya iktidârım eyvâh!
 Bir câzibe var ki dil-berimde
 Mümkün mü karâr ediş yerimde?
 Gerçi ediyor tebessüm ezhâr
 Gönlümce bî-gâye arzû var.
 Bilmem ki nedir bu hüzn-i mahfî?
 Gönlümle yolunda i'tilâfî.
 Bir böyle zamanda da musallat
 Yâ Rabbi! Nedir bu ye's-i müfrit?
 Dil-ber dediğim hayâl imiş âh!
 Timsâl değil zılâl imiş âh!
 Bak bak o da iğtiraba meyyâl
 Mağribiniz bin âfitâb-ı âmâl.
 Bir lahzâya münhasır saâdet

Gösterse ne var bu yolda sür'at?
 H'âbîde miyim değil miyim ben
 Fark etmeden ıztrâb-ı dîlden
 Heyhât o şu'le söndü gitti
 Ümîd de hiçe döndü bitti!

3 Haziran sene 1300

İSTİGNÂ

Afacan aşka mübtelâ olanın
 Yakası kurtulur mu mel'abeden?
 Bahtı bir kerre bî-vefâ olanın
 Çok değil olsa yâri de düşmen!

*

* *

Ne gezer öyle bir vefâ şimdi
 Onu git, âlem-i bekâda ara.
 Parada, hîlede bekâ şimdi
 Fakr ü sıdk oldu sâhibinde belâ!

*

* *

Ne vefâ isterim ne öyle bekâ
 Çekemem nâz ü cevri dehrin.
 Ne sübûtu muhâl bir da'vâ
 Döndürmüş aksi devrini dehrin!

*

* *

Neme lâzım benim bu sevdâlar
 Bu kadar çekdiğim ezâ kâfi.
 Heder oldu heder temennâlar
 Zillet-i aşk ü ibtilâ kâfi.

*

* *

İltifât umma huşk edâlarda
 Cân yanar ol gazablı gözlerden!
 Şevk yok hand-i gam-fezâlarda
 Zevk ümîd etme telh sözlerden!

*

* *

Anladım aşk imiş belâ-yı cünûn
 Buna sevdâ değil cünûn derler.
 Cezbe-dâr-ı cemâl olan mecnûn!
 Aşk-ı Leylâ seni şehîr eyler.

*

* *

Aşk-ı fettânı âh ben bilirim!
 Ne oyunlar eder o insana.
 Yuttuğum kanı âh ben bilirim!
 Kudretim yetmiyor ki tibyâna.

*

* *

Hande-rîz-i neşât olur mu ki dil
 Hüzn Ya'kûb'a düştü firkatten?
 Eşk-bâr-ı gamım, ferih değil
 Kurtuluş yok mu bu eziyetten?

*

* *

Kalmadı pîç ü tâb sevdâdan,
 Havsalamda sekîne zerre kadar.
 Ne alırsın azâb-ı sevdâdan?
 Zevk-i ömrün olur bu yolda heder.

*

* *

Dest-keş ol ki aşktan evvel,
 Kurtulursun şikenceden o zaman.
 Çıkıversin çıkarsa tığ-i ecel
 Ona fermân-ber olma pek âsân!

Kânûn-ı Sâni sene 99

FÂTİH¹⁸

Ey berk-i mücessem-i celâdet!
 Ey heykel-i savlet ü besâlet!
 Ey âfet-lerze-i bahş-i satvet!
 Ey hârik-i iktidâr ü necdet!
 Ey lem‘a-i feyz-bâr-ı fitrat!
 Ey şu‘le-i meş‘al-i necâbet!
 İrfânsın sen teşahhus etmiş
 Bir mevhibesin tahassus etmiş.
 Titrerdi hamâsetinle dünyâ
 Fahr etse sezâ seninle ukbâ.
 Bir hamlene müftekırdı nahvet
 Şemşîrine cân verirdi fetret.
 Bir darbene kul olurdu tâkat
 Bir emrine karşı bir hükûmet.
 Bir himmetine düşerdi mutlak
 İklimler esîrin olmak
 Ol sadme gelse taht-ı kayser
 Pâ-mâl-i şükûhun oldu yekser!
 Sen fâtıraya rekabet ettin
 Gûyâ arz-ı kerâmet ettin:

¹⁸ Türbesine ta’lik için söylenmişti.

Deryâlara kalb edince biri
 Emvâcdan eyledin teberrî!
 Sen şark ile garba nûr saldın
 Hûrşîd gibi cihânı aldın.
 Şân günleri berkler saçarken
 Hân-ı Yıldırım'a misâl idin sen.
 Sen bârika-i şerefsin ekmel,
 Çektin yed-i galebende meş'al.
 Sensin bize ma'rifette rehber
 Şâhîn-i kemâl ü fikre şeh-per.
 Osmanlıların emîr-i şîri
 Meydân-ı şehâmetin dilîri!
 Sarsardı cihânı nâm-ı "Fâtih"
 Darb-ı mesel: - İktihâm-ı Fâtih!-
 Pîşinde zafer ederdî secde,
 Arkanda gazâ gelirdi vecde!
 Kudrette hemân-ı zemân idin sen
 Hayrette kahramân idin sen.
 Nâmın anılınca bir sükûnet
 Azmin düşününce baht ü hayret!
 Türbende olan sükût-ı efsâh,
 Bildirmede kudretin muvazzah!
 Sen medh-i Habîb'e mazhâr oldun,
 Nîmetler ile mübeşşer oldun.
 Ben vasfına haylî cür'et ettim
 Bir olmayacak tarîka gittim.
 Fikrimde ümîd müncelîdir:
 Lûtfun bilinir ki pek celîdir.
 Afvın, keremin me'âle sığmaz
 Tasvîre değil hayâle sığmaz!

Sene 99 Rûmî

ÛD

Ey nağme-i rikkat-âver-i rûh!
Oldun yine hayret-âver-i rûh.

Şîven ne lisân-ı rûh-edâdır;
Rûhum o lisâna âşinâdır.

Sen câna gelirsin âsmândan
Cânın heyecânı işte ondan

Ey nağme-i dil-firîb-i sevdâ.
Te'sîr-i acîbin oldu peydâ:

A'sâbıma ra'ş'e düştü senden
Bilmem ki elektrik misin sen?

Çıkmakta maiyyetinde bin âh
Ayyûka kadar sadâ-yı "Allah!"

Allah için olsun ey mugannî
Bir beste-i muhrik et tagannî

Kıl destini perdelerde çalan
Ötsün bu gidişle güm güm! Eflâk!

Çâk olmalı gayrı pîrehenler
Meydâna döküldü sîne-i zenler.

Allah! O ne lerze perdelerde
Sâmân ü mecâlim âh nerde?

Mızrabımı mutrib oynat oynat
Hep gönlümü böyle oynatıp yat.

Sürsün bu safa-i hüzn-bahşâ
Kalsın bu nevâ-yı rikkat-efzâ.

Gaib olacak bu şevk ü lezzet
Bir kerre geçer ele bu fırsat.

“Fırsat ki hevâ-yı tîz-perdir
Ermek ona bir dahi hünerdir”

“Fırsat dediğin dem-i sihrdir
Gûyâ ki sabâ-yı hoş eserdir.”

“Efsûs! Olur ol nesîm-i nâfi‘
Bir gaflet-i yek-dem ile zâyî”

4 Teşrîn-i Evvel Sene 99

DEHR

Neler gördün ey dehr-i pîr ü kühen!
Ne ilm ü ne cehl ü ne akl ü cünûn.
Perîler, sanemler mi, sen görmedin
Safâlar, elemeler mi sen görmedin!
Ne âşık, ne mâ‘şuka gördün sen
Tahayyürde kaldım hayâliyle ben
Ne Nemrûd ü Fir‘avn ü Şeddâdlar

Ne hûn-teşne cânlar, ne cellâdlar.
 Ne âfet-resânlar, ne cân-bahşlar
 Tasvîrleri bile cân bağışlar!
 Ne Merîh ü Zühre, ne Mârûtlar
 Ne aşk u füsûnlar, ne Hârûtlar.
 Ne İskender ü Kayser ü Attila
 Ne Cengiz ü Leng gibi yüz bin belâ!
 Ne Fâtih, ne Yavûz, ne Hân-ı Bayezîd
 Zaferler, şerefler ki olmuş pedîd.
 Ne kös ü tabllar işittin sen
 Hazîn aksi hala olur mevc-zen.
 Ne âvâze-i ceng-i Rüstem-pesend
 Çekâçâk ü âvâz-ı tîg ü semend.
 Ne savt-ı nakkare, ki cûşâ hurûş
 Ne gül-bâng-ı feth hurûşâ hûrûş!
 Töhmetin celâdet mi sen görmedin
 Felâtun dirâyet mi sen görmedin.
 - Bin Eyyûb-ü-Târik-geçirdin ki sen
 Napolyon kalır bir nefer nisbeten
 Ne Sînâ sıfatlar, ne bin Rüşdler
 Ne Sehbân, ne Emrîi gibi nükte-ver.
 Franklin gibi bin hekîm-i celîl
 Senin halkından getirdi delîl.
 Kopernik, Galile gibi hep dühât
 Sübût-ı hakîkatde etdi sebât!
 Ne nahcîr-gîr kuyusun ki sen
 Düşer dâmına her vücûda gelen

BİR TEMÂŞÂDAN SONRA

Ne idi şimdi geçdi peşimden?
 Yoksa rü'yâ mı gördüm âh ben?
 Yâr idi geçdi gitdi sür'atle
 Ne için bakmadım yâ dikkatle?
 Ne hayâl-i âşinâ imiş fikrim
 Ne kadar rûşenâ imiş fikrim!
 Tanıdım nâz ile hırâmından
 Feyz-bâr oldu dil garâmından.
 O ne reftâr idi amân yâ Rabb?
 Dayanır mı o nâza cân yâ Rabb?
 Cân fedâ böyle bir temâşâyâ
 Böyle bir levh-i rûh-bahşâyâ.
 Öperim hâk-i pâyıyı billâh
 Ne olur hâk-pâyı olsam âh!
 Basdığı hâke serpilir eşkim
 Edeb-i hürmetin bilir eşkim¹⁹
 İtdiğim âhı zannedip şiven
 Sanma kim ağlarım teellümden?
 Girye-i şevkı görmedikse eğer
 İşte ben, işte çeşm-i girye-i eser.
 Böyle tenhâ bana eder giderim
 Sanma ben bundan iştikâ ederim!

25 Kânûn-ı Sâni 99

FİRÂK

Ağla ey dîde-rân-ı dîde!

¹⁹ Ta'zîm-i edebin bilir sirişkim / Dâmânma serpilir sirişkim. Muallim Naci

Muntafî oldu şu'le-i dîde
 Niye ey cân mukim-ten kaldın?
 Gitti cânân henüz sen kaldın.
 Ne garîb âşiyâna gîr oldun,
 Tayerân etmedin esîr oldun!
 Uçtu âh ol hayâl-i zerrîn-per
 Hûr onun geçtiği tarîki öper.
 Ürperir tüylerim edince hayâl
 Firkate istinâsım emr-i muhâl.
 Zannederdim ki hâlid oldu visâl
 Âh pek bî-devâm imiş o hayâl!
 Yalnız kaldım âh ben mahzûn
 Eşk-bâr-ı firak, bağrım hûn!
 O da bir âfete makarr oldu
 Sînede aşk müstakar oldu.
 Saklarım dildeki mahabbetini
 Hıfz eder hâfızamda sûretini
 Ne zaman kalsa hâtıram meksûr
 Bana onlar refik-i müşfik olur.
 Ağlarım gözyaşım sarf olmaz
 Bana ondan büyük şeref olmaz.
 Vâkıâ hep netîce firaktır
 O da gönlümce bir saâdetdir.
 Hüzn-i sevdâya me'men oldu dilim
 Yine ondan da müşteki değilim.
 Ölürüm gerçi iştiyâkımdan
 Bulurum bir safâ firakından.
 Âh ben pek garîb-i fikr oldum!
 Acınır bir firib-i fikr oldum!
 Gâh firkatle eşk-bâr olurum

O teheyyücle bî-karâr olurum;
 Gâh olur bâis-i safâ-yı hicrân
 Ne dönektir ilâhî şu insan!

14 Nisan Sene 1400

Ey heyecân-bahş-ı dil-i nâ-tüvân!
 Nazlı hırâmın ne müheyyic senin!
 Lerzeye düşmekte hayâlinle cân
 Âh o garâmın ne müheyyic senin!

*

* *

Fikrime geldikçe tebessümlerin
 Nûr doğar hâver-i endîşeden.
 Âh o senin hande-i safâ-perverin.
 Hüzn-i dile oldu tahammül-şiken.

*

* *

Nâz ile uçtukça sen ey rûh per!
 Dîde-i havrâ sana hayrân kalır.
 Hüsnüne oldukça müsâdif-i nazar,
 Hâtır-ı mahzûnumu eşvâk alır.

*

* *

Fikrim eder arşa kadar i'tilâ:
 Aşkın ile mazhâr-ı ulviyyetim!
 Gerçi esîrim sana; olsun fedâ
 Böyle esâretlere hürriyetim.

*

* *

Hâlîme vâkîf mı değil gözlerin?
 Aşkımı i'ân ediyor gözlerim.
 Cânıma ârâm verir sözlerin.
 Hep sana dâir kalıyor sözlerim.

*

* *

Pîş-i cemâlinde buldukça ben
 Nutka mecâlim mi kalır lerzedem
 Fikrimi hayretler alır lerzedem
 Bâri açıl sen bana ey gül-beden!

Mayıs Sene 1300

TASVİR-İ CÂNÂN KARŞISINDA

Resminde de var câzibe-i cezbe-füzûdun
 Sevdâ koparır nazara-i âfet-nümûdun!
 Hayretlere düşmez mi temâşâ ile diller
 Hüsündeki şân hüsnü de hayret-zede eyler!
 Ey levhâ mutâf-ı nîgeh misin gece gündüz
 Nûr-efgen baht-ı siyeh misin gece gündüz.
 Yok sâhibine gerçi temellükde ümîdim
 Sensin bu cihânda benim ümîd-i ferîdim!
 Âhımla yürür eşk-i serî'ü'l-cereyânım.
 Karşımda dûçâr sademât-ı halecânım!
 Bin âh çıkar sîne-i bî-şevk ü sükûndan
 Bir farkı mı var hâletimin tavr-ı cünûndan?

1 Mayıs Sene 1300

REFTÂR

Gûş eden cânlar sükûnet-yâb iken güftârını,
 Seyreden diller yerinden oynuyor reftârını!
 Doymuyor çeşmim temâşâ-yı hırâm-ı nâzına
 Âşinâlık var gönülde pâyının âvâzına...
 Olmasa hüsnün dahî teshîr eder âlemleri
 Nâz-ı reftârın, edâ-yı dil-nişînin ey perî!
 Pîş-i çeşmimden geçerken tîz-reftârınla sen
 Ben nasıl sanmam şitâb eyler hayâtım sîneden?
 İştîyâk-ı seyr-i reftârınla meftûnlar senin
 Bak güzer-gâhında teşkîl eylemiş mahşer senin!
 Sîneler pür-nûr-ı şevk-i rü'yetinle ser-te-ser
 Baht içinde kaldı binlerce kelîm-i nükte-ver!

20 Kânûn-ı Sâni Sene 99

FAHRİYE-İ ACEMÂNE²⁰

Benim ol şâir-i mu'ciz-sühen ü mu'ciz-edâ
 Kudret-i nâtıkamın vâlihi olmuş bülega.

Akl-ı küll behte düşer âfet-i idrâkimden
 Âleme şu'le-i efkârım olur berk-i belâ.

Gazab-efşân olacak hâme-i cevval elde
 Darb-ı nutkum oluyor âleme dehşet-fermâ!

Ne kalem kim yed-i Mûsâ'da asâ-veş her dem
 Oluşur kudretine karşı müsahhar mânâ!

²⁰ Şuarâmızın fahriyeye verdikleri itina ve revâcî tezyîf makamında sevk-i îcâb ile söylenmiştir.

Ne kalem, seyf-i belâgattir olunmuş bî-şekk
Bana sultân-ı fasâhat tarafından ihdâ.

Öyle şemşîr ki velvele-i âşûbı
Mahşer-i ma‘rifete lerze salar bî-itrâ.

Fikrim oldukça benim şu‘le-feşân-ı eflâk
Eder âfâk-ı tahayyülde cihânlar peydâ.

Ben o rûşen-dil ü âlî-güherim kim hergiz
Olamaz mâtem ü h‘ârı bana bâdî-i cefâ.

Genc-i fikrimde künûzât-ı me‘âni mahfi
Dâniş ü ma‘rifetim âleme i‘câz-nümâ.

Lücce-i dürr ü güherdir sühanım cûş etse
Saçılır sâhil-i yağmaya lâl-i ma‘nâ.

Ne sühan kim eder eflâki de dem-beste ü lâl
Kilk ta‘zîm tutar kaydına kitâb-ı fezâ...

12 Mart Sene 99

NÂME-İ CÂNÂN

Ey nâme-i hâmil-i mahabbet!
Ey mushaf-ı nâzil-i mahabbet!

Vecd-âver fikr-i mübtelâsın
Teşrif-nümâ-yı i‘tilâsın.

Feyzinle fezâ-yı sîne pür-cûş

Sihrinle zebân-ı aşk hâmûş!

Ey nâme hayât-resânım oldun
Feyz-i dil-i nâ-tüvânım oldun.

Sensiz oluyor adîm-i ârâm
Gel sîneye nüsha-i dil-ârâm!
Her satırına hüsn mündemicdir
Bin nükte-i aşk mundericdir.

Bin bîkr-i visâl her sözünde
Bin fikr-i hayâl her sözünde!

Her beytini fikr ederse âdem
Bir nokta gibi gelir bu âlem!

Ey câmi-i cümle-i kemâlât!
Azdır sana bunca ihtifâlât.

Âlemlere sığmıyor hayâlin
Sığsın mı hayâlime me‘âlin

Fikrim sana olmasın şitâbân
Â sârı muhît olur mu bir ân?

20 Şubat Sene 99

MEKTÛB

Ol dil-bere kim severdim evvel!

*

* *

Ey aksi karîn olan zevâle,
 Gönlümdür olan mezâr-ı aşkın;
 Hasret-keşim âh ol hayâle:
 Kalmış idi bir güzâr-ı aşkın!

Ey rûh ki asla etti ric'at,
 Kabil olacak mı âh avdet!
 Ey berk ki lemha-i münhasırdır
 Yâdın bana hüzn-i müstemirdir.

*

* *

Ey şu'le-i muntafîye! Nûrun,
 Benzerdi ziyâ-yı ihtidâya!
 Ey hâdise ki dem-i zuhûrun,
 Mebde' idi hadd-i müntehâya!

Hûrşîd ki oldun işte garîb,
 Ey nûr ki zulmet içre gâ'ib!

Ey kadri bilinmemiş saâdet,
 Ey boş yere mahv olan inâyet!

*

* *

Ol ra'd ki inliyor semâda,
 Gûyâ dile bir itâb kahrın!
 Ol hâtıralar gelince yâda,
 Billâh gider huzûru dehrin!

Bî-çâre gönül ne yaptı bilmez.
 Oldukta mahabbetin çekilmez,

Kurtulmak için uzağa kaçtı,
Bir âfet ona kucağın açtı;

*

* *

Hürr olmak için esîri oldu!
Ol âteş-i aşktan kaçarken,
Tâ gitti cehenneme sokuldu!
Hâlâ dahî bî-hâber bu işten

(Billâh bu başka mâ-cerâdır)
Ta'yib onu özüne iftiradır:

Dîvânede iktidâr yoktur,
Temyîzede iktidâr yoktur.

Hâmiş
Her lâhzâ kısım-ı be-nâm-ı kahrâr
Dil kahrına olmadı sezâ-vâr!
Âlemlere bahşeden mahabbet
Her bir sözüme kılar şahâdet.

2 Mart Fi Sene 99

MARİ NIVART

1

Ağlasın âlem-i edeb ki onun,
Canlı bir feyzi oldu mahv ü telef!
Mari'nin mâtemiyle ağlayanın,
Olamaz döktüğü sirişk sarf.

2

Mari kimdi? Bilir misin acebâ?
 Mazhar-ı lûtf-ı hakk-i mülk idi o!
 Acımaz mı zıyâ'ına üdebâ?
 Mütecessim-i edeb demek idi o!

3

Margrit Gotiye'nin misâli idi;
 Müteşahhısdı sanki da' ü rem!
 Hüzn ü ye'sin lisân-ı hâli idi
 Mürtesîmdi yüzünde sanki elem!

4

Aktrislikte kadri bir ter idi
 Misli bir asırda bile gelmez!
 Daha da bîkr ü tâze ü ter idi
 Bir daha böylesi ele gelmez.

5

Sahne üstünde her gören der idi!
 Sûret almış te'sîr ü vicdân.
 Ne kadar san'atında mâhir idi
 Mütehayyîr kalır idi insan.

6

Resmi de gösterir: Ne âfet idi
 Şu'le-i meş'al-i cemâl idi o!
 Her işi çünkü hark-ı âdet idi
 Câmi'-i cümle-i kemâl idi o!

19 Ramazan 1301

ANADOLU HİSÂRİ'NDA

-Mezârlık-

Bu sükût-ı beliğ ü hüzn-i fasîh,
 Hutbe-i bî-makal-i rûhânî,
 San'at-ı kudreti eder tavzîh!
 Bu ne ulvî cihân-ı nûrânî
 Ne neşât ü safâ-yı vicdânî!

*

* *

Bu ne vahşet içinde ünsiyyet
 Bu ne zulmet içinde nûr-ı bekâ!
 Bu fezâ-yı semâda bin hayret
 Nice bin âfitâb-ı fikr-ârâ
 Yağdırır nûr-ı hey'etinde safâ!

*

* *

Taş değil gördüğün o seng-i harâb
 Şâir-i mu'ciz-i tabîattır.
 Ne beliğâne eylemekte hitâb
 Sanki bir nüsha-i fasâhâttir
 Mûtehaccir-i misâl-i ibrettir!

*

* *

Her giyâh-ı zemîni başka zebân
 Her avuç hâki bir diğerk âlem
 Her varak bin kitâb ile yek-sân.
 Bu füyûzâtı fikr edip her dem
 Mûtehayyir mi kalmasın âdem!

*

* *

Burada münzevî sükûn u edeb
 Burada câ-nişîn demek azamet.
 Zâhir olmuş kemâl-i kudret-i Rabb.
 Sanki bir kâinât-ı pür-hayret
 Berk urur her tarafta hürriyyet.

*

* *

Uğradıkça sabâ bu firdevse
 Geçemez der-akab safâsından.
 Başlayıp her şükûfeyi lemse
 Bir tarâvet alır temasından
 Hisse almak diler hevâsından.

*

* *

Ne kadar nâzlı nâzlı gitmededir
 Hele bir atf-ı dikkat et dereye.
 O da ilân-ı hayret etmededir.
 Sanki meftûn gibi bu makbereye
 Göksu hasret çeker bu meşcereye!

*

* *

Servler ihtizâz ettikçe
 Nağme-i dil-firîb olur peydâ
 Ebediyyet içinde gittikçe
 Gayb olur mevc-zen olup o sadâ
 O ne kudsî hevâ ne tatlı nevâ!

MEZÂR TAŞI

Ey ecel ey rehber-i mülk-i beka!
Mâhî-i ifrît-i derd ü ibtilâ!

Gösterirsin âleme hürriyeti
Mahvedersin izzet ü mahviyyeti.

Sâye-i hıfzındadır mazlûmlar
Hep seninle müftehir mahkûmlar.

Bende-i fermânın olmuştur hayât
Hikmetindir inkılâb-ı kâinât.

Bir sözün lerziş verir âdemlere
Bir nigâhın cân verir âlemlere.

Vâr olan ma‘dûm olan hükmündedir
Şâh olan mahkûm olan hükmündedir.

Ey ecel ey mevc-i tûfân-ı bekâ!
Cûşîş-i zevk-âverin hayret-fezâ.

Ben de mahkûmun olan bir bendeyim
Ben de sevdâ-yı kemâle bendeyim.

Doğduğum günden beri ma‘lûl idim
Renciş ü âlâm ile meşgûl idim.

Görmedim bir lâhza ömrümden kerem

Lâkin ibrâz-ı tahassür eylemem:

Ben sana müştâk idim buldum zafer
Vâsıl-ı Mirâc oldum bî-haber.

Hâke düştü hâk idi zâten tenim
Bir zaman elbette kalmaz medfenim.

Ey olan vakf-ı temâşâ-yı zevâl
Zâir-i ma‘mûre-i hadd-i kemâl!

Dikkat et sun‘-ı kemâl-i kudretine
Bak şu levh-i tercemân-ı ibrete.

Gafil olma kim mukarrerdir fenâ
Çıkmasın bir lâhza fikrinden Hudâ!

4 Mart 99

BİR KÜÇÜK ÇOCUĞUN NAKŞ-I SENG-İ MEZÂRI

Küçücük kabrimi ziyâret edin
İbret alsın benim şu hâlimden.

Mâder âğuşuna bedel toprak
Ne yamân meskenü' l-hüzdür bak!

Sevdâ hasret değil eğerçi dehen
Hicr-i mâderdir ve ne âteş-zen.

Ol kadar yâda gelmiyor pederim
Mâderim oldu bâdî-i kederim.

Bana ondan şeffik olan var mı?
Bana bir başka âdem ağlar mı?

Yanıyor nâr-ı intizârımda
Dolaşır dâmân-ı mezârımda.

Görürüm sanki çeşm-i dikkatini
Duyarım rûhunun o rikkatini.

Söyle ey bâd! O mâdere söyle:
Sîne-zen olmak istemez böyle.
Hikmetullâha nisbet noksân
Acz-i insâna karşı nâ-cesbân!

Safer 1301

BİR TASVİR ALTINA

Gerdûn ne hod âfet-i çûnin yaft
.....,

İnsân mı aceb, melek mi bilsem?
Bir hand-i safâ mıdır mücessem!
Lâyık denilirse [bir melektir]:
Baştan başa lûtf-ı Hakk demektir
Bir nâtıka var ki gözlerinde
Yok belki o hâl sözlerinde!
Her handesi zilleti muâkıb
Her nazrası bir şihâb-ı sâkıb.
Bir cephe ki safha-i levâmi‘
Âsâr-ı ulüvv-i şânı câmi‘!
Gûyâ ki sihrlere bürünmüş

Dünyâya güneş gibi görünmüş.
 Gözler kamaşır letâfetinden
 Diller açılır kıyâfetinden!

1 Şubat 98

ÂŞIK-I ME'YÛS

Ey derd-i zevkim, sevdâsı cân-fezâ!
 Kahrına meftûnum, lûtfuna sezâ.

Handenle mağmûmum, kahrınla mahzûn
 Hicrinle mesrûr, huzûrunda memnûn.

Aşkım hüzn-âver, şevkım gam-âlûde
 Açılmalı me'yûs doğmuş mevlûde!

Hayâlin fikre aşkın câna devâ
 Sana tabîb-i kudsî desem revâ.

Tabîb-i rûhânî olsan da heyhât!
 Bana ecel olursun değil hayât.

Memâta hâhiş-ger, hayâta düşmen,
 Âh ne garîb hisse-i mübtelâyım ben!

Kim der ki vuslat mâni olur şevke?
 Kim inanır ki azâb gitsin zevke!

Eyvâh! Bu ne tehâlûf-i hissiyyât
 Ne nâsutiyât şeklinde kudsîyyât.

Yâ Rabb! Ne agreb bu, yâ Rabb ne agreb!
Agrebü' l-garâib-i tezâdlar yâ Rabb!

Eyvâh ey bî-vefâ-yı mahabbet! Yine
Oldun dile mûceb-i nekbet yine.

Sanma beni saâdete ümîd-vâr
Gurûb etti o hûrşîd-i pür-envâr.

Ben senden kaçarım, sen bana müştâk
Azâb ve işkencen oldu lâ-yutâk.

Yâ lûtf et okşa, yâ kahret mahv eyle
Dünyâda zebânîlik etme böyle.

Ey âşîka hâfız, ey illete câ
Reh olan Allah'ım! Budur müstercâ:

Öldür öleyim, yâ bırakma mahzûl
Ey lûtfu amîm, ey ihsânı mebzûl!

29 Kânûn-ı Sâni 99

ARNOL

-Yaprak-

Kurumuşsun filizinden koparak,
Nereye böyle zevalli yaprak?
-Bilemem; fırtına yıktı meşeyi,
İstinâdgâh-ı ferîdem o idi.
Tâ o günden beridir bâd-ı sabâ
Nefha-i zulmü ile bî-pervâ,

Sürümekte beni bilmem nereye
 Ovadan dağlara yâ meşcereye.
 Giderim böyle bilâ-havf ü keder.
 Neresiyse varak gülüne gider.
 Nereye âzim ise her bir şey:
 (Beni bâd onlara etti der-pey!)

ŞENİYE

-Bum-

Gurbet-zede bûm-ı şum-ı tâli‘
 Olmuş yine ibtilâya tâbi‘.
 Bilmem niye hissime dokundu
 İ‘dâmıma sanki hükm okundu!
 Gönlüm halecâna düştü nâ-gâh
 Dîvâne mi oldum Allah Allah!
 Bir kuşcağızın terennümâtı
 İhlâle sebep midir hayâtı?
 Bî-çâre de cûş-ı hiss deminde
 Eğlenmede kendi âleminde.
 Bir dil-bere belki gösteriş var
 Yâ illet-i nağme-i şevk-i dîdâr.
 Hikmet ile perveriş bulurken
 Fikrim niye vehme düştü birden!
 İnsân ne kadar garîb mahlûk:
 Her halk ile eyliyor tahalluk!

ALFRED DUMAS’A

-Münâcâtından-

Ey kühünün vukufuna imkân bulunmayan!

İnkâra yeltenen seni söyler yemân yalan.
 Kıl müstecâb da‘vetimi Hâlik’im benim
 Emrinle hâk ü mahv olacak şüphesiz tenim,
 Âdem sanır ki gökte ararsa seni bulur
 Esrâr-ı zât u hikmetine âşinâ olur;
 Ama yine tenezzül edince vücûduna
 Kani‘ olur senin o anda vücûduna.
 Hüznünde, handesinde, garâmında her zaman
 Allah’ın iradesini eyler ittikan.
 Âlemde en şerefli fazîlet, safâ-yı cân
 Zikrinle derk-i izz ü celâlin olur hemân.
 Ser-tâ-be-ser şükûhuna tahmîd eder cihân
 Aşkınla nağme-sâz oluyor mürg-i âşiyân!
 Bir damla âb içün sana bin cân niyâz-kâr
 Olmakta fikretinle gönül hayrete dûçâr
 Râzı mıdır merâhim ü eşfâk-ı izzetin,
 Düşsün mü yâ diz üstü makarr-ı ân-ı vahdetin?

10 Muharrem 1401

BİR TASVİR²¹

Ey melek yavrusu! Koş, oyna biraz
 Eyle şûhî-i şetâret ibrâz.
 Doymadın gitti henüz otlamaya
 Heves et oynamaya, atlamaya.
 Dâmenim çîde-i destimle dolu
 Fart-ı hubbunla gönlüm memlû.
 Zevkine gerçi fedâdır şevkim.
 Yürü kim şevkle gelsin zevkim.

²¹ Bir kızcağz bir eliyle taze ot dolu olan dâmenini tutuyor diğer eliyle de otlamak hevesinde bulunan bir kuzucuğu okşuyor.

Ey benim körpe kuzum! Ârâm et
 Bu nîgeh-bânını da hoş-kâm et!
 Meleyip gönlümü mahzûn etme
 Hüzn-i vicdânımı efzûn etme.
 Bilirim ben de belâ-yı dehri
 Doğmadan içtiğim âb-ı zehri.
 Kurtuluş yok gidilir bir yoldur
 Yine esbâb-ı tene'üm boldur.
 Gussayı vermeliyiz biz bâda
 Niye lâzım getirirsin yâda.
 Hele bak gök ne kadar hande-feşân!
 Ebr-i dil-keş de hırâmân-ı nâzân.
 Çemen-i tâze güler, gonca güler
 Salınır şâh-ı gül ser-ber-ser.
 Gülelim biz de bu dem şâd olalım.
 Elem-i dehrden âzâd olalım.
 Ele bir kerre geçer fırsat-ı ömr:
 Bî-hûde zahmete yok tâkat-ı ömr:
 Sıçrayıp koş, yürü ey rûh-ı revân
 Dem-i eşvâk u ferâhdır bu evân

1 Şubat 99

DÎGER

-Bir Küçük Kız ile Karacası-

Karacam! Aç mısın, ne istersin?

Ne kadar iltifât-güstersin!

Hande mi yoksa sûd mu beklersin?

Yine böyle beni etkilersin.

Bendeki hande bî-nihâyettir.
Seni sevmek ne hoş saâdetdir.

Seni ırzâ'a çâre var mı bana?
Vâliden sût verir, değil mi, sana?

Yaşa ey hem-reh-i vefâ-perver!
Sana benzer refik nerde gezer.

Ne güzelsin a hasba! Bilmezsın.
Gülmeyince fakat sevilmezsın.

Anladım maksadın nedir, yaramaz.
Elimi öpmek istiyor kurnaz.

Öpeyim gel kemâl-i nâzişle.
Seveyim okşayım nevâzişle.

Seni bir okşamazsam ey meleğim!
Boşa gitmez mi ol kadar emeğim?

Ne süzersin siyâh gözlerini?
Anlasam ben de âh güzel sözlerini!

Yok ise âşinâlığım diline.
Gözlerin tercemân olur diline.

Çeşm-i zîbânı seyreden âdem
Oluyor vâkıf-ı derûnun o dem.

Gidelim haydi haydi hânemize.

Bahtiyâr-âne-i âşiyânemize.

Bizi mâderler evde beklerler,

Koşalım ey refik-i şevk-âver!

10 Kânûn-ı Sâni 99

RÛ'YÂ

Meclisinde ben nasıl ser-tâ-be-pâ gûş olmayım,

Devri terk etmiş piyâle istimâ'-ı nağmeden?

Bak ne mevc-â-mevc olur sînemde rûhum ser-te-ser

Şevk-i dîdârınla zevk-i ictimâ'-ı nağmeden.

Sen terennüm eyle ey gül-zâr-ı hüsnün bülbülü!

İhtirâz etmek revâ olmaz sadâ-ı nağmeden.

Sen susarsan bil ki hâmem dilleri raksân eder

Bir müheyyic-perde buldu intibâ'-ı nağmeden.

5 Kânûn-ı Sâni 99

GAZELLER

- 1 -

Gönlümün hâkimi sultânımdır

Sâhib-i mühr-i Süleymânımdır²²

Derd-i sevdâyı safâ addederim:

Ona bâ'is yine cânânımdır.

Minnet ü zilleti tahkîr ederim

Nefsimin izzeti îmânımdır!

²² Hükm eden gönlüme sultân odur
Müher kimdeyse Süleymân odur.

Bahs-i hikmetde muallim tanımam
Mürşidim kuvvet-i im'ânımdır.

Birtakım köhne-fürûşâna hele
Diyemem: <Hâce-i irfânımdır!>

Hiffet-i meşrebi cennet bilirim
Fikr-i temkîn dahî mîzânımdır.

17 Şubat 98

- 2 -

Hep esîr olmuş gönüller çeşminin fermânına
Cân u âlemler fedâdır kem-terin ihsânına!
Kıl nazar üstâd sun'un levha-i tasvîrine
Dikkat et nakş-ı cemâlin revnak-ı elvânına.
Nazra-i kakhârenin mazlûmudur âşık hep
Sanki bir cellâd girmiş sâye-i müjgânına!
El-amân ey derd-i sevdâ! Cilve-i kahrın yeter,
Nâfile kasd eyledin bî-çâregânın cânına!

- 3 -

Sûz-ı sînemden haberdâr etmedim cânânımı
Derdimi çektim taharrî etmedim dermânımı.
Hüzn-i aşkından şikâyet eylemem billâh ben
Saklamam yüz bin belâ vü âfetinden cânımı.
Secde eylerdi kemâl-i hayretinden der-akab
Şevkîm etseydi ziyâret bir dil-i vîrânımı.
Bir sabûrum kim tahammüdün kalırdı büht ile
Sağ olup, Eyyûb görseydi eğer sâmânımı.
Benzemez Ya'kûb'a tab'ım, münferiddir aşkda

Âciz-âne nevhalar ta‘zîb eder vicdânımı!

22 Kânûn-ı Sâni 99

- 4 -

Minnet çeker mi tâli‘ine mübtelâ-yı aşk?
 Bir ni‘met-i azîme demektir belâ-yı aşk!
 Dûzahda kalsa feyz-i mahabbetle ser-te-ser
 Eyleyler lehîb-i hasreti gülşen fedâ-yı aşk.
 Her cilve-i bedîası şevk-âver-i derûn
 Billâh zevk-i cennete fâik safâ-yı aşk.
 Cân verme gam mı cezbe-i şevk-i cemâl ile
 Erbâb-ı aşka mevt muhakkak fenâ-yı aşk!
 Bin cân fedâyâ hâzırım ey cân-ı dil sana
 Mahv-ı vücûd etmeyen olmaz sezâ-yı aşk.
 Tapmaz sanem-perest gibi başka Allah’a
 Ehl-i cünûn u cezbeye sinsin Hudâ-yı aşk!
 Seyr eyle bak, nasıl oluyor dinle aşk ile,
 Vecd-âver-i cihân mahabbet-nevâ-yı aşk.
 Âheng-i şevk-i dil-keşi her perdeden çıkar
 Her bir dehende başka terennüm sadâ-yı aşk

2 Şubat sene 99

- 5 -

Seyr eyle âşıkâne timsâl-i hüsnü şâir!
 Tasvîri kabil olmaz olsan ne rütbe mâhir,
 Bir sûret-i bedîasın ey lâtif-i peyker!
 Her nakş u sûretinde bir başka lûtf zâhir.
 Şeb-tâ-seher hayâlin hem-bezm idi dimâğa
 Düşüne gelmedikse sen bezme âh kâfir!

Âh ol billûr gerden, âh ol sükûn-rübâ göz!
 Âh ol fem-i dürr-i bâr, âh ol nigâh-ı kahir:
 Hüsünde câziben var ol rütbe kim “....”m,
 Âlemler olsa şâyân havlinde peyk-i sâir!
 Yoktur visâle fırsat âşika bildi âlem
 Bir hande kıl ki âlem olsun anınla fâhir.

2 Ramazan sene 1401

- 6 -

Pîşinde senin hâk-i bezânevî sücûdum
 Ser-tâ-be-kadem şu‘le-i aşk oldu vücûdum!
 Cennet mi gelir hâtıra ey şevk-i derûnum
 Aşkınla zafer-yâb füyûzât-ı hulûdum.
 Berk urmada çeşmimde şuâât-ı cemâlin
 Baktıkça alır fer nazar-ı girye-nümûdum.
 Bi’l-cümle irâdâtımı selb etti mahabbet
 Re’yimle değildir ne kıyâmım, ne kuûdum.

7 Şubat sene 99

- 7 -

Zühreyi eyler şitâbân mevkib-i iclâline
 Hüsn-i Yûsuf cân atar îfa-yı istikbâline.
 Nüzhet-âbâd-ı saâdet oldu feyzinden cihân
 Olmasın mı mübtelâsı mutmain ikbâline?
 Mu‘cizât-ı hüsnü doldurdu fezâ-yı sîneyi
 Kâdir olmaz hâme ol külliyyâtın icmâline.
 Öyle müstesnâ-edâdır kim o müstesnâ-yı hüsn
 Âlemi hayrân eder en lâübâlî haline.
 Vâkıf-ı ser-i mahabbet olmayan nâ-ehller
 Bin kusûr isnâd ederler âşıkın ef‘âline.
 Fikri hem-kadr-i riyâz-ı cennet eyler neşvesi

Sarf-ı efkâr ile şevk-i aşkın istikmâline,
 Matla'ü'n-nûrû't-tecellîdir ser-â-pâ sîne hep
 Bak tecellî-zâr-ı dîdârın kelîm-i lâline.
 Meşrebimce lâyük olmaz lâli teşbîh eylemek
 Neşve-bahşâ lâli-şîrinin o reng-i âline.

15 Şubat sene 99

KIT'ALAR

1

Siyâh-baht u perişân-hayâl isem de yine
 O nûr-ı mahz ile var ictimâ'ımız arada.
 Safâ-yı vasl ile firkât azâbı gayb olmaz,
 Zuhûr eder yine bir el-vedâ'ımız arada.
 Ben istinâre hayâlinde ol da cezbe-fürûş
 Takarrüb etmede var intifâ'ımız arada.
 Ümîd-i vasl var bende anda vâz'-ı sitem
 Bu yolda eksik olur mu nizâ'ımız arada?

6 Ramazan sene 1301

2

Gözlerim nûr-ı cemâlinden kamaştı el-amân
 Hangi kudrettir ki etmiş nûrdan peydâsını?
 Hep neşât ü hep safâdır cism-i pür-şevkîn senin
 Sâkî-i kudret yaratmış neşveden gûyâ seni!

14 Teşrîn-i Sâni sene 98

3

Dîde hayran olmasın mı böyle ey varaka-hırâm
 Zühreler hayrân olurdu görse reftârın senin.
 Bahş eder bir neşve-i câvîd rûh-ı âşîka

Zevk-i sevdâ-yı cemâlin, lûtf-ı dîdârın senin.
 Ol kadar pertev kesilmişsin ki ey hûrşîd-i hüsn
 Müncelî âfâk içinde aks-ı envârın senin.
 Öyle bir âteş-mizâc oldun ki ey nûr-ı basâr
 Şu'le-efrûz-ı derûndur berk-i intizârın senin!

Safer sene 1301

4

Maşrıkı âteş içinde gösterir nûr-ı seher
 İktibâs-ı reng ider bak nûr-ı âlinden senin
 Gark-ı nûr olmuş ser-â-pâ kûha bak ey cilve-ger!
 Tûrı tanzîr eyliyor şevk-i cemâlinden senin
 Âşinâ-yı nutk-ı Îsâ mı nedir? Hayretdeyim
 Cân bulur âlem o çeşm-i bî-mecâlinden senin!
 Belki bin gül-zâr şevk ü neş'e eylerdi zuhûr
 Her habâb-ı hûn kurbân-ı kemâlinden senin.

Safer sene 1301

5

Doğ doğ ey mihrim ki hüsn-i ânının meftûnuyum
 Tâli'im ol doğ ki sît-i şânının meftûnuyum.
 İltifâtın cân verir dil-mürde-i hicrânına
 Bir tebessüm kıl ki ben ihsânının meftûnuyum!

22 Mayıs sene 1300

6

Ey cilve-i aşk bârek-Allah!
 Pür şa'sa'asın tebârek-Allah!
 Verdin dile bir hayât-ı câvid
 Ey nefha-i vasl sânek-Allah!

1 Haziran sene 1300

7

Lûtf eyle kırma hâtırımı bir tebessüm et
 Elverdi bunca girye a kâfir tebessüm et!
 Yetmez mi ahz-i sâre nisâr ettiğim sirîşk?
 Düştüm o ferş-i pâyine âhir tebessüm et!

24 Mayıs sene 1300

8

Secde-perdâz-ı kemâl-i hüsnünüm, meftûnunum
 Bâr-gâhından beni dur etme Allah aşkına!
 Sabra tâkat mi kalır seyr etmeğe çeşmânını?
 Bâde-i nâz ile mahmûr etme Allah aşkına!
 Tâ başından gark-ı nûr olmakta çeşmim vechinin
 Setre-i şerm ile mestûr etme Allah aşkına!
 Bir aceb da'vâya düşmüş firkatın fırsat sayıp,
 Mâh-tâbı böyle mağrûr etme Allah aşkına!
 Zâti aşkınla dûçâr-ı mihnet-i bî-gâyetim
 Bir de hicrânınla makhûr etme Allah aşkına!

6 Şubat sene 99

9

Fart-ı gayrettir bizi şeydâ vü rüsvâ eyleyen
 İstikamet fikridir izlâl ü igvâ eyleyen
 İltifât ü cilve-i cânâne minnet çekmeyiz
 Lûtf-ı vicdândır bizi mes'ûd ü ihyâ eyleyen!

Sene 98 Rûmî

10

Öyle me'yûs-âne şerh ettim ki çâk-i sînemi
 Sîneler çâk oldu gark-ı hüzn ü ye's oldu cihân.
 Öyle mazlûmâne döktüm eşk-i bî-ârâm kim

Kalması ârâm cânımda bile ârâm-ı cân!

7 Ağustos sene 1300

11

Âh ey sevdâ-yı refâtı ile mes'ûd olduğum!

Sâye-i aşkındadır âlemde mevcûd olduğum.

Müctenibsin sen bile taltîfden meftûnunu

Fart-ı hubbumdan mıdır bilmem ki merdûd olduğum?

Nisan sene 1300

RÛBÂÎ

Senden şikâyet eylemem ey baht-ı vârun!

Var et her günümü sitemle diğer gün.

Gördün mü hiç ben fikirde bir cefâ-h'âh?

Bir sabûrum kim tahammûlden memnûn.

22 Mayıs sene 1300

SÂİRE

Bir melek-refâtara hayrânım ki hayrân asmân

Gıpta-keş erbâb-ı cennet müftehîr hep hâkiyân.

*

* *

Nağme-i mevzûnesi sevdâ-fezâdır hâmemin

Çeşm intâk olsa mebhûtu sezâdır hâmemin!

*

* *

Cânıma kâr eyledi bî-dâd-ı aşk

Dest-i zulmünden senin feryâd-ı aşk! (Müfred)

*

* *

Herkes gelişinden müteşekkîr görünürken
Bin dert getirdi bana dünyâya vürûdum!

*

* *

.... merhamet eyle sezâ-yı merhametiz
Sezâ'î-yi şefkattir hayâlimiz sensiz.
Şu'a-i aşk ile perverde nâzlı bir gülsün
Gül Allah aşkına olsun! De gönlümüz gülsün.
Ne levh-i mu'ciz-i sevdâsın ey safâ-yı hayât!
Doyulmuyor seni seyr eylemekle! Sad heyhât!
Kalır hayâlimize yâd-ı hüsnünüz ancak,
Yakında tal'atınız tarîk-i ufk olacak.
Birinci nazrada meftûn-ı hüsnünüz olduk,
Fezâ-yı aşk u garâmız ki nûr ile dolduk.
Kalır mı hâtırınızda hayâlimiz? Heyhât!
Olur mu sizce de ma'lûm hâlimiz? Heyhât!
Firâk içine sizin şevk-i hüsnünüzle yine
Kelîm-i lâl gibi gark-ı nûr olur sîne.
Amân nigâh-ı dil-âşûbunuz ne âfettir!
Kopardığı dil-i bî-çâreye kıyâmettir!

12 Ramazan sene 1301

Ser-pûşunu atmışsın, sünbül gibi açmışsın
Kâküllerini kâfir sevdâ gibi saçmışsın!
Bir şânlı tebessümle bir nâzlı hitâbın var
Hâlimle temennâyâ çeşminle cevâbın var.
Lâyık mı sana ey büt! Meftûnun için hizmet?
Tapsın sana müştâkın! Hâk olsa da bin devlet!
Etvâr-ı nazar başka, envâr-ı kamer başka
Bir mecmâ'-ı nûr olduk, vechindeki fer başka.

Dîvânyolu'nu doldurmuş mevkib-i iclâlin
 Seyyârelerin almış etrâf-ı pür-ikbâlin.
 Âheng-i cemâlinle pür-şevk şu müştâkân
 Pür-neşve nigâhınla ser-mest kalır insân.
 Âheng-i cehûd-âne kabil mi ki dinlensin?
 Sussun da biraz çalgı-yı uşşâk dinlensin!

14 Ramazan sene 1301

MUHTEVİYYÂT

Sahife

Ünvân

3	ARZ-I MERÂM	(Mensûr)
4	TAHMÎD	(Mesnevî)
9	NÛR	(Kezâ)
11	FİDANDAN GÜLE	(Kezâ)
14	VÂLİDE NİNNİSİ	(Kezâ)
16	AŞK!	(Tardiyye)
17	MÜDDETİ GAYET KISA BİR RÛ'YÂDAN UYANIR UYANMAZ	(Mesnevî)
19	İSTİGNÂ	(Makta')
22	FÂTİH	(Mesnevî)
25	ÛD	(Kezâ)
27	DEHR	(Kezâ)Nâ-tamâmdir
29	BİR TEMÂŞÂDAN SONRA	(Kezâ)
31	FİRÂK	(Kezâ)
33	Ünvânsız	(Mukatta')

34	TASVÎR-İ CÂNÂN KARŞISINDA	(Mesnevî)
35	REFTÂR	(Kezâ)
36	FAHRİYE-İ ACEMÂNE	(Gazel)
38	NÂME-İ CÂNÂN	(Mesnevî)
39	MEKTÛB	(Mukatta'-ı Mümteziç)
42	MARİ NIVART	(Makta')
43	ANADOLU HİSÂRI'NDA MEZÂRLIK	(Kezâ)
46	MEZÂR TAŞI	(Mesnevî)
48	BİR KÜÇÜK ÇOCUĞUN NAKŞ-I SENG-İ MEZÂRI	(Kezâ)
49	BİR TASVÎR ALTINA	(Mesnevî)
50	ÂŞIK-I ME'YÛS	(Kezâ)
51	YAPRAK	(Kezâ)
53	BUM	(Kezâ)
54	ALFRED DUMAS'A	(Kezâ)
55	BİR TASVÎR	(Kezâ)
57	DÎGER	(Kezâ)
59	RÛ'YÂ	(Kit'a)
60	GAZELLER- KİT'ALAR- VESÂİRE	

TASHÎHÂT

Sahîfe	Siliniz:	Yazınız:
8	hamîd	tahmîd

10	güneş	güneşler
16	nâ-fabl	nâ-kabil
17	Yâ Rabb bu ne..	Yâ Rabbi ne
19	magribiniz ben	magribinizim
23	ol sadme gelse	ol sadme gele
24	bârîka-i	bedreka-i
28	{ mârûnlar	Mârûtlar
	{ Hârûnlar	Hârûtlar
31	dîdet ren dîde	dîde-rân-ı dîde
31	yine	niye
31	zannederdim...	zannederdim ki..
48	kudretine	kudrete

3. Mini Mini Yâhûd Yine Heves

Nâbîzâde'nin yayınlanan son şiir kitabı *Mini Mini Yâhûd Yine Heves* (1886-1303)'tir. Kitabın başlığının şairin heves ile şiir yazdığını belirtmesi tesadüf değildir. Çünkü yine kitabın “Demek isterim ki” şeklinde başlayan ön söz niteliğindeki yazısında iddia taşımayan bir şair olduğunu itiraf eder.

Kitapta on altı adet başlıklı şiir, iki adet gazel şeklinde uyaklanmış şiir, üç adet bent, iki adet kıt'a, iki adet şarkı ve bir adet başlıksız şiir bulunmaktadır.

MİNİ MİNİ
YÂHÛD
YİNE HEVES

Nâbî-zâde

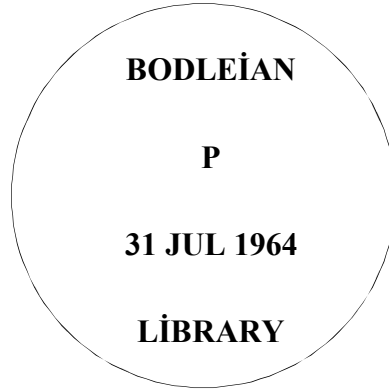
Sâhib ü tâbi'leri: Karabet ve Kasbar

Maârif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla tab' olunmuşdur

İstanbul

(Karabet ve Kasbar) Matbaası – Bâb-ı Âlî Caddesinde numro 25

1303

Merci'i ü mahall-i fûrûhtu Bâb-ı Âlî caddesinde 25 numrolu Karabet ve Kasbar
Efendiler'in kütübhânesidir

TAB' OLUNAN YÂVELERİM

Hâtıra-i Şebâb

Hoş-nişîn Cerîde-i Havâdis Tefrikası

Heves Ettim

Mini Mini!

HÂZIRDA OLANLAR

Münâkaşât-ı Edebiyye

Sevdâ Zarfi

Benim Bahçem!

Niğbolu – Yâhûd - Akhisar

Küçük Fakat Sahîh Bir Roman.

Aşk.

Terâcim-i Âsâr - Garb Âsârına Mahsûs –

Demek isterim ki:

Şu “Mini Mini” küçüçük böyle huzûr-ı üdebâda arz-ı endâma cesâret buldu.

Erbâb-ı kemâl indinde bu cesâretinin bir heves-i tıflâne olmak üzere telâkki olunacağını ümîd ediyor.

Herkes derece-i ıtlâ‘ı nisbetinde söyler.

Binâ‘en-‘aleyh o tıfl-ı heveskârın da mini mini dili iktidârı derecesinde dönmeye çalışmışdır.

Elbette ma‘lûm ki her mevlûd büyümek üzere doğar çocuk sâhibi olmak için çocuk olur.

Nâbî-zâde

HASTA

1- Muztarib

Bir velvele-i hayât içinde
 Bir samt-ı memât olur tanîn-sâz!
 Bîmâr yatar vücûd-ı zinde,
 Sihat de gezer fakat enîn-sâz!

2- Mütefekkir

Bir zulmet içinde bin tecellî.

3- Me'yûs

Bin ye'se değer mi bir tesellî?

4- Mütehayyir

(Yokluklar içinde var olan) var
 Varlıkda addim olan mı yoktur?

5- Müte'accib

Âlem ne kadar garîbü'l-etvâr
 Nâkızlara iktirân mı yoktur?

6- Mütecessis

Her yerde sükût.

7- Müteessir

Âh o bî-dâd!

8- Mütereddid

Her yerde karanlık.

9- Müteessif

Âh o gaflet!
Donmuş mu hayât-ı câvidânî?

10- Müteheyyc

Lerzende midir vücûd-ı dehşet?
Almakta mı intikâm cânî?

11- Mütesellî

Zânû-be-zemîn mi yoksa cellâd?

12- Mütemennî

Bulmaz mı bu ıztırâb gayet?

13- Müstağrik

Gelmez mi zamân-ı istirâhat?
Kâfi mi değil bu renc ü mihnet?
Bulmaz mı alîl olan ifâkat?

14- Mütenebbih

Heyhât! Ey zavallı gafil!
-Gayet- Lûgati değil mi mühmel?
Bir şu'le ki oldu şimdi âfil
Bir kerre daha sönüktü ol.
Sen mevti adem mi zannedersin?

15- Mütekarrir

Öyleyse – demek ki – bî-habersin!

16- Mevt

Benden alıyor vücûdu ma'dûm

Sûret buluyor vücûd-ı mevhûm!

Âlem ki:

17- Hasta

Fakat..

18- Mevt

Sükût! Dinle

19- Hasta

İlletler içinde kaldım..

20- Mevt

İnle!

21- Adem

Ben cev-v-i hayât-ı müsteârım

Bî-çâre vücûda mültecâyım!

Gel sîneme iltifât-kârım

Pâ-beste-i ukde-i recâyım.

22- Vücûd

Gel gel bana ey zavallı insân!

Ölmek sana hiç olur mu âsân?

Kıymetli hayâta iltifât et

Bin yıl yaşa ol zaman vefât et.

23- Hasta (Mütehayyir)

Kaldım iki cezb ile muallâk!

24- Adem

Ben cezb ederim yakında mutlak.

25- Vücûd

Ben cezb ederim.

26- Hastalık

Arada ben de,

Hükmümdesiniz, ne lâzım itnâb!

Bahs eylemeyin ki..

27- Hayât

Haydi sen de!

Feyzimle olursun – işte – nâ-yâb.

28- Hastam (Bir Sene Sonra)

Her yerde şetâret ü saâdet!

İ'câz-ı hayât-ı lûtf-perver

Etmekte tam hark-ı âdet

Bahş etmede âf-tâb-ı enver

Âlemlere bir hayât-ı dîger.

Ey ömr! Ey âlem-i münevver

Yok sende husûfa kabiliyyet!!...

10 Mart 1301

YOLCU KÖYLÜ

1

Yüce dağlar, yüce dağlar!

Karşınızda garîb ağlar

Gözüm yaşı durmaz çağlar

Gönül hatırladı yâri

2

Davar sarmış şu bayıra

Kızlar da çıkmış çayıra

Delâlet etmez hayra

Gönül hatırladı yâri

3

Durma yürü güzel ırmak!

Yavaş yavaş süzülüp ak!

Suyun görünce pek berrak

Gönül hatırladı yâri

4

Bacalardan duman tüter
 Çoban kızı sürü güder
 Garîb garîb kuşlar öter
 Gönül hatırladı yâri

5

Kara yağız [1]²³ yolu tozar
 Yoldaki izleri bozar.
 Her adımda benden uzar,
 Gönül hatırladı yâri

6

Akarım ırmaklar gibi,
 Kanatlanıp uçar gibi.
 Defneler saklar gibi.
 Gönül hatırladı yâri

7

Görmeyince sevdiğimi
 İster miyim öldüğümü?
 Çok gördü de güldüğümü
 Gönül hatırladı yâri

NÂFİLE YORULMA

Hasm-ı câhid! Gayretin bî-hûdedir tahkirde,
 Gayretimdir seyf-i sâtı'-ı nâmımı teşhîrde!
 Öyle sür'at aldı necm-i himmetim kim hepçedir
 Böyle binlerce tehâcüm seyrini te'hirde.
 Şeb-pere-ı tab'ân-ı dehrin kim bakar düşnâmına
 Ben musirrim fikrimi ârifân ile tenvîrde.
 Sarf-ı efkâr eyleme ef'âlimi teşvîş için

²³ Altındaki hayvan.

Gayretin kasır kalır efkârımı tağbîrde.
 Ben o bî-gayret miyim kim terk-i meslek eyleyim?
 İctihâdım i'tilâ-yı kader mi tebşîrde.
 Müncelî efkâr-ı hikmet, münteşir nûr-ı cemâl
 Hâme cevval olmasın mı sâha-i tasvîrde?
 Müstefid et –varsa irfânın- bütün hem-nev'ini
 İhtiyâr et samt-ı nutkun olmadığı takdîrde.
 Pek garîb olmaz mı ta'nın bir kelâm-ı hikmeti,
 Aczin oldukça müberhen hükmünü takdîrde?
 Eyleme tâ'rîz ile ta'rîf kıymet-i gafilim!
 Sözlerin câsûsdur hep cehlîni takrîrde.
 Bî-hazer! Bî-hûde ısrâr eyleme nâdâna sen
 Müşkilât-ı cehl ile ârifleri tahzîrde.
 Bir daha ta'rîf edersem meşreb-i bî-bâkimi
 Belki bir te'sîr-i nev-peydâ olur tekrîr de:
 Hasm-ı câhid! Gayretin bî-hûdedir tahkîrde
 Gayretimdir seyf-i sâtî'-ı nâmımı teşhîrde!

29 Mart 1301

AŞK MADDESİ

Her nerde ise lika-yı cânân,
 Ol sûya nazar olur şitâbân:
 Enzârım o yâre mün'atıdır
 Şimşek gibi eylemekte cevelân!
 Bir firkat-i yek-dem ile insân
 Gönlünde duyar azâb-ı hüsrân
 Agreb bu ki hâsıl olsa vuslat
 Gûyâ bulur iştiyâk pâyân!
 Da'im olamaz bahâr-ı vuslat,

Ye's-âver-i dil hazân-ı hicrân.
 Vuslatta da yok ümîd-i câvid
 Vakt de değil bekaya şâyân!
 İnsânda olan bu bin televvün
 Olmaz mı veleh-resân-ı irfân?
 Vuslat der iken firâka geçtim
 Aşk ehlini eylemez bu hayrân:
 Bir râbita yoksa sözlerimde
 İnsâf ile eyle atf-ı im'ân,
 Cem'iyete el-vedâ'ı çekmiş
 Âşık gibi var mıdır perîşân?

YİNE O, YİNE ŞİKÂYET

Şevk-i sermesti-i hüsnü çok görür medhûşuna
 Sînemin âvâz-ı istimdâdı girmez gûşuna
 Bak nasıl fecr eylemiş peydâ o sâkin çehrede
 Yandım ol ârâm-sûzun âteşîn ser-pûşuna!
 Ağız açtırmaz şikâyet-i arzına çeşm-i natûk
 Gâlibiyetle tefâhür gösterir hâmûşuna
 Âlem-i sevdâyı tûfan-zâr-ı ye's eyler amân
 Merhamet kıl âşıkânın eşk-i cûş-a-cûşuna!
 Muhtecib-i sâkî, ümîd-i lûtf anı münselib
 Neşve gelmez böyle bezmin böyle nûş-â-nûşuna.

BU İSE

-Tesâdüf-

Ey nûr-ı cemâl-i âşıkân-sûz
 Ey âteş-i aşk-ı pertev-efrûz!
 Ey hande-i gam-fezâ-i sevdâ,
 Ey girye-i neşve-zâ-yı sevdâ!

Ey düşmen-i iltifât-perver
 Ey yâr-ı vefâ-yı adüvv, sitem-ger!
 Ey bâis-i ıztırâb-ı sîne
 Râhatta pîç ü tâb-ı sîne!
 Ey illet-i neşvesi besîmin!
 Gördüm yine çehre-i besîmin.
 Bilsen ne kadar azâba düşdüm
 Şevkinle ne ıztırâba düşdüm.
 Baştanbaşa ra‘şe-dâr idim ben
 Dehşetli ne berrak-bâr idim ben
 Fikrim, o belâ, bulunca meydân
 Âteş saçarak ederdi cevelân.
 Gitmişti aratdım elimden
 Gafil ben o lûtf-ı menzirimden.
 Mahvoldu o âşıkı temâşâ
 Ârâm-ı sükûn-rübâ-yı sevdâ.
 Eyvâh! İşte bitti ümîd
 Zulmetlere düştü aks-i hürşîd!

5 Mart 1301

JAN BAPTİST

- Zevk-i Temâşâ -

İhtâr-ı âferîd-gâr için semâvât-ı arz ta‘lîm ü tenvîr eder.
 Bi'l-cümle kerrât-ı semâvât Hallâk-ı aliyü'l-ıtlâkı teşhîr eder.
 Bu ecrâm-ı semâviyye cem‘iyyeti ne ulvî ne rûhânî
 Bir âheng teşkîl eder. Âh nedir bu bî-pâyânî!
 Her şey anın kudret-i bî-zevâlini i‘lân ediyor.
 Gün güne, geceye arz u tibyân ediyor.
 Bu büyük, bu ulvî eser insan için bir
 Serv-i mechûl addolunacak lisân-ı beyân değildir.

Bu eserin nizâm u intizâm-ı hayret-resânı,
 Tabiâtın çeşm-i 'ibretle istimâ' olunur bir lisânı
 Demektir. O Hallâk-ı Kerîm parlak bir kubbeye dest-i kudretiyle
 Hûrşîd-i cihân-gîri koymuş, ki devr ü hareketiyle
 Bütün beşeri gark-ı envâr eder; hemân
 O kemâl-i azametle arz-ı tal'at edince bütün cihân
 Gûyâ hâlet-i ademden çıkmışa döner!
 O cerm-i azîm ise muttasıl havl-ı feyzinde döner.
 Oh! Ey Rabb-i Â'lâ! Âsâr-ı kudretin ne güzeldir!
 Eltâf-ı sübhâniyyen gayetsiz ve lem-yezeldir!
 Uşşâk-ı vefâ-kârın galebe-i ahkâmına
 De meftûndurlar; senin o haşyet-i bi'l-ihtirâmınla
 Arz-ı şükrân ki bâis-i itmînân u zaferimizdir;
 Ki bir tıfl-ı şîr-h'âre de zâhir
 Ve bâhirdir; şebâbımızı tenvîr eder,
 Âsâr-ı 'irfân ü hikmetimi teshîr eder!

TEESSÜF

Ne bâd-ı hazân esti kim baġteten,
 Hemân soldun ey gül-beden! Böyle sen?
 Neden lem'a-i hüsnün ey âf-tâb!
 Sönük, lerze-nâk öyle bî-âb u tâb?
 O mahzûn tebessümle çehren hani?
 Nedir eyleyen şimdi giryân seni?
 Bu giryen de bir şevk bahşetmede
 Muvaffak değilsin anı gütmede?
 Tebessümle giryen safâ-ber-safâ
 Senin şevk ü hüznün safâdır bana.
 Ne hod-kâm mıyım! Âşıkım sevdiğim!
 Bana münhasırdır bütün benliğim.

Ne oldu o revnaklı rengin senin
 O berk-i nazralarla cengin senin?
 Ne Rüstem kesilmişti yâ gamzeler
 O kakhâr, o âfet-fezâ gamzeler!
 Nigâh-ı sitemden geçilmezdi hiç.
 Nigâhın sitemden seçilmezdi hiç
 Bu hâlinde elbette var bir sebep:
 Bir âfet mi ârâmın aldı aceb?
 Cihân mürtebittir esâsen bütün
 Hayâtın devâm u bekası için.
 Tahammül nedir bak, mahabbet nedir?
 Azâb-ı derûnlar ne, firkat nedir?
 Tahayyül, tazallüm, temennî nedir?
 Tehâlûk nasıldır; teennî nedir?
 Fakat âh gayret bırakmaz yine
 Gönül o kadar kahra bakmaz yine.
 Tahammül ne mümkün senin derdine
 Dayanmaz nazar-ı lehce-i zerdine!
 Nasıl etmeli âh, müşkil belâ
 Tahammül gerek hem sana hem bana!

KÖHNE ZEMİN

Garîbdir bu ki her dem cihânın ey bülbül,
 Gezer lisân-ı senâsında şânın ey bülbül!
 Ne şâir-âne makalin var ey hatîb-i edîb!
 Verir hayâle teheyycü beyânın ey bülbül!
 Terennümâta sebep neş'e mi, elem mi nedir?
 Müheyyici ne o titrek sadânın ey bülbül?
 Ale' ş-şafak nagamâta giriştiğin gibi sen
 Gider irâdesi hep ihtirânın ey bülbül!

Karanlık orman içinde ne dil-nişîn oluyor
 Kesîf-i âlem-i sebz-i âs-mânın ey bülbül!
 Gınâ-yı tab‘ına mikyâs olur kalenderlik
 Değil gözünde atâsı zamânın ey bülbül!
 -Rivâyete göre- âşık isen sevimli güle
 Hoş eyle hâtırını bâğ-bânın ey bülbül!

Bin secde ettim ey sanem-i hüsn ü ân sana
 Tapsın o hâlde muttasıl Allahiyân sana!
 Sensin cihânda varsa “mücerred-i bilâ-mekân”
 Arş-ı mahabbet olsa revâdır mekân sana
 Sensin cihânda aşkın ile hükümrân olan
 Âşık kesilmesin de ne yapsın cihân sana!

KERÂMÂT-I İRFÂN

Cihân-ı kemâlâtı devr ile berkit;
 Kerâmât-ı irfânı bir kerre seyr et.
 Nazar kıl saâdet-serâ-yı kemâle
 O cism-i şeref, heykel-i bî-zevâle.
 Sanâyi‘, fûnûn eylemekte terakki
 Atâletten eyler cihânlar tevakki
 Durup dinlenir mi muhibb-i maârif?
 Mekteb-i mesâî olan tam ârif.
 Hayât ictihâd u amelden ibâret
 Bu yolda bekâ-yâbdır tabîat.
 Cihân zevk alır ma‘rifetten yorulmaz.
 Lüzûm-ı fûnûn şimdi ferde sorulmaz:
 Bilir hep sigar u kibâr-ı maârif
 Ne kıymettedir i‘tibâr-ı maârif.
 Beşer seyr eder cû içinde serîan

Birer ders alır muhtelif âleminden!
 Hevâda uçar kuş gibi ma‘rifetle
 Denizde yürür sun‘at u sâlimetle.
 Sadâ ahz eder diğëerinden bir ıklîm
 Eder – Litre²⁴ - bir Çinli şâkirdi ta‘lîm.
 Fünûn tayy-ı bu‘d u zamân eylemekte
 Ukûl-i harîm her an eylemekte.
 Sayılmaz fünûnun kerâmâtı bir bir:
 O ecrâm-ı ulvîyye ma‘dûd değıldir.
 Fünûn şemsidir âleminin, hakîkat!
 Vücûda gelir işte ondan bu hey’et.
 Fezâ-yı fünûna bulunmaz nihâyet
 Tasavvur olunmaz ne evvel, ne gayet!
 O bu‘d-ı mücerredde bin lem‘a parlar:
 Tenvîr için âkılân cân atarlar.
 Cihânı boğar nûra hûrşîd-i irfân
 Gezer nûr içinde hayâl-i hakîmân.
 Fünûn sâyesinde bugün nev‘-i âdem
 Çıkarmakta meydâna bir başka âlem!

 Zamân başka ma‘nâyadır asrımızda.
 Ehemmiyyet ihyâyadır asrımızda.
 Dilin kışr-ı arzı okur hep ayânen
 Tevârîh-i edvârı taş levhâlardan.
 Gezen sathını keşfeder bin hakayık
 Ki her bir hakîkate yüz bin dakayık!
 Olur böyle gayretle ma‘lûm-ı evâil,

²⁴ Émile Littré, Fransız sözlükbilimci ve filozof (1801-1881).

- Humor- lar hayâlât u evhâma dâhil!..
 O mazlûm, o hâil-i bedâatte insân
 Ne vahşet, ne zillette olmuşsa pûyân,
 Nasıl bî-tekellüm gezer serseriyse
 Meziyyât ü idrâkden hep beriyse,
 Bize bildirir, bî-tehâlûf, sahîhan
 Lisân-ı beyân-ı terakkî fasîhan!
 Kadîm araya komanın ictihâdı
 Misâl-i hakikat olan i'tikadı
 Bugün ise efkâr-ı umrân demektir
 -Vedâ²⁵- “ya‘nî” merrât-ı irfân demektir.
 -Brehmen’le-Laplas-muhâlif değildir,
 Riyâzıyla birdir tabîî müfekkir.
 Bu da sâye-i fende olmakta zâhir
 Yine fennin âsâr-ı irfânı bâhir!
 Bilir fenn ile perveriş-yâb olanlar
 Ne kuvvetle gelmiş vücûda cihânlar;
 Ne der ihtirâz-ı esîre müessir
 Eden müştail-i merkez-i devri kimdir;
 *Nasıl münfekk olmuş o âteş-feşândan
 Avâlim? Müneccim haberdâr ondan.
 Fünûn bildirir kâinâtı kemâ-hiye
 Değil o kadar içtihadât sâhî.
 Fezâ metre metre mesâha olunmuş
 Makadîr-i icrâ-yı âlem bulunmuş
 Bilinmiş nedir âleminin nizâmı
 Nedir müstedâm eyleyen intizâmı.

²⁵ “Vedâlar eski Hint ve İnan kültürünün temelini teşkil ederler. İtikatları bir hakikat misalidir. Kültürleri ise irfan ayinesidir. Şairimize göre Hint’in dini ve irfanı bugünkü fennin kaynağıdır.” (Uç, 2007: 150)

Tekâsüf, tahalhul ne icâb ederler
 Temeyyü‘, tasallüb ne işrâb ederler.
 Kerâmâta pâyân olur mu fûnûnda
 Fûnûn ehli kalmaz cûnûn u zunûnda.
 Tefennûn tûmden demekdir muhakkak
 Bekâ-yı hayâta fûnûn şart mutlak
 Fûnûn - hendese mehdinde perverde olmuş
 Bu temyîzi sahrâda, ormanda bulmuş
 Olup –Sanskrit- bir lisân-ı tasavvur
 -Vedâ-lar birer tercümân-ı tasavvur.
 Fûnûn geçmiş İnan’a, Keldâniyân’a
 Değişmiş, geçip sonra, ‘İbrâniyân’a.
 -Aristark²⁶ - nakl eylemiş garba ondan
 Himâyet görüp ma‘rifet-perverândan
 Ebâtıl-ı terakkîde oldukça irfân
 Kalıp ebr-i mahfiyyet altında pinhân,
 mısırânesiyle.
 Devam eylemiş içtihadında böyle!
 Nesîm eyleyince mesâîyi tezyîd
 Bulut sıyrılıp çıktı meydâna hûrşîd.
 Beşer kurtulup ıztırâbât deminden
 Hakikat görüp çıkdı vehm âleminden*
 Mübârek terakkîde peyveste, her ân
 Eder bir kemâl ü kerâmet nümâyân.
 Masûndur zevâl ü ivâzdan artık
 Halâs oldu câhid-i muârizdan artık.
 Devâm eyliyor devr-i irfân-pesendân
 Teâlîdedir şimdi himmet-i bülendân.

²⁶ Yunan gramerci ve filozof.

5 Mart 1301

Oysa cân size etmez imdâd
 Etmeyen nâfile tebzîr-i midâd
 Ne de bî-çâre mürekkeb imiş o
 Merhamet etmeli artık yâhû!
 Kâşki çıkmasa zîrletten
 Akmasa hâme-i pür-zilletten

GÖZLERİN!

Gözlerin fitnede ey âfet-i aşk!
 -Zühre- nin oğlu – aşka – fâikdir.
 Halk eder günde bin belâ-yı garîb,
 Gözlerin agrebü' l-halâiktir!
 İmtihân-ı liyâkat elverdi:
 Âşıkım bir nigâha lâyıktır.
 Hakk arar gözlerinde, hakkı mı yok?
 Gözlerin şâhid-i hakayıktır.
 Dil sükûnet görür mü kim mâ-dâm,
 Nazra-i kakhâr-âne sâiktir!
 Dikkat et hâl-i zâre: Çeşmânın
 Şüphesiz kâşif-i dakayıktır.
 Yalnız aşka bağlıdır aşka,
 Gönlüm âzâde-i alâiktir.

Bî-çâre gönlüm tenhâ mı kaldın?
 Tenhâ-i esîr-i sevdâ mı kaldın?
 Düşmen nedendir derd-i hicâba,
 Sevdâ yüzünden rüsvâ mı kaldın?
 Yârin ne oldu, yârin ne oldu,

Mecnûn! Cüdâ-yı Leylâ mı kaldın?
 Câmın kırılmış, sâkîyse pinhân
 Mahrûm-ı şevk-i sahbâ mı kaldın?

TÖRÜNTÜ

-Fecr-

Ey bâd-ı subh! Hangi zemîne azîmetin?
 Bahş eylemişti âleme nüzhet-i tarâvetin.
 Ey bî-vefâ! Şu lertzîşe bak berg-i hastede
 Tâb-ı firâk ile sararan verd-restede.
 Es, es de git harem-serâsına gir nazîninimin
 Bîdâr etmişsin onu aksi enînimin:
 Okşa vücûd-ı pâkini – ama sükût ile
 Bir ihtizâz verme o perçemlere bile.
 Nakl et revâyah-i çemeni cümleten ona,
 Ferdâya muntazır dururum böyle ben sana.

—————
Bir genç kız kemâl-i nevâzişle beslediği saka kuşunu bir sabah vakti azâd ile şu neşîdeyi tasvîr eylemiştir:

Havalandın, zavallı kuşcağızım!
 Durmak olmaz hemân sefer lâzım.
 Âferîn! Pırrradak kanadlandın
 Şimdi hürriyyetinle canlandın [*]
 Şevk-i dil gayrı hep senindir bak
 Sana cevelân ki safâ-yı âfâk.
 Durma, dinlenme, uç sakam! Uç git
 Âsmân hande-zâ, zemîn sâkit;
 Mütenevvir seher, sehâb lâtif;

Mütebessim ziyâ, tilâl zarîf.
 Gülistân nağme-sâz-ı şevk-efzâ,
 Bülbülân hande-rîz-i sevdâ-zâ.
 Zühre hayrânıdır bu manzaranın
 Ben de hayrân-ı peykeriyim onun [*]²⁷
 Âf-tâbın talîatü'l-feyzi
 Gark-ı envar-ı neş'e etti bizi [*]
 Seherin nûr-ı zî-hayâtı ise
 Başladı rûh-ı âlemi lemse.
 Pırrr! Uçtun, fakat unutma beni
 Ye's içinde bırakma sâhibeni [*]
 Tayerânın mübâreği, güzelim!
 Haydi birlikte şöyle yüксеlelim.
 Nerde heyhât! Bâl ü per bende?
 Bağlıyım âciz-âne bir bende!
 Kanadım yok, fakat dimâğım var
 Ki odur dehre matlâ'ü'l-envâr.
 Kıymet isbât olunmaz, olsa eğer
 Beşerin zihni bin cihâna değer.
 Kanada sanki ihtiyâcı mı var?
 Hevâda akl ü ma'rifetle uçar.
 Kendi şevkinle kâm-rân ol sen
 Bahtiyârım hayâl ü aşk ile ben;
 Aşk ü sevdâ huzûr-ı bâlimdir
 Hele bâl ü perrim hayâlimdir.
 Ben seni işte eyledim azâd
 Dikkat et görmesin fakat sayyâd.
 İltifâtımla besledimdi seni

²⁷ Ba'zı kadem-perestân-ı zurafâ bu yoldaki kavâfîyi sezâ-yı istihzâ add ederlerse de teceddüd-pesendân-ı urefâ nazarında bu sûretle telakkî olunmayacağından eminim.

İ'tinâ üzere bekledimdi seni
 Şevkin eylerdi neş'emi tahsîl
 Buna vech-i beşûş olurdu delîl.
 Nağmeye eyledikçe sen âgaz
 Aşkım eylerdi şevk ile pervâz.
 Gâh sustukça da hazînâne
 Nem gelirdi garîb çeşmâne.
 Ne güzel i'tilâ-nümâ oldun
 Şimdi hürriyyet-âşinâ oldun
 Âferîn mürğ-i âsmân-ı pervâz!
 Neşve-yâb ol cihânda sen de biraz.

ESKİ

Ey işvesi pîç ü tâb-ı sevdâ,
 Her gamzesi bir şihâb-ı sevdâ!
 Ârız mı, yâ iltihâb-ı sevdâ,
 Yâ lem'a-i âf-tâb-ı sevdâ,
 Ol reng-i gül-i hicâb-ı sevdâ?

Ey goncesi subh-ı nev-bahârın!
 Bir hande ki muntazır-ı hezârın,
 Bir gayeti yok mu intizârın?
 Ezdi dili nazra-i vakârın,
 *Evzâ'-ı garîb ü bî-karârın!

Aşkım ki safâ-yı cânım oldu
 Âteş-zen-i hân mânım oldu
 Feyz-i dil-i nâ-tüvânım oldu
 Hem düşmen-i bî-amânım oldu
 Hem neşve-i câvidânım oldu

Zevk-i sevdâ duymadın, âşık-perestâr olmadın
 Ol kadar sevdim de aşkımdan haberdâr olmadın.
 Bahtiyâr olmağı sevdâdan merâmı tab'ımın,
 Bahtıma düşmen kesildin, tab'ıma yâr olmadın!

Başucunda ben, edîb-âne, kemâl-i hüzn ile
 Ağladım şeb-tâ-seher tenhâda bîdâr olmadın.
 İ'tizârın nâ-be-hengâm oldu ey nûr-ı nezzâr!
 Nazra-i hasretle benden hiç bî-zâr olmadın.

1 Mart 1201

Mütenâsib değıl mi hâlinize:
 Âşığım sevdiğim! Kemâlinize?
 Hâlinizden teferrüs etmedeyim
 Siz de hayrânsınız cemâlinize.
 Sizi, yâd eyledikçe, görmedeyim
 Zâtınız mantık-ı hayâlinize
 Karşı geldikçe karşılık bulamam
 Nükteli nükteli makalinize.
 Âcizim ben cevâb vermekden
 O sitefli, güzel suâlinize

EY ŞEB-İ MEH-TÂB

Âlem uyuyor h'âb-ı safâ-perver içinde,
 Sevdâ uçuyor âlem-i şevk-âver içinde,
 Cevalân ediyor şevk ise pertevler içinde
 Sensin bu füyûzâta sebep ey şeb-i meh-tâb!

Cânan duruyor ebr-i münevverler içinde;

Pertev saçarak ahter-i enverler içinde
 Gezmekde güneşler gibi hâverler içinde
 Sensin bu füyûzâta sebep ey şeb-i meh-tâb!

Şâir tutuyor âlemi pîş-i nazarında;
 Ervâh-ı melâik geziyor zîr ü berinde
 Sevdâ lemeân etmede şâhâne serinde
 Sensin bu füyûzâta sebep ey şeb-i meh-tâb!

Bir neşve tecellî ediyor dîdelerinde
 Merd-âne sebât etmede ulvî seferinde
 Bin türlü bedâyi‘ görüyor reh-güzerinde
 Sensin bu füyûzâta sebep ey şeb-i meh-tâb!

Meh-tâbı bu neşve ile temâşâyâ doyulmaz
 Bakmakla mükevkeb-i gece-yi bâlâyâ doyulmaz.
 Bir böyle temâşâ-yı dil-ârâyâ doyulmaz
 Sensin bu füyûzâta sebep ey şeb-i meh-tâb!

Bir velvele-i aşk-ı sükûn-zâyâ doyulmaz
 Bir manzara-i hüsn-i gam-efzâyâ doyulmaz
 Bir böyle mutîâne takazâyâ doyulmaz
 Sensin bu füyûzâta sebep ey şeb-i meh-tâb!

Mâzî ki hazâne-i ademdir
 Bâdî-i teessürümdendir.
 Saklar o defâin-i hayâlât
 Değmez ona dest-i ihtiyâlât.

İstemiyor âşıkın ey dil-pesend!

Tâ bu kadar olma ki müşkil-pesend.
 Sen de biraz âşıkına hürmet et
 Hâdiminin zevkine bir hizmet et
 Hüsüne noksan veriyor baksan a
 Öyle tegafül yaraşır mı sana?

Cânân uyanıyor!
 Zülf-i zer-târını döküp saçarak
 Uykudan şimdi kalkıyor dil-ber.
 Tül gibi ince gömleği açarak
 Çeşm-i âşika arz-ı sîne eder
 Vechine reng-i gül verip zîver
 Güneş urmuş da bak ne hâl olmuş!

Teni meydânda, gözleri mahmûr
 Mütebessim misâl-i subh-ı besîm
 Doğuyor hâverinde zâtü'n-nûr
 Levha-i aşk eder gibi tevsîm!
 Dokununca hafif hafif nesîm
 Zülfü eylemekdedir tehzîz

Tenin levni reng-i ebr-i bahâr
 Zülfünün rengi şu'le-i zerrîn.
 Lehçesinde nasıl halâvet var.
 Çeşm-i mest-i nigâhı pek şîrin.
 Duru gönlüm gibi nasıl da hazîn
 Zannedersem semâdan inmiştir.

EDMON HARKOR**-Lâ-yetegayyer-**

Bir zulmet-i amîka-i hîçî-nümâda âh!
 Bin lem‘a muntafî oluyor bin cihân tebâh.
 Hengâm-ı herc ü mercede peyveste rüzgâr
 Serîr-i fezâ-zemînine icrâ-yı târ ü mâr.
 Âfâkı gark-ı zulmet eder heykel-i memât
 Titrer o hevle karşı söner lem‘a-i hayât
 Tûfân basar sevimli çemen-zârı nâ-gehân,
 Kumlar yığar: Yeni iklimler eder ayân.
 Hürşîde doğru devr ederek kutb-ı münce mid

.....

 Bir i‘tikad-ı dîgere bağlandı mu‘tekid.
 Bir milletin tefâhürünü celb eden nizâm
 Dîger kavmlerle giriftâr-ı intikam!
 Yek-vech-i fazlımız kalıyor haclete sezâ;
 Dün hakk olan bugün oluyor dâi‘-i cezâ
 Ezhâr açar kemâl-i beşâsetle vâkıa
 Mâtem doğar onunla birlikte mutlaka.
 Yoktur sebât: Hep değışir her cihân döner
 Sönmüşler iştiâl bulur her yanan söner
 Olmak için vücûda gelir cüz‘ü-i bî-hayât,
 Doğmak için helâke gider cerm-i zî-hayât!
 Âlem kocar, tarâvetini iktisâb eder
 Gâh dinlenir, gâh koşar muttasıl gider
 Zerrât, ki durmada hadd-i vücûdda,
 Devr eder dâire-i bî-hudûdda!

Çehre matlub-ı nâ-peydâ taleb-ger nâ-ümîd
 Kalmasın nevmîd yâ Rabb! Böyle bir fikr-i sedîd.
 Gark-ı mâtem-i hâl, müstakbel karanlık, hevî-nâk
 Pertev-i ümîd havf ü ye's içinde nâ-bedîd.

Ne tuhaf te'sîr aldım o cemâli seyrederken
 Ne kadar garîb hisler dolaşırdı hâtırında!
 Ne neşât-ı cennet olmuştu enîs-i hem-zebânım
 Eseri değil mi zâhir şu safâ-yı hâzırında?

ÇOBAN

-Sahrâdir-

1

Nasıl güzel şu ağaçlar, yeşil yeşil dağlar!
 Yavaş yavaş akarak tatlı çağlayan çağlar
 Safâ yetiştiriyor sanki bağçeler bağlar
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

2

Dalın birinde oturmuş şakırdıyor bülbül
 Çıkıp fısıldamada gonceye âşüftece gül!
 Açık saçık sarılıp serpilip yatar sünbül
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

3

Bahâr olunca yeşiller giyer bütün yerler
 Bulut gezer dolaşır gökyüzünde seyr eyler
 Çayırdâ gül de gönül de bütün cihân da güler
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

4

Gider elinde orak tarlaya çalışmak için
 Döner çiçek demedi başda tâze kız her gün
 Geçer sevinçle, gülüp oynamakla ömrü bütün
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

5

Güneş batar şu taraftan kuzu meler akşam
 Akın akın döner artık o köylüler akşam
 Çıkıp gezer şuralarda civânım her akşam
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

6

“Keder nedir?” bilemem: Görmedim ki ben hâlâ
 Görünce bir kişi ağlar sıkıntıdan meselâ
 Derim: Bu hâle de nâil olur muyum acabâ
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

7

Elimde bir kavalım var param bulunmaz ise
 Cihân benim. Neme lâzım evim de olmaz ise
 Sıkıntıdan eser asla gönülde olmaz ise
 Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

96 Rûmî

ŞARKI

Zulmet ender zulmet etti bahtımı çeşm-i siyâh
 Hâtırım mahzûn, gözüm pür-eşk-i hasret âh âh!
 Parlıyor ama ümîd-i iltifâtın gâh gâh,
 Hâtırım mahzûn, gözüm pür-eşk-i hasret âh âh!

Bir yüzüm gülmez mi mes‘udiyet-i hande-i güle hiç?

Behcet ü şevkin beni kılmaz mı ömrümde behîc?

Âh hem-bezm olmadık mı bir zaman bende-i güle hiç!
 Şimdi merdûdum, gözüm pür-eşk-i hasret âh âh!

BAŞKA

Şevke mahrem kıldın artık tab'-ı mahzûnânemi,
 Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!
 Hande-i lûtfun ne handân etti bak gam-hânemi
 Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!

Cilve eyler şevkler karşımda şevkinden senin
 Raks eder envâr içinde neşve şeklinde senin
 Tâ ebed hâli bulunmaz şevk u zevkinden senin
 Cennet-âbâd eyledin teşrîf ile vîrânemi!

4. Kitaplarına Girmemiş Şiirleri

Nâzım'ın kitaplarına girmemiş, 1881-1894 (1297-1316) yılları arasında çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış şiirleri de vardır. Bunlar beş adet başlıklı şiir, iki adet mensur şiir, iki adet tablo altı şiir, yedi adet gazel (mahlas yok), bir adet tahmis, bir adet bent, iki adet mesnevi şeklinde uyaklanmış şiir ve bir adet dörtlüklerle yazılmış şiirdir.

Zehra romanının ön sözü, *Hazîne-i Evrâk*, *Tercümân-ı Hakikat*, *Kevkeb*, *Mir'ât-ı Âlem*, *Berk*, *Manzara*, *Mirsâd* ve *Servet-i Fünûn* şiirlerine ulaşılan yayın organlarıdır.

MİRSÂD 1308 NUMRO: 5 SAYFA: 33-34

Nâbî-zâde Nâzım Bey Efendi tarafından ihdâ buyurulmuştur:

Olurdu gönlüme elbette bir büyük hizmet
Müsâadenle ona versen büyük cür'et.

Usandırır seni havfım o der-i temennâ
Ne kâr eder o zaman bin telaş, bin şiddet!

Fakat nasıl dayanır cân firâk-ı yek-demine
Tasavvuruyla bile fikri kaplıyor haşyet!

Sen olmasan ne olurdu dil-i remîde düşün,
Zavallı buldu seninle tefekküre kuvvet.

Sirişk-i şevkimi serpip ayağının tozuna
Bu yolda eyleyeyim ben de kesb-i ulviyyet.

Cemâl-i sâf safâ-bahşına bu şükrânlar
Revâ değil mi sayılsa hulâsa-i safvet.

Ümîdler büyüten cilve-i mürüvvetine
Kemâl-i şevk ile olsun bu türlü bin minnet!

Sezâ değil mi sana nisbetiyle fahr etse?
Sabâhatin bile gösterdi sûret-i hayret.

Senin o tâkati pâ-mâl eden cemâlindir
Veren safâ-yı nevâzişle ömrüme tâkat.

Bir taraftan aşk-ı cânân gark-ı mâtem, lerze-nâk
 Bir taraftan sem'a çarpar sadme-i ömr ü helâk.

Böyle hüzn-âlûd ömrün bin fenâsından hazîn,
 Âh kim ammâ dil evvel hüznün devâmından emîn!

(Yârdan mehcûr iken düştüm diyâr-ı gurbete)
 Kalmadı kudret dimâğımda huzûr-ı fikrete.

Iztırâbımdan habîr olsaydı cânân bir zaman
 Şimdi piç ü tâbım olmazdı bu rütbe hasm-ı cân.

Ey kuş! Ey bir gölgenin ardınca pür-cünbân-ı mülk!
 Kıl tereddüd mahrekinde tîz-pervâz olma pek.

Sen de de varsa mahabbet nâmına kahr-ı hayât
 Fikr-ârâm u sükûnu nâfile bir yana at!

Ey nihâyetsiz bu çöllerde biten bî-çaregân!
 Sûziş-i hicrân mı yâ hûrşîd mi âteş-feşân?

Şedd-i rahl eyler hayâtım sâha-i âlâmda
 Aşk-ı hüsn amma sebât eyler durur ârâmda.

Böyle bilmezdim musallat ben bu kâfir illeti
 Geldi arkamdan diyâr-ı igtirâba cinneti.

Âteş-i rûhsârın, ey âteş-mizâcım! Ser-te-ser
 Saçmada etrâfa sevdâ hey'etinde bir şerer.

Şevkimi haddinden efzûn sayma, hicrân günleri
Âh bilsen hasretinden ben neler çektim neler.

Sarf edip nakdîne-i ârâmı erdim vaslına
Müft buldum sanma ben ol Vâdî-i Eymen'de yer.

İstirâhat buldu aşkım sâyesinde lûtfunun
Fikrimin yok şimdi eski ıztırâbından eser.

Lûtfu var olsun unutmaz va'd-i teşrîfin dile
Etmede nâzik hayâlin hâtıra her dem güzer.

Hüsn ü sevdâ hem be-âgûş-ı vefâdır, neleyim
Sanki ol âhengden ma'şûk ve âşık bî-haber.

Handeni nev-bahâr sanmıştım,
Matla'-ı aşk u hüsn imiş o meğer.
Varlığımdan bile usanmıştım,
Aşkına fâl-ı hüzn imiş o meğer.

Kaddinin kadri bence belâdır,
Ona ermek diler gönül ammâ,
Belki bir âlem-i muallâdır.
Bu da bir gâyesiz temennâdır. [*]²⁸

Aşkıma şübhe ayn-ı küfrândır
Onun isbâta ihtiyâcı mı var?

²⁸ Kaddine ermek umar dil ne temennâdır bu!
Eremez kimse ona âlem-i bâlâdır bu.

Ben de ol aşk-ı feyz-i î mân
 Feyz ile küfrün imtizâcı mı var?

Gönlüm oldukça zinde-i lûtfun,
 Kalır elbette bende lûtfun.
 Sözümü şâir-âne sanma sakın
 Şi'rdir gerçi hande-i lûtfun!

Neş'e-i bahtım uyandı dîde-i mahmûrdan,
 Matla'ül-feyz oldu zulmet-gâh-ı hicrân nûrdan,
 Şu'le-pâş oldukça hûrşîd-i cemâlin devrden,
 “Berk vurur nûr-ı tecellî sîne-i deycûrdan
 Şöyle kim mâh-ı şeb-ârâ mâverâ-yı tûrdan”

MİRSAT 1308 NUMRO: 5 SAYFA: 44

Nâbî-zâde Nâzım Bey Efendi'nindir:

BİR “HENDESE-İ RESMİYYE” KİTÂBINA MUKADDİME

Bin hamd o Hudâ'ya râygândır
 Kim hükmü “müvecceh”-i cihândır.
 “Teşkîl” ile bunca kâinâtı,
 “Tedvîr” kılar “müvelledatı”
 Bin “şekl”-i garîb içinde akla
 Bir “mihver-i irtisâm” vermiş;
 Şûrişler içinde akl ü nakle
 Bir hey'et-i “intizâm” vermiş.
 Hikmetle o “Râsim”ü'l-Bedâyi'
 Göstermede rûz u şeb sanâyi'.

Bin tasliye olsun ol Rasûl'e

Cân verdi “menâzır”-ı ukule.
 İşrâk ile hikmet-i cihânı
 “Tecsîm” etti ulüvv-i şânı.
 Dîdâr-ı kemâli kıldı pür-nûr
 “İktâr”-ı fezâ-yı bî-“hudûdu”
 “İb‘âd”sız o nûr-ı menşûr
 Gösterdi “müressemâ”-ı vücûdu.
 Vicdânda o râkımü'l-levâmi‘
 Hûrşîd-i füyûzı kıldı tâli‘

Sad tarziye âline revâdır,
 Kim cümlesi rehber-i Hudâdır.
 Ashâbı meşârik-ı “zevâyâ”
 Mîrsadları hep “nukat-ı ‘ulya”
 Ahlâfidır onların edenler
 “Eb‘âd” kemâli tayy ü işrâk.
 Hâlâ doludur aransa yer yer
 “Eser”-i ebedîleriyle âfâk.
 Bir nûr idiler ki nûr-ı şâyi‘
 Salmışdı cihâna “zıll”ü'l-lâmi‘

Söz geldi du‘â-yı pâd-şâha,
 Tahdîs ü senâ-yı pâd-şâha;
 Kim ma‘rifet ehlinin kemâ-hiye
 “Menşûr”-ı feyzidir nigâhı.
 Asrındaki nûr-ı fikr ü irfân
 Revnakda “sahâ”-ı şarkdır.
 Lâzım bize hep du‘â-yı sultân
 Bâkî infâsımız serefdir
 Bir öyle du‘â ki hamdı câmi‘

Leb-rîz-i şükûhudur mesâmi‘

Var olsun o pâd-şâh-ı ârif
 Hâmî-i yegâne-i maârif.
 Eltâfına istinâden işte,
 Aldık kalem-i hakîri deste.
 Teşvîk-i hümâ-yı nazar O’nundur,
 Olmak dileriz o şânı muhriz.
 Ma‘lûm ki her eser O’nundur,
 Biz vâsıtayız. Fakat fahûruz.
 Lûtfuyla bütün onun mevânî‘
 Hep bir tarâf oldu acz ü mâni‘.

MİR‘ÂT-I ÂLEM SAYFA: 134

GAZEL

Mihr-i âlem-tâbdan mı cebhe-i sîmîn sana
 Sünbül şâd-ı ebedin mi kâkül-i müşgîn sana
 Ruhların berg-i gül-i terden de nâzik-ter senin
 Nâfe-i Çîn’den mi bû-yı turre-i pür-çîn sana
 Mâh-ı nevden sanki gîsû-yı siyâhınçün sipihr
 Etmek ister armağan bir şâne-i zerrîn sana
 Bir nihâl-i işvesin lâkin bu hüsn ü ân ile
 Çok değil nâz ü tegâfûl ol olsa hep âyîn sana
 Şerh kıl tenhâ-dem-i firkât-derûnun derdini
 Yâr hem-demdir yeter fâik dil-i gâm-gîn sana.

BERK SAYI: 10 SAYFA: 317-318**GAZEL****1**

Çaldım dil-i mağrûru çal ûdunu galibsin!
Ârâma mahal var mı, ârâmımı sâlibsin.

2

Şâmî mi, sabâhî mi bilmem ne belâsın âh!
Şâm u seher âh eyler aşkınla ibâd-ullah

3

Sevdâ oluyor raksân ey Yûsuf-ı hoş-elhân!
Lâyıkdır eğer olsa Yûsuf da sana hayrân

4

Göz nûru gibi mahbûbsun, nûr-ı uyûn-ârâ!
Sen gitme ki sensiz biz a' mâ kalırız zîrâ

5

Her nazra-i mestânen parlatmada bir neşve
Göstermede her vaz'ın uşşâkına bir işve

6

Yûsuf! Bizi ağlatma, mağrûr-ı cemâl olma
Lûtf eyle Züleyhâ'ya mahrûm-ı kemâl olma.

Nâbî-zâde Nâzım

HAZÎNE-İ EVRÂK SAYFA: 431-432**BİR SANSAR İLE HOROZ VE TAVUK**

Kümeşe geldi bir gece sansar,
Kapıyı çaldı hızlıca ayyâr;

Bağırırdı: “Amân amân!” diyerek
“Açımız kim işim yemân!!” diyerek.

Kümes halkı uyandı kalktı bütün,
Koştular bâba hepsi açmak için.

Güşede bir horoz-ı bî-çâre,
Kocamış kalmıştı âvâre.

Anladı hîleyi figan etti,
Men‘ için koştu bunlara gitti

Dedi-: “Ey gâfilân-ı bî-idrâk!
Önünüzde çi belâ vü helâk!

Hîledir; kanmayın düzer sansar
Sanmayın kim olur bize ol yâr.”

“Açalım! – Yok! – O bir; fakat biz çok.
Aç! Evet... – Açma; açma!-Aç! –Yok yok!!”

Mâ-hasal çıktı bir nizâ‘ ü fesâd;
Dü taraf oldu hükm-i istibdâd.

Muttasıl sansar eyledi feryâd;
Oldu müsmir sonunda istimdâd.

Birden etdi hücûm ve sola hemân
Boğarak etti cümlesin bî-cân.

(1... Nâzım Bey)

HAZÎNE-İ EVRÂK SAYFA: 679-680**HİKEMİYYÂT- MANZÛME TERCEMESİ**

(1) La Fonten

Herkes aldanır bu dünyâda;
Sâye ardında koştığı görülür!

(2) Mapontel

Kesb-i hiffet eylemez aslâ hakaret-i gamları.

(3) La Fonten

Uçar gider (mürg) vaktin kanadı üstünde.

(4) Goden

Parmak hesâbıyla –me‘âlen
Her kim olursa cihânda mâl-dâr gayet
Hayfa ki az safâ sürer ömründe elbet.

(5) La Fonten

Bizi mesûd edemezler ne zoruna rif‘at.

(6) La Fonten

Âkıl ona derler ki ede hüsn-i idâre
Evkatını, akvalini (hem uydura kâre.)

(7) Volter

Sev doğruyu fakat affet hatâları

(8) La Fonten

Korkutmaz âkıl olan kimseyi ölüm

(Zîrâ) azîmete âmâdedir müdâm

(9) Korti

En tatlı safâlarımız olmaz kedersiz aslâ!

(10) Rasin

Şu duvarlarda bile belki kulak-ı şâhım.

(1... Nâzım Bey)

ZEHRA ÖN SÖZ

Semâ berrak ü deryâ sâf ü hem-vâr öyle kim gûyâ,
Semâ deryâdan ayrılmış veya kim âsmân deryâ

Safâ ender safâ aksi semânın rû-yı deryâda,
Hayât-efzâ durur aks-i zemîn mir'ât-ı bâlâda

Çemen pür-neşe, mürgân-ı çemen pür-neşe, gül handân
Semâ handân, zemîn pür-hande, handân dîde-i cânân.

Nesîm ol rütbe nâzân kat'-ı râh eyler ki şevkinden
Sanırsın gaşy olup kalmış zemînin şevk ü zevkinden.

Bu dem kim ins ü cîn hem-bezm-i âheng-i safâ olmuş
Zemîn ü âsmân bin cilve, bin âheng ile dolmuş.

Riyâz-ı cennete reşk-âver olmuş sahn-i Sa'd-âbâd,
Melâik manzarından manzar-i firdevsi, etmez yâd.

Boğaziçi hele yek-pâre bir bezm-i safâ olmuş
-Küçüksü- âlemiyse cümlesinden bî-bahâ olmuş.

Ferişteler semâdan cân atar meh-tâbına gûyâ,
Kamer de gark-ı hayrettir bu âb ü tâbına gûyâ.

Gezer erbâb-ı şevk ü neşe sandallarla deryâda
Tanîn-endâz olur hey hey sadâsı bezm-i a'lâda.

Kemân, kanûn u nisfiyye, def ü ûd, mandolin yer yer
Semâ-ı cân-ı kudsiyânı leb-rîz-i tarab eyler.

Bu demlerdir ki nâz ü cilveler mestâne rakseyler
Çıkar uşşâk ile meh-tâba nâzlı sesli dil-berler.

Zebûn-ı neş'edir mutrib, dûçâr-ı şevk h'ânende
Sen ey gafil nasıl h'âbîdesin bilmem ki hânende!

Bebek koyunda, Mirgûn önlerinde, tâ -Kalender-'de
Yalılar, köşklere safâlar bahrde berde!

Gönüller çırpınır sîm-âb içinde cûş-i sevdâdan
Olur âzâde sevdâlar bütün kayd-ı süveydâdan

Düşer bî-tâb-ı mestî tab-ı nâz-ı meh-veşân yer yer,
Verir bir câme-h'âb-ı nâz-ı mestîden nişân her yer

Çıkar "mansûr", sesler yükselir her perdede "uşşâk"
"Nevâ"-yı "evc-ârâ"dan olur efzûn-ter-i eşvâk.

Eder şevk-i tarab âheng-i bezm-i ayşî germâ-germ
Neşât-ı bezm-i Cemşîd'i bu şevk ü neş'e eyler şerm

Sabâ-yı hoş-vezân tahrîk eder deryâ-yı hem-vârı
Olur h'âbîde-i cünbüş “sabâhın” feyz-i bîdârı.

Seher ol rütbe “şevk-efzâ” olur kim matla'ü'l-envâr
Sanır diller ki Mûsâ'ya bu yerlerdir tecellî-zâr.

O dem kim gonce-i nev-res kılar gül-bünde bin hande
Batar bî-tâb-ı mestî ay, çıkar hûrşîd-i şermende!

Gönül tasvîrini arzû ederdi bî-kusûr ammâ
Nasıl icmâle sığsın öyle bir şevk-i behîştî yâ?

SERVET-İ FÜNUN NUMRO: 5 / SAYFA: 54

I

Kollarım koştum âh!.. Bittim amân

Su değil sanki kurşun, illallah!

Dizlerimde bırakmadı dermân

Evimiz de uzak, ne yapmalı âh!

II

“Çamaşır var” diye bugün erken,

Kocaman bir kazan hazırlandı.

Ağlasam çok mu şimdi öfkemden,

Küçük ellerim nasırlandı!

III

Atayım yengeme kaçıp gideyim

Beni gayet sever o, eşfaktır.

Haydi, birkaç gün ihtifâ edeyim,

Yine leğen, dayak muhakkaktır!

Nâbî-zâde

SERVET-İ FÜNÛN NUMRO: 6 / SAYFA: 66

Ne hoş yaratmış Allah'ım... Bakın şu hasbanın hele
Bunun kadar güzel çiçek geçer mi bir daha ele
Ne dil-nişîn durur, takılsa, sînesinde ablamın;
Çayırların içinde ser-firâz idi bu kadd ile
Daha ziyâde vasfa bir söz işte gelmiyor dile;

Ne revnakı, ne rengi, ne nezâket-edâsı var.
Tarâvet-i cemâli var vakarı var, safâsı var.
Çiçeklenir cemâli neş'eler içinde ablamın,
Boyu ile, bu nâz ile, bu hande-i zarîf ile
Bebeklerim kadar hulâsa zevki var, bahâsı var.

Nâbî-zâde Nâzım

MİR'ÂT-I ÂLEM SAYFA: 98

TERÂCİM-İ EŞ'ÂR

1

HÂKANÎ

Şu dünyâ-yı fâniyeden dest-keş-i ferâğ ü sefer ber-intikal olmanın tam zamanıdır. Kârvân göçtü gitti de biz hâlâ yolumuzun başlangıcına bile adım atmadık! Amân yâ Rabb! Ne yapalım? Yol levâzımından mahrûmuz; yolumuz da ne uzundur! Yakînen ma'lûmun olsun ki tûşe-i râh ekmek de değildir su da değildir; asıl ma'rifet îmânımızı selâmetle götürebilmektir.

Garîb-i bî-kesim: Ne pederim, ne mâderim, ne hışân u muhibbânım var; hepsi azm-i sefer ettiler.

Âh! Meğer ben ne kûteh nazar etmişim, ne mest-i gaflet etmişim!

Dem-be-dem yârân-ı gûzeşte pîş-i nazardan geçiyor. Bende ise kendime bakacak hâl mi var?

Bizim me'vâ-yı yegânemiz gûşe-i kabristândır. O hâneye intikâlimiz günü ne rûz-ı firûz-ı saâdettir.

Cihânın emvâl ü hazâin-i nukûdunu cem' ü idhâr edelim: Yine dünyâdan bir destâr-pâreden başka şey götüremeyiz.

Ey şehen-şâh-ı a'zâm! Sen kerîmsin, gafûrsun, rahîmsin. Biz elsiz, ayaksız kalmış bî-çâreleriz; bize dest-gîr ol!..

2

CEZÂYİR EŞ'ÂRİ

1

Ey girân-h'âb-ı gaflet! Bîdâr ol. İşte gecenin zulmet-i vahşiyânese mahvoluyor. Hengâm-ı seherdir: Câm-ı musaffâyı al ele. Hele bir fecre bak. Sabahın nesîm-i rûh-nevâziyla teneffüs et. Kalk kalk da subh-ı safânın eşi'a-i neşve-bârı âyîne-i câm-ı şevk-medârı nasıl pertev-pâş oluyor bir gör. İhtizâz-ı ziyâ tahrîk-sâz-ı sanavberân oluyor.

Çiçekler feyz-i tabîatla açılıyor, sahrânın râyiha-i müşğîninden rûhumuza safâlar saçılıyor. Dinle: Şu andelîb-i âşık-ı rakîbin elhân-ı dâfi'ü'l-heyecânını işit.

Şu cûy-ı ârâm-rübâyâ bir nazar-ı ibretle bak gulgule-i mînâyı zîb-gûş et, bâde-i sabûhı nûş et.

Nesîm hissiyâtını taltîf eder. Kesb-i mesâr eyle. Sâgarı ser-şâr eyle. Ey sâkî-i siyâh- çeşm! Aşkına içiyorum!

2

Ey nûr-i nazarımla perveriş bulan kebûterim! Haydi, kalk seher vakti güneş doğarken uça uça git cânânım “Zehrâ”nın kâşâne-i saâdetine, harem-gâh-ı ismetine gir şu temenniyâtımı tebliğ eyle:

“Ey hûrşîdân ü cemâl! Ruhsâr-ı âteş-renginden zuhûr eden envâr-ı câzibe, çeşmân-ı fettânından husûle gelen âfât-ı muharribe gönlümü ne yamân musahhar eyledi! Lûtf et; görün, görün ki hicrânın azâb-ı vicdânım oldu. Firkatle eşk-bârım. Sırışk-i istirhâmımı dest-i şefkat ü isâfınla silmeye lûtf u âtîfet etmez misin?”

3

[Subh kim Allah bi'l-hayr] dedim; [اصلحك Allah! Deli misin, ser-hoş musun?] dedi. Meğer akşam imiş.

Âh! Şa‘şaa-i halâvetine bak ki akşamı sabah gösteriyor.

Nâbî-zâde Nâzım

TERCÜMÂN-I HAKİKAT SAYFA: 3

GAZEL

Sabâ o âşık-ı miskîn-i nâ-tüvân ne yapar?

Düşerse râhın eğer anla bak amân ne yapar?

Gezer mi derbeder âvârelikte sâbit mi

O andelîb-meniş her gül-âşiyân ne yapar?

Meseldir âşık Bağdâd irâk değil derler

Ve dâd-ı bend-i kulûba uzak mekân ne yapar?

Rakîbe kurbet-i cânân müsâadet vermez

O nahs-ı tıynetse ulviyyet kıran ne yapar?

Katar-ı bend-i bigâl olma bin şimendifere
Bu şâh-râh-ı temeddünde kârbân ne yapar?

Ganî odur ki ola müstefid-i sa'y ü amel
Sefih ü âtıla mîras-ı hân mân ne yapar?

TERCÜMÂN-I HAKİKAT SAYFA: 2

BÜLBÜL

Bülbül ne edersin öyle feryâd?
Gül vâr ise hâr elinde kalmış!
Gül-berg-i rûhun solmuş sararmış
Olmuş sana âh ü nâle-i mu'tâd.

Derdin nedir ey hezâr-ı şeydâ!
Şeb-tâ-seher âh ü zâr edersin!
Bu nâleleri ne var edersin?
Ne-şüküfte mi berg-i gonca hâlâ?

Senden buluyor safâ gönüller
Sen gussadan olmuyorsun âzâd!
Ey âşık-ı sîne-çâk ü nâ-şâd!
Gül-rûyine gülmüyor mu güller?

Âheng-i nevâ-yı aşk edersin
Âh seherinde feyz-i câvid
Fikr eğer etmiyorsa tevlîd
Nerden bu makamı meşk edersin?

Âyâ ne ola bu güft-gûlar?
 Vasl-ı güle nâil olmadık mı?
 Maksûduna vâsıl olmadık mı?
 Gül-şende değil mi mâh-rûlar?

Hem gel kucağımı cây-gâh et
 Hem nâleler eyle hem-çü bîmâr!
 Ger vasl ise nâr-ı şu'le-i girdâr
 Pervâneye bak da intibâh et!

Sermest-i müdâm vasl olunca
 Lâyık mı bu rütbe-i leb-güşâlık?
 Yetmez mi gel eyle âşinâlık?
 Sevdâda vasl aslolunca?

Neş'enden ise bu âh-ı cân-gâh
 Aşk olsun o kalb-i pür-safâya
 Başla demidir hemen nevâya
 Dehrin eleminden olma âgâh!

Hânende-i bezm-i gülistânsın
 Mutrib de nesîm-i nağme-pirâ
 Şeb-nem mey-i nâb ü lâle mînâ
 Sen sâkî-i şûh u dil-sitânsın!

Bu şevk ile ol seher de dem-sâz
 Âşıklara vecd ü hâl gelsin
 Kalbe heves-i visâl gelsin
 Sen zevkle et nevâya âgâz!

Şeb-zinde-i aşka yâr olursun
 Gül-zârı edip seherde teşrîf
 Feryâdın eder sımâhı teşnîf
 Âşıklara gam-güsâr olursun!

TERCÜMÂN-I HAKÎKAT SAYFA: 3

GAZEL

Rûhları ol nev-civânın al al olsun da gör
 Reng-i fecr ü âteş-i aşka misâl olsun da gör

Bak kamaşmaz mı ziyâ-yı hayra bahşından hele
 Gözlerin vakf-ı temâşâ-yı cemâl olsun da gör

Sabr ü tâkat mi kalır nezâre-i mestânene
 Neşve-i sahbâ ile bir özge hâl olsun da gör

Kuvvet ü kudret kalır mı öğrenirsin hâtırın
 Nazra-i kakhâra bir kez pâ-y-mâl olsun da gör

TERCÜMÂN-I HAKÎKAT SAYFA: 3

GAZEL

Ne biz gibi ona müştâk vardır âlemde
 Ne öyle Yûsuf'a benzer güzel cihâna gelir
 Ne öyle Yûsuf'a benzer güzel cihâna gelir

Acır da âşığına isteyince bir bûse
 Aceb bu ki nice bin ortaya bahâne gelir

NEDİM'E NAZİRE

Ammâ elbette aslına yetişemez:

Kim yaratmış böyle nâzik böyle müstesnâ seni
Söyle ey ömrüm safâsı gül gibi zîbâ seni!

Kimden öğrendin o nâz ü işveyi ey rûh-ı dil
Söyle kimdir eylemiş bülbül gibi gûyâ seni?

Gözlerim nûr-ı cemâlinden kamaştı el-amân
Hangi kudrettir ki etmiş nûrdan peydâ seni!

Anladım feyz ü safâ-yı aşk u lûtfundan senin
Gönlüme etmiş müvekkil Hazret-i Mevlâ seni

Âsmân mihr ü aşkın mihri zân eyler hemân
Böyle revnaklı görünce dîdeler cânâ seni

Hep neşât ü hep safâdır cism-i ber-şevkin senin
Sâkî-i kudret bırakmış neşveden gûyâ seni!

Pîş-gâh-ı hasretimde böyle âlî gösterir
Âlem-i sevdâ gibi ol kâmet-i vâlâ seni.

Gül mü açmış rûhlarında söyle ey nev-res-nihâl
Pek yaraşmış penbe ârız eylemiş ra'nâsını!

Ol kadar ser-bâz olup da yakma cânın herkesin:
Sûz-nâk-i hasret eyler korkarım sevdâ seni.

Renk renk aks-i pür-nûr vücûdun saf ü pâk
Gösterir fikrimde bir fevvâre-i hülyâ seni.

TAHMÎS

Bu öteki kadar güzel değilse de:

Güldükçe yâr nâzlıca handânsın ey gönül
Mehcûr-ı lûtf olunca da giryânsın ey gönül.
Geh nağme-sâz ü gâh nâlânsın ey gönül

-Estikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül
Benzer: Esîr-i turre-i cânânsın ey gönül!-

Câm-ı hayâl elde o sâkî-i cân gibi
Meclîste şevk ü safâ-yı cihân gibi
Sahbâ-yı lâle reng ü pertev-feşân gibi

-Hac yollarında meş'ale-i kârbân gibi
Erbâb-i aşk içinde nümâyânsın ey gönül!-

Ol şûh-ı nâz-perveri gel sevme mi dedim?
Âşık olup da böyle gazel sevme mi dedim?
Yâr ü safâyı benden evvel sevme mi dedim?

-Ben sana bâde içme güzel sevme mi dedim?
Benden niçin bu rütbe girîzânsın ey gönül!-

Lûtf u neşât ü cünbüş ü heyheyden benim gibi
Mahrûmsun sen de her şeyden benim gibi.

Hülyâ ile yaşayabilsen benim gibi!

-Gül mevsiminde tevbe-i meyden benim gibi
Zannım budur ki sen de peşîmânsın ey gönül!-

Nâzım

MANZARA NO: 10 15 TEMMUZ 1303 / 27 TEMMUZ 1887 S: 117

UYU GÖNLÜM UYU

Almanca'dan

Uyu gönlüm sükût içinde uyu
Ne de hoştur bu pür-sükûn uyku
Oldu üşkûfelerde leyl pür-âb
Jâle-âvîz gamze-i bî-tâb
-Uyu gönlüm sükût içinde uyu
Bu sükûnetle hoş gelir uyku.-
Yeryüzünde hayât uyur ammâ
Uyanık mâh, yani çeşm-i Hudâ
-Azâmetli sükûn içinde uyu
Uyu gönlüm! Bu bir leziz uyku-
Unut ârâm-rübâ hayâlâtı
Mutlaka şâd eder seni âtî.
Uyu gönlüm sükût içinde uyu
Ne de hoştur bu pür-sükûn uyku
Bunda nevm olsa mebde-i mevtin
Anda îkâz eder seni fevtin!